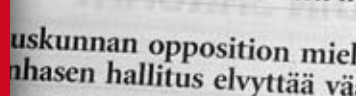

Anna Simola Esa Reunanen

KAIKKI toistaiseksi HYVIN

Kansainvälinen finanssikriisi
talousjournalismissa

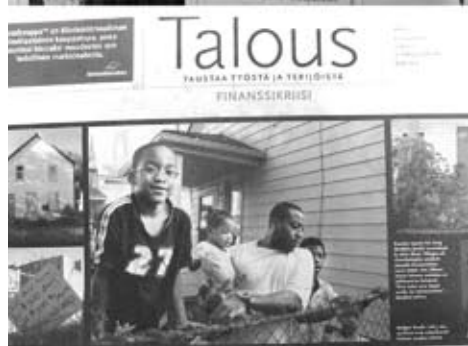
Vaikka rahoitusmarkkinoiden huimasta kasvusta ja luottomarkkinoiden suurista riskeistä oli varoiteltu jo vuosia, yllätti finanssikriisin kärjistyminen syksyllä 2008 niin talousasiantuntijat, poliitikot kuin journalistitkin. Tässä tutkimuksessa kuvataan kriisiuutisoinnin vaiheita Helsingin Sanomissa, Kauppalehdessä ja Financial Timesissa sekä analysoidaan, miten lehdet tulkitsivat kriisiä omille yleisöilleen. Sisällönanalyysin avulla selvitetään, ketkä lehdissä osallistuivat talouskriisiä koskevaan keskusteluun ja millaiseksi keskustelu muodostui. Lisäksi tutkimusta varten haastateltiin kahdeksatoista mediassa usein esiintyvää talousasiantuntijaa ja selvitettiin heidän näkemyksiään sekä omasta roolistaan että median roolista talouskriisissä ja talouspolitiikassa.

TIEDOTUSOPIN LAITOS
TAMPEREEN YLIOPISTO
JULKAISUJA / SERIES

A

114 / 2010

ISBN 978-951-44-8219-9
PDF

JOURNALISMIN
TUTKIMUSYKSIKKÖ

Kansi: Teemu Helenius

Anna Simola
Esa Reunanen

Kaikki toistaiseksi hyvin

Kansainvälinen finanssikriisi
talousjournalismissa

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Julkaisu / Publications
Sarja / Series A 114 / 2010

SARJA SERIES

Tutkimuksia	A	Studies
Raportteja	B	Reports
Keskusteluja ja katsauksia	C	Discussion and reviews
Opetusmonisteita	D	Textbook materials
Bibliografioita ja luetteloita	E	Bibliographies and catalogues

Myynti:

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

puh (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685

taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>
<http://www.uta.fi/taju>

Taitto ja ulkoasun suunnittelu:
Teemu Helenius

Juvenes Print
Tampere 2010

ISBN 978-951-44-8219-9 (PDF)

English Summary

The study examines the role of journalism in the building of trust in the economy and the legitimization of economic policies during the financial and economic crisis that started in 2007. The crisis is seen as an international economic and political phenomenon, which national policymakers, economic elites and journalists were forced to introduce to their own publics.

The study utilizes both the methods of quantitative and qualitative content analysis. The analysis compares reporting on the economy and economic policies in Finnish mainstream newspaper *Helsingin Sanomat* and two financial publications: the Finnish *Kauppalehti* and the British *Financial Times*. In this comparison arrangement, *Financial Times* represents journalism directed at international economic and political elites, while the national publications represent journalism directed to both lay and specialized national audiences. The research data consists of news articles, spanning from January 1 2007 to March 31 2009, dealing with recurrent economic events and discussions and stories related to the economic crisis itself. This data is compared with the views expressed by 18 Finnish experts on economic affairs interviewed for the study.

The analysis identifies some weaknesses in the manner in which the Finnish newspapers expound the relation between the financial markets and the real economy on the one hand, and the connection of the Finnish economy to the global economic system on the other. The problems of the international financial markets were not broadly discussed in the Finnish context until September 2008, when the crisis became a reality also in Finland. The economic press reports routinely on short-term economic events like stock market movements and economic forecasts, but since there are few references to earlier forecasts and estimates for the economy, it is difficult to get a general view of the state of the economy based on these news articles.

In those occasions where the state of Finnish economy was mentioned, its position was long told to be secure in spite of the international crisis. In contrast with the American financial sector, it was emphasized that Finnish authorities, banks as well as consumers had acted in a respectful manner during the years preceding the crisis. The press received the “no panic” message from the key Finnish politicians with little criticism or comments.

A variable was created in the content analysis to assess the level of optimism or pessimism of the news coverage during the crisis. This was then compared with statistical indicators describing trust in the economy, i.e. the consumer confidence index (CCI) and the stock market index (OMXH25) for the Helsinki Stock Exchange. The analysis indicates that a significant and sudden dimming

of the “sentiment” of the news coverage anticipates a weakening of consumer confidence, especially in a situation where the focus of the coverage turns to the home country. However, the dramatic and negative news from foreign economies did not seem to have the same effect in Finland. When it comes to the investor sentiment in the stock market, the Finnish press seems to be more like a reporter of the market events, while the Financial Times, being an international and highly esteemed financial publication, might have more importance also in the investment decision-making process of the business elites.

Economic life dominated the publicity of the crisis, both in the Finnish newspapers and in the Financial Times. The largest group of commentators was composed of representatives of banks and financial institutions. Respectively, the number of Finnish politicians commenting on the crisis in the newspapers was notably low, especially before the autumn 2008. The economic policies were discussed more as a matter of technical solutions than a question of conflict of interests or exercise of power. Thus, the Finnish economic press seems to have some difficulties in unfolding the process of economic policymaking when there is no open political dispute involved.

The economic crisis challenged the Finnish press to seriously attempt explaining the complexity of the current construction and functioning of the international financial system. The absence of this kind of reporting before the crisis might partly explain the fact that the financial crisis caught the press off guard. In order to prevent surprises of this kind in the future, economic journalism should put more effort into explaining the structure of the international economic system and its risks.

Saatteeksi

Syksyllä 2008 kärjistynyt finanssikriisi rävähti suomalaisyleisön tietoisuuteen ensiksi tiedotusvälineiden kautta. Kansainvälinen pankkijärjestelmä tuntui olevan romahtamispisteessä, eikä tulevaisuudesta pystynyt sanomaan oikein mitään. Kaupunkien keskustoissa ja ostoskeskuksissa elämänmeno kuitenkin näytti jokseenkin tavalliselta. Toisin kuin 1990-luvun alun lamassa, katukuvaa eivät nyt leimanneet lopetettujen liikkeiden tyhjät näyteikkunat eivätkä maksukyvyttömät velalliset joutuneet joukoittain myymään asuntojaan pilkkahintaan. Useimpien kansalaisten näkökulmasta kaikki oli siis toistaiseksi hyvin.

Nyt kaksi vuotta myöhemmin kaikki on edelleen toistaiseksi hyvin. Finanssikriisin jälkeen olemme saaneet seurata Kreikan velkakriisiä ja sen mahdollista laajenemista Euroopan laajuiseksi. Parhaillaan arvuutellaan, onko maailmantalous kestävä kasvun tiellä vai onko odotettavissa kaksoistaantumien jälkimmäinen syöksy. Talous on vähän kuin uskonto. Yksittäinen syntinen ei voi loppuun asti käsittää kumpakaan, ja on vain päivä kerrallaan kilvoiteltava ja luotettava, että elämä niiden varassa kantaa.

Mikä sitten on journalismin rooli tässä kriisistä toiseen etenevässä taloudessa? Vaikuttaako se jollain tavalla tasoittavasti taloussuhdanteiden aaltoiluun, vai onko se omiaan pikemminkin kärjistämään talouden ylilyöntejä? Osaako journalismi avata yleisölleen talousjärjestelmän ominaispiirteitä, onko sillä kykyä tehdä käsittämätöntä käsitettäväksi? Kykeneekö journalismi avaamaan talouspolitiikkaan liittyvää päätöksentekoa julkiselle keskustelulle? Tällaiset kysymykset pyörivät mielessä, kun keväällä 2009 luonnostelimme tutkimusta finanssikriisiä koskevasta journalismista. Suunnittelimme alun perin laajempaa hanketta, jossa huomattavasti perusteellisemmin olisi verrattu suomalaista talousjournalismia kansainväliselle talouseliitille suunnattuun journalismiin. Tutkimus kuitenkin toteutui suppeampana, ja niinpä tässä raportissa pääpaino on kotimaisessa talousjournalismissa.

Tutkimuksen analyyseista vastaa pääasiassa Anna Simola. Hän on yksin koonnut ja käynyt läpi lehtiaineistot sekä kirjoittanut raporttilukujen alustavat versiot. Esa Reunanen on osallistunut tutkimuksen suunnitteluun, johtopäätösten pohittamiseen ja raporttilukujen viimeistelyyn. Tampereen yliopiston tiedotusopin opiskelijoiden journalismikritiikin projektiryhmä teki talousasiantuntijoiden teemahaastattelut ja piti niiden pohjalta alustuksen Journalismikritiikin seminaarissa Tampereella syksyllä 2009. Projektiryhmän vetäjänä toimi Journalismin tutkimusyksikön tutkija Ville Kumpu, ja siihen kuuluivat Outi Karonen, Tiina Kemppainen, Antti Laakso, Niina Martikainen, Joonas Partanen, Anu Ritvanen, Pauliina Toivanen, Tiina Tuominen ja Saara Töyssy. Haastattelujen tuloksista

on raportoinut myös Pauliina Toivanen vuoden 2010 Journalismikritiikin vuosikirjassa. Tässä tutkimuksessa haastatteluaineiston analyysistä ja tulkinnoista vastaavat raportin tekijät.

Journalismikritiikin projektiryhmän lisäksi kiitoksen tutkimuksen tukemisesta ansaitsee Journalismin tutkimusyksikön Joraus-tutkijaryhmä, jossa hankkeesta keskusteltiin niin suunnittelu- kuin toteutusvaiheessakin. Erityisesti Mika Renvall ja Risto Kunelius kommentoivat tutkimusta sen eri vaiheissa ja nostivat esiin hyödyllisiä kysymyksiä. Kiitos myös Palkansaajien tutkimuslaitoksen erikoistutkijalle Heikki Taimiolle ja Tiedotusopin laitoksen julkaisutoimikunnalle, jotka kommentoivat jo lähes valmista käsikirjoitusta. Lopuksi vielä kiitos tutkimukseen haastatelluille asiantuntijoille sekä Helsingin Sanomain Säätiölle, jonka rahoituksen turvin tutkimus oli mahdollista toteuttaa.

Sisällys

1. Johdanto	9
Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset	11
Tutkimusaineistot ja analyysin toteutus	13
Raportin rakenne	14
2. Kriisin vaiheet	16
2.1. Kriisin taustalla rahoitusmarkkinoiden valtava kasvu	18
2.2. Kevät 2007: USA:n asuntoluottokriisi pinnalle journalismissa	21
2.2.1. Kotimaiset lehdet pitävät subprime-kriisiä lähinnä Yhdysvaltain ongelmana	22
2.2.2. Financial Times julkaisee perinpohjaisia analyysejä asunto- ja rahoitusmarkkinoiden tilasta	25
2.3. Syksy 2007: Finanssikriisin alkumetreit	27
2.3.1. Kotimaisissa lehdissä kuvataan USA:n kriisiä dramaattisin sanavalinnoin mutta uskotaan vaikutusten Suomeen jäävän vähäisiksi	27
2.3.2. Financial Times raportoi luottomarkkinoiden myllerryksestä	34
2.4. Kevät 2008: Epävarmuuden aika	37
2.4.1. Suomalaislehdissä synkistellään alkuvuonna, ja kesää kohti kriisikirjoittelu hiipuu	37
2.4.2. Financial Timesissa epäillään, että pahin on vielä edessä	41
2.5. Syksy 2008 ja alkutalvi 2009: Rahoitusjärjestelmän romahdus	43
2.5.1. Suomalaislehdissä edetään rauhallisin mielin kohti "tuhoa"	43
2.5.2. Financial Times arvioi Euroopan tilannetta USA:n tilannetta maltillisemmin	56
2.6. Yhteenvetoa: Miten journalismi esitti kriisin?	59
3. Kriisin tunnelmat	64
3.1. Monitieteinen näkökulma: markkinat, tunteet ja media	65
3.2. Journalismin taloustunnelma: optimistisuus ja pessimistisyys	67
3.3. Talouden toimijoiden näkemyksiä median vaikutuksista talouden suhdanteisiin	72
3.4. Median rooli kuluttajien luottamuksen rakentumisessa ja rapautumisessa	76
3.5. Journalismin tunnelmat ja pörssikurssien kehitys	85
3.6. Yhteenvetoa: Journalismi ja talouden suhdanteet	93
4. Kriisin tulkinnat	95
4.1. Mikä on talousjournalismin yleisö?	96

4.2. Talousjournalismin retoriikkaa ja selitysmalleja	99
4.2.1. Amerikkalaisen finanssialan ahneus ja riskinotto	101
4.2.2. Talousjärjestelmän toimintahäiriö	110
4.2.3. Valvonnan ja sääntelyn puutteet	114
4.2.4. Kuluttajien holtittomuus	118
4.3. Yhteenvedo: Journalismi ylikansallisten markkinoiden selittäjänä	119
5. Kriisin talouspolitiikka julkisuudessa	122
5.1. Suomen hallituksen talouspoliittiset kriisitoimenpiteet	126
5.2. Talouskriisiä koskevan julkisen keskustelun osapuolet	128
5.2.1. Poliitikkojen välinen keskustelu talouskriisistä on suomalaislehdissä vähäistä	133
5.2.2. Elinkeinoelämä hallitsee kriisiuutisointia	137
5.2.3. Tutkimuslaitokset tuovat vaihtoehtoja ennusteisiin ja yliopistot näkökulmiin	140
5.2.4. Keskuspankkien viesti hukkuu jargoniin	143
5.2.5. Yksityiset kansalaiset talousjuttujen marginaalissa	145
5.2.6. Media selittää ja ottaa kantaa	146
5.3. Talouspolitiikan julkisuus talousasiantuntijoiden näkökulmasta	147
5.3.1. Pankkiekonomistit välttelevät ”poliittisia” kannanottoja	147
5.3.2. Näkemykset median roolista talouspolitiikassa vaihtelevat	153
5.3.3. Median vaikutukset koetaan vaikeaksi arvioida	156
5.3.4. Asiantuntijat sysäävät vastuuta keskustelusta sekä itselleen että medialle	159
5.4. Talouskriisikeskustelun teemat	164
5.4.1. Veroelvytys valtion velkaa kasvattaen	165
5.4.2. Yritykset, vienti ja työllisyys	169
5.4.3. Vaatimukset kansainvälisestä yhteistyöstä	174
5.4.4. Valvonta, sääntely ja moraali	178
5.5. Yhteenvedo: Julkisessa talouspoliittisessa keskustelussa politiikka jää talouden varjoon	181
6. Johtopäätökset	187
Lähteet	195
Liitteet	

1. Johdanto

Pitkään jatkunut talouden noususuhdanne taittui vuonna 2008 kansainväliseksi talouskriisiksi. Kriisi käynnistyi ns. subprime-asuntolainamarkkinoiden ongelmista Yhdysvalloissa keväällä 2007 ja ajoi useita maailman suurimmista asunto-
luotto- ja investointipankeista syviin vaikeuksiin vuosien 2007 ja 2008 aikana. Kriisi kulminoitui syyskuussa 2008 Lehman Brothers -pankin pelastusyrityksen epäonnistumiseen. Rahoitussektorin kriisi sysäsi koko maailmantalouden poikkeuksellisen jyrkkään laskusuhdanteeseen ja taantumaan.

Talouskriisien puhkeamista edeltää tyypillisesti katteeton luottamus talouden ja varallisuusarvojen kasvuun. Kriisi laukeaa, kun usko lopulta pettää ja talouden toimijat yrittävät turvata omaisuutensa. Tässä luottamuksen kääntymisessä peloksi julkisuudella ja journalismillakin on oma roolinsa. Asiantuntijat esittävät julkisuudessa arvioitaan talouden tilasta ja kehityksestä ja näin joko valavat uskoa talouden kasvuun tai varoittavat talouden riskitekijöistä. Tarve ylläpitää luottamusta talouteen ja vaatimus antaa oikeaa informaatiota saattavat joutua ristiriitaan keskenään. Julkisuudessa esitettyjä argumentteja olennaisempaa näyttäisi olevan keskustelun eräänlainen kumuloituminen joko luottamusta vahvistavaan tai sitä horjuttavaan suuntaan. Esimerkiksi syksyllä 2008 kärjistyneen finanssikriisin taustalla olleita riskejä käsiteltiin journalismissa vuosikausia ilman näkyvää vaikutusta. Kun luottamus sitten lopulta romahti, kriisi levisi nopeasti maailmanlaajuiseksi ensin rahoitusmarkkinoilla ja sitten reaalityaloudessa, mikä luonnollisesti muutti myös julkiset kommentit entistä synkemmiksi.

Talouden käänne kasvun maltillisesta hidastumisesta vakavimmaksi kriisiksi vuosikymmeniin tarjoaa tilaisuuden tutkia journalistisen julkisuuden roolia taloudessa ja talouspolitiikassa. Talouden osalta keskeinen kysymys on, miten journalistinen julkisuus on mukana taloutta koskevan luottamuksen rakentumisessa ja rapautumisessa. Nykyisessä, suurelta osin kuluttajakysyntään perustuvassa taloudessa voi olettaa, että julkisuuden merkitys on huomattava. Suomalaisten asiantuntijoiden ja johtavien poliitikkojen julkiset kommentit muuttuivat vuo-

den 2008 aikana rauhoittelevista varoitteleviksi. Näin julkinen keskustelu osaltaan teki Yhdysvalloista alkaneesta talouskriisistä todellisuutta suomalaisellekin yleisölle. On kiinnostavaa tutkia, missä vaiheessa tarkkaan ottaen kommenttien sävy muuttui, keiden puheenvuoroista oli kyse, kuinka yksimielisiä arvioissa oltiin, ja miten journalismin ”taloustunnelmat” vertautuvat muiden taloudellista luottamusta kuvaavien tai siihen liittyvien indikaattoreiden, kuten kuluttajien luottamuksen ja pörssikurssien kehitykseen.

Politiikan näkökulmasta julkisuudessa on kyse legitimaatiosta. Talouskriisi on pakottanut hallitukset suuntaamaan talouspolitiikkaansa ja hankkimaan valitsemilleen toimenpiteille julkista hyväksyntää. Julkisuudessa osaltaan rakentuu se talouspoliittinen puheavaruus, joka määrittää vakavasti otettavien toimintavaihtoehtojen rajat. Kyse on myös suunniteltujen toimenpiteiden uskottavuudesta. Kansalaiset ja erityisesti erilaiset valtaa käyttävät sidosryhmät (yritykset, etujärjestöt, asiantuntijat) on saatava uskomaan yhtäältä toimien tarpeellisuuteen, mikä edellyttää kriisitietoisuuden luomista, ja toisaalta niiden tehokkuuteen, mikä puolestaan edellyttää toimenpiteiden perusteiden avaamista ja niistä keskustelua. Esimerkiksi valtion elvytystoimien teho perustuu varsinaisen elvyttävän panoksen lisäksi myös niiden kykyyn herättää uskoa talouden elpymiseen.

Talouspolitiikan julkisuutta on tärkeää tarkastella edelleen vallan ja demokration näkökulmista. Millaista keskustelua hallitusten talouspoliittisista linjauksista ja toimenpiteistä julkisuudessa käytiin tilanteessa, jossa talouskriisi pakotti hallituksen arvioimaan politiikkaansa uudelleen? Kuinka laajasti hallitus julkisuudessa perusteli ratkaisujaan ja kuinka perustellusti ja laajasti julkisuudessa esitettiin hallituksen toimille vaihtoehtoisia näkemyksiä? Kuinka yksinäistä tai moniäänistä talouspoliittinen keskustelu journalismissa oli, ja missä määrin eri yhteiskuntaryhmien näkökulmat pääsivät journalismissa esiin?

Kansallinen ja kansainvälinen näkökulma lomittuvat jatkuvasti toisiinsa niin taloudessa, talouspolitiikassa kuin niitä kuvaavassa journalismissakin. Taustalla on talouden ja politiikan globalisaatiokehitys, joka on vähentänyt kansallisvaltioiden merkitystä ja luonut myös journalismille paineita avartaa näkökulmaansa kansainvälisemmäksi. Kehitys on tässä kuitenkin ollut hidasta, ja esimerkiksi Euroopan Unionia koskeva journalismi on Euroopan maissa edelleen hyvin kansallisesti orientoitunutta. (Heikkilä & Kunelius 2006.)

Suomalainen talousjournalismia koskeva tutkimus on ollut kasvussa 1990-luvun lopulta lähtien. Tutkimuksissa on muun muassa tarkasteltu taloustoimittajien kokemuksia työstään (Mikkonen 1998) ja pureuduttu talousjutun kirjoittamisen prosessiin (Majapuro 2006). Talousuutisointia on lähestytty sekä yksittäisen tapaustutkimuksen näkökulmasta (Koljonen & Heikkilä 2002; Aitapelto & Koljonen 2006) että toisaalta pyritty yleisellä tasolla kartoittamaan

sanomalehtien taloussivujen sisällön muutoksia 1900-luvulla (Huovila 2003). Carl-Gustav Lindén (2003; 2005) on vertaillut talousjournalismia eri maissa, ja Katja Koikkalainen on väitöskirjassaan (2009) pureutunut talousjournalismin tilaan Venäjällä.

Journalismin ja julkisuuden roolia on viime vuosina tutkittu myös talouspolitiikan päättäjien näkökulmasta. Yhteiskunnan ns. medioitumiskehitys (esim. Lundby 2009; Hjarvard 2008) on tehnyt mediajulkisuudesta myös päättäjille entistä keskeisemmän toimintaympäristön. Olennaista onkin kysyä, miten päättäjät ottavat toiminnassaan mediajulkisuuden huomioon ja miten he käyttävät sitä resurssinaan. Muun muassa Aeron Davis (2007) ja Anu Kantola (2002a; 2002b) ovat analysoineet tästä näkökulmasta journalismin roolia taloudessa ja politiikassa, ja sama lähtökohta on Journalismin tutkimusyksikössä syksyllä 2009 valmistuneessa Media vallan verkoissa -tutkimuksessa (Kunelius et. al. 2009). Nyt käsillä oleva tutkimus jatkaa osaltaan näiden tutkimusten teemoja.

Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tutkimus koostuu sanomalehtijuttujen sisällönanalyysistä sekä asiantuntija-haastatteluista.

Sisällönanalyysissä verrataan *Helsingin Sanomien* ja *Kauppalahden* taloutta ja talouspolitiikkaa koskevaa journalismia *Financial Timesin* vastaavaan sisältöön. Ensin mainitut ovat suomalaisen taloudellisen ja poliittisen eliitin seuraamia julkaisuja, ja ne yhdessä antavat hyvän kuvan suomalaisen journalismin tavasta kuvata taloutta ja talouspolitiikkaa. Jälkimmäinen edustaa kansainvälistä talousjournalismia ja toimii näin vertailuaineistona. Tutkimuksella on kaksi pääkysymystä:

- 1) Mikä on journalistisen julkisuuden rooli talouteen kohdistuvan luottamuksen rakentumisessa, ylläpidossa ja rapautumisessa?
- 2) Mikä on journalistisen julkisuuden rooli talouskriisin edellyttämän talouspolitiikan muotoutumisessa ja legitimoinnissa – sen tarpeellisuuden ja tehokkuuden perustelemissa?

Tutkimuskysymykset nivoutuvat monin tavoin toisiinsa. Talouspolitiikan – ja pohjimmiltaan koko talousjärjestelmän – legitiimiys ja uskottavuus ovat keskeisiä tekijöitä myös itse talouteen kohdistuvan luottamuksen rakentumisessa. Vastaavasti talouteen kohdistuvan luottamuksen vaihtelusta osaltaan riippuu, mitkä kulloinkin ovat järkeviä ja mahdollisia talouspoliittisia ratkaisuja ja talouspoliittisia tavoitteita. Julkisuuden luonne on kuitenkin tutkimuskysymyksissä hieman

erilainen. Talouden yleisen luottamuksen osalta julkisuus puhuttelee ihmisiä ensisijaisesti taloustoimijoina, siis joko yksityiselämään tai työhön liittyvien taloudellisten ratkaisujen tekijöinä. Talouspolitiikan osalta kyse on tämän lisäksi poliittisesta kansalaisuudesta. Julkisuutta voidaan tällöin arvioida myös siltä kannalta, kuinka talouden eri toimijoiden roolit ja vastuut käyvät ilmi, kuinka hyvin erilaiset intressit ja poliittiset toimintasuunnitelmat pääsevät esiin ja kuinka perusteltua kritiikkiä ne saavat julkisuudessa osakseen. Aktiivinen poliittinen kansalaisuus myös edellyttää, että kansalaisilla on riittävästi taloutta koskevaa tietoa, jotta he voivat perustellusti arvioida toteutettua talouspolitiikkaa.

Tutkimuksen pääkysymykset jakautuvat seuraaviksi neljäksi analyysitehtäväksi:

- 1) Millaisia vaiheita kirjoittelusta on erotettavissa maltillisen laskusuhdanteen odotuksen muuttuessa vuoden 2008 aikana vakavaksi talouskriisiksi? Miten kriisin käänteistä kerrotaan sanomalehdissä? Miten kansallinen ja kansainvälinen näkökulma tulevat esiin eri lehdissä ja kriisin eri vaiheissa?
- 2) Miten journalistisen julkisuuden optimistisuus tai pessimistisyys tulevasta talouskehityksestä suhteutuu talouden suhdanteiden toteutuneeseen kehitykseen?
- 3) Millä tavoin kansainvälistä kriisiä ja sen taustoja selitetään yleisölle eri lehdissä?
- 4) Missä määrin eri intressi-, asiantuntija- ja kansalaisryhmät osallistuvat keskusteluun? Millaista keskustelua talouskriisin edellyttämistä toimenpiteistä käydään? Kuinka monipuolista talouden tilaa ja talouspolitiikkaa koskeva argumentointi on?

Sisällönanalyysi tuottaa kuvauksen journalistisen julkisuuden kehityksestä taloudellisen tilanteen taittuessa talouskriisiksi, ja tätä kuvausta verrataan taloudellista tilannetta mittaavien indikaattorien kehitykseen. Asiantuntijahaastattelut taas tuottavat tietoa siitä, miten päättäjät ja muut talouden asiantuntijat katsovat journalistisen julkisuuden vaikuttavan talouspolitiikan muotoutumiseen ja taloutta koskevan luottamuksen säilymiseen tai rapautumiseen. Haastattelujen avulla selvitetään myös sitä, kuinka tärkeänä päättäjät ylipäätään pitävät ratkaisujensa julkista legitimaatiota.

Tutkimusaineistot ja analyysin toteutus

Tutkimusta varten koottiin kaikkiaan neljä eri aineistoa. Helsingin Sanomista, Kauppalehdestä ja Financial Timesista tehtiin kaksi noin viidensadan jutun otantaa ajanjaksolta 1.1.2007–31.3.2009. Kolmanneksi aineistoksi koottiin samoista lehdistä tiedot erilaisia talouskriisiin viittaavia sanoja sisältävien juttujen kuukausittaisen määrän kehityksestä vuoden 2006 alusta vuoden 2009 loppuun. Neljäs aineisto koostuu kahdeksantoista suomalaisen talousasiantuntijan teemahaastatteluista.

Kahteen juttuaineistoon päädyttiin, koska varsinaisten kriisijuttujen lisäksi haluttiin aineisto, jossa kriisitunnelman syveneminen tulisi esiin ilman, että talouskriisi sisältyisi jo juttujen valintakriteereihin. Tähän aineistoon (juttuaineisto 1) haettiin juttuja sellaisista talouden toistuvista tapahtumista ja ilmiöistä, joiden yhteydessä tyypillisesti arvioidaan talouden tilaa ja kehitystä. Tällaisiksi valittiin uutisia Yhdysvaltain keskuspankki Federal Reserven ja Euroopan keskuspankin kuukausittaisista korkopäätöksistä sekä juttuja, joissa esiintyy jokin hakusanoista ”asuntomarkkinat”, ”luottomarkkinat” tai ”lainamarkkinat”. Haun tarkempi toteutus ja otannan perusteet kuvataan liitteessä 1, ja aineiston luokitusrunko esitetään liitteessä 2.

Toiseksi aineistoksi (juttuaineisto 2) valittiin juttuja, jotka käsittelevät nimenomaan talouskriisiä ja siihen liittyvää talouspolitiikkaa. Tämän aineiston avulla tarkastellaan näihin aiheisiin liittyvää julkista keskustelua. Juttujen löytämiseksi muodostettiin kaksi talouskriisiin viittaavien sanojen rypästä, ja haku kohdistettiin juttuihin, joissa esiintyi molemmista ryppäistä vähintään yksi sana. Myös tällä haulla löydetystä jutuista suoritettiin otanta. Haun tarkempi toteutus ja otannan perusteet kuvataan liitteessä 1, ja aineiston luokitusrunko esitetään liitteessä 2.

Otannan avulla saadut tiedot eivät koskaan voi täydellisesti kuvata lehtien sisältöä. Erityisesti Financial Timesin suuresta juttumäärästä otettu otos ei todennäköisesti muodosta täysin edustavaa kuvaa lehden kirjoittelusta, ja tämä on otettava huomioon analyysiä luettaessa. Otosaineiston puutteita kompensoitiin analyysissä kahdella tavalla. Ensiksikin kolmen kriisin kannalta keskeisen kuukauden (maaliskuu 2007, syyskuu 2007, syyskuu 2008) sekä aineiston viimeisen kuukauden (maaliskuu 2009) osalta Kauppalehden ja Helsingin Sanomien jutut käytiin läpi sivu sivulta. Samalla tarkasteltiin myös kuvajournalismia. Financial Timesin osalta tällaista täydentävää analyysiä ei kuitenkaan tehty. Toiseksi otosaineistoja täydennettiin lehtien sähköisiin arkistoihin tehtyjen sanahakujen määrällisellä analyysillä. Näin tuli mahdolliseksi vertailla talouskriisiin viittaavien sanojen määrän kehitystä kaikessa lehtien julkaisemassa juttuaineistossa.

Sanahakujen tarkastelujakson laajentaminen vuoden 2006 alusta vuoden 2009 loppuun tarjosi myös mahdollisuuden verrata kriisivuosien kirjoittelua talouden ”normaaliaikaan”.

Sisällönanalyysin perusteella tehtyjen tulkintojen tueksi toteutettiin vielä joukko suomalaisten talousasiantuntijoiden teemahaastatteluja. Haastateltaviksi valittiin poliitikkoja ja heidän avustajiaan (3) virkamiehiä (3), ekonomisteja tutkimuslaitoksista (5), pankeista (3), työntekijäjärjestöistä (2), elinkeinoelämän järjestöistä (1) ja toimitusjohtaja finanssialalta (1). Haastattelujen avulla karotettiin suomalaisten päättäjien ja talousasiantuntijoiden kokemuksia suhteestaan julkisuuteen sekä heidän omaksumiaan mediastrategioita. Edelleen selvitettiin heidän näkemyksiään journalismin ja julkisuuden roolista yhtäältä taloutta koskevan luottamuksen sekä toisaalta talouspolitiikan muotoutumisen ja legitimaation kannalta. Haastateltuja pyydettiin myös arvioimaan suomalaista talousjournalismia sekä yleisellä tasolla että erityisesti suhteessa tuoreeseen taluskriisiin. Teemahaastattelurunko esitetään liitteessä 3.

Raportin rakenne

Raportin analyysiluvuissa tutkimuskysymyksiä ja -aineistoja lähestytään monitieteisesti ja erilaisia näkökulmia ottaen. Talouden ja journalismin suhdetta pohdittaessa on hyödyllistä katsoa kysymystä niin taloustieteen kuin journalismitutkimuksenkin näkökulmasta. Talouspoliittisen päätöksenteon legitimointi taas kiinnittyy monin tavoin niihin merkityksiin, joita julkisessa retoriikassa on taluskriisille annettu. Kaikkiaan tavoitteena on mahdollisimman monipuolinen katsaus taluskriisin julkisuuteen sekä sen kytkeytymiseen talouteen ja talouspoliittiseen päätöksentekoon eri tieteenalojen tarjoamien näkökulmien, tutkimustulosten ja menetelmällisten ideoiden avulla.

Luvussa 2. eritellään **kriisiuutisoinnin vaiheita** tutkituissa sanomalehdissä ja verrataan suomalaislehtien kirjoittelua Financial Timesin kirjoitteluun. Luvussa selvitetään, missä vaiheessa talouden ongelmat alkavat nousta jutuissa esiin ja millä tavoin aikaisempia ennusteita niissä korjataan kriisin syvetessä. Analyysissä tarkastellaan myös lehtien tapoja hahmottaa rahoitusmarkkinoiden ongelmien yhteyksiä reaalityouteen. Koska käytetty kieli on avainasemassa siinä, millaiseksi lukijoiden talouden tilaa koskevat mielikuvat muodostuvat, huomiota kiinnitetään myös lehtien tapaan rakentaa juttuihinsa dramatiikkaa metaforilla ja muilla sanavalinnoillaan. Luku 2. luo myös yleiskuvauksen kriisin tapahtumista ja samalla perustan seuraavien lukujen analyyseille.

Luvussa 3. pohditaan kysymystä siitä, miten journalismin tapa välittää **taluskriisin tunnelmia** mahdollisesti heijastuu itse talouteen. Sisällönanalyysiä

varten rakennetaan journalismin ”taloustunnelmaa” mittaava muuttuja ja verrataan sitä kuluttajien luottamusbarometrin sekä pörssikurssien kehitykseen. Vastaavaan kysymykseen on haettu vastausta tutkimuksissa, joita on tehty niin viestintätieteiden, talous- ja rahoitustieteen kuin psykologiankin aloilla, ja näitä tutkimuksia hyödynnetään tulkintojen tukena. Lisäksi tarkastellaan haastattelujen talousasiantuntijoiden näkemyksiä journalismin roolista suhdanteiden kehityksessä.

Neljännessä luvussa käsitellään sanomalehdissä esitettyjä **tulkintoja** kriisin syistä ja syyllisistä sekä siitä, millaiseksi tapahtumaksi kriisi hahmotettiin vallitsevan talousjärjestelmän kannalta. Samalla pohditaan, miten lehtien tapa selittää talouskriisiä ja sen taustoja palvelee niiden erilaisia yleisöjä. Journalismin määrittelyvallan suhteessa talouskriisin kaltaisiin tapahtumiin voi arvioida suureksi, samoin kuin niiden eliittiryhmien, jotka talousmediassa pääsevät ääneen (esim. van Dijk 2000, 36). Kriisin määritelmillä taas on suora yhteys siihen, miten talouspoliittisia toimenpiteitä perustellaan ja legitimoidaan. Lehdissä esiintyviä tulkintoja kriisistä tarkastellaan kriittisen tekstintutkimuksen menetelmin (esim. Heikkinen 1999).

Viimeisessä analyysiluvussa (luku 5.) tarkastellaan julkista keskustelua kriisin edellyttämästä **talouspolitiikasta**. Luvun näkökulma on talouden toimijoissa – päättäjissä ja asiantuntijoissa – jotka talousjutuissa ottavat kantaa erilaisten toimenpidevaihtoehtojen tarpeellisuuteen ja vaikuttavuuteen. Luvun alussa analysoidaan määrällisen sisällönanalyysin avulla eri toimijaryhmien näkyvyyttä kriisijutuissa sekä luonnehditaan laadullisen sisällönanalyysin avulla niiden asemaa ja roolia keskustelussa. Tämän jälkeen selvitetään teemahaastattelujen avulla asiantuntijoiden näkemyksiä omasta roolistaan julkisessa keskustelussa, julkisuuden merkityksestä talouspolitiikassa sekä suomalaisesta talousjournalismista kriisin yhteydessä. Luvun lopussa tarkastellaan vielä kriisin synnyttämän talouspoliittisen keskustelun sisältöä eli eri toimenpidevaihtoehtoilta esitettyjä perusteluja, vaihtoehtoja ja kritiikkiä. Keskeiseksi kysymykseksi analyysissä nousee se, muuttiko tuore talouskriisi Suomessa vallitsevia poliittisia paradigmoja, vai käytiinkö keskustelua pikemminkin vallitsevan paradigman puitteissa. Keskustelua verrataan myös niihin konkreettisiin toimenpiteisiin, joihin Suomen hallitus ryhtyi vuoden 2008 lopussa ja vuoden 2009 alussa kriisin torjumiseksi.

2. Kriisin vaiheet

Siitä huolimatta, että Yhdysvaltain valtaisasta vaihtotasealijäämästä, rahoitusmarkkinoiden huimasta kasvusta ja luottomarkkinoiden suurista riskeistä oli varoiteltu jo vuosia, talouskriisi yllätti syksyllä 2008 niin talousasiantuntijat, poliitikot kuin journalistitkin. Suomessa arvioitiin vuoden alussa vielä yleisesti, että kotimaan talous ei ajaudu taantumaan ja että pankkien, yritysten ja valtion vakavaraisuuden ansiosta talouden laskusuhdanteesta selvitään ilman merkittävää työttömyyden kasvua tai asuntojen hintojen laskua. Syksyä kohti asiantuntijoiden julkiset lausunnot kuitenkin synkkenivät. Talouskriisi rantautui Suomeen etenkin reaalityalouden kautta, kun vientiteollisuuden tilaukset romahtivat, mikä johti lomautusuutisten ryöppyyn vuodenvaihteessa. Asuntojen hinnat kääntyivät laskuun ja talous ajautui taantumaan.

Tässä luvussa eritellään kriisiuutisoinnin vaiheita ja tarkastellaan sitä, millä tavoin eri lehdissä arvioitiin talouden tilaa kriisin edetessä ja millä tavoin aikaisempia ennusteita korjattiin ongelmien syvetessä. Tavoitteena on selvittää journalismin luomaa kuvaa kriisitietoisuuden kasvusta maailmalla ja Suomessa. Luvussa kuvataan, miten lehdissä kerrottiin kriisiin liittyvistä dramaattisista käänteistä, millaisia reaktioita ne eri lehdissä synnyttivät ja miten näkyvästi eri tapahtumat olivat esillä. Huomiota kiinnitetään lehdissä käytettyihin, usein dramaattisiin metaforiin ja muihin sanavalintoihin, jotka osaltaan luovat taloutta koskevia mielikuvia ja ehkä vaikuttavat kriisitietoisuuden syntyyn (vrt. Hellsten 1997). Tätä kriisiin liittyvien tapahtumien kielellistä kehystämistä analysoidaan tarkemmin luvussa 4.

Analyysissä selvitetään, millä tavoin lehdet kirjoittivat yhtäältä rahoitusmarkkinoista ja toisaalta reaalityaloudesta ja miten näiden talouden osa-alueiden välisiä yhteyksiä tuotiin esiin. Luvussa tarkastellaan myös sitä, kuinka eri maantieteellisiä talousalueita koskevat arviot synkkenivät eriaikaisesti. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti USA:n, Euroopan, Suomen (FT:n osalta Britannian) sekä

maailmantalouden tilaa koskevat arviot, vaikka luonnollisesti lehdissä käsiteltiin tutkimusvuosina myös muiden talousalueiden tilaa.

Kuvaus perustuu juttuaineistoon 1., johon kerättiin kaikista lehdistä yhteensä 500 talouden toistuvia tapahtumia sekä asunto- ja luottomarkkinoita koskevaa juttua (ks. luku 1.). Erityistä huomiota tarkastelussa kiinnitetään kriisin kannalta keskeisimpien kuukausien (maaliskuu 2007, syyskuu 2007 ja syyskuu 2008) sekä aineiston viimeisen kuukauden (maaliskuu 2009) juttuihin, jotka on käyty suomalaislehdistä läpi kokonaisuudessaan. Näiltä jaksoilta on tarkasteltu myös kuvajournalismia. Muilta osin kyseessä on otosaineisto, eikä kaikkea lehtien aiheesta julkaisemaa kirjoittelua ole siis analysoitu. Erityisesti tämä korostuu Financial Timesin kohdalla, jonka suuren volyymin vuoksi otosaineisto edustaa väistämättä vain murto-osaa lehden jutuista. Kriisikirjoittelun määrän kehitystä analysoidaan kuitenkin myös lehtien sähköisiin arkistoihin tehtyjen sanahakujen perusteella, ja näissä analyysseissä tarkastelun kohteena on luonnollisesti kaikki lehtien julkaisema materiaali. Financial Timesin osalta on vielä huomattava, että siitä julkaistaan päivittäin useita painoksia eri maanosissa. Lehden arkistohauissa näkyvät kaikissa lehden eri painoksissa ja internetissä julkaistut jutut. Helsingin Sanomat puolestaan julkaisee internetissä samaa sisältöä kuin printtilehdessä, ja Kauppalehden arkistohakuohjelma taas ei mahdollista internetsisältöjen hakua kuukausittain. Vaikka arkistohaun periaatteet ovat siis eri lehdissä hieman erilaiset, juttumäärien tarkastelu auttaa kuitenkin arvioimaan, miten kirjoittelun intensiteetti on kussakin lehdessä vaihdellut kriisin eri vaiheissa, ja tämän vaihtelun osalta lehtiä voi myös verrata toisiinsa.

Kriisin vaiheita tarkastellaan neljässä jaksossa: ensin puolivuositain kesäkuuhun 2008 asti ja lopuksi heinäkuun 2008 ja maaliskuun 2009 välinen kirjoittelu omana alalukunaan. Helsingin Sanomien ja Kauppalehden kirjoittelua tarkastellaan rinnakkain ja näitä verrataan Financial Timesin vastaavan tarkastelujakson kirjoitteluun.

Talousjournalismin kieli on monimutkaista, mikä väistämättä heijastuu myös talousuutisointia analysoivaan tekstiin. Talouskielen ja termien vaikeaselkoisuus on osa itse tutkimuskohdetta, joten termien häivyttäminen analyysistä ei ole mahdollista. Keskeisiä käsitteitä on pyritty selittämään seuraavassa alaluvussa, jossa käydään tiivistetysti läpi kriisin taustaa kirjoittelun kontekstoimiseksi. Kriisin yhteydessä käytettyä kieltä analysoidaan yksityiskohtaisemmin luvussa 4. Luvuissa 2.–4. ei eritellä, mikä nimenomainen taho kussakin jutussa esittää arvioita talouden tilasta, vaan juttuja tarkastellaan kokonaisuuksina. Toimijakohtaisesti kriisikirjoittelua lähestytään luvussa 5.

2.1. Kriisin taustalla rahoitusmarkkinoiden valtava kasvu

Syksyllä 2008 kärjistynyt talouskriisi lähti liikkeelle Yhdysvaltain asuntomarkkinoilta, joiden kehitys oli vuosia perustunut uskoon asuntojen hintojen nousun jatkumisesta. Tällä perusteella asuntolainoja oli alettu myöntää myös lainanottajille, joiden maksukyky oli heikko. Tällaisia niin sanottuja subprime-lainoja myönnettiin yhteensä 1,3 biljoonaa dollaria. Sekä pieni- ja keskituloiset että lähes varattomat kodinostajat ottivat isompia lainoja kuin pystyivät hoitamaan. USA:ssa lainanottaja voi vaikeuksiin ajautuessaan päästä eroon lainastaan jättämällä asunnon pankille. Näin on voinut toimia myös siinä tapauksessa, että asunnon arvo on laskenut lainasummaa pienemmäksi. Kriisi sai alkusysäyksen, kun subprime-velat jäivät yhä useammilta lainanottajilta hoitamatta ja asuntojen hinnat kääntyivät laskuun. (Krugman 2009, 156; Ferguson 2009, 16.)

Syy subprime-lainojen muodostumiselle koko maailmantalouden ongelmaksi liittyy kuitenkin ennen kaikkea lainojen arvopaperistamiseen. Pankit käärivät suuria määriä asuntolainoja paketeiksi, joiden osuuksia myytiin investointipankeille ja edelleen sijoittajille. Riskiluottojen paketoiminen levitti riskit laajalle. Aikaisemmin arvopaperistamista oli harjoitettu yksinomaan matalan luottoriskin prime-lainoilla, mutta finanssi-innovaatio nimeltä ”vakuudellinen velkasitoumus” (Collateralized Debt Obligation, CDO) mahdollisti myös huonolaatuisten subprime-luottojen laajamittaisen paketoinnin. (Krugman em., 156–157; Ferguson em., 15–16.)

CDO-osuuksista osa oli sellaisia, joiden haltijat saivat ensimmäisenä rahat kertyneistä maksuista. Vasta kun he olivat saaneet saatavansa, rahaa maksettiin muiden CDO-papereiden haltijoille. Vaikka jotkut asuntovelalliset jättäisivät maksunsa hoitamatta, heidän määränsä tuskin nousisi niin suureksi, että etuoikeutettujen CDO-papereiden haltijoilta jäisivät rahat saamatta. Luottoluokittajat antoivatkin näille etuoikeutetuille CDO-papereille parhaita AAA-luokituksia. Näin myös monet institutionaaliset sijoittajat, kuten eläkerahastot, saattoivat ostaa niitä. Jälkikäteen on arvioitu, että CDO-tyyppisten johdannaisten luokitukset olivat ennen kriisin puhkeamista aivan liian hyviä niiden perustana olleiden luottojen riskeihin nähden. Kun asuntokupla puhkesi, myös etuoikeutettujen CDO-papereiden haltijoilta jäi saatavia saamatta. (Krugman em., 157–158; Valtiovarainministeriö 2009; Ferguson em., 14.)

Kriisin taustalla voi nähdä myös huomattavasti pidempään jatkuneita kehityskulkuja. Esimerkiksi rahoitusmarkkinat ovat paisuneet viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana ennennäkemättömällä tavalla. Taloushistorioitsija Niall Ferguson (2009) kuvaa kehitystä seuraavasti:

Vuonna 2006 maailman mitattu taloudellinen tuotanto oli noin 48,6 biljoonaa dollaria. Maailman pörssien kokonaismarkkinakapitalisaatio oli 50,6 biljoonaa dollaria, 4 prosenttia enemmän. (...) [J]oukkovelkakirjojen kokonaisarvo oli 68 biljoonaa dollaria, 40 prosenttia enemmän. Erääntyvien johdannaisten kokonaismäärä oli 473 biljoonaa dollaria, yli kymmenen kertaa enemmän. (...) ”Arvopaperistamisen”, jossa kiinnelainojen kaltaisia yksittäisiä lainoja viipaloidaan, sitten niputetaan ja paketoidaan uudelleen myytäviksi, räjähdysen seurauksena kiinteistövakuudellisia arvopapereita, omaisuusvakuudellisia arvopapereita ja vakuudellisia velkasitoumuksia tuotiin markkinoille yli 3 biljoonan dollarin arvosta. Derivaattien eli johdannaisten – esimerkiksi koronvaihtosopimusten eli swappien tai luottojohdannaisten (CDS)¹ kaltaisista arvopapereista johdettujen sopimusten – määrä on kasvanut vielä nopeammin, niin että vuoden 2006 lopussa kaikkien ”tiskin yli” vaihdettujen johdannaisten (joista on vähennetty julkisissa pörsseissä vaihdetut johdannaiset) teoreettinen arvo oli hieman yli 400 biljoonaa dollaria. Ennen 1980-lukua tällaiset asiat olivat käytännössä tuntemattomia. Uudet instituutiot ovat kuitenkin lisääntyneet nopeasti. Ensimmäinen suojarahasto perustettiin 1940-luvulla, mutta niinkin äsken kuin 1990 niitä oli vain 610 ja niiden hoitama omaisuus oli 38,9 miljardia dollaria. Vuoden 2006 lopussa niitä oli 9462 ja niiden hoitama omaisuus 1,5 biljoonaa dollaria. (Ferguson 2009, 11.)

Rahoitusmarkkinoiden paisumiseen on vaikuttanut 1980-luvulta alkanut markkinoiden ja pääomaliikkeiden vapautuminen. Rahoitusmarkkinoiden valvontaa purettiin Yhdysvalloissa järjestelmällisesti, ja käytännössä investointipankkien ja hedge-rahastojen² yms. muodostamaa niin sanottua ”*varjo-pankkijärjestelmää*” ei koskenut tavallinen pankkivalvonta. Valvomattomuus oli erityisesti 1980-luvulla ajan hengen mukaista, koska vallalla oli vahva usko järjestelmän kestävyys- ja riskittömyyteen sekä myös markkinatoimijoiden osaamiseen ja kykyihin. Investointipankkien luotonannon on katsottu riistäytyneen käsistä, koska ne saattoivat velkaantua monikymmenkertaisesti suhteessa omaan pääomaansa, mikä ei olisi ollut mahdollista perinteisille valvotuille pankeille. (Krugman 2009; Lapavitsas 2009; Kantola 2002a, 13.)

Globaalit rahoitusmarkkinat ovat irtautuneet reaalitylousesta sikäli, että esimerkiksi maailman pörsseissä sijoitusten kohteena olevien yritysten tilaa tarkastellaan usein hyvin lyhyellä aikavälillä ja ammattilaisten sijoitus päätösten on

1 Tässä tutkimuksessa CDS – Credit Default Swap – on käännetty sanalla ”luottoriskinvaihtosopimus”.

2 Hedge-rahastoja ovat mm. suojarahastot ja riskirahastot. Näitä käsitteitä käytetään journalistisissa toisinaan epäjohdonmukaisesti ja päällekkäisesti.

arvioitu perustuvan jopa enemmän spekulatioon muiden sijoitusmarkkinoilla toimivien aikeista kuin yritysten reaaliseen tilaan tai kiinteistöjen reaaliseen arvoon (Marazzi 2006, 24). Samanaikaisesti reaalitalous on kuitenkin pysynyt riippuvaisena rahoitusmarkkinoilta saatavasta rahoituksesta. USA:ssa asuntokuplan puhkeamisen ja sitä seuranneen arvopaperien arvojen romahduksen seurauksena pankeille tuli nopeasti pula pääomasta ja ne lakkasivat lainaamasta rahaa toisilleen. Monet Amerikan ja Euroopan tunnetuimmista pankeista joutuivat turvautumaan keskuspankkeihin sekä Aasian ja Lähi-idän itsenäisiin rahastoihin vahvistaakseen pääomaansa. Kuitenkin vaikka Yhdysvaltain kiinteistöjen hinnat alkoivat laskea jo tammikuussa 2007, pörssiosakkeet nousivat aina marraskuuhun 2007 saakka. Myös yhdysvaltalaisten kuluttajien luottamus talouteen säilyi pitkään hyvänä, eikä kulutus USA:ssa kääntynyt laskuun ennen kuin vuoden 2008 puolivälissä. Vaikka investointipankit tekivät miljardiluokan alakirjauksia vuosien 2007–2008 kuluessa, tilanteen kriittisyys nähtiin toden teolla vasta syyskuussa 2008, kun Yhdysvaltain suurimmat investointipankit ja vakuutusyhtiöt olivat vaarassa mennä nurin. Samanaikaisesti Yhdysvaltain kriisi laajeni toden teolla globaaliksi kriisiksi. Se aiheutti dramaattiset laskut Aasian ja Euroopan kansantalouksien viennille ja samalla puhkesi myös hyödykkeiden, muun muassa öljyn, hintakupla. (Ferguson 2009, 15.)

Vaikka hyvin vakavista ongelmista oli merkkejä näkyvissä jo pitkään, näitä merkkejä ei otettu riittävän vakavasti, minkä vuoksi kriisi tuntui tulleen äkkinäisesti ja yllättäen. Vasta syksyllä 2008 kriisin keskeiset osapuolet, päättäjät, keskuspankkiirit ja markkinatoimijat, huomasivat, että taloutta koskevat ennusteet ja näkemykset tilanteen vaatimista toimenpiteistä olivat jääneet pahasti jälkeen ja että kriisi oli nopeasti leviämässä koskemaan koko globaalia rahoitusjärjestelmää ja reaalitaloutta.

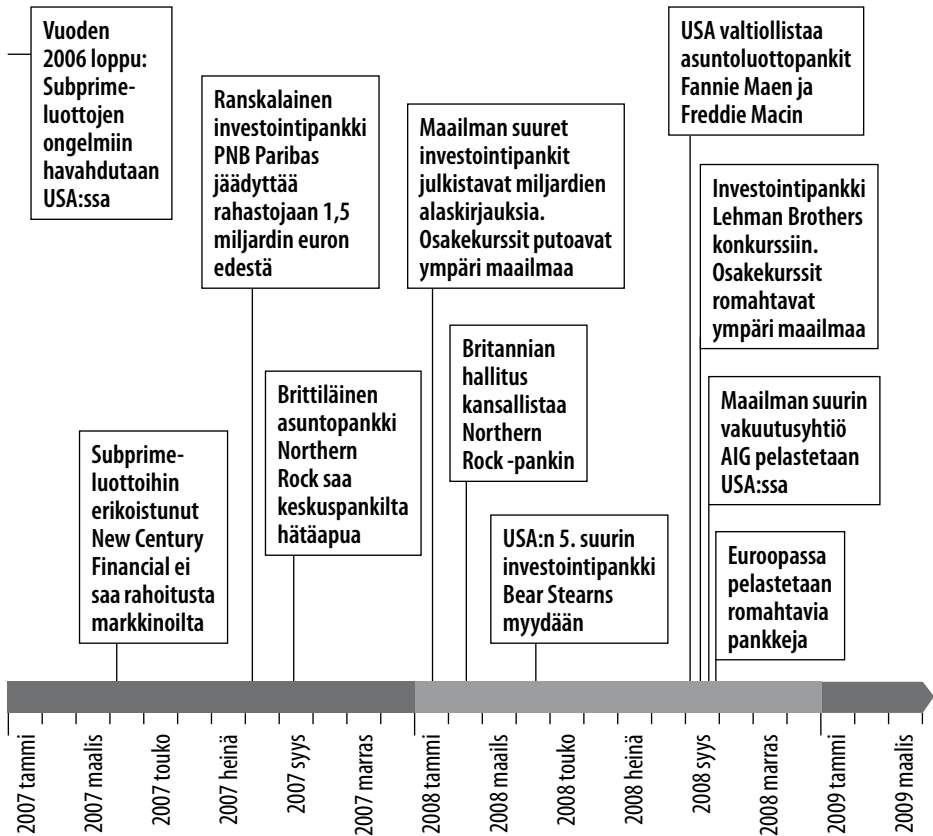
Myös Suomessa kriisin reaaliset vaikutukset alkoivat näkyä selkeästi vasta vuoden 2008 lopulla. Marraskuussa alkoi ulkomaankaupan taantuma, joka jatkui koko vuoden 2009. Suomen vienti jäi vuonna 2009 32 prosenttia pienemmäksi kuin vuotta aikaisemmin. (Tullihallitus 2010.) Työttömyysaste lähti vuonna 2009 nousuun,³ ja valtion tulot alkoivat vuoden 2008 lopulla laskea. Bruttokansantuote laski vuonna 2009 8 prosenttia,⁴ mikä oli suurin vuositasen pudotus nykyisissä vuodesta 1975 alkavissa Tilastokeskuksen aikasarjoissa.⁵ Kaikkiaan Suomen talouden kokonaistila heikkeni siis jyrkästi syksystä 2008 alkaen, ja vuoden lopussa maan talous oli virallisesti taantumassa.⁶

3 http://www.stat.fi/til/tyti/2009/tyti_2009_2010-02-16_tie_001_fi.html (poimittu 23.7.2010).

4 http://www.tilastokeskus.fi/til/vtp/2009/vtp_2009_2010-07-15_tie_001_fi.html (poimittu 15.9.2010).

5 <http://www.stat.fi/til/vtp/tau.html> (poimittu 23.7.2010).

6 http://www.stat.fi/til/ntp/2008/04/ntp_2008_04_2009-02-27_tie_001_fi.html (poimittu 23.7.2010).

KUVIO 2.1. Kriisin tapahtumia tutkimusjaksolla.

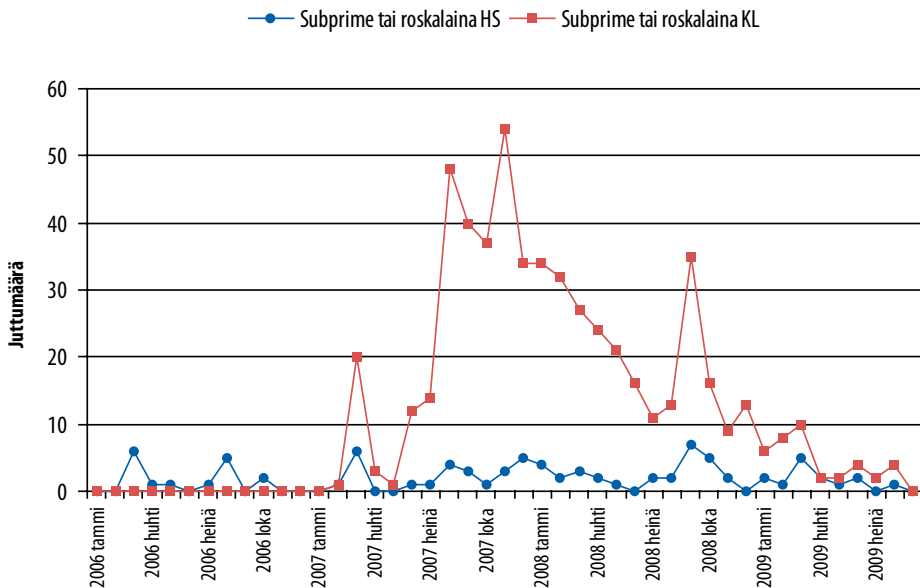
2.2. Kevät 2007: USA:n asuntoluottokriisi pinnalle journalismissa

Amerikkalaisessa sanomalehdistössä termi ”*subprime*” tuli tutuksi 1990-luvulta lähtien, ja Euroopassa esimerkiksi Financial Times on kirjoitellut subprime-lainoista pitkin 2000-lukua. Tutkija Turo Uskali kuitenkin arvioi, että asuntoluottojen vaaroihin havahduttiin amerikkalaisessa uutismediassa vasta joulukuussa 2006. Financial Times nosti lainojen riskit eurooppalaiseen ja maailmanlaajuiseen tietoisuuteen etusivun pääjutullaan helmikuun lopussa 2007. (Uskali, HS Vieraskynä 2008.)

2.2.1. Kotimaiset lehdet pitävät subprime-kriisiä lähinnä Yhdysvaltain ongelmana

Sekä Helsingin Sanomissa että Kauppalehdessä sana ”subprime” mainitaan ensimmäistä kertaa maaliskuussa 2007 (Kuvio 2.2.).⁷ Ensimmäinen asuntoluotto-ongelmista kertova juttu julkaistaan Kauppalehdessä kuun ensimmäisenä päivänä ja siinä kerrotaan Yhdysvaltain asuntomarkkinoilla piilevän riskejä, jotka vahvistavat odotuksia koko USA:n talouden hidastumisesta tai jopa taantumasta. Sekä Kauppalehdessä että Helsingin Sanomissa USA:n subprime-kriisiin liittyviä juttuja julkaistaan vuoden 2007 alussa muutamia, mutta kaikkiaan USA:ssa puhjennut kriisi on lehdissä esillä vain vähän.

KUVIO 2.2. Sanan ”subprime” tai ”roskalaina” sisältävien juttujen määrä Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä 2006–2009.

Helsingin Sanomissa 9.3. julkaistussa pääkirjoituksessa ”Osakemarkkinoiden varoitus kannattaa ottaa todesta” siteerataan muun muassa USA:n keskuspankin (Fed) entistä pääjohtajaa Alan Greenspania, joka on herännyt esittämään synkkiä ennusteita talouden suunnasta. Toisaalta Fedin nykyisen pääjohtajan Ben Bernanken kerrotaan arvioivan USA:n talousnäkymät vakaiksi ja osan ra-

⁷ Suomalaislehtien arkistoihin haku tehtiin myös sanalla ”roskalaina”, koska erityisesti Helsingin Sanomat käytti tätä termiä usein viitattaessaan subprime-lainoihin. Ennen vuotta 2007 termi ”roskalaina” esiintyy Helsingin Sanomissa muussa kuin subprime-lainojen yhteydessä.

hoitusmarkkinoiden asiantuntijoista todetaan suhtautuneen Greenspanin arvioihin ”*olankohautuksella*”. Vaikka Helsingin Sanomat arvioi, että ”*rauhalliseen asenteeseen on perusteensa*”, sisältää kirjoitus myös vakavan varoituksen:

Suomessa viime päivien signaalit kannattaa ottaa vakavasti. Vaikka muun muassa Euroopassa ja Aasiassa talouskasvu on edelleen vahvaa, pääoma- ja arvopaperimarkkinoiden hermostuneisuus ja volyymien kasvu ovat voimavirtoja, jotka voivat nopeasti sysätä kehityksen huonoon suuntaan. Viennistä riippuvainen pieni kansakunta on silloin helposti kuin ajopuu koskessa. (HS 9.3.2007.)

Muutamaa päivää myöhemmin lehti julkaisee taloussivuillaan uutisanalyysin ”*Unelma omasta kodista synnytti vaarallisen lainaloukun Yhdysvalloissa*” (HS 12.3.2007). Kirjoituksessa selitetään subprime-lainamarkkinoiden toimintaa ja viitataan toisistaan eriäviin arvioihin asuntolainoihin liittyvien ongelmien merkityksestä USA:n taloudelle.

Kauppalehdessä USA:n asuntoluottokriisiä analysoidaan alusta asti yksityiskohtaisemmin kuin Helsingin Sanomissa ja kriisin alkuvaiheessa myös Helsingin Sanomia dramaattisemmin sanakääntein. Maaliskuun jutuissa lehdessä käytetään Yhdysvaltain asuntomarkkinoista puhuttaessa esimerkiksi sanoja ”*kaaos*”, ”*paniikinomainen*”, ”*surkea*” ja ”*syöksykierre*”. Kauppalehdessä USA:n taloutta koskevat ennusteet ovat synkkiä ja asuntosektorin heikkouden arvioidaan heijastelevan USA:n suhdannekäännettä yleisemminkin. Myös USA:n taantuman uhka mainitaan Kauppalehdessä maaliskuussa.

Subprime-lainojen määrä on noin 600 miljardia dollaria, mutta potin heijastusvaikutukset ovat paljon suuremmat. Alan analyytikoiden mukaan kukaan ei varmasti tiedä, kuinka laajalle subprime-riskit leviävät. (KL 13.3.2007)

Maaliskuu puolivälissä USA:n subprime-ongelmat ovat molemmissa lehdissä näyttävästi esillä yhden päivän ajan. Kauppalehdessä USA:n asuntomarkkinoita käsitellään kuun 15. päivänä niin pääkirjoituksessa kuin koko aukeaman uutisessa: ”*Suuret pankit ennustavat USA:n kasvun hyytymistä*”. Aukeamalla on myös kommenttikirjoitus, jossa selitetään ongelmien taustoja. Samana päivänä Helsingin Sanomissa ilmestyy ensimmäinen suuri ja kuvitettu subprime-kriisiä käsittelevä juttu otsikolla ”*USA:n ongelma-asuntolainat painoivat kurseja kaikkialla maailmassa*”. Jutussa keskitytään selittämään subprime-lainamarkkinoita ja näiden yhteyksiä osakemarkkinoihin. Maaliskuun loppupuolella julkaistaan Kauppalehdessä vielä joukko pienehköjä uutisia, joista osassa tilanteen arvioi-

daan olevan jo rauhoittumassa. Helsingin Sanomissa julkaistaan maaliskuun lopussa enää vain yksi USA:n asuntomarkkinoiden ongelmia käsittelevä juttu.

Vuoden 2007 toisella neljänneksellä Helsingin Sanomissa varoitellaan USA:n asuntomarkkinoista ja talouden näkymistä vain lievästi. Huolestuttavaksi arvioidaan maailmantalouden tasapainottomuus ja Yhdysvaltain vaihtotaseen vaje. Riskinä pidetään myös sitä, että lainaongelmaiset tai muutoin taloudestaan huolestuneet amerikkalaiset kuluttajat saattavat alkaa säästää, mikä hidastaisi talouskasvua. Toisaalta esimerkiksi huhtikuun alussa julkaistussa kommenttikirjoituksessa (HS 6.4.2007) kerrotaan kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n arvioivan, ettei USA:n kasvun hidastuminen heijastuisi muihin maihin juuri lainkaan. Helsingin Sanomien mukaan myöskään kukaan *”talousviisas”* ei ole ennustanut USA:han varsinaista lamaa.

Kauppalehdessä USA:n asuntomarkkinoiden tila arvioidaan edelleen useissa jutuissa *”käsittämättömän huonoksi”*, *”riutuvaksi”* ja *”sekasortoiseksi”*. Joissakin rauhoittelevammissa jutuissa tuodaan toisaalta esiin mahdollisuutta, että asuntomarkkinat olisivat USA:ssa jo käyneet pohjalukemissa. Useimmissa jutuissa asuntojen hintojen pudotuksen uskotaan jatkuvan ja vaikuttavan *”varmasti”* yksityiseen kulutukseen. Lehdessä pohditaan, missä määrin asuntomarkkinoiden *”tahmeus”* tulee tarttumaan muuhun talouteen. Esiin tuodaan myös asuntomarkkinoiden ja rahoitusmarkkinoiden välinen yhteys. Asuntoluotto-ongelmien leviämisen kiinteistösektorille laajemmin arvioidaan uhkaavan lainarahan saatavuutta eli likviditeettiä.

Huolestuttavin trendi on finanssimarkkinoiden epävarmuus, kun asuntosektorin ylilyönnit alkavat paljastua. Bear Stearnsin subprime-ongelmat kertovat siitä, etteivät pankit ole ymmärtäneet riskejä, sanoo Conference Boardin pääekonomisti Gail Fosler. (KL 28.6.2007)

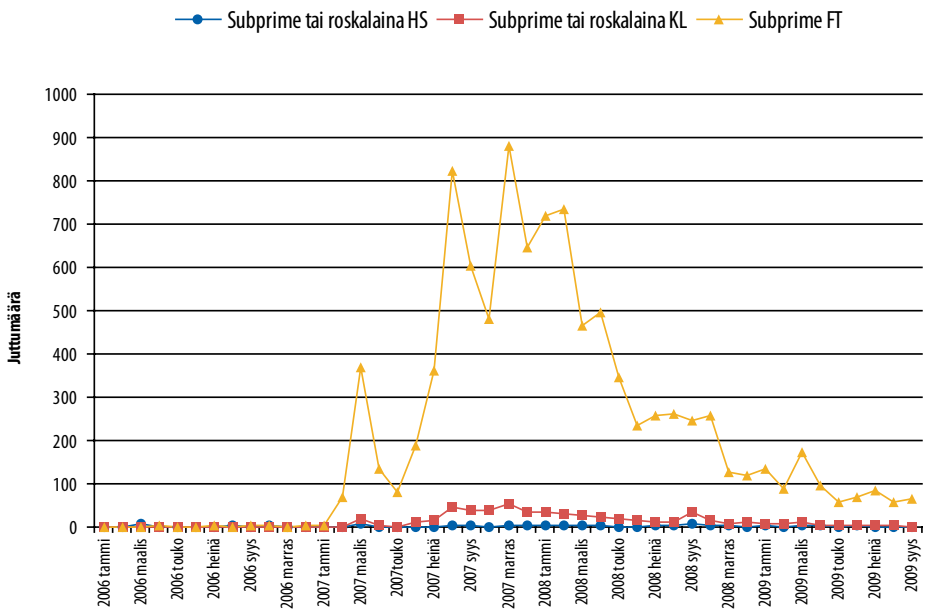
USA:n talouden ongelmat ovat molemmissa lehdissä esillä nimenomaan *”ulkomaanuutisina”*, siis tapahtumina, jotka ovat meneillään toisessa maassa ja maanosassa, ja joilla ei näytä olevan yhteyttä kotimaan todellisuuteen. Molemmissa lehdissä kiitellään euroalueen talouden *”poikkeuksellisen hyvää”* tilannetta. Talouden todetaan olevan alueella hyvässä kasvussa, työttömyyden alhaalla ja kuluttajien luottamuksen korkealla. Kiitosta lehdissä saa erityisesti Saksan talouden hyvä veto. Helsingin Sanomat esittää yksittäisessä jutussa varauksen, että taantuma *”Atlantin toisella puolella”* heikentäisi Euroopankin kasvua. Toisaalta lehti arvioi riippuvuuden Yhdysvalloista vähentyneen. Kotimaisista huolenaiheista Helsingin Sanomat pitää pitkin vuoden ensimmäistä puolikasta esillä ko-

titalouksien ylivelkaantumista ja ylisuuria asuntolainoja, mutta näitä ei jutuissa liitetä USA:n asuntomarkkinoilla ongelmia synnyttäneisiin ilmiöihin.

2.2.2. *Financial Times julkaisee perinpohjaisia analyyssejä asunto- ja rahoitusmarkkinoiden tilasta*

Financial Times -lehden rahoitusmarkkinoista vastaavan toimituksen päällikkö Gillian Tett on arvioinut, että vaikka hänen lehdessään finanssikuplan puhkeamisesta alettiin varoitella jo vuonna 2005, erityisesti kansainväliset lainamarkkinat jäivät heilläkin liian vähälle huomiolle (HS 9.6.2009). Keväällä 2007 lainamarkkinoiden ongelmat ovat kuitenkin jo nousseet vahvasti lehden agendalle. Financial Timesissa kirjoittelu subprime-lainojen synnyttämistä ongelmista lähtee kasvuun heti vuoden 2007 alusta ja saavuttaa ensimmäisen huippunsa maaliskuussa (Kuvio 2.3.).

KUVIO 2.3. Sanan ”subprime” tai ”roskalaina” sisältävien juttujen määrä Financial Timesissa, Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä 2006–2009.⁸

Financial Timesin jutuissa esitetään ristiriitaisia arvioita talouden suunnasta, ja niitä leimaa epävarmuus tulevasta. Pelkoja ja riskejä kuvaavien juttujen rinnalla lehdessä esiintyy kirjoituksia, joissa asuntolainakriisin arvellaan jo olevan

⁸ Suomalaislehdistä on juttuja haettu sanoilla ”subprime” TAI ”roskalaina”, Financial Timesista ainoastaan sanalla ”subprime”

helpottamassa. Positiivisia merkkejä nähdään niin Yhdysvaltain, Euroopan, Japanin, Kiinan kuin Britanniankin talouksissa. Silti sijoittajien todetaan mu-rehtivan varoituksia lainanottajien heikosta luottokelpoisuudesta ja siitä, mitä vaikutuksia kriisillä saattaa olla laajemmin USA:n kiinteistömarkkinoille ja talo-uteen. Lehdessä kannetaan huolta subprime-ongelmien lisäksi myös inflaatiosta, rakennussektorista ja asuntolainoituksesta yleensä. Lisäksi huolta kannetaan rahoitusmarkkinoista. Suurten investointipankkien, kuten New Centuryn ja Countrywiden, ongelmista kirjoitetaan laajasti ja yksityiskohtaisesti. Tapahtumia ei silti esitetä erityisen dramaattisina, joskin asunto- ja rahoitusmarkkinoiden tilannetta kuvataan järjestelmällisesti sanalla ”turmoil”, jonka vastine suoma-laislehdissä on ”myllerrys” tai ”sekasorto”.

Vuoden 2007 toisella neljänneksellä Financial Timesissa kannetaan huolta erityisesti hedge-rahastojen kohtalosta. Subprime-kirjoittelu lähtee lehdessä uudelleen rajuun nousuun toukokuusta eteenpäin. Lehdessä muun muassa lue-tellaan hedge-rahastojen subprime-tappioita, ja näiden kautta kriisin vaikutusten todetaan tuntuvan jo Lontoossa, joka on eurooppalaisten hedge-rahastojen ko-tipaikka. Kesäkuun lopussa julkaistussa jutussa ”subprime-saagan” (”subprime saga”) shokkiaaltojen todetaan leviävän yli Atlantin kohti Lontoon sydäntä, missä ”uhrien” (”victims”) kärsimykset eivät kuitenkaan ole verrattavissa Wall Streetillä ”kärsittyyn tuskaan” (”pain being suffered”):

[T]he shockwaves from this tale are spreading to the other side of the Atlantic and have now hit London's Mayfair. (FT 26.6.2007)

Jos Helsingin Sanomissa kriisin taustalla piileviä luottojohdannaisrakennel-mia yritetään selittää yleistajuisesti muutamissa yksittäisissä jutuissa, Financial Timesissa on vuoden 2007 alkupuolella useita syväluotaavia, joskaan ei yleis-tajuisia, analyysseja johdannaismarkkinoiden kehityksestä ja luottomarkkinois-ta. Financial Timesissa CDO-markkinoiden kerrotaan kasvaneen viime aikoina räjähdysmäisesti, ja jutuissa avataan johdannaismarkkinoiden moninaisia yh-teyksiä subprime-lainoihin. Myös sellaisten rahastojen, jotka eivät ole suoraan yhteydessä ongelmaluottoihin, todetaan menettäneen arvoaan. Joidenkin päät-täjien kerrotaan olevan vakavimmin huolissaan juuri CDS-tyyppisistä luottoris-kijohdannaisista, koska niitä sijoittajat ovat saattaneet pitää salkuissaan useita vuosia ja siksi niiden todellista määrää ei tunne kukaan. Työttömyyden mer-kittävä kasvu ja jopa rahoitusmarkkinoiden romahtaminen mainitaan lehdessä mahdollisina, mutta ei todennäköisinä riskeinä.

2.3. Syksy 2007: Finanssikriisin alkumetrit

Syksyllä 2007 ongelmat luottomarkkinoilla syvenivät myös Euroopassa. Tämä kävi ilmeiseksi viimeistään syyskuussa, kun brittiläinen Northern Rock -asuntoluottopankki ajautui Englannin keskuspankin holhoukseen. Asuntoluottokriisillä nähtiin olevan yhä enemmän seurauksia rahoitusmarkkinoille ylipäätään, mutta silti etenkin Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä Suomen taloutta koskevat arviot olivat enimmäkseen rauhoittelevia. Yksittäisiä synkempiäkin arvioita tosin esitettiin. Financial Timesissa seurattiin tarkoin Northern Rock -pankin vaiheita, ja arviot talouden näkymistä yleisemminkin synkkenivät vuoden loppua kohti.

2.3.1. Kotimaisissa lehdissä kuvataan USA:n kriisiä dramaattisin sanavalinnoin mutta uskotaan vaikutusten Suomeen jäävän vähäisiksi

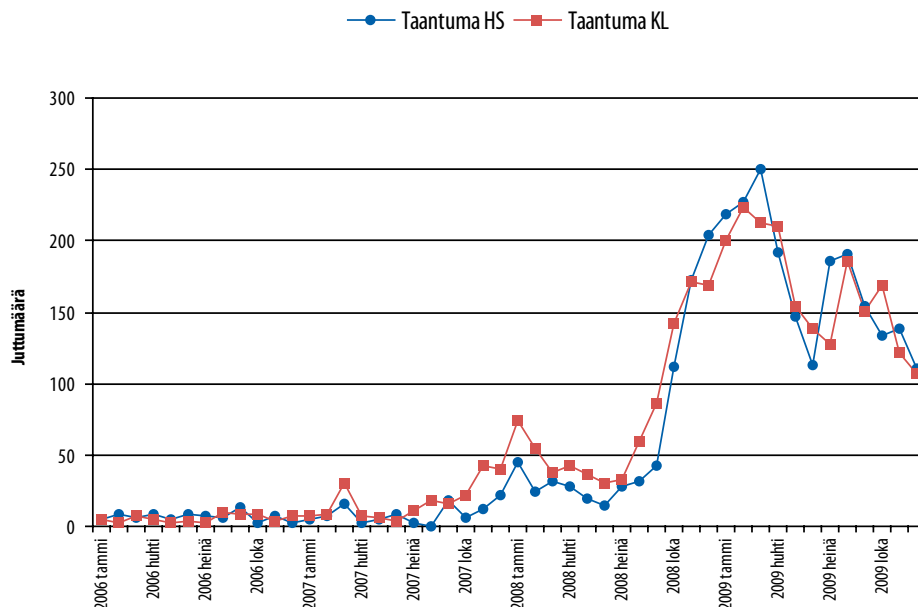
Vielä vuoden 2007 toisella puoliskollakin USA:n kriisi näkyy yksittäisiä päiviä lukuun ottamatta Helsingin Sanomien sivuilla vain vähän. Toisaalta tietyt kriisiin liittyvät tapahtumat uutisoidaan molemmissa suomalaislehdissä varsin yksityiskohtaisesti. Heinä-syyskuun aikana lehdissä viitataan useissa jutuissa luottoluokitusyritysten esittämään varoitukseen, jossa luottomarkkinoiden riskit arvioidaan ”*kuviteltua*”, siis aiemmin arvioitua, suuremmiksi.

Luottoluokittelijoiden toimenpiteet nostivat huolta siitä, että subprime-sektorin riskit ovat korkeampia kuin on kuviteltu. (HS 12.7.2007)

Varoittaessaan heinäkuussa riskien olevan oletettua suurempia luokittajat siis tietystä mielessä myöntävät aiempien arvioidensa olleen virheellisiä. Tätä näkökulmaa heinäkuussa julkaistuissa jutuissa ei tuoda esiin.

Kauppalehdessä aletaan puhua USA:n asuntomarkkinoiden taantumasta heinäkuussa (Kuvio 2.3.). Myös Helsingin Sanomissa kerrotaan Yhdysvaltain asuntomarkkinoilla vallitsevan ”*jääkausi*” ja markkinoiden kriisin todetaan ”*lääjentuneen taantumun peloksi*”. Yksi keskeinen huolenaihe on pelko amerikkalaisten kulutusinnon tyrehtymisestä. Lehdet painottavat yksityisen kulutuksen merkitystä USA:n talouden moottorina.

KUVIO 2.4. Sanan ”taantuma” sisältävien juttujen määrä Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä 2006–2009.

Syyskuussa Kauppalehdessä kannetaan huolta asuntolainoista johtuvien vaikeuksien leviämisestä uusille sektoreille ja alueille. Helsingin Sanomat kertoo USA:n työllisyyslukujen kääntyneen laskuun ensimmäistä kertaa neljään vuoteen ja tiedon seurausten todetaan olevan rajut ”rahoituskriisin hermistämässä ilmapiirissä”. Lehti arvioi käänteen voimistaneen huolta myös rahoituskriisin leviämisestä Yhdysvaltain reaalielämään. Ongelmien todetaan moninkertaistuneen finanssialan innovaatioiden ansiosta. USA:n asuntokriisiä kuvataan Helsingin Sanomissa usein asuntonsa menettävien tavallisten amerikkalaisten näkökulmasta, mikä korostuu erityisesti valokuvissa.

Helsingin Sanomien kriisiä käsittelevissä jutuissa toistuvat sanat ”paniikki” ja ”pelko”. Kaikki lehdessä ääneen pääsevät puhujat eivät kuitenkaan ole taantuman uhasta yksimielisiä, ja jutuissa esiintyy myös toiveikasta puhetta siitä, että USA:n taantuma voidaan estää rahapoliittisilla toimilla. Helsingin Sanomat yrittää selittää lukijoille yhteyksiä asuntoluotottajien velkaantumisen ja kaatumisen, lainoituksen vähenemisen, luottojen hinnan nousun, korkotason nousun ja tätä kautta niin sanottujen vipurahastojen⁹ kaatumisen ketjussa. Syyskuun puolivälissä julkaistussa koko sivun jutussa luottokriisin todetaan iskeneen myös johdannaisinstrumenteilla spekuloihin hedge-rahastoihin ja kainalojutussa hed-

⁹ Korkean riskin hedge-rahastotyyppi, jossa velkarahalla ostetaan sijoituksia, joiden arvonnousua vastaan lainataan lisää rahaa jne.

ge-rahastojen rakennetta ja toimintalogiikkaa yritetään selittää arkijärkisesti. Jutun otsikossa todetaan, että ”*suojarahastoja myydään katteettomilla lupauksilla*”. Myös Kauppalehdessä pohditaan johdannaisinstrumenttien monimutkaisuutta ja kannetaan huolta siitä, että hedge-rahastoihin sijoittaneiden suomalaisten eläkeyhtiöiden hallitusten tietämys uudenlaisista sijoitustuotteista ei ole ollut riittävää:

Uusiin, monimutkaisiin johdannaisinstrumentteihin liittyvien riskien arviointi aiheuttaa vaikeuksia työeläkeyhtiöiden hallituksille. Monimutkaisia sijoitusinstrumentteja suosivat etenkin hedge-rahastot, joihin myös suomalaiset eläkeyhtiöt ovat rahojaan pistäneet. (...) Maailmalla monet sijoittajat ovat jo polttaneet näppinsä vaikeasti hinnoiteltavien ja riskiä hämärtävien johdannaisten kanssa. (KL 22.8.2007)

Kauppalehti käyttää tälläkin jaksolla varsin dramaattista kieltä. USA:n asutopankkien tila todetaan ”*katastrofaaliseksi*” ja niiden kerrotaan menevän ”*nurin sarjassa*”. Lehti kertoo useiden investointipankkien varoittaneen luottolaman vaarasta. Rahastojen tilasta käytetään ilmausta ”*syöksykierre*” ja Wall Streetillä todetaan olevan käynnissä ”*murhenäytelmä*”. Kauppalehden jutuissa puhutaan niin ”*myllerryksestä*”, ”*turbulenssista*” kuin suoranaisesta ”*paniikistakin*”. Muun muassa Bear Stearns ja Goldman Sachs -investointipankkien rahastojen kerrotaan menettäneen arvoaan merkittävästi tai kokonaan.

Vuoden viimeisellä neljänneksellä Helsingin Sanomissa todetaan koko Yhdysvaltain talouden hiipuvan. Rahamarkkinoiden tilanne arvioidaan yhdessä jutussa ”*epävarmaksi*”, toisessa ”*lamaantuneeksi*”. Lehti jatkaa pallottelua kysymyksellä, onko Yhdysvaltoihin tulossa taantuma vai ei. Esimerkiksi joulukuussa julkaistussa uutisanalyysissä kerrotaan mielipidekyselystä, jossa 71 prosenttia amerikkalaisista on ilmaissut uskovansa taantumaan vuoden sisällä ja samassa jutussa kerrotaan myös eri investointipankkien edustajien näkemyksistä. Osa puhujista arvioi kuitenkin taantumapelot ”*yliaammutuiksi*”. Luottomarkkinoiden tilaa kuvataan Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa metaforisesti ”*flunssaksi*”, josta toipuminen vie oman aikansa, mutta jota keskuspankit voivat ”*lääkitä*” työntämällä markkinoille edullista rahaa.

Kauppalehti käsittelee vuoden viimeisellä neljänneksellä varsin paljon Yhdysvaltojen asunto- ja rahoitussektorien ongelmia: asuntomarkkinoiden ”*karmaisevaa*” tilaa, pankkien ”*hälyttäviä*” alaskirjauksia ja rahoitusongelmia. Lehti kertoo, että USA:n asuntomarkkinoilla käydään läpi ehkä kovinta taantumaa sitten toisen maailmansodan. Toisessa jutussa tilanne arvioidaan pahimmaksi ”*sitten 1930-luvun*”, eikä ongelmien hellittämisestä nähdä merkkejä. Asuntomark-

kinoiden ongelmien todetaan Kauppalehdessä levinneen finanssimarkkinoille laajemmin, eikä markkinoilla vallitseva ”*turbulenssi*” lehden mukaan osoita laantumisen merkkejä. Lehti kertoo, että useiden amerikkalaispankkien ekonomistit ja keskuspankkiirit varoittavat tilanteen vaikeutumisesta, subprime-ongelmien jatkumisesta ja kasvun hidastumisesta. Joulukuussa subprime-lainojen aiheuttamien luottotappioiden ja alaskirjausten todetaan varjostavan jo maailmantaloudenkin näkymiä. Sveitsiläisten investointipankkien UBS:n ja Credit Suisse’n subprime-kriisiin juontuvista alaskirjauksista kirjoitetaan sekä Kauppalehdessä että Helsingin Sanomissa useissa jutuissa.

Euroopan ja Suomen talouskasvun jatkumiseen uskotaan vuoden 2007 lopulla

Sekä Helsingin Sanomat että Kauppalehti uutisoivat selvästi ja dramaattisesti, kuinka Yhdysvaltain asuntolainakriisi on laajenemassa myös eurooppalaisten pankkien ongelmaksi. Kriisin vaikutusten sekä Euroopan että maailman talouskehitykseen todetaan olevan epävarmoja ja kehityksen suunnasta esitetään sekä varoittavia että rauhoittavia arvioita. Suoraan Suomea koskeva kirjoittelu on kuitenkin edelleen vähäistä.

Elokuun alussa Helsingin Sanomat otsikoi Yhdysvaltojen asuntolainakriisin tulevan ”*ryminällä Eurooppaan*”. Utisanalyysissä kerrotaan jälleen subprime-kriisin taustoista, rahastojen kaatumisista ja arvioidaan monien eurooppalaispankkien olevan alttiita kriisille joko amerikkalaisten haarojensa tai sijoitustensa kautta.

Jos Yhdysvaltojen asuntomarkkinoiden kriisi laajenee, Atlantin kokoinen lähtkö ei riitä pitämään vaikeuksia poissa vanhalta mantereelta. Pahimmillaan asuntolainakriisi voi johtaa rahoitusmarkkinoiden tyrehtymiseen, kun lainojen korkoja ja ehtoja kiristetään. Jos rahaa ei enää ole tarjolla kohtuullisin ehdoin, vaikuttaa se vääjäämättä maailmantalouteen. (HS 1.8.2007)

Rahapolitiikan vinkkelistä asiaa katsottuna maailmantalouden kasvuvauhdissa ei ole nähtävissä suuria muutoksia. (...) Mutta juuri näin kapitalistisen järjestelmän tuleekin toimia. Nämä tapahtumat ovat vain kuoppia maailmantalouden kasvun tiellä. (HS 7.9.2007)

Kauppalehdessä keskeiset huolenaiheet painottuvat edelleen Yhdysvaltoihin, ja Euroopan talouden sekä maailmantalouden todetaan kasvaneen ennätysvauhtia. Heinäkuun alussa euroalueen kasvun arvellaan ”*hissukseen*” hidastuvan,

mutta elokuun alussa lehdessä esitetään myös arvioita, joiden mukaan Yhdysvaltain ongelmien vaikutukset Euroopan rahoitusmarkkinoihin ja euroalueen talouteen tulevat jäämään marginaalisiksi. Perusteluna todetaan, että Euroopan asuntoluottomarkkinoilla ei amerikkalaistyyppisiä riskilainoja ole juurikaan käytetty ja että EU:n rahoitusmarkkinoille rakennetun Basel 2 -säännösten uskotaan taanneen pankkien vakavaraisuuden ja suojaavan luottoasiakkaita. Toisaalta euroalueen luottamuslukujen kerrotaan osoittavan alaspäin ja kasvun hidastuneen. Amerikkalaisten asuntovelallisten ongelmien todetaan vaatineen veronsa Euroopassa, mutta alueen reaalityalouteen vaikutukset eivät lehden mukaan ole, ”ainakaan vielä”, levinneet.

KUVA 2.1. Kuvateksti: ”Luottoriski. Maailmalla myllertävä luottokriisi vaikeuttaa Ruotsissa jo asuntolainoittajien rahoitusta ja nostaa asuntolainakorkoja.” Alla juttu brittiläisen Northern Rock -pankin tilanteesta. (KL 17.9.2007)

Subprime-kriisin rantautumien Eurooppaan tulee ilmeiseksi viimeistään syyskuussa, kun molemmat suomalaislehdet kertovat lukuisissa jutuissa brittiläisen Northern Rock -asuntoluottopankin ongelmista: yli kolmen miljardin euron talletuspaosta, tätä seuranneesta kassakriisistä ja pankin ajautumisesta Englannin keskuspankin holhoukseen. Helsingin Sanomien taloussivuilla julkaistaan suurikokoinen juttu ”*Luottokriisi ajoi brittejä paniikkiin*”, jossa pankkia kohdannutta talletuspakoa symboloi kuva pankin edessä talletuksiaan nostamaan jonottavista asiakkaista. Lehti toteaa, ettei Northern Rockin tilanteessa enää ole kysymys kelvottomista asuntoluotoista vaan rahamarkkinoille levinneestä epäluulosta:

Brittiläisen Northern Rock -pankin asiakkaat jatkoivat tiliensä tyhjentämistä maanantaina, kun Yhdysvalloista liikkeelle lähtenyt luottokriisi ajoi ihmisiä paniikkiin. Asuntolainapankin asiakkaat nostivat perjantain ja maanantain aikana yli kolme miljardia euroa, vaikka Britannian keskuspankki ja pankin johto vakuuttivat säästöjen olevan turvassa. (HS 18.9.2007)

Harvoissa suoraan Suomea koskevissa jutuissa arvioidaan lähinnä rauhoittavaan sävyyn Suomen asemaa heikkenevässä maailmantaloudessa. Suomen tilanne katsotaan yhä hyväksi, vaikka USA:n kriisin aiheuttama epävarmuus onkin ”*hiipimässä*” myös Suomeen.

Vaan miten käy suomalaisyritysten viennin? Vahvistuva eurohan nakertaa vientisektorin kilpailukykyä. Nykytilanne ei näytä kovin uhkaavalta, ainakaan kun katsoo Tullihallituksen tuoreimpia tilastoja. (...) [M]aailmantalouden imu on vielä sen verran vahvaa, että vahvat yhtiöt voivat kompensoida monet valuuttamenetyksensä hinnankorotuksilla. (KL 4.7.2007)

Helsingin Sanomat julkaisee syyskuun alussa (HS 5.9.2007) koko sivun jutun, jossa kerrotaan Suomen asuntomarkkinoiden ”*rauhottuneen hallitusti*”. Kainalojutussa viitataan lyhyesti Yhdysvaltain finanssikriisiin, mutta Suomen riskit arvioidaan muita pohjoismaita pienemmiksi. Myöhemmin laajassa haastattelu-jutussa Suomen Pankin pääjohtaja Erkki Liikanen arvioi markkinatilanteen vaikuttavan myös reaalityönteon ja talouskasvuun mutta toteaa maailman keskuspankkiirien sopineen yhteisesti, että raha- ja lainapaperimarkkinoiden täytyy selvitä lamaannuksesta omin avuin. Helsingin Sanomien taloussivuilla julkaistaan myös pienempi juttu, jossa Palkansaajien tutkimuslaitoksen kerrotaan rauhoittavan ”*levottomia mieliä*”: Suomen talouskasvun arvioidaan jatkuvan vahvana ja luottokriisin rajoittuvan Yhdysvaltoihin (HS 12.9.2007). Sekä

Helsingin Sanomissa että Kauppalehdessä huomioidaan suomalaiskuluttajien heikentynyt luottamus kotimaan talouteen mutta huomautetaan myös, että kuluttajien luottamus omaan talouteensa on edelleen vahva.

Poikkeuksen kotimaan tilannetta rauhoittelevasta linjasta muodostaa syyskuun puolivälissä julkaistu Helsingin Sanomien pääkirjoitus, jossa pohditaan onko uskolle Suomen suojatusta asemasta todellisia perusteita:

Suomalaiset taloustutkijat ovat viime aikoina tehneet ennusteitaan Suomen talouden lähiaikojen oloista. Perusoletus on, että hyvin menee eikä loppua näy. (...) Perusoletuksena on kuitenkin kaiken aikaa se, että Yhdysvaltain lainamarkkinoiden ongelmat – niin sanottujen subprime-lainojen kriisi – jäävät Atlantin taakse eivätkä kurkottele Eurooppaan eivätkä ainakaan Suomeen. Toki taloustutkijoiden selvityksissä mainitaan, että vaikeudet voivat levitä, mutta kovin vakavana uhkaa ei pidetä. (...) Jotta nykyinen kriisi koteloituisi Yhdysvaltoihin, sen vaikutusten reaalityouteen pitäisi jäädä vähäisiksi. (...) Kriisi voi levitä globalisoituneiden rahamarkkinoiden vuoksi nopeasti mantereelta toiselle pelkästään sen vuoksi, että markkinoille leviää luottamuspula ja epävarmuus, vaikkei moisille tunteille olisi Euroopassa mitään rationaalista perustetta. Silloin voi käydä niin, että myydään kaikki eikä osteta mitään. (HS 13.9.2007)

Yksittäinen on myös Helsingin Sanomissa marraskuussa julkaistu juttu, jossa todetaan, että vaikka Suomen taloudessa menee paremmin kuin koskaan, *”maailmantalouden ja erityisesti Yhdysvaltain talouden ylle kasaantuvat tummat pilvet kastelevat ennen pitkää myös Suomen, jos huonot uutiset vielä jatkuvat”* (HS 21.11.2007). Toisaalta lähteenä käytetty asiantuntijaekonomisti toteaa Suomen reaalityouteen mittarien edelleen näyttävän hyviltä, eikä suureen pessimismiin näin ollen *”vielä”* ole aihetta.

Kauppalehdessä positiivisimmat arviot liittyvät juuri Suomen talouden näkymiin. Lehti toteaa suomalaispankkien nojaavan rahoituksessaan pitkälti talletuksiin, mikä *”on tässä tilanteessa vakaa talletusmuoto”*. Joulukuussa Kauppalehti pohtii, miten Yhdysvaltain luottokriisi ulottuu Suomeen:

Päällisin puolin ei juuri mitenkään – Euroopan pankkien luottotappiot jäävät pieniksi, ja Suomen pankit selviävät ilman vaurioita. (...) Toisaalta amerikkalaisen kuluttajan muuttuminen kitsaammaksi vie aivan varmasti kierroksia maailman kulutuskysynnästä. Mutta me emme tiedä, kuinka paljon. () Vaikka suomalaiset yritykset voivat taloudellisesti edelleen hyvin, kannattavuus on alkanut hiipua. () Teollisuustuotanto väheni lokakuussa, inflaatio kiihtyy, ja

asuntomarkkinat ovat hiljentyneet. Ammattityövoiman puute pahenee, ja kallis euro vaikeuttaa vientiteollisuuden elämää. () Mutta päinvastaisiakin viestejä on tarjolla: kauppa kannattaa, työttömyys vähenee, ja muutamilla teollisuuden aloilla tilauskirjat ovat paksummat kuin koskaan. (KL 9.12.2007)

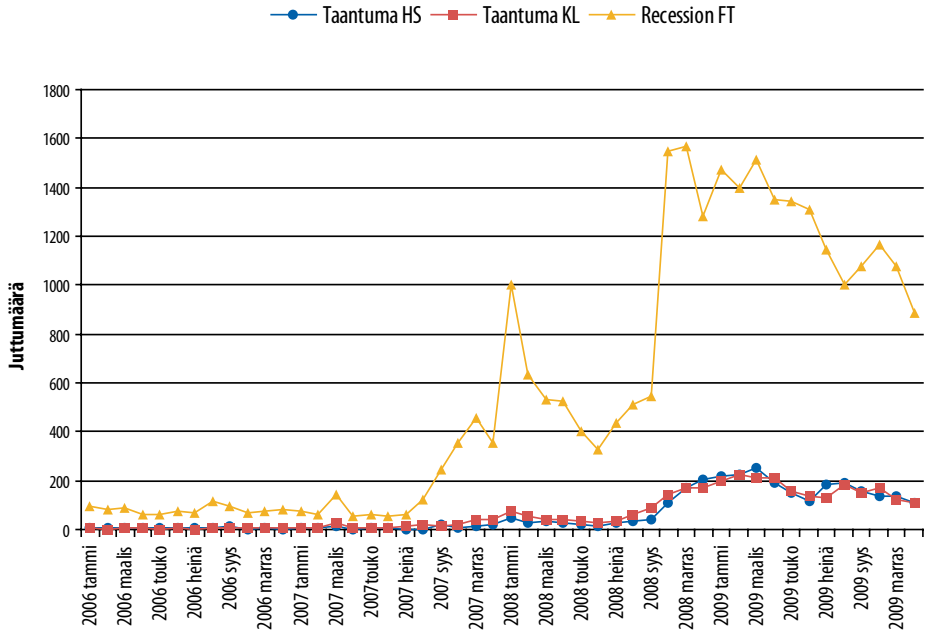
2.3.2. *Financial Times* raportoi luottomarkkinoiden myllerryksestä

Kirjoittelu luottomarkkinoista (*"credit market"*) lähtee *Financial Times*issa heinäkuussa 2007 valtavaan kasvuun. Elokuun alussa luottomarkkinoiden tila kuvataan pahimmaksi 22 vuoteen, joskin elokuun puolivälissä lehti kirjoittaa Euroopan keskuspankin (EKP) arvioineen tilanteen olevan normalisoitumassa. Huolet USA:n asuntomarkkinoista ja taloudesta esitetään varsin dramaattiseen sävyyn: asuntomarkkinoiden tilan arvioidaan parhaimmillaan olevan *"tuntematon"* (*"known unknown"*), pahimmillaan *"sekasortoinen"*.

Elokuun alussa Yhdysvaltain valtiovarainministeri Hank Paulson arvioi *Financial Times*issa subprime-tappioiden vaikutusten markkinoilla kuitenkin olleen rajalliset ja maailmanmarkkinoiden olevan yhä yhtä vahvat kuin viimeiset vuosikymmenet. Syyskuun alussa lehdessä esitetyt näkemykset talouden suunnasta taas synkkenevät. USA:n taloudessa arvioidaan vallitsevan jyrkän laskusuhdanteen riski, joka pahimmillaan saattaa muuttua taantumaksi. Todennäköisenä esitetään, että subprime-markkinoiden vajoaminen johtaa USA:n talouden merkittävään laskusuhdanteeseen.

Financial Times toteaa asuntomyyntin USA:ssa olevan alhaisimmalla tasollaan sitten syyskuun 2001, ja subprime-kriisissä arvioidaan ylitetyn kaikki historialliset tappiot. Pelkojen kerrotaan kasvavan sekä asuntomarkkinoilla että luottomarkkinoilla, ja näiden kahden väliset yhteydet tuodaan esiin useimmissa jutuissa. Monimutkaisia yhteyksiä selitetään yksityiskohtaisesti. Asuntomyyntin laskun todetaan olevan muistutus myös siitä, että finanssisektorin kriisillä on vahva yhteys reaalityöelämään, koska asuntojen hintojen lasku vaikuttaa yrityksiin ja työllisyyteen, mikä saattaa johtaa kulutuksen laskuun, mikä taas tekee lainanantajista entistäkin hermostuneempia ja luo uusia laskupaineita asuntointoihin.

KUVIO 2.5. Sanan ”recession” (”taantuma”) sisältävien juttujen määrä Financial Timesissa, Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä 2006–2009.

USA:n talouslukuja arvioidaan vuoden lopulla osin positiivisiksi, koska muun muassa työpaikat ovat lisääntyneet hieman. Lukujen tulkitaan kertovan hidastuvasta mutta ei romahtavasta taloudesta. Finanssimarkkinoilla epävarmuuden kerrotaan sen sijaan jatkuvan ja luottomarkkinoiden ”myllerryksen” (”turmoil”) arvioidaan heikentävän koko taloutta. ”Credit market turmoil” alkaa lehdes-
sä vakiintua rutiini-ilmaukseksi luottomarkkinoiden tilasta puhuttaessa. Vielä heinäkuussa sitä käytetään lehdessä yhteensä kahdeksassa jutussa, mutta mar-
raskuussa ilmaus esiintyy jo 85 jutussa.¹⁰

Financial Timesissa talouden tilaa arvioivat rutiiniluontoisemmat jutut liitty-
vät usein pörssikurssien liikkeisiin. Taloutta koskevat arviot liittyvät näin aina
myös tulkinnan kohteena oleviin kurssimuutoksiin.

World stocks rallied yesterday as a fresh round of central bank intervention in the
money markets helped ease concerns about a liquidity crunch in the wake of the
US subprime mortgage crisis. (...) The mood was further helped by a reassuring
batch of US retail sales data and by news that two Goldman Sachs hedge funds,
which had incurred hefty losses, would not be unwound. (FT 14.8.2007)

¹⁰ Luvut eivät perustu otosaineistoon, vaan sanoilla on tehty erillinen haku lehden arkis-
toon.

Lokakuussa subprime-kriisin arvioidaan olleen ”kuolettava isku” (*”mortal blow”*) USA:n koko asuntomarkkinoille. Lehdessä uutisoidaan tarkasti muun muassa Citigroup- ja Wachovia-investointipankkien miljardiluokan alaskirjaukset. Luottojohdannaisiin kiinnittyvien syvien tappioiden todetaan olleen yllätys monille yhdysvaltalaisille päättäjille. Sekä julkisen että yksityisen sektorin asiantuntijoiden todetaan olevan erityisen huolissaan CDS-sopimuksia myöntäneistä yhtiöistä. USA:n asuntomarkkinoiden heikkouden lehti arvioi jatkuvan pitkälle vuoteen 2008.

Financial Timesin arviot Euroopasta ja Britanniasta

Financial Times toteaa ”luottoahdingon” (*”credit squeeze”*) olevan globaali ongelma ja myös euroalueen taloudessa arvioidaan olevan suuri laskusuhdanteen riski. Marraskuun alussa Euroopan keskuspankin neuvoston kerrotaan arvioineen, ettei globaali ”finanssimyrsky” (*”financial storm”*) ole lähelläkään laantumista. Arviota voi sikäli pitää toiveikkaana, ettei ennuste makrotalouden epävarmuuksista ulotu vuoden loppua pidemmälle:

The move, agreed by the ECB’s governing council meeting in Frankfurt, amounted to a recognition that the global credit squeeze was far from over – and that the uncertainties it had created about the macro-economic outlook would last at least until the end of this year. (FT 9.11.2007)

Northern Rock -pankin käännteitä seurataan Financial Timesissa luonnollisesti hyvin tarkoin, ja vuoden loppua kohti brittipankin kriisi saa lehdessä yhä enemmän huomiota. Britannian tunnelmia rauhoitellaan vielä elokuussa:

In the case of the UK, he says, there is about five times more wealth per capita than debt – which hardly sounds like a nation on the brink of personal bankruptcy. (FT 14.8.2007)

Toisaalta Britannian julkisen talouden todetaan heikentyneen syvästi ja maan lainanottajien kokeneen pahimman maksushokin sitten 90-luvun. Lehden siteeraamien pankkien mukaan Britannian talouteen ongelmia aiheuttavat luottokriisin lisäksi myös öljyn ja ruuan hinnan kallistuminen. Maan asuntomarkkinoiden tila kuvataan ”kauheaksi” (*”horrible”*), ja positiivisista tuotantoluvuista huolimatta ”luottohirviön” (*”credit monster”*) uskotaan vaanivan maan reaalitaloutta. Talouden fundamenttien vahvuutta vakuutelleen hallituksen todetaan olleen väärässä:

A wave of bad economic news hit the government yesterday, a day after the prime minister and the chancellor insisted the economy was fundamentally strong and would "weather" global financial storms. (...) The credit squeeze has contributed to the worst public finance deficit ever in the first eight months of the financial year and an annual drop in new mortgage lending. It has also choked off growth in money deposited in banks. (FT 21.12.2007)

2.4. Kevät 2008: Epävarmuuden aika

Epävarmuus talouden kehityksestä leimasi keväällä 2008 sekä suomalaislehtien että Financial Timesin kirjoittelua. Kaikissa lehdissä päähuomio oli Yhdysvalloissa, ja keskeinen pohdinnan kohde oli se, joko Yhdysvallat on taantumassa. Kuva talouden kehityksestä synkeni alkuvuonna, mutta kesää lähestyttäessä kriisijutut vähenivät ja tuolloista yleiskuvaa talouden näkymistä voi parhaiten luonnehtia ristiriitaiseksi tai epävarmaksi.

2.4.1. Suomalaislehdissä synkistellään alkuvuonna, ja kesää kohti kriisikirjoittelu hiipuu

Molemmissa suomalaislehdissä vuoden 2008 alun "hyvät uutiset" kansainvälisestä taloudesta liittyvät lähinnä siihen, että huonot uutiset eivät ole aivan niin huonoja kuin oli odotettu. Molemmissa lehdissä kriisiä käsitellään edelleen enimmäkseen Yhdysvaltain näkökulmasta. Tammikuun lopussa arvioidaan Helsingin Sanomissa edelleen Yhdysvaltain talouden olevan *"taantumapartaalla"*. Myös Kauppalehdessä yksi keskeinen teema on sen arvioiminen, onko USA:n talous matkalla taantumaa tai mahdollisesti jo taantumassa. Esimerkiksi tammikuun lopussa lehti kertoo suurten amerikkalaisten investointipankkien arvioineen maan jo olevan taantumassa. Helmikuun alussa lehdessä puhutaan kuitenkin taas *"taantumapeloista"*. Maaliskuun puolivälissä lehdessä arvioidaan USA:n talouslukujen kertovat *"selkeästi taantumasta"*, mutta kuun lopussa todetaan, että vaikka USA:n kokonaistuotannon kasvu onkin käytännössä pysähtynyt, on taantumasta puhuminen silti ennen aikaista. Kaikkiaan arviot tilanteesta synkenivät Kauppalehdessä tultaessa maaliskuun loppuun:

Markkinoilla pelätään, että Yhdysvalloissa on käynnissä finanssikriisi, jonka vertaista ei ole aiemmin nähty. (KL 18.3.2008)

Molemmissa lehdissä kirjoitetaan varsin laajasti suurten amerikkalaisten investointipankkien miljardiluokan jättitappioista ja alaskirjauksista. Maaliskuus-

sa maan viidenneksi suurimman investointipankin Bear Stearnsin kerrotaan ”ajautuneen” kilpailijansa JP Morganin syliin ”pilkkahintaan” ja lehdissä uutisoidaan myös asuntoluottoyhtiö Countrywiden siirtyminen investointipankki Bank of American haltuun. Kauppalehdessä näitä pankki- ja rahoitusmaailman tapahtumia seurataan jonkin verran Helsingin Sanomia yksityiskohtaisemmin. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa Bear Stearns -pankin tulkitaan kaatuneen nimenomaan markkinoilla vallitsevaan pelkoon, koska pankin rahastoihin sijoittaneet ja tileille tallettaneet asiakkaat ovat vetäneet rahojaan pois kymmenien miljardien edestä:

Rahamarkkinoita läheltä seurannut kuvaili viime perjantain tunnelmia New Yorkin Wall Streerillä sanoen, että Bear Stearnsilla ei ollut mahdollisuutta selviytyä, koska pelon markkinoilla haluttiin uhri. Sama tunnelma tuntui olevan vallalla eilen, kun toisen suuren investointipankin Lehmanin osakkeiden hinta laski noin kolmanneksen. Juuri tässä piilee finanssikriisin ydin ja vaara: se ei perustu varmoihin tietoihin vaan huhuihin ja pelkoon. Pelon tunnelma pitää saada nyt Yhdysvalloissa ja Euroopassa katkeamaan, ja siksi Yhdysvaltain keskuspankilta odotetaan tänään uusia dramaattisia päätöksiä. (HS 18.3.2008)

Dramaattisena tapahtumana suomalaislehdissä nostetaan esiin myös brittiläisen Northern Rock -pankin kansallistaminen hätälailla helmikuun puolivälissä. Maaliskuussa Kauppalehdessä finanssimarkkinoiden todetaan olevan poikkeuksellisen epävakaa ja rahoitussektorin ja erityisesti eurooppalaispankkien paineessa. Helmikuussa vakuutusyhtiö Ilmarisen sijoitusjohtaja pohtii Kauppalehdessä, ovatko kasassa jo ”globaalin pankkikriisin ainekset” (KL 22.2.2008).

Huhti-kesäkuu 2008 on molemmissa lehdissä hiljainen jakso varsinaisten kriisi-uutisten osalta. Vielä huhtikuussa Helsingin Sanomissa esitetään pelkoja ”jopa maailmanlaajuisesta taantumasta”, mutta samaan hengenvetoon todetaan kansainvälisen valuuttarahaston povanneen Yhdysvaltojen vajoavan ”vain lievään taantumahan” (HS 12.4.2008). Helsingin Sanomissa ei kesäkuun loppuun mennessä nosteta esiin uusia teemoja USA:n tilanteesta, vaan lehdessä kerrotaan edelleen jonkin verran asuntomarkkinoiden heikkoudesta ja työttömyyden kasvusta. Amerikkalaisten kuluttajien luottamuksen todetaan pudonneen eniten 18 vuoteen. Helsingin Sanomat kuvaa toukokuussa peitsen vääntöä taantumasta ja sen syvyydestä hieman sarkastiseen sävyyn ja esittää samalla kysymyksen, kuinka maailman tärkeimmän rahakadun syvät ongelmat voisivat olla vaikuttamatta maan reaalitalouteen tai maailmantalouteen:

Yhdysvaltain kansantalouden kehittyminen on yhä keskeisimpiä teemoja koko maailmantaloudessa. Juuri nyt monet sanovat leikkisästi, että Main Streetillä vallitsee taantuma (Recession) kun taas Wall Streetiä uhkaa huomattavasti kovempi kohtalo, täysmittainen lama (Depression). (...) Main Streetillä tarkoitetaan kuluttajien käyttäytymistä ja laajemminkin niin kutsuttua reaalitaloutta. Wall Street taas on New Yorkin rahakatu, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan rahoitusmarkkinoita. (...) Kiinnostavinta on näiden kahden Streetin välinen yhteys. Väite, että Wall Street voisi sukeltaa lamaan ja Main Street vain lievään taantumaan on yhtä hassunkurinen kuin se, ettei Yhdysvaltain talousongelmissa olisi mitään vaikutusta muualle maailmaan. (HS 3.5.2008)

Vielä kesäkuussa kerrotaan Helsingin Sanomissa USA:n keskuspankin arviosta, jonka mukaan syvän taantuman riski Yhdysvaltain taloudessa on pienentynyt (HS 26.6.2008). Subprime-kriisin tapahtumia kerrataan ja selitetään vaihe vaiheelta jutussa, jonka otsikossa kulunutta vuotta kutsutaan *”pelon vuodeksi”*. Jutussa rahoitusmarkkinoiden lamaannuksen arvioidaan jatkuvan *”kunnes pelko häviää ja luottamus palaa”* (HS 29.6.2008). Kauppalehdessä tällainen yhteenveto subprime-kriisin tapahtumista julkaistiin huhtikuussa otsikolla *”Näin kriisiin ajauduttiin”*.

Huomio siirtyy Eurooppaan – Suomi edelleen syrjässä

Helsingin Sanomissa haetaan lohtua myös siitä, että Euroopassa asiat eivät ole aivan yhtä huonosti kuin Yhdysvalloissa, vaikka kasvun todetaan olevan Euroopan maissakin hidastumassa. Eurooppaa koskevista arvioista molemmissa lehdissä korostetaan tilanteen epävarmuutta. Esimerkiksi Kauppalehti kertoo helmikuun alussa Euroopan keskuspankin arvioineen, että markkinakriisin vaikutukset reaalitaloudelle ovat *”epätavallisen suuren epävarmuuden ympäröimiä”*. Maaliskuun alussa lehti toisaalta välittää EKP:n uuden arvion, jonka mukaan *”markkinaturbulenssi”* ei ole vaikuttanut vakavasti alueen reaalitalouteen. Kuun lopussa lehdessä kerrotaan myös OECD:n arviosta, jonka mukaan euroalue selviää rahoitusmarkkinoiden kriisistä ilman erityistoimia. Maaliskuussa myös Helsingin Sanomissa ekonomistit arvioivat, että USA:n talouden taantuma *”ei nykyoloissa”* enää leviä samalla tavalla maailmantalouteen kuin aikaisemmin, koska Aasiassa syntyy korvaavaa kysyntää.

Kauppalehden arviot ja huolenaiheet kohdistuvat kesää lähestyttäessä yhä useammin Euroopan taloustilanteeseen. Esimerkiksi Englannin asuntomarkkinoiden lehti kertoo heikkenneen jyrkästi. Arviot talouden tilasta ja suunnasta ovat kuitenkin ristiriitaisia:

Markkinanäkemyksen mukaan luku viestii sitä, että Yhdysvaltojen talouden taantuma on leviämässä myös Euroopan mantereelle. (KL 25.4.2008)

Rahoitusmarkkinoiden myllerryksen vaikutukset voivat Trichet'n arvion mukaan jatkua huomattavasti pidempään kuin aikaisemmin ennakoitiin. Talouden pitäisi silti olla vahvalla pohjalla euroalueella. (KL 29.4.2008)

Vuoden 2008 alussa aineistossa on vain harvoja Suomen asemaa kriisissä arvioivia juttuja. Molemmista lehdissä nämä jutut ovat sävyltään rauhoittavia. Muutamissa Kauppalehden jutuissa korostetaan, että finanssimarkkinoiden kriisi ei horjuta suomalaista pankkijärjestelmää. Tätä näkemystä perustellaan muun muassa sillä, että pankit ovat hyvinä vuosina kasvattaneet vahvat varaisuuspuskurit. Myös Suomen talouskasvun uskotaan jatkuvan häiriöistä huolimatta:

Pääekonomisti Timo Lindholmin mielestä Suomen talouskasvua varmistaa se, että kasvu lepää monen eri jalan varassa. Yksityisellä kulutuksella on hyvät eväät jatkaa eurooppalaisittain vahvaa 2,5–3,5 prosentin kasvua. Vientikin on selvästi plussalla, vaikka kaksinumeroisiin kasvuprosentteihin ei enää yllätäkään. (...) OP-Pohjolan ennuste on hyvin linjassa muiden alkuvuodesta ennusteensa julkistaneiden tahojen kanssa. (KL 11.3.2008)

Yhdysvaltain pankki- ja finanssikriisi ei leviä Suomeen asti, vaikka vaikutukset tuntuvat pohjolassakin. Tätä mieltä ovat Helsingin Sanomien maanantaina haastattelemat kymmenen pankinjohtajaa (...) Nordean varakonsernijohtaja Markku Pohjola sanoo, että merkkejä edes eurooppalaisesta pankkikriisistä ei ole näkyvissä. ”Suomessa luottoriskiuhka on poikkeuksellisen alhainen”, Pohjola muistuttaa. (...) Törnqvistin mukaan pankkikriisi on maailmanlaajuinen, mutta ”suomalaisilla pankeilla tuntuvat olevan asiat hyvin hallinnassa”. (HS 18.3.2008)

Molemmista lehdissä julkaistaan myös muutamia huolestuneita arvioita Suomen talouden ja asuntomarkkinoiden suunnasta. Kauppalehdessä pessimistisimmän arvion esittää Suomen Pankki:

Pankki arvioi, että kokonaistuotannon kasvu hidastuu tänä vuonna 2,7 prosenttiin, mutta painuu ensi vuonna edelleen 2,3 prosenttiin. Vuonna 2010 kasvu jäisi 2,2 prosenttiin. (...) Tilanteen epävarmuutta kuvaa se, että keskuspankki esitti eilen myös vaihtoehtolaskelman, joka perustuu vientimarkki-

noiden oletettua heikompaan kehitykseen. Sen mukaan bkt:n kasvu hidastuisi Suomessa ensi vuonna 0,7 prosenttiin (...) Tämä ei ole erityisen synkkä skenaario, pääjohtaja Erkki Liikanen huomautti. (...) Jos rahoitusmarkkinoiden ongelmat kärjistyvät entisestään ja maailmantalouden kasvu heikkenee rajusti, talouskasvu vaimenee ennustettua enemmän myös Suomessa, todetaan pankin ennustejulkaisussa. (...) Liikasen mukaan Suomen Pankin perusennuste on jo muutaman viikon vanha. Sen jälkeen maailmantalouden näkymät ovat synkentyneet edelleen. (KL 1.4.2008)

Heinäkuun lopulta aineistossa on vielä yksittäinen Suomen talousnäkymin viittaava Kauppalehden juttu, jossa arvioidaan, että talouskasvun hidastuessa taloudellinen tilanne on heikentynyt selkeästi myös Suomessa ja tulee pahenemaan loppuvuotta kohti.

2.4.2. *Financial Timesissa epäillään, että pahin on vielä edessä*

Myös Financial Timesissa huomio keskittyy vuoden 2008 ensimmäisellä neljänneksellä Yhdysvaltoihin, joskin myös viittaukset globaaleihin ”markkinoihin” lisääntyvät. Tammikuussa lehden kriisikirjoittelu on intensiivistä mutta tasaantuu kesää kohti. Wall Streetin investointipankkien tapahtumia kuvataan ”lähellä kuolemaa -kokemukseksi” (”*near-death experience*”), dollarin todetaan olevan pohjamudissa ja talouden arvioidaan hidastuvan nopeaa vauhtia. Arviot investointipankkien tilanteesta ja markkinoiden suunnasta muuttuvat vuoden alussa entistäkin huonommiksi:

Oppenheimer analyst Meredith Whitney said banks may have to write down up to \$70bn if bond insurers lose their AAA credit ratings, with losses concentrated at Citigroup, Merrill Lynch and UBS. (...) ”This is significant, as many investors are of the belief that the fourth quarter was a ’kitchen sink’ for all outstanding capital hits this credit cycle,” Ms Whitney said. ”When it becomes clear [as we think it will] that more charges are on the horizon, we believe the market will take another turn for the worse.” (FT 31.1.2008)

Financial Timesissakin julkaistaan erilaisia arvioita siitä, onko USA jo taantumassa vai ei. USA:n asuntomarkkinoiden ongelmia selitetään yksityiskohtaisesti ja tilanne arvioidaan hyvin vakavaksi ja epäselväksi. Asunnoista lähteneen kriisin kuvataan etenevän muualle talouteen dynaamisesti siten, ettei sen lähdettä enää voida kontrolloida. Riskien katsotaan viittaavan pitkään taantumaa, koska kuluttajien luottamus on alhaalla ja negatiivinen ”*taantumadynamiikka*” (”*reces-*

sionary dynamic”) voi ottaa vallan. Ehdottomasti yleisin sana, jolla globaalien luottomarkkinoiden tilaa kuvataan, on edelleen ”myllerrys” (”turmoil”).

Financial Times arvioi talouden hidastuvan Atlantin molemmiin puolin, ja euroalueen vuosikasvun kerrotaan maaliskuussa olevan alimmalla tasollaan kahteen vuoteen. Hidastumisen syyksi nimetään globaali laskusuhdanne. Keskeisimmät huolenaiheet Euroopassa koskevat alueen omia investointipankkeja, esimerkiksi ranskalaispankkien uskotaan sijoittaneen ongelmallisiin luottojohdannaisiin. Maaliskuun alussa julkaistussa jutussa euroalueen kulutuksen ja työllisyyden uskotaan silti jatkavan kasvuaan. Toisaalta lehdessä esitetään myös arvio, että juuri Euroopassa vaikeat ajat ovat vasta edessä, kun taas USA:ssa pahin alkaa olla jo takanapäin:

”Most of the reasons for being dollar bearish are behind us, not ahead of us,” said Jim O’Neill, head of global economic research at Goldman Sachs. In contrast, analysts said the effect of a slowdown outside the US had yet to be fully discounted by the market. Indeed, David Simmonds at Royal Bank of Scotland, said the euro looked more vulnerable than the dollar because the decline in European growth had only just begun and, thus far, had prompted no reaction from the European Central Bank. (...) ”The downward momentum of the European economy now looks likely to continue, even if the US manages to effect some sort of recovery by the second quarter,” he said. (FT 7.2.2008)

Huhtikuussa Financial Times esittää edelleen synkkiä arvioita siitä, miten euroalueella tullaan näkemään merkkejä dramaattisesta talouskasvun hidastumisesta ja miten rahoitusmarkkinamyllerrys tulee olemaan odotettua pidempi ja sen seuraukset reaalityaloudelle odotettua laajempia. Toukokuussa lehti toisaalta toteaa, että euroalueen talouden fundamentit näyttävät edelleen vahvoilta. Silti kuluttajien luottamuksen euroalueen talouteen todetaan laskevan nopeasti. Lehdessä suhtaudutaan skeptisesti Englannin keskuspankin arvioon siitä, että globaali luottomyllyllerrys olisi jo takanapäin. Uskoa sijoittajien ja luottomarkkinoiden luottamuksen palautumiseen pidetään epärealistisena. Vaikka välitön romahdus ehkä onkin vältetty, erityisesti USA:n ja Britannian taloudessa pahimman uskotaan olevan vasta edessä:

”The immediate threat of a full-blown meltdown has indeed been avoided,” said Julian Jessop, chief international economist at Capital Economics, in a note to clients. ”But for the wider economies, particularly the US and UK, the worst is still to come.” (...) ”Are there cheap assets around?” asked Richard

Jeffrey, head of securities at Ingenious Securities. "I don't think we know. What we do know is that the housing market is weakening." (FT 2.5.2008)

Lehti kantaa huolta myös muiden talousalueiden, kuten Aasian, sekä maailmantalouden kehityksestä, joskin lehdessä todetaan, että niin sanotuissa nousuvissa talouksissa kasvu on jatkunut finanssikriisistä huolimatta. Miljardöörisijoittaja George Sorosin synkkä ennuste maailman rahoitusmarkkinoiden olosuhteiden heikkenemisestä on lehden mukaan sivuutettu yleisesti:

Gloomy sentiment from billionaire investor George Soros about worsening conditions in global financial markets was largely overlooked. He said there was a "false belief that markets correct their own excesses". (...) He added: "It will take much longer for the full effect of the decline in the housing market to be felt." (FT 11.4.2008)

2.5. Syksy 2008 ja alkutalvi 2009: Rahoitusjärjestelmän romahdus

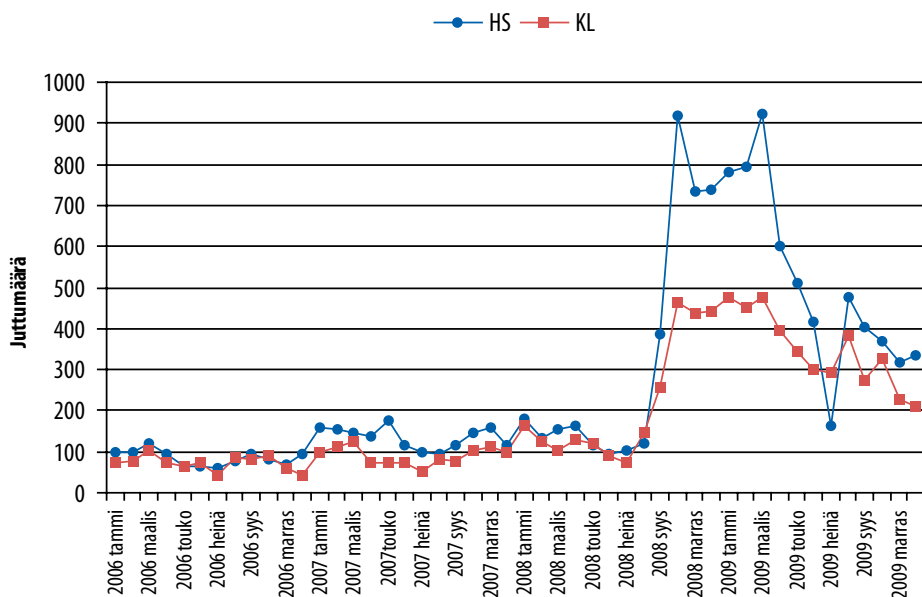
Talouden ja rahoitusmarkkinoiden tilaa koskeva keskustelu jatkui syksyyn 2008 saakka tietyllä tavalla rutiininomaisena ja maltillisena. Näkymissä tunnistettiin runsaasti riskejä mutta oltiin kuitenkin erimielisiä ongelmien vakavuudesta. Kyseessä oli pikemminkin epämääräinen ja osin kiistanalainen uhka kuin ilmiselvä ja vakava kriisi. Tilanne muuttui elo-syyskuussa, kun yhdysvaltalaisen asuntoluottottajien Fannie Mayn ja Freddie Macin ajautuminen valtion haltuun alkoi olla ilmeistä ja kun pankkien välinen epäluottamus lisääntyi entisestään. Kriisi muuttui akuutiksi syyskuun puolivälissä investointipankki Lehman Brother-sin ajaututtua konkurssiin. Samalla kriisikirjoittelu lisääntyi moninkertaiseksi. Seuraavassa kuvataan akuutin talouskriisin puhkeamista edeltävien viikkojen kriisikirjoittelua ja selvitetään, mihin konkreettisiin tapahtumiin se kytkeytyi ja miten tarkkaan ottaen lehdissä siirryttiin normaalista talouden tapahtumien ja uhkien kuvauksesta akuutin kriisin ennakointiin ja kuvailuun.

2.5.1. Suomalaislehdissä edetään rauhallisin mielin kohti "tuhoa"

Kriisiä koskeva kirjoittelu on suomalaislehdissä vähäistä vielä heinäkuussa mutta lähtee elokuussa jyrkkään nousuun ja on kiivaimmillaan lokakuussa (Kuvio 2.6.). Heinäkuussa Helsingin Sanomissa esitetyt arviot USA:n talouden suunnasta ovat synkkiä ja korostavat epävarmuutta. Keskustelun polttopisteessä ovat uutiset USA:n asuntoluottoyhtiöiden Fannie Maen ja Freddie Macin *"hurjasta myller-*

ryksestä” ja yrityksestä myydä horjuvien yhtiöiden velkapapereita pankeille ja sijoittajille. Kyseisen velkakaupan epäonnistumisen lehti povaa johtavan yhtiöiden kurssien dramaattiseen ”syöksyyn”. Yhtiöiden vahvuus arvioidaan lehdessä tärkeäksi koko rahoitusjärjestelmän luottamuksen ja vakauden kannalta. Ongelmien mittasuhteita havainnollistetaan sillä, että yhtenä ratkaisuvaihtoehtona esiin nostettu yhtiöiden osittainen valtiollistaminen ja luottotappioiden kuittaaminen verovarjoilla paisuttaisi Yhdysvaltojen valtionvelkaa noin viidelläkymmenellä prosentilla (HS 14.7.2008).

KUVIO 2.6. Talouskriisiin viittaavia sanoja sisältävien juttujen määrä Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä 2006–2009.¹¹

Kirjoittelu jatkuu edelleen kaksijakoisena niin, että kansainvälistä tilannetta kuvataan yhä synkemmin sävyin, kun taas Suomen tilannetta kommentoidaan rauhoittelevasti: Suomi kohtaa vaikeat ajat useimpia muita maita paremmista lähtökohdista. Elokuun alussa Helsingin Sanomissa puhutaan ”*taantumaa hipovasta taloudellisesta alakulosta*”. USA:n asuntotaantumien arvioidaan jatkuvan vielä hyvin pitkään. Kuun lopulla tilanne esitetään edelleen epäselvänä, mutta arviot ovat entistä synkempiä:

¹¹ Finanssikriisi, taantuma, lama tai työttömyys -sanoja sisältävien juttujen yhteenlaskettu määrä.

Uuden pessimismin aallon siemenet kylvettiin jo päivää aikaisemmin. Amerikkalainen talouslehti Barron's kertoi, että kahta julkisen vallan suojeluksessa toimivaa suurta asuntoluotottajaa, Fannie Maeta ja Freddie Macia, uhkaa osittainen valtiollistaminen eli sosialisointi. (...) Uskoa finanssisektoriin nakersi myös investointipankki JP Morganin julkistama arvio kilpailijastaan Lehman Brothersista. Sen mukaan Lehman joutuu kirjaamaan neljä miljardia dollaria lisää huonojen asuntoluottojen aiheuttamia tappioita kolmannen neljänneksen tulokseensa. Viimeisen vuoden mittaan tällaisia alaskirjauksia on tehty jo 8,2 miljardia ja Lehmanin markkina-arvosta on kadonnut lähes 80 prosenttia. Reaalitalouden puoleltakin Yhdysvalloista tuli tiistaina huonoja uutisia. Asuntomarkkinoiden alamäelle ei loppua näy. (HS 20.8.2008)

Kauppalehdessä ei heinäkuusta 2008 alkaen juuri enää esiinny optimistisia arvioita kansainvälisen kriisin suunnasta. Lehden talouskriisikirjoittelu keskittyy edelleen USA:n ja Euroopan tilanteisiin. Eurooppaa vaivaavat sen mukaan hallitsemattoman inflaation pelko, heikkenevä talousluottamus ja odotukset rahapolitiikan kiristämisestä, ja lehti kantaa vakavaa huolta Euroopan talouskasvun hyytymisestä. Ennätyselliset öljynhinnat vetävät *”kurssikäyriä kohti lattiaa Euroopassa”* ja pörssi uutiset ovat muutoinkin dramaattisia:

Kuluvan pörssivuoden ensimmäinen puolisko Euroopassa oli vuosikymmenen huonoin. Erityisen synkkä oli kesäkuu, eikä kolmas kvartaali voisi enää surkeammin alkaa. (...) Ahneuden tieltä väistynyt pelko on viime viikkoina muuttunut paniikiksi Lontoossa, Frankfurtissa ja Pariisissa. (KL 2.7.2008)

Positiivisimpina erottuvat jutut, joissa arvioidaan Suomen pankkijärjestelmän tilaa ja talouden riskejä. Vaikka Kauppalehdessä haastateltu valtiovarainministeriön kansantalousosaston ylijohtaja Jukka Pekkarinen tunnistaa maailmantalouden näkymien heikkenemisen, hän ei ennusta tällä olevan Suomen talouden kannalta dramaattisia vaikutuksia:

Pekkarisen mielestä maailmantaloudessa onkin varauduttava kuviteltua pidempään hitaan kasvun vaiheeseen. Ei Suomikaan voi eristäytyä tästä kehityksestä. Mutta kaiken kaikkiaan Suomen lähtökohdat ovat suhteellisen hyvät useimpiin muihin maihin verrattuna. Meidän pitäisi selvittää kasvun hidastumisella. Taantumaa ei välttämättä ole näköpiirissä. (...) Suomi kohtaa Pekkarisen mielestä heikot ajat varsin hyvistä lähtökohdista. (KL 26.8.2008)

Syyskuun ensimmäisinä päivinä Kauppalehdessä julkaistut kriisiin viittaavat jutut ovat maltillisia, ja Suomen näkymiin suhtaudutaan luottavaisesti. Kuun ensimmäisen päivän pääuutinen on otsikoitu ”*Suuret sijoittajat lisäävät riskiä*” ja jutussa kerrotaan, että suomalaiset työeläkeyhtiöt eivät pelkää hidastunutta talouskasvua:

Yhdysvaltojen talous ei välttämättä ole niin huonolla tolalla, kuin pohjattomalta näyttävän rahoitusalan kriisin perusteella voisi päätellä. Heikko dollari on muuttanut USA:n taloudellisen kasvun rakennetta ja lisännyt maan teollisen tuotannon kilpailukykyä. Heikko dollari on toisaalta Euroopan hidastuneen talouskasvun osasy. (KL 1.9.2008)

Myös Helsingin Sanomissa kerrotaan pörssilaskun vaikutuksista kotimaisiin eläkeyhtiöihin. Kuun toisena päivänä Helsingin Sanomat kertoo etusivullaan Suomen ”*välttävän taantuman niukasti*” ja jutussa haastatellut ekonomistit arvioivat kotimaan tilanteen paremmaksi muihin Euroopan maihin verrattuna. Taantuman mahdollisuus esitetään kuitenkin aiempaa todennäköisempänä, koska jutussa on kysytty myös helsinkiläisiltä ”*kadunmiehiltä*”, millä tavoin taantuma vaikuttaisi heidän elämäänsä. Syyskuun neljäntenä Kauppalehdessä kerrotaan euroalueen talouden supistuneen ensimmäistä kertaa, mutta seuraavana päivänä todetaan EKP:n pääjohtaja Trichet’n arvioineen, että euroalueella ei taantumaa ole näköpiirissä. Myös EK:n suhdannebarometriä tulkitaan rauhoitteluvaan sävyyn:

Suomeen ei näyttäisi tulevan suhdannetaantumaa ainakaan puoleen vuoteen. Talousnäkymiä ensi syksyyn valottava EK:n suhdannebarometri kertoo kasvun loivasta hidastumisesta, mutta mitään jyrkkää käännettä ei olisi edessä. Paniikkinappuloita ei tarvita. (KL 5.9.2008)

Fannie Maen ja Freddie Macin kansallistaminenkin tulkitaan aluksi myönteiseen sävyyn. Kauppalehdessä ensireaktioiden kuvataan olleen sijoitusmarkkinoilla ”*riehakkaat*” ja päätöksen todetaan ”*piristäneen*” myös Helsingin pörssiä. Ratkaisua arvioidaan useassa jutussa:

Fannien ja Freddieen haltuunottoa oli osattu odottaa ja oli hyvä, että siihen tilanteeseen saatiin selvyys. Toisaalta se ei poista asuntomarkkinoiden ongelmia eikä anna selvyttä pankkisektorin tilasta. Markkinoilla ei tiedetä, paljonko pankeilta ja rahoituslaitoksilta on vielä tulossa alaskirjauksia, Helenius muistuttaa. (KL 8.9.2008)

Seuraavan päivän Kauppalehdessä asuntotaantumana todetaan kuitenkin syvenevän asuntolainajättien sosialisoinnista huolimatta ja Fannien ja Freddien velkapapereita löytyvän myös suurimpien suomalaisten eläkesijoittajien salkuista. Päivän pääjutussa Suomen Pankin edustaja arvioi, ettei Suomessa voida puhua luottolamasta ja erityisesti talletusten kasvun uskotaan turvaavan kotimaisia pankkeja. Myös Helsingin Sanomissa suomalaisten pankkivarallisuuden arvioidaan olevan hyvällä tolalla, eivätkä kriisitunnelmat lehden mukaan ole tarttuneet myöskään asuntomarkkinoihin pääkaupunkiseudulla. Lehdessä arvioidaan, että Fannien ja Freddien haltuunotto näkyy suomalaisten asuntovelallisten arjessa vain hyvin lievästi jos ollenkaan.

Syyskuun 10. päivänä Kauppalehdessä todetaan, ettei pankkien välisten lainamarkkinoiden paluusta normaaliin ole merkkejä, ja euroalueen epävarmuuden arvioidaan lisääntyneen huomattavasti. Finanssikriisi ei lehden mukaan ole ohi myöskään eurooppalaisten pankkien osalta. Kauppalehdessä valtiovarainministeri Jyrki Katainen toteaa silti, että Suomen taloudessa ei ole *”syytä paniikkiin”*. Seuraavina päivinä Kauppalehdessä kriisiä käsitteleviä juttuja on paljon, toisin kuin Helsingin Sanomissa, jossa julkaistaan vain muutamia pienehköjä juttuja. Kauppalehti ennakoi Lehman Brothers -pankin tulevaa konkurssia jutussa, jossa pankin toimitalon seinää esittävän lehtikuvan yhteydessä on kuvateksti: *”Tuhoa odotellessa”*. Wall Streetin *”epävarmuuden”* todetaan tuntuvan *”Helsingin pörsissä asti”*. Kauppalehden toimittajan kolumnikirjoituksessa todetaan tulleen selväksi, *”että on turha tuudittautua ajatukseen, jonka mukaan asuntomarkkinoiden myllerrys ei koske lainkaan omaa lintukotoamme”*. Toisaalta kolumnin lopussa todetaan kotimaan asuntomarkkinoihin viitaten, ettei myöskään kannata *”päästää karkuun kaikkia pahanilmanlintuja”*. Vielä maanantaina 15. syyskuuta Kauppalehden etusivulla todetaan kotimaan rakentajien *”tyrmäävän”* synkät suhdanne-ennusteet ja otsikoidaan: *”Valoa näkyy yhä”*. Seuraavan päivän Kauppalehden kannessa talouden *”sävy”* arvioidaan uudestaan: *”Musta maanantai”*.

Kuten luonnollista onkin, suomalaislehdet lähinnä reagoivat maailmalta kantautuviin uutisiin eikä niiden kirjoittelulla voi olla minkäänlaista vaikutusta kansainvälisten pankkien ja suursijoittajien liikkeisiin. Kysymys on enemmänkin siitä, millä tavalla lehdet tulkitsevat kansainvälisten riskien toteutumisen todennäköisyyksiä ja niiden mahdollisia seurauksia Suomen taloudelle. Riskien kasvu kävi syyskesällä 2008 selvästi ilmi sekä Helsingin Sanomista että Kauppalehdestä, mutta siitä huolimatta lehtien yleissävy oli syyskuun 15. päivä alkaneeseen akuuttiin kriisiin saakka Suomen talouden osalta rauhoitteleva.

Akuutissa kriisissä kysymys Suomen asemasta nousee pinnalle

Rahoitusmarkkinoilla alkoi syyskuun puolivälissä akuutti romahdus investointipankki Lehman Brothersin ajauduttua konkurssiin. Rahoitusmaailman dramaattiset tapahtumat uutisoidaan suomalaislehdissä näyttävästi laajoissa jutuissa. Molemmat lehdet käsitteellistävät tapahtumia voimakkein onnettomuuksiin, luonnonkatastrofeihin, väkivaltaan, sairauteen ja kuolemaan viittaavin metaforin. Kauppalehti maalailee kahden *”Wall Streetin ikonin tuhoutuneen”* ja Yhdysvaltain finanssijärjestelmän *”järisseen perustuksiltaan”* (KL 16.9.2008). Markkinoiden hallitun alamäen kuvataan muuttuneen *”finanssitsunamiksi”* ja *”nuotiotulen leviävän parhaillaan metsäpaloksi”*. Myös Helsingin Sanomissa tapahtunutta kuvataan *”finanssimarkkinoiden tsunamiksi”* ja *”mannerlaattojen törmäykseksi”*. Lehman Brothersin kaatumista seuraavana päivänä Helsingin Sanomat arvioi epäselvää tilannetta pääkirjoituksessaan:

Kukaan ei tuoreeltaan tuntunut tietävän, minne ollaan menossa. (...) Lehmanin suuri kilpailija Merrill Lynch pelastautui hakeutumalla Bank of American haltuun 50 miljardin dollarin kaupassa. (...) Maailman suurimpiin kuuluva vakuutusjätti AIG kamppailee aivan kuilun partaalla. (...) Pessimistisen arvion mukaan kauhuskenaario on lähes toteutunut. Optimistisin näkemys on se, että yksi suuri epävarmuustekijä on nyt poistunut. Se saattaa selkeyttää tilannetta. Kestää ainakin viikon pari ennen kuin uskalletaan arvioida, onko finanssikriisin pohja saavutettu. (...) Finanssikriisin seurauksena talouskasvu oli jo aiemmin kääntynyt selvään laskuun maailmalla ja siis myös Euroopassa. (...) Yhdysvalloissa ei viikonvaihteen tapahtumien jälkeen enää uskalleta sulkea pois lamaan vajoamisen mahdollisuutta (...) Euroopassa puhutaan toistaiseksi lähinnä taantumasta. (HS 16.9.2008)

Juttujen yhteydessä on molemmissa lehdissä erilaisia aikajanoja sekä kommentti- ja taustakirjoituksia, joissa selitetään vaihe vaiheelta, millä tavoin *”kriisiin ajauduttiin”*. Kuten Kauppalehdessä, myös Helsingin Sanomissa julkaistaan Lehman Brothersin romahdusta seuranneina päivinä finanssikriisiä käsitteleviä erikoissivuja, ja ongelmia käsitellään myös lehtien pääkirjoituksissa. Helsingin Sanomat otsikoi 17.9. julkaistussa pääkirjoituksessaan, ettei pahinta ole vielä nähty, ja lehden taloussivuilla tilannetta kuvataan *”vuosisadan rahoitusmarkkinakriisiksi”* (ks. kuva 2.2.). Tilannetta verrataan vuoden 1929 pörssiromahdukseen, ja kuvituksessa esiintyy muun muassa epätoivon valtaamia konkurssipankkien työntekijöitä. Seuraavan ison *”pommin”* Helsingin Sanomat (18.9.2008) arvelee jo kytevän Yhdysvaltain rahoitusmaailmassa, koska kahden *”jäljellä ole-*

van” suuren investointipankin Morgan Stanley’n ja Goldman Sachs’in osakkeet ovat olleet ”pitkin päivää liki vapaassa pudotuksessa”. Kauppalehti (17.9.2008) kertoo pörssikurssien olleen alamäessä myös Helsingissä, koska pankkikriisissä odotettiin ”uusia ruumiita”. Konkurssipankeista käytetään useissa jutuissa ilmauksia ”uhri” ja ”pankkiuhri”.

KUVA 2.2. Kuvateksti: ”Lehman Brothersin markkinatakaaja Elizabeth Rose oli maanantaina työpaikallaan New Yorkin pörssisalissa.” (HS 16.9.2008).

Helsingin Sanomissa (17.9.2008) esitetään myös arvioita kriisin vaikutuksia Eurooppaan ja Suomeen. Vaikka välittömien suorien vaikutusten todetaan jääneen kotimaassa vähäisiksi, uskotaan lehdessä, että ”*kriisi kolhii ajan mittaan myös Eurooppaa*”. Kotimaan näkymiin positiivisesti ja rauhoitellen suhtautuneita arvioita aletaan myös pikku hiljaa kyseenalaistaa:

Finanssikriisi on jatkuvasti vain syventynyt, ja se luultavasti pahenee niin kauan, kun USA:n asuntotaantuma jatkuu. Asuntojen hinnat ovat pudonneet kansallisesti 15–20 prosenttia, mutta odotuksissa on yli 30 prosentin romahdus. (...) Kun USA:n finanssijärjestelmän pilarit katkeavat yksi toisensa jälkeen, happensen tunnelma myös Euroopassa. Jos joku sanoo, ettei Suomella taaskaan ole mitään hätää, on yksinkertaisesti väärässä. (KL 17.9.2008)

Toisaalta lehdessä etsitään yhä merkkejä ja perusteita sille, miksi kriisi ei ehkä kuitenkaan tulisi murjomaan kotimaata kovalla kädellä, esimerkiksi Nordea-pankin Lehman Brothersin kanssa tekemien johdannaisopimusten riski kerrotaan ”vä-häiseksi” (KL 17.9.2008). Helsingin Sanomat arvioi pääkirjoituksessaan (17.9.2008) Suomen lähtevän ”vastamäkeen hyvässä kunnossa” ja kotimaan sivuilla valtiovarain-ministeri Jyrki Kataisen kerrotaan rauhoitelleen tunnelmia eduskunnassa.

Myös Suomessa tullaan näkemään ikäviä lukuja, varoitteli valtiovarainministeri Jyrki Katainen (kok). Tavallisen kansalaisen ei kuitenkaan tarvitse olla suuremmin huolissaan, ellei hänellä ole omassa elämässään suuria taloudellisia riskejä, eikä 1990-luvun laman toistumista tarvitse pelätä, Katainen vakuutti. (HS 17.9.2008)

Valtiovarainministerin esittämää arvioita ei lehdessä juuri kyseenalaisteta, muutamia opposition edustajien puheenvuoroja lukuun ottamatta:

”En ymmärrä Kataisen optimismia”, entinen valtiovarainministeri Antti Kalliomäki (sd) sanoi. ”Kansan luottamus talouteen on pohjamudissa.” (HS 17.9.2008)

KUVA 2.3. Mitä kriisistä seuraa Suomelle? (HS uutiset sivu 19.9.2008)

Neljä päivää Lehmanin romahduksen jälkeen Helsingin Sanomien etusivulla kysytään, ”mitä kriisistä seuraa Suomelle”. Jutussa asiaa on kysytty poliitikoilta, ja kuvituksessa suuri punainen nuoli osoittaa kohti sivun alareunaa. Nuolen päälle on listattu kriisin tapahtumia. (ks. kuva 2.3.) Maailman pankkien todetaan olevan paniikissa, mutta kotimaan sivuilla valtiovarainministeri vakuuttaa, että ”Suomi kestää rahoituskriisiä” hyvin. Lehtikuvassa ministeri istuu eduskunnassa sormet ristissä ja silmät luotuina ylös kuin rukouksessa. Lehden taloussivuilla ”markkinamyllerryksen” todetaan tuhoavan suomalaistenkin varallisuutta, mutta Suomen arvioidaan silti selviävän muita vähemmällä.

Syyskuun 21. päivänä Helsingin Sanomissa selitetään kriisin taustoja useissa jutuissa ja muun muassa kokosivun sarjakuvassa (Kriisin selittämistä analysoidaan tarkemmin luvussa 4). Kuvissa kriisi rinnastetaan muun muassa vuoden 2001 New Yorkin terrori-iskuihin. Kuun loppua kohti molempien lehtien kriisikirjoittelun määrä tasaantuu, mutta edelleen sitä käsitellään esimerkiksi lukuisissa pääkirjoituksissa. Joinakin päivinä julkaistaan aiheesta edelleen myös erikoissivuja. Helsingin Sanomissa keskeiseksi aiheeksi nostetaan keskustelu USA:n roskapankkilaista. Syyskuun viimeisenä päivänä Kauppalehden kansi julistaa kriisin ”vyöryneen” Eurooppaan ja alueen pankkien ”rytisevän” ”ennennekuulumatonta tahtia”. Etusivun pääjutussa kriisin ”lonkeroiden” todetaan ulottuvan ”ensimmäistä kertaa” myös Suomeen islantilaisen Glitnir-pankin ongelmien myötä. Myös Helsingin Sanomissa islantilaispankin todetaan tuoneen rahoituskriisin Helsinkiin.

Kaikkiaan akuutti kriisi kuvataan suomalaislehdissä dramaattisesti ja laajasti, ja myös kriisin taustoja pyritään avaamaan lukijoille. Edelleen kuitenkin kirjoittelussa on selvä kahtiajako kansainvälisen tilanteen ja Suomen tilanteen kesken. Siinä missä kansainvälisesti kyse on heti ”finanssitsunamista”, ”pommista” ja ”ruumiista”, siinä sävy kriisin vaikutuksista Suomeen on huomattavasti pohdiskelevampi ja ristiriitaisempi. Selvänä pidetään, että kriisi heijastuu Suomeen, mutta Suomen uskotaan kuitenkin selviävän ”markkinamyllerryksestä” melko vähällä. Valtiovarainministerin rauhoittelevat kommentit raportoidaan molemmissa lehdissä, eikä niitä ainakaan kovin ponnekkaasti kyseenalaisteta. Kirjoittelu keskittyy voimakkaasti rahoitusmarkkinoihin ja finanssitalouteen. Valistunut lukija voi päätellä tämän seurauksia reaalityaloudelle, mutta suoraan reaalityaloustaloudellisia vaikutuksia käsitteleviä juttuja ei syyskuun loppuun mennessä vielä julkaista.

Vuoden 2008 viimeiset kuukaudet

Vuoden lopulla huomio kääntyy Helsingin Sanomissa voimakkaasti Eurooppaan ja kotimaahan. Euroalueen epävarmuuden todetaan olevan suurinta 20

vuoteen ja lehti kertoo Euroopan rahamarkkinoiden olevan lamaannuksissa. Eri euromaiden talouden tilaa arvioivia juttuja julkaistaan paljon, ja muun muassa Ruotsin talouden pelätään painuvan taantumaan ja työttömyyden ”revähtävän”. Vasta lokakuusta alkaen joudutaan lehdissä tosiasiana toteamaan, että kriisistä tulee aiheutumaan ongelmia myös Suomen reaalityaloudelle ja jutuissa aletaan tuoda esiin maailman tapahtumien konkreettisia seurauksia kotimaassa: ”kon-kursseja, työttömyyden kasvua ja köyhyyttä”.

Finanssikriisi alkaa kolistella Suomeen reaalityalouden kautta. Ensimmäisenä vuorossa näyttää olevan rakennusala (...) Jo aloitettujen kohteiden päälle vedetään pressuja. Vastaavaa ei nähty edes 1990-luvun lamassa. (KL 21.10.2008)

Rahoituskriisin vauhdittama kysynnän nopea pudotus Euroopassa on iskenyt lujaa Suomen teknologiateollisuuden tarjouskysyntään ja tilauksiin... (KL 24.10.2008)

Lokakuun loppupuolella työministeri Tarja Cronberg arvioi Helsingin Sanomissa, että lähikuukausina talouskriisi tulee jäädyttämään työllisyyden kasvun ”joko osin tai kokonaan”. Julkisuudessa esitettyjen arvioiden vähittäistä ja vastahakoista synkkenemistä kuvaavat hyvin valtiovarainministeri Jyrki Kataisen Suomen talouden näkymistä syksyn mittaan esittämät arviot. Vielä lokakuun alussa valtiovarainministeri rauhoittelee kansalaisia arvioimalla, että vaikka rahoituskriisi todennäköisesti iskee kotimaahan erityisesti yritysten ja reaalityalouden kautta, ”paniikkiin tai pessimismiin ei ole mitään syytä”:

Hänen mielestään talouskasvun hiipumisella ei välttämättä ole suuria vaikutuksia tavallisten ihmisten elämään, koska kuluttajien ostovoiman ennakoidaan paranevan ensi vuonna. Pääsyyinä ostovoiman kohenemiseen hän pitää isoja palkankorotuksia, tuloveron kevennystä ja etuuksien korottamista. Raho-ministeri kehottaa kuitenkin kansalaisia varovaisuuteen taloudenpidossaan.

”Jokaisen pitää nyt arvioida omaa taloudellista riskiään. Täytyy olla varovainen, mutta paniikkiin tai pessimismiin ei ole mitään syytä.” (HS 1.10.2008)

Marraskuussa loppupuolella ministeri ei Kauppalehden (19.11.2008) mukaan ole suostunut sanomaan vuoden 2010 ennusteista ”sanaakaan”, mutta jutussa Katainen kuitenkin muistuttaa, että Suomen talous on perustaltaan terve eikä taantumun uhka näin ollen ole välitön. Kuun lopussa ministeri tarkentaa arviota reaalityalouden osalta:

Valtiovarainministeri Jyrki Katainen (kok) on kehunut pitkin syksyä, että Suomi tekee parasta mahdollista talouspolitiikkaa ja että Suomessa ei tapahdu mitään hälyttävää (...) ”Syyskuussa puhuttiin pankkisektorista. Kannattaa erottaa reaalityalous ja finanssisektori. Pankkisektori on yhä vakavarainen Suomessa.” (HS 30.11.2008)

Joulukuussa valtiovarainministeri joutuu tunnustamaan Helsingin Sanomissa (18.12.2008), että vaikka monet asiat ovat paremmin kuin 1990-luvun alun lamassa, maailmantalouden surkean tilanteen vuoksi ”*sumu on synkempi*” kuin tuolloin.

Koska kriisin vakavuus myös kotimaassa näyttää tulleen niin lehdille kuin useimmille niiden haastatteleuille asiantuntijoille ainakin jossain määrin yllätyksenä, ei ole yllättävää, että myös tilanteen edellyttämistä toimenpiteistä Suomessa aletaan lehdissä todella keskustella vasta kriisin kärjistyttyä. Toimenpidekeskustelu käynnistyy Helsingin Sanomissa syyskuun lopulla, mutta Kauppalehdessä se nousee juttujen keskiöön vasta marraskuusta eteenpäin. Vuoden viimeisellä neljänneksellä keskustelu siirtyy joka tapauksessa yhä voimakkaammin eri maiden ja alueiden talouden elvytys- ja pelastuspaketteihin.¹² Suomen talouden ja maailmantalouden kohtalonyhteys nousee loppusyksynä julkaisuissa jutuissa selkeästi esiin, ja usein lehdissä myös muistetaan painottaa, että kriisin syyt eivät ole kotoperäisiä. Syksyn mittaan useissa jutuissa tuodaan esiin, että kotimaan tilanne on vaikeuksista huolimatta muuta euroaluetta ja kriisiin pahimmin sotkeutuneita Euroopan maita parempi. Vielä joulukuussa lohdutaudutaan molemmissa lehdissä sillä, että toisin kuin euroalueella kaikkiaan, Suomessa talous on jatkanut edes pientä kasvua.

Suomessa ja muutamissa muissa maissa talous on kasvanut viime viikkoihin saakka edes jonkun verran, mutta euroalueen kysyntä on nollatasolla. (KL 5.12.2008)

Suomen tilanne taantumapaineissa on Liikasen mukaan vakaampi kuin monien muiden valtioiden. (HS 10.12.2008)

Suomen ja euroalueen tilaa ei enää peilata yksin USA:n tilanteeseen, vaan koko maailmantalouden tilaa koskevat arviot lisääntyvät syyskuusta alkaen. Toisaalta arviot globaalin talouden tilasta vähenevät jälleen vuoden lopussa ja viittaukset talouden globaaliin toimintakenttään koskevat lähinnä yleisesti ”raha-

12 Toimenpiteitä koskeneesta keskustelusta ks. luku 5.4.

markkinoita”. Marraskuun puolivälissä julkaistussa pääkirjoituksessa Helsingin Sanomat arvioi, että *”finanssikriisin kuristus kevenee maailmantalouden kurkulta siitä päätellen, että rahamarkkinoiden korot ovat laskussa”* (HS 13.11.2008). Kirjoituksessa Helsingin Sanomat kuitenkin korostaa, että *”kuristusote”* on ehtinyt aiheuttaa vaurioita yrityksiin, asuntomarkkinoihin ja kulutukseen, ja reaali-talouden elpyminen on huomattavasti hitaampaa kuin rahamarkkinoiden tai pörssin. Marraskuun lopulla ja joulukuun alussa Helsingin Sanomissa esitetyt asiantuntija-arviot eivät juuri sisällä valoa. Talouslukujen arvioidaan laskevan alaspäin *”kuin lehmän häntä”* ja suunnan olevan *”päin seinää”*.

Maaailman talouskriisistä voi tulla pitkä, eikä Eurooppa selviä pienemmin vaurioin kuin Yhdysvallat, varoittaa Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen Etlan toimitusjohtaja Sixten Korkman. Korkmanin mukaan pahin on vielä edessä. ”Tästä tulee synkkä periodi.” (...) ”Eurooppa juuttuu pitkäksi aikaa synkkään ja sitkeään taantumahan. Se koskettaa myös Suomea.” (HS 25.11.2008)

Keväällä 2009 kriisin seuraukset, toimenpiteet ja syypäät esiin

Vuoden 2009 alussa taantumajutut hallitsevat Kauppalehteä, ja Helsingin Sanomissakin kriisi on näkyvästi esillä. Molemmissa lehdissä huomion pääpaino on kotimaassa ja Euroopassa. Useat jutut kertovat Euroopan talouskasvun hyytymisestä, työttömyyden kasvusta ja finanssikriisin tuomasta *”epävarmuudesta”*. Rahoitus on keskeinen huolenaihe myös Euroopan taloutta koskevilla analyyseissa.

Jonkin verran lehdissä kuvataan myös USA:n talouden alamäkeä, asuntomarkkinoilla jatkuvaa *”jäähautta”* ja maan kuluttajien luottamuksen heikkoutta. Finanssikriisin kerrotaan iskeneen rajusti USA:n talouden dynamiikkaan ja arvellaan, ettei maan talouden *”syöksykierre”* oikene vielä pitkään aikaan. Kauppalehdessä seurataan tarkasti USA:n luottomarkkinoita ja kerrotaan yritysten ja kuluttajien vaikeuksista saada rahoitusta. Yhdysvaltain pankkikriisin arvioidaan olevan vasta puolitiessään, ja vaikka amerikkalaispankit ovat maaliskuuhun mennessä tehneet noin 500 miljardin edestä alaskirjauksia, arvioidaan Kauppalehdessä, että edessä saattaa olla vielä toinen samaa suuruusluokkaa olevien alaskirjausten aalto.

USA:n talous on nykyisin niin kuralla, että syntyy puute alisanoista. (...) Itse asiassa mitkään synkät superlatiivit eivät riitä kertomaan, kuinka katastrofaalinen talouden tila on. (...) Periaatteessa hyvätkin luvut kantavat ikävää sivumakua. Tuottavuus parani loka-joulukuussa vahvat 3,2 prosenttia, mutta

sehän johtuu USA:n yritysten raskaista irtisanomisista. Tehtyjen työtuntien määrä laski neljännellä neljänneksellä lähes 10 prosenttia, eikä sellaista surkeutta ole koettu 33 vuoteen. (KL 10.2.2009)

Myös Helsingin Sanomissa Yhdysvaltojen taloustilanne arvioidaan vuoden 2009 alussa useissa jutuissa ennätysellisen heikoksi.

Paljon huomiota molemmissa lehdissä saavat osakseen toimenpiteet, joihin Yhdysvaltain hallinto ja keskuspankki ovat ryhtyneet kriisin ratkaisemiseksi. Vielä enemmän huomiota kiinnitetään kotimaisiin elvytystoimiin, Euroopan maiden ja EU:n johtajien vastauksiin kriisin ratkaisemiseksi ja lisäksi USA:n ja EU:n toimenpiteiden keskinäiseen koordinaatioon.¹³

Molemmissa lehdissä esitetään synkkiä arvioita pitkästä, sitkeästä ja maailmanlaajuisesta taantumasta ja myös tämän vaikutuksista Suomeen ja erityisesti Suomen vientimarkkinoihin. Vientimarkkinoiden arvioidaan supistuvan ennennäkemättömällä tavalla ja julkisen talouden painuvan vuonna 2010 alijäämäiseksi. Maaliskuun lopussa Kauppalehdessä otsikoidaan: *”Suomi vajoaa tänä vuonna syvään taantumaa”*. Lehdessä nostetaan esiin niin pörssiyrityksien kuin pk-yritystenkin ongelmia taantumassa. Helsingin Sanomissa taas julkaistaan lukuisia juttuja, joissa arvioidaan, millaisia seurauksia taantumasta tulee koitumaan ”tavallisten ihmisten” elämään. Jutun *”Taantuma tuli Helsingin seudulle paljon odotettua nopeammin”* yhteydessä on aikajana, jossa esitetään kriisin vaikutusten leviäminen Suomeen: *”Ensin romahtivat vienti ja rakentaminen. Miten käy palveluiden?”* (HS 3.3.2009)

Kuitenkin molemmissa lehdissä Suomen taloustilanteesta puhutaan edelleen myös varsin maltillisin ja jopa jossain määrin optimistisin sanakäntein. Perusteita maltilliseen asenteeseen löydetään Kauppalehdessä esimerkiksi siitä, että Suomen valtion luottoluokitukset kansainvälisillä luottomarkkinoilla ovat kunnossa ja valtion on mahdollista saada kaikki tarvitsemansa lainaraha ulkomailta. Lehdissä löydetään myös muita syitä rauhallisuuteen:

Suomi on rahoitusylijäymäinen kansantalous. Voisimme pitää työllistävää aktiviteettia yllä sillä aikaa kun vienti ei vedä. (KL 30.1.2009)

Suhteellisuudentajua lehden [Kalevan] mukaan kuitenkin saa, jos silmäilee kansainvälisiä talousuutisia. Niissä Suomi ei koskaan esiinny niiden maiden joukossa, jotka ovat syvissä vaikeuksissa. (HS 26.3.2009)

13 Toimenpiteitä koskevaa keskustelua käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Maaliskuussa Helsingin Sanomien toimittajat ja eri alojen asiantuntijat vastasivat lukijoiden kysymyksiin taantumasta. Lukijoille tarjotaan myös vinkkejä yltäältä talouden elpymistä tukevaan käyttäytymiseen ja toisaalta säästämiseen. Jutuissa pohditaan kriisin vaikutuksia moniin eri kohteisiin; niin Japanin köyhille, Japanin autoteollisuudelle, Venäjälle, kiinalaisille taiteilijoille kuin ympäristölle ja suomalaisten asenteille ulkomaalaisia kohtaan. Erityisesti Helsingin Sanomissa nostetaan voimakkaasti esiin myös kysymystä siitä, ketkä ovat syyppaita kriisiin. Lehti kertoo, että USA:ssa Wall Streetin työntekijöihin kohdistuu valtava kiukku ja vakuutusyhtiö AIG:n johtajia vaaditaan palauttamaan bonukset, jotka yhtiö maksoi vain muutamaa kuukautta sen jälkeen, kun se oli pelastettu veronmaksajien rahoilla. Myös Kauppalehdessä ”*kaikkien vihaamaa*” AIG:tä kutsutaan ”*syllykukupiksi*”. (Ks. luku 4.)

2.5.2. *Financial Times* arvioi Euroopan tilannetta USA:n tilannetta maltillisemmin

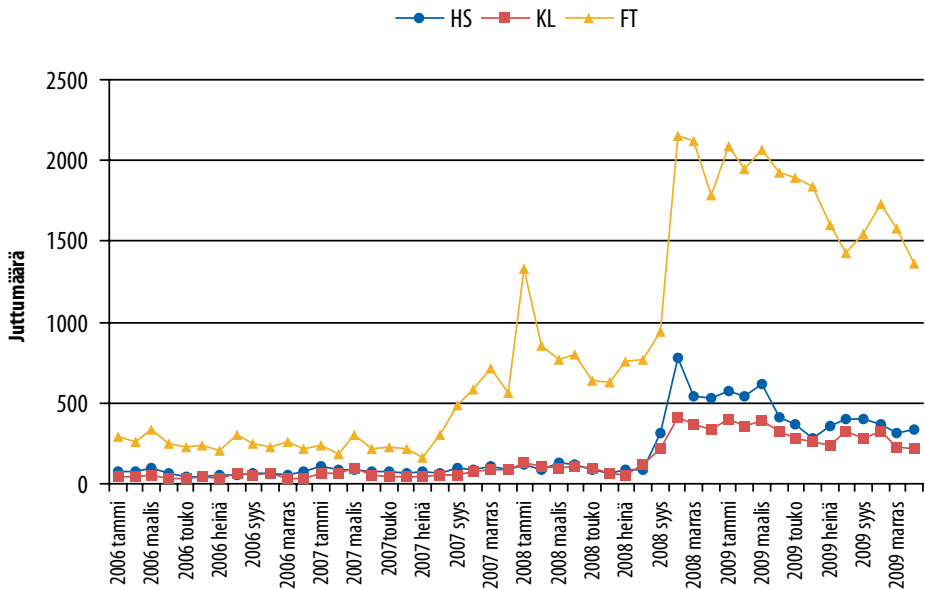
Myös Financial Timesissa kriisiä koskeva kirjoittelu lähtee voimakkaaseen nousuun syyskuussa 2008, joskin kirjoittelu lehdessä on ollut runsasta jo syksystä 2007 alkaen. Heinäkuussa lehdessä arvioidaan Yhdysvaltain suurten asuntolainoittajien ongelmia ja todetaan huolien luottolaman laajentumisesta jatkuvan. Asuntomarkkinoiden tilan kerrotaan heikenneen odotettua nopeammin ja rajummin. Elokuun alussa lehti löytää monia syitä, miksi tilanne asuntomarkkinoilla ei näytä helpottuvan lähitulevaisuudessa. Samoin kuin suomalaislehdissä myös Financial Timesissa keskeiset huolenaiheet liittyvät tässä vaiheessa Euroopan talouskehitykseen. Jo heinäkuussa erityistä huomiota saavat ymmärrettävästi ne Euroopan maat, joihin finanssimarkkinoiden ongelmat ovat heijastuneet voimakkaaimmin (esim. Espanja, Irlanti ja Tanska). Euroopan keskuspankille ominaisella ”*koodikielellä*” kerrotaan myös koko euroalueen talouden hidastuneen jyrkästi ja odottamattomien kurssilaskujen riskien kasvaneen:

Mr Trichet listed a series of ”downside risks” to eurozone growth, including that from continuing financial market turmoil, but no ”upside” risks. (FT 4.7.2008)

Luonnollisesti myös Financial Times seuraa tarkoin syyskuun 2008 tapahtumia Yhdysvalloissa, ja kriisiä koskevien juttujen määrä pongahtaa lokakuussa jo ennestään korkealta tasoltaan (Kuvio 2.7.). Valtiovarainministeri Henry Paulsonin kerrotaan kuvanneen asuntorahoittajien Fannien ja Freddieen pelastusoperaatiota singolla ampumiseksi ja toimenpiteen uskotaan olleen tehokas:

Therein resides the power of bazooka. Once fired, the Treasury was banking on momentum to drag in more buyers and to keep pushing mortgage rates lower. This type of self-feeding trading activity has in the past delivered big results. (FT 13.9.2008)

KUVIO 2.7. Talouskriisiin viittaavia sanoja sisältävien juttujen määrä Financial Timesissa, Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä 2006–2009.¹⁴

Ennen investointipankki Lehman Brothersin romahdusta lehdessä käsitellään pankin ongelmia, mutta Yhdysvaltain hallituksen uskotaan tulevan hätiin, kuten Fannien ja Freddienkin tapauksessa. Silti pankille povataan lyhyttä elinikää:

As the curtain draws over yet another week of market turmoil, the likelihood of Lehman Brothers being carved up before the opening bell on Monday is high. (FT 13.9.2008)

Kun Yhdysvaltain hallitus päästää Lehmanin kaatumaan, kertoo Financial Times epä tietoisuuden levittävän paniikkia. Pankkien huolien pitkittymisen todetaan vahingoittavan myös reaalitaloutta. Dramaattisten tapahtumien todetaan jättäneen rahoitusmarkkinat kasvavan epävarmuuden tilaan ja arvailemaan tuleeko seuraava ”uhri” olemaan ”sairaalloinen” vakuutusyhtiö AIG:

¹⁴ Kuviossa tarkastellut kriisiin viittaavat sanat: financial crisis, recession, depression, unemployment / finanssikriisi, taantuma, lama, työttömyys.

The mood of uncertainty engulfing financial markets intensified yesterday as the reverberations from the dramatic events of last weekend left anxious investors awaiting news whether ailing insurer AIG would become the next victim of the financial crisis. (FT 17.9.2009)

Vuoden 2008 viimeisellä neljänneksellä julkaistuissa jutuissa kiitellään euroalueen päättäjiä hyvästä yhteistyöstä kriisin ehkäisemiseksi ja tunnelmia halutaan rauhoitella, mutta ”USA:n kriisin tarttuvien vaikutusten” nähdään kuitenkin lähestyvän myös euroaluetta vääjäämättömästi:

Europe is not so much seeing a little light at the end of the tunnel but rather the headlights of an oncoming train. And the reaction of politicians and central bankers during the past few days suggests they remain deeply worried over the contagious effects of the US crisis and its longer-term implications on European economies. (...) Eurozone bankers were going round yesterday suggesting there was still no reason to panic. (FT 1.10.2008)

Financial Times tuo heti kriisin kärjistymisen jälkeen esiin toimia, joihin eri puolilla maailmaa on tilanteen vuoksi ryhdytty ja erityisesti lokakuussa toteutettua keskeisten teollisuusmaiden keskuspankkien yhteistä ohjauskoronlaskua käsitellään laajasti. USA:n taloustilanne arvioidaan ennätyksellisen huonoksi, ja Fedin historiallinen nollakorkopäätös saa paljon huomiota. Korkopäätöksen myötä USA:n todetaan purjehtivan ”kartoittamattomilla vesillä” (*”uncharted waters”*). Lehden jutuissa kuvataan myös kriisin vaikutuksia talouden eri sektoreille.

Vuoden 2009 alussa Financial Timesin kriisiuutisoinnissa painottuvat Yhdysvaltain, Euroopan ja Britannian hallinnon ja keskuspankkien toimet. Euroalueen taloustilanteesta puhutaan lehdessä vähemmän dramaattisesti kuin USA:n tilanteesta. USA:n talouden tila arvioidaan lehdessä äärimmäisen vakavaksi (*”dire”*), asuntomarkkinoiden tila kamalaksi (*”dreadful”*) ja BKT:n lasku katastrofaaliseksi (*”catastrophic”*). Euromaiden tilanteita sen sijaan lähestytään maltillisemmin, vaikka niiden tilaa kuvaavien lukujen ilmaistaankin olevan historiallisen huonoja:

Most striking has been the scale of the contraction in industrial output, which only became evident in figures over the past week. Eurozone industrial output in November was 7.7 per cent lower than a year before – the biggest such drop since records began in 1990. France and Italy reported 10 per cent falls over the year: Spain a drop of more than 15 per cent. Germany, the eurozone’s largest

economy, is proving particularly prone to the global slowdown because of its reliance on exports. (FT 16.1.2009)

Tammikuun alussa Financial Timesissa julkaistussa jutussa asiantuntijat arvioivat vuoden 2009 näkymiä. Monet lehdessä haastatelluista katsovat, että edessä on useita vuosia kestävä taantumajakso maailmantaloudessa, mutta optimistisin haastateltu investointistrategi riemuitsee jo kriisin tuomista loistavista sijoitusmahdollisuuksista:

This is a tremendous opportunity. I don't care if it is a stock or a commodity or a bond – outside of Treasuries, it is a remarkably good time to buy risk assets. If you are looking at junk bonds you have never had this kind of value before, while stocks are cheap by a number of different value ratios. The nervous Nellies are out, so all this buying power is just sitting on the sidelines. As soon as it gets good again, they will come right back in. (...) Meanwhile, policy officials across the globe are working to get risk asset prices up, because if they can do that, the economy follows. The combination of value, fear and policy push is so rare – it is like a huge insurance blanket under your investments. What you have got going for you if you are a risk investor is the restoration of value. Ultimately, when the policy starts to work, the turnaround will be huge. (FT 6.1.2009)

2.6. Yhteenvetoa: Miten journalismi esitti kriisin?

Suomalaislehdet käsitelivät vuosina 2007–2008 finanssikriisiä laajasti ja perusteellisesti, mutta painopiste oli pitkään Yhdysvalloissa. Rahoitusmarkkinoiden ongelmien yhteyksiä Suomeen käsiteltiin vain vähän, ja ne jäivät paljolti lukijoiden itsensä pääteltäväksi. Suomalaislehtien tapaa esittää finanssikriisi luonnehtiikin kaksi katkosta: yhtäältä katkos kansainvälisen talouden ja kotimaan talouden välillä ja toisaalta katkos finanssitalouden ja reaalitalouden välillä. Suomalaislehdissä ”markkinat” näyttävät toimivan muualla – Lontoossa, Brysselissä tai New Yorkissa – ja näistä kerrottaessa ei kotimaan talouteen usein viitata. Sekä kansainvälisen talouden ja kotimaan talouden että finanssitalouden ja reaalitalouden osalta suomalaislehdet näyttävät ikään kuin oletavan, että lukijat pystyvät hahmottamaan niiden keskinäiset yhteydet ilman, että niitä lausutaan ääneen. Saattaa kuitenkin olla, että lehdet antavat ainakin osalle lukijoistaan tässä suhteessa kohtuuttoman paljon vastuuta (vrt. Goddard et. al 1998).

Financial Times käsiteli tuoretta talouskriisiä tutkimusjakson alusta lähtien maailmantalouden ilmiönä, jonka vaikutuksia pohdittiin jo vuoden 2007 alusta

”keskeisten” talousmaiden ja alueiden, erityisesti USA:n, Euroopan, Japanin, Kiinan ja myös Britannian talouden näkökulmasta. Lontoo on yksi maailmantalouden keskuksista, ja Britanniassa maailman rahoitusmarkkinoiden tapahtumat ovat myös kotimaan uutisia. Samasta syystä myös kriisin vaikutukset näkyivät niin Britannian pankkisektorilla kuin reaalityaloudessakin jo varhaisessa vaiheessa. Lehdessä rahoitusmarkkinoiden tapahtumia ja kytköksiä selitettiin yksityiskohtaisesti ja arvioitiin, missä määrin eri EU-maat ovat sekaantuneet riskiluottojohdannaisiin. Tässä yhteydessä myös pohdittiin laajasti tilanteen synnyttämiä riskejä alueen reaalityaloudelle. Heti finanssikriisin alkumetreillä luottokriisin arveltiin vaanivan myös Britannian reaalityaloutta.

Suomalaislehdissä sen sijaan yhteys finanssitalouden ja reaalityalouden välillä ei käynyt ilmi yhtä suoraviivaisesti. Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä käsiteltiin kyllä USA:n asuntomarkkinoiden ongelmien yhteyksiä rahoitusmarkkinoihin, ja näiden kehitystä 2000-luvulla selitettiin kiitettävästi USA:n kontekstissa. Lehdet esimerkiksi avasivat rahoitusmaailman ”*innovaatioiden*” monimutkaisuuksia, joihin kriisin myötä oli havahduttu. Kuitenkin vielä vuoden 2007 puolivälissä saatettiin samalla aukeamalla kertoa USA:n ongelmien yhteyksistä maailman rahoitusmarkkinoihin ja kiitellä euroalueen hyvää virettä, ilman että ensin mainitulla olisi esitetty olevan mitään yhteyttä jälkimmäiseen. Suomalaislehdet laajensivat huomiotaan Euroopassa esiin nousseisiin ongelmiin loppuvuodesta 2007, mutta edelleenkin näiden ongelmien synnyttämiä riskejä esimerkiksi kotimaan vientimarkkinoiden näkymille ei nostettu esiin yksittäisiä pää- ja kommenttikirjoituksia lukuun ottamatta. Nämä yksittäiset jutut, joita kuitenkin julkaistiin, kertovat siitä, että yhteydet on kyllä toimituksissa ymmärretty. Uutisoinnin valtavirrassa ja niin sanotuissa rutiinijutuissa ne kuitenkin jäivät taustalle ja lukijoiden oman päättelykyvyn varaan. (Ks. myös Simola 2010.)

Jo 1990-luvun tutkimuksissa on todettu, että suomalaisten tiedotusvälineiden suuri uutisarvostus rutinoi journalismia ja journalisteille asetetut tehokkuusvaatimukset synnyttävät reaaliaikaista tässä ja nyt -tietoa. Tämä kehitys näyttää 2000-luvulla entisestään voimistuneen (Kuutti 1995, 218–224; Majapuro 2006, 27–28). Normaaliaikoina rahoitusmarkkinoita koskeva kirjoittelu on usein rutiiniluontoista kirjoittelua eilispäivän pörssikursseista, korkotason muutoksista tai tulosjulkistuksista. Myös kriisivuosina valtaosassa juttuja vallitsevaa tilannetta tarkasteltiin hyvin lyhyellä aikavälillä, eikä niissä useinkaan katsottu taaksepäin käsillä olleiden ongelmien taustoihin. On ymmärrettävää, että epävarmuuden oloissa ennusteet heittelevät päivästä toiseen. Kuitenkin uusia talousennusteita julkaistaessa yllättävän harvoin viitattiin aikaisemmin esitettyihin arvioihin edes silloin, kun näkymät olivat merkittävällä tavalla heikentyneet. Kaikissa analysoiduissa lehdissä käytiin esimerkiksi pitkään keskustelua siitä, missä vai-

heessa USA:n talous varsinaisesti oli taantumassa. Samassa lehdessä saatettiin yhtenä päivänä arvioida maan olevan ”*tanakasti taantumassa*”, mutta uuden asiantuntijan arvioidessa tilanteen toisin, saattoi taantuma vasta häämöttää tulevaisuudessa. Tällaisista palasista yhtenäisen tapahtumasarjan, tarinan tai kokonaiskuvan hahmottaminen on vaikeaa. (Vrt. Leyshon & Thrift 1997, 346; Koljonen & Heikkilä 2002.)

Lehdistöä on syytetty siitä, että se ei onnistunut ennustamaan talouskriisiä, mutta on hyvä kysyä, onko talouden ennustaminen ylipäänsä journalismin tehtävä. Kriisi yllätti journalistien lisäksi niin talousennusteita laativat asiantuntijat kuin päättäjätkin. Ehkä ennustamista olennaisempaa on se, miten journalismi voi auttaa talouden pitkän aikavälin prosessien seuraamisessa ja talouden riskitekijöiden tunnistamisessa. Journalismissa on kuitenkin tavallista, että uutiseksi kelpaa mieluummin yksittäinen ja ainutkertainen kuin jatkuva ja toistuva. Jos jutun kohteena on prosessi, journalistit keskittyvät usein mieluummin sen uusiin kuin toistuviin ja vanhoihin piirteisiin. (Mörä 1996, 106.) Tämä ei luonnollisestikaan tue sitä, että hitaasti eteneviä ja vaikeaselkoisia markkinoiden kehitysprosesseja seurattaisiin edes talouden erikoislehdissä. Esimerkiksi Suomessa 1980-luvulla tapahtunutta pääomamarkkinoiden vapautumista on arvioitu leimanneen vaikeneminen ja keskustelemattomuus (esim. Kantola 2002b). Vaikka talousjournalismi alkoi Suomessa kehittyä voimakkaasti 1980- ja 1990-luvuilla (Uskali & Luostarinen 2006, 184), voi tuoreinta talouskriisiä koskenutta keskustelua pitää yhtenä osoituksena siitä, että monet rahoitusmarkkinoiden kehityksen piirteet ovat kuitenkin jääneet journalismissa unohduksiin. Rahoitusmarkkinoiden pitkän aikavälin kehityskulkuja olisi ehkä ollut syytä pitää talousjournalismin agendalla voimakkaammin jo aikaisemmin, vaikka näihin ei aina liittynytkaan päivänpolttavia uutisiaihteita.

Ulkomaiden tilannetta dramatisoitiin, kotimaan kriisiä kuvattiin maltillisesti

Dramaattisimpia termejä käytettiin suomalaislehdissä selvästi yleisimmin kuvattaessa USA:n tai maailmantalouden tilaa. Sen sijaan Eurooppaa ja Suomea koskevilla jutuilla kieli oli toisinaan jopa silmiinpistävän varovaista ”*keskuspank-kijargonia*” ja voimakkaimmillaankin sitä voi luonnehtia maltilliseksi. Kotimaan taloutta koskevilla arvioilla käytettiin mielellään muotoa ”*kaikki toistaiseksi hyvin*”, mikä alleviivaa pyrkimystä välttää mahdollisten negatiivisten näkymien nostamista esiin, erityisesti kun Yhdysvaltain kohdalla samanaikaisesti speuloitiin mitä synkimmillä tulevaisuusvisioilla. Ainakin osittain tämä selittyy toimittajien pyrkimyksellä turvata selustansa, koska läheisiä asioita koskevien

kommenttien todistustaakka on journalismissa suurempi kuin kaukaisten (Mörrä 1996, 113). Suomalaislehdet näyttävätkin yleisesti ottaen jääneen odottamaan kotimaan riskien realisoitumista ja tyytyneen raportoimaan lähteinään käyttämiensä asiantuntijoiden ja poliitikkojen epämääräisiä arvioita sen sijaan, että ne olisivat itse ryhtyneet arvioimaan niitä riskejä, joita maailmantalouden synkistyvään tilanteeseen Suomen näkökulmasta liittyi. Samanlainen havainto on tehty 1990-luvun talouskriisiä koskeneesta uutisoinnista: Yleisradion tv-kanavilla kriisiä alettiin tuolloin käsitellä säännöllisesti vasta siinä vaiheessa, kun se oli jo konkreettisesti osa suomalaista arkea (Aslama et al. 2002, 14).

Kriisin dramaattisimpien kuukausien osalta tarkasteltiin myös suomalaislehtien kriisijuttujen yhteydessä esiintynyttä kuvajournalismia. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että merkittävä osa talousuutisista ei käytä kuvamateriaalia tarkoituksenaan havainnollistaa asioita vaan lähinnä temaattisena tukena. Näin on esimerkiksi silloin, kun rakennusalan työttömyydestä kertovan jutun yhteydessä on rakennusmiehiä esittävä kuva. Pääasiassa talousuutisia hallitsevat teksti ja puhe. (Goddard et al. 1998, 12.)

Suomalaislehtien kuvajournalismi oli kriisijutuissa varsin samanlaista. Kuva-kieltä ei myöskään voi luonnehtia erityisen rikkaaksi, vaan samat kuva-aiheet toistuiivat jutusta toiseen. Subprime-kriisiä koskevien juttujen yhteydessä käytettiin kuvituksena lähes säännönmukaisesti amerikkalaisten talojen eteen pysytettyjä ”For Sale” -kylttejä tai kiinteistövälittäjien mainoksia. Helsingin Sanomissa näitä juttuja kuvittivat myös kotinsa menettäneiden amerikkalaisten kuvat entisten talojensa edessä. Pankkien kriisitilaa käsitelleiden juttujen yhteydessä oli kuvia näiden toimitaloista, ja pörssikurssien romahtaessa julkaistiin kuvia päättään pitelevistä sijoittajista tai epätoivoisina pörssisalin taululle tuijottavista meklareista. Voimakasta dramaattisuutta rakennettiin alaspäin osoittavilla nuoli- tai kurssikäyrä-grafiikoilla. Kaikkia edellä mainittuja kuva-aiheita yleisempiä olivat kuitenkin talousjournalismille tyypilliset kuvat asiansa osaavista miehistä: puhetta pitävistä poliitikoista, vakavina tilannetta selittävistä keskuspankkii-reista, korostetun rauhallisista valtiovarainministereistä, asiantuntijoista jne. (ks. kuva 2.4.) Näiden kuvien voi ajatella välittävän viestiä tilanteen hallinnasta, ja sellaisina ne ovat omiaan purkamaan dramatiikkaa. Naisten kuvia julkaistiin juttujen yhteydessä harvoin. Tämä johtuu paljolti siitä, että talous on hyvin miesvaltainen toimintakenttä.

[illegible]

KUVA 2.4. Kuvateksti: ”Ostovoimaa. – Nyt on pidettävä huoli kansalaisten ostovoimasta. Siihen hallitus pyrki esimerkiksi kotitalousvähennysoikeuden laajentamisella, sanoo valtiovarainministeri Jyrki Katainen.” (KL 10.9.2008)

3. Kriisin tunnelmat

Taluskriisien yhteydessä on tyypillistä, että mediaa aletaan syyttää siitä, että se pahentaa talouden tilaa entisestään kirjoittamalla liikaa ja liian negatiivisia juttuja. Syksyllä 2008 ilmestyi myös täkäläisten lehtien mielipidepalstoille kirjoituksia, joissa lehtiä tai toimittajakuntaa kokonaisuudessaan syytettiin taluskriisin kiihdyttämisestä ”paisuttelemalla” ja ”hehkuttelemalla lamaa”:

Miksi siis Kauppalehti kunnostautuu lamamielialan lietsojana? Lehden kannessa komeilee päivä toisensa jälkeen negatiivisempia kirjoituksia.” (KL De-batti 6.10.2008)

Kirjoittelu on passivoinut nekin ihmiset olemaan kuluttamatta, joiden elämään tällä taloustilanteella ei ole vaikutuksia. (HS Mielipide 6.3.2009)

Jos arvio negatiivisen mediajulkisuuden negatiivisista vaikutuksista talouden kehitykseen pitää paikkansa, on huono taloudellinen tilanne erityinen haaste journalistien ammattitaidolle ja arviointikyvyille (Wu et al. 2004, 134; Blood & Philips 1995). On kuitenkin kysyttävä, onko väitteillä journalismin vaikutuksista talouskehitykseen todellista pohjaa ja mikä viime kädessä on journalismin tehtävä taloudesta raportoijana. Journalismin mahdolliset vaikutukset kyllä korostavat toimittajien vastuuta tietojen oikeellisuudesta, monipuolisuudesta ja yllilyöntien välttämisestä. Niistä ei kuitenkaan seuraa, että toimittajien pitäisi pyrkiä manipuloimaan taloustunnelmaa esimerkiksi vähättelemällä talouden riskejä tai vaikenemalla tosiasioista. Päinvastoin, journalismin tehtävä on parhaan kykynsä mukaan informoida yleisöä talouden kulloisestakin tilasta ja näkymistä.

Tyypillisesti median mahdollinen vaikutus suhdanteisiin nähdään erityisesti siinä, miten se vaikuttaa suuren yleisön mielialoihin ja kulutuskäyttäytymiseen. Tässä tutkimuksessa tätä kysymystä tarkastellaan vertaamalla sisällönanalyyysin avulla eriteltyä juttujen taloustunnelmaa kuluttajien luottamusbarometrin

kehitykseen. Kuluttajien lisäksi myös institutionaalisilla sijoittajilla on tärkeä kansantaloudellinen rooli, koska heidän toimillaan on rahoitusmarkkinoilla huomattava merkitys (Davis 2007, 154–155). Median suhdetta ammattimaisten sijoittajien käyttäytymiseen selvitetään vertaamalla journalismin taloustunnelman kehitystä osakehintojen kehitykseen. Näissä analyyseissä tehtyjä tulkintoja verrataan paitsi aiemmissa tutkimuksissa saatuihin tuloksiin myös tätä tutkimusta varten haastateltujen asiantuntijoiden arvioihin median roolista taloudessa. Näin pyritään luomaan mahdollisimman monipuolinen näkökulma talouden, talousluottamuksen ja median välisiin monimutkaisiin vaikutussuhteisiin.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on keskitytty median vaikuttavuuden selvittämiseen lähinnä vertaamalla taantumakirjoittelun intensiteettiä talouden ja talousluottamuksen kehitykseen matemaattisten analyyysien avulla. Kirjoittelun varsinainen sisältö on tällöin yleensä jäänyt vähälle huomiolle tai täysin huomiotta. Tässä tutkimuksessa kunkin jutun taloustunnelmaa arvioidaan sisällöllisemmin sen perusteella, millaisia arvioita jutuissa esitetään tulevasta talouskehityksestä. Lisäksi tulkinnoissa käytetään hyödyksi lehtien arkistoihin tehtyjä sanahakuja sekä edellisen luvun analyysejä siitä, miten lehdistä kuvattiin talouskriisin eri vaiheet. Ennen näitä analyysejä seuraavassa esitellään lyhyesti ihmisten talous- ja sijoituskäyttäytymistä selittämään pyrkivää teoriaperinnettä eri tieteenaloilta.

3.1. Monitieteinen näkökulma: markkinat, tunteet ja media

Uusklassisen talousteorian lähtökohtana on omaa hyötyään rationaalisesti maksimoiva yksilö, ”taloudellinen ihminen”. Se on abstraktio, jonka avulla esitetään millaista yksilöiden käyttäytyminen olisi, jos siihen vaikuttaisivat ainoastaan taloudelliset tekijät. Tällaista oletusta ihmisen taloudellisesta rationaalisuudesta on ”*homo economicuksen*” 1800-luvun lopulta juontuvan historian aikana kritisoitu liiasta yksinkertaistamisesta: ihmisten rationaalisuus muodostuu paljon muistakin asioista kuin vain kustannus-hyöty-laskelmista. (Kilpinen, tulossa 2010.) Talous hahmotetaan uusklassisessa talousteoriassa omalakisesti toimivana systeeminä, johon esimerkiksi sosiaaliset tai psykologiset tekijät eivät vaikuta.

Tuoretta uusklassisen talousteorian kritiikkiä edustaa muun muassa 1990-luvulta lähtien yleistynyt behavioristinen rahoitusteoria, jossa on perinteisestä taloustieteestä poiketen otettu huomioon myös psykologisten prosessien merkitys markkinoiden toiminnassa. (Shiller 2003, 83–90). Psykologiassa katsotaan, että erityisesti riskien ja epävarmuuden vallitessa tunteilla on keskeinen rooli päätöksentekoprosesseissa. Mitä epävarmempi tilanne, sitä suurempi merkitys tunteilla

päätöksenteossa on. Rahoituskäyttäytymisen tutkijat korostavat, että taloustiede ei rinnastu luonnontieteisiin, vaan talous on inhimilliseen vuorovaikutukseen perustuva systeemi. Vaikka talouden fundamentit, siis esimerkiksi yritysten tai velkakirjojen arvojen varsinaiset perusteet, ovat sinänsä tärkeitä, vielä olennaisempaa päätöksenteon kannalta on se, mitä esimerkiksi rahoitusmarkkinoilla toimivat sijoittajat ajattelevat näistä fundamenteista. Ihmiset eivät myöskään tee sijoituspäätöksiään eristyksissä vaan lähes aina vuorovaikutuksessa muiden samassa sosiaalisessa kontekstissa toimivien kanssa. (Nofsinger 2005, 3–10; MacKenzie 2001, 118; Davis 2007, 151–169.) Myös tuorein taluskriisi on nähty jälleen yhtenä esimerkkinä siitä, että pohjimmiltaan luottamukseen perustuvassa talousjärjestelmässä saattaa tämän luottamuksen romahtaessa vallan saada pelko ja paniikki, jotka alkavat ohjata tapahtumia (esim. Krugman 2009).

Rahoitustieteen professori John R. Nofsinger (2005) on tutkinut, kuinka tunteet ja yhteiskunnassa vallitseva yleinen mieliala vaikuttavat kuluttajien, sijoittajien ja yritysjohtajien taloudelliseen päätöksentekoon. Nofsinger esittää, että yhteiskunnassa vallitseva yleinen optimismin tai pessimismin taso vaikuttaa taloudellisia päätöksiä tekevien yksilöiden tunnetiloihin ja tätä kautta taloudellisiin ratkaisuihin. Optimistisen ja toiveikkaan mielialan vallitessa ollaan valmiita esimerkiksi ottamaan enemmän velkaa, lisäämään kulutusta ja ottamaan suurempia riskejä. Siten nouseva sosiaalinen mieliala lisää investointeja, työllisyyttä ja kasvua. Ääritapauksessa juuri liiallinen itsevarmuus ja taloudellinen euforia saattavat kuitenkin johtaa kuplatalouteen ja häiriöihin yritysten toiminnassa. Pessimistinen mieliala taas toisaalta vähentää riskinottoa ja markkina-aktiivisuutta ja saattaa myös johtaa kasvavaan määrään heilahtelua arvopaperien hinnoissa ja tätä kautta lisätä epävarmuuden tunteita entisestään. (em., 3–10.)

Useat taloutta ja rahoitusmarkkinoita tutkineet sosiaalitieteilijät ovat puolestaan 2000-luvulla esittäneet, että rahoitusmarkkinoiden rakenteen, kehityksen ja vaikutusten ymmärtämiseksi tarvitaan muutakin kuin taloustieteen ja behavioristisen rahoitustieteen teorioita. Sosiaalitieteilijät ovat katsoneet tarpeelliseksi tarkastella rahoitusmarkkinoita ja itse rahaa myös sosiaalisesti ja diskursiivisesti rakentuneina. Tärkeänä on pidetty rahoitusmarkkinoiden ja laajemmin talouden tutkimista niin kielenkäytön, vuorovaikutuksen, vallan, politiikan, maantieteen kuin tiedonvälityksenkin näkökulmista. Koska rahoitusmarkkinoita ja taloutta koskevan tiedon, analyysien ja mediatekstien määrä on kasvanut ennennäkemättömällä tavalla, on tullut entistä tärkeämmäksi analysoida myös sitä, miten nämä tekstit määrittävät ja rakentavat markkinoita ja taloutta koskevaa todellisuutta. Esimerkiksi journalistit eivät ainoastaan kirjoita ”tunteettomia” talousuutisia, vaan he ovat toiminnallaan merkittäväällä tavalla mukana määrittelemässä markkinoiden päivittäistä toimintaympäristöä. (de

Goede 2005; MacKenzie 2001; Jessop & Oosterlynck 2008.) On korostettu, että esimerkiksi rahoitusmarkkinat eivät koostu kokoelmasta abstrakteja ”taloudellisia toimijoita”, vaan oikeista ihmisistä, esineistä ja teknologisista järjestelmistä. Rahoitusmarkkinoilla ei myöskään liiku mikään ruumiiton ”*informaatio*” vaan todelliset mielipiteet, huhut, tilastot, tiedotteet sekä uutiset hinnoista ja talouden tapahtumista. Behavioristinen rahoitusteoria saa sosiaalitieteilijöiltä kritiikkiä erityisesti siitä, että se lähestyy psykologisia prosesseja markkinoiden kannalta irrationalisina häiriötekijöinä, jotka aiheuttavat ongelmia sinänsä rationaalisesti toimivilla markkinoilla. Itse markkinoiden sosiaalisesti rakentunutta luonnetta ei tällöin tunnisteta. Yhteistä rahoitusta tutkiville sosiaalitieteille ja behavioristiselle rahoitusteorialle on kuitenkin se, että toisin kuin uusklassisessa talousteoriassa, niissä molemmissa markkinatoimijoiden laskelmointikyky ja muistikapasiteetti arvioidaan rajallisiksi. (Beunza et. al. 2006, 739–741; de Goede 2005, 23.)

3.2. Journalismin taloustunnelma: optimistisuus ja pessimistisyys

Journalismissa kulloinenkin taloustunnelma rakentuu jutuissa esiintyvien tahojen lausunnoista, juttujen otsikoinnista ja kuvituksesta. Journalismin taloustunnelma muotoutuu näin journalismin lähteiden ja journalismin oman toiminnan vuorovaikutuksessa. Journalismi ei ainoastaan raportoi neutraalisti muualla yhteiskunnassa muotoutuvia näkemyksiä vaan myös tekee niistä omia tulkin-tojaan, rakentaa vastakkainasetteluja ja tekee kärjistyksiä.

Tässä tutkimuksessa journalismin välittämää taloustunnelmaa mitattiin arvioimalla kunkin jutun optimistisuutta tai pessimistisyyttä suhteessa talouden näkymiin. Juttuja tarkasteltiin kokonaisuuksina erittelemättä journalismin ”omaa ääntä” jutuissa esiintyvien tahojen näkemyksistä. Tarkastelun kohteena oli siis jutun ”hallitsevin viesti”. Uutisjutuissa kyse oli yleensä jutun keskeisimpien lähteiden näkökulmasta ja mielipidejutuissa kirjoittajan näkökulmasta. Juttujen luokitteluperusteet on esitetty laatikossa 3.1. Se mitä kulloinkin pidetään positiivisena ja negatiivisena kehityksenä ei ole itsestään selvää ja riippuu aina siitä, kuka asiaa määrittelee. Esimerkiksi korkojen nousua voidaan tilanteesta riippuen pitää positiivisena tai negatiivisena ja myös talouskasvun kaltaiset tavoitteet saattavat joidenkin mielestä olla haitallisia. Juttujen luokittelussa on lähdetty jutun näkökulmasta, eli positiiviseksi kehitykseksi on arvioitu se, mikä tällaisena esitetään. Lisäksi on noudatettu periaatetta, että jos jutussa on käsitelty useiden maantieteellisten alueiden talousnäkymiä, on sen optimismin tai pessimismin taso luokiteltu aina lehden kotimaan tai sitä lähinnä olevan alueen näkökulmasta. Jos siis jutussa on arvioitu sekä Suomen että USA:n talousnäkymiä, on

jutun tunnelmaa arvioitu Suomen näkökulmasta. Jos esillä ovat olleet USA ja Eurooppa, on tarkasteltu Eurooppaa koskevia arvioita. USA:n ja maailman taloutta samassa jutussa arvioitaessa on kotimaan näkökulmaa lähimmäksi katsottu maailman talous.

LAATIKKO 3.1. Juttujen optimistisuuden tai pessimistisyyden arvioinnin perusteet.

- 1. Hyvin pessimistinen:** Taloudellinen tilanne nähdään voimakkaasti heikkenevänä (esim. romahdus, paniikki tms.). Mahdollisia toimintasuunnitelmia ei tuoda esiin, tai jos tuodaan, niiden ei uskota tehoavan. Myös jutut äärimmäisten keinojen käytöstä (esim. yritysten kansallistamiset, keskuspankkien poikkeuksellinen yhteistyö tms.) kuuluvat tähän luokkaan, elleivät ne sisällä uskoa tilanteen parantumiseen.
- 2. Hieman pessimistinen:** Taloudellinen tilanne nähdään heikkenevänä tai taloudessa nähdään vakavia riskejä. Toimintasuunnitelmista saatetaan keskustella, mutta tilanteen ei uskota paranevan lähitulevaisuudessa.
- 3. Sekä optimistinen että pessimistinen:** Ei oteta selkeää kantaa talouden kehitykseen, vaan tilanne esitetään epävarmana. Jutussa saattaa esiintyä monia eri näkemyksiä talouden suunnasta, eikä mikään näistä kannoista hallitse juttua.
- 4. Hieman optimistinen:** Jutussa tuodaan jonkin verran esiin uskoa taloudellisen tilanteen paranemiseen tulevaisuudessa (esim. nähdään laman ”taakse”) tai talouden kehityksen uskotaan jatkuvan positiivisena näköpiirissä olevista ongelmista huolimatta. Jutussa saatetaan keskustella toimintasuunnitelmista taloudellisen kehityksen tukemiseksi.
- 5. Hyvin optimistinen:** Tulevaisuus nähdään valoisana ja talouden kehityksen uskotaan olevan tulevaisuudessa selvästi positiivista.
- 6. Ei määriteltävissä:** Jutussa ei oteta kantaa taloudelliseen tilanteeseen eikä esitetä arvioita talouden suunnasta.

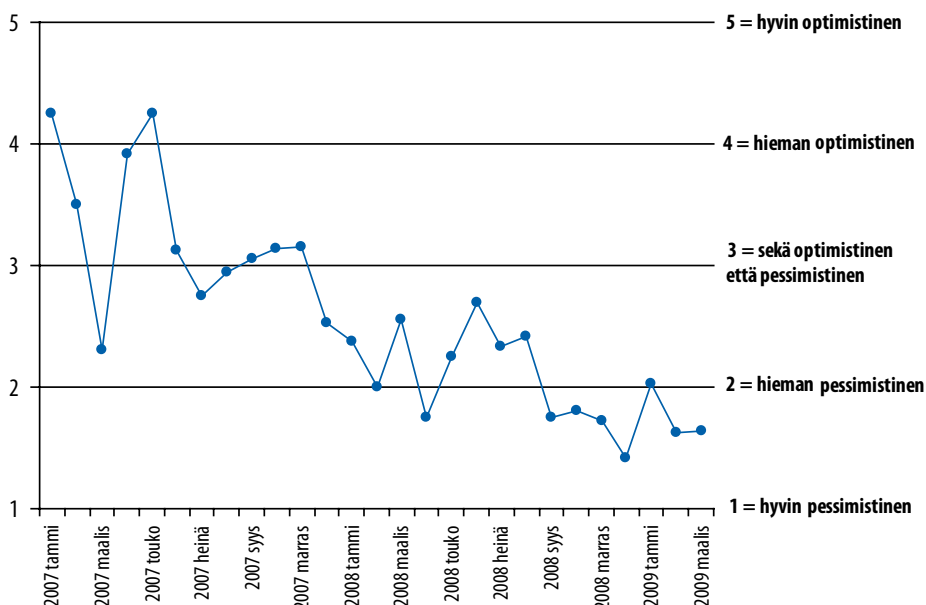
Tässä esitettävä juttujen optimistisuutta tai pessimistisyyttä koskeva analyysi kytkeytyy läheisesti edellisessä luvussa esitettyyn laadulliseen sisällönanalyysiin. Molemmat analyysit pohjaavat samaan 500 jutun aineistoon (juttuaineisto 1.), johon kerättiin talouden toistuvia tapahtumia käsitteleviä juttuja riippumatta niiden kytkeytymisestä itse talouskriisiin (ks. luku 1.2.). Näin pyrittiin välttämään sitä, että pessimistiset jutut olisivat painottuneet aineiston valintaperusteiden takia.

Juttumäärät vaihtelevat lehdissä eri kuukausina, mikä on hyvä ottaa huomioon muuttujan tarkastelussa. Helmikuulta 2007 on suomalaislehdistä aineistossa vain neljä juttua, kun taas eniten suomalaislehtien juttuja (26) on aineistoon osunut lokakuulta 2008. Financial Timesin kuukausittaiset juttumäärät vaihtelevat aineistossa kolmesta yhteentoista.¹⁵

TAULUKKO 3.1. Juttujen taloustunnelma Helsingin Sanomissa, Kauppalehdessä ja Financial Timesissa.

	HS %	KL %	FT %	Yhteensä %	N
Hyvin pessimistinen	21	20	24	22	108
Hieman pessimistinen	32	32	36	34	168
Sekä optimistinen että pessimistinen	14	21	14	16	81
Hieman optimistinen	10	7	12	10	48
Hyvin optimistinen	4	8	3	5	25
Ei määriteltävissä	19	13	11	14	70
Yhteensä (%)	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	144	180	176		500

KUVIO 3.1. Juttujen taloustunnelma kuukausittain Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä (keskiarvo).

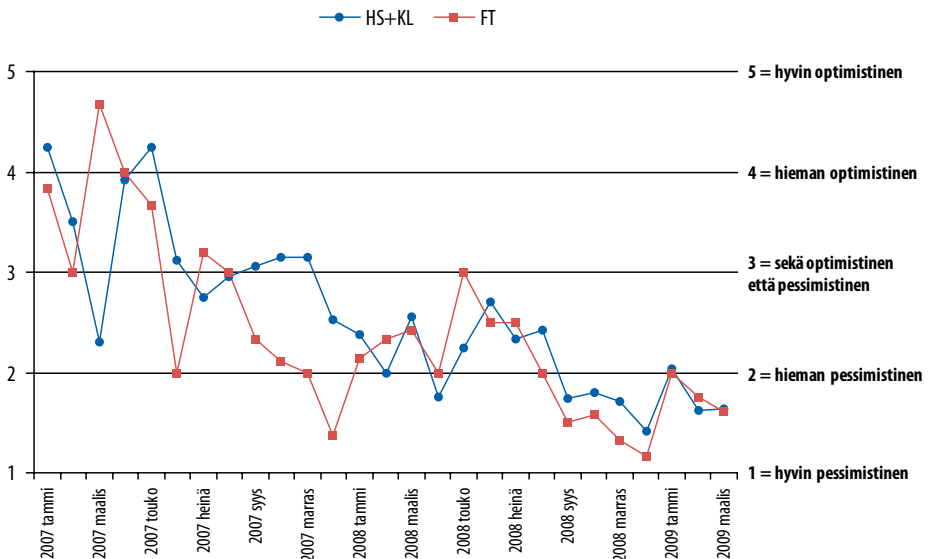
¹⁵ Aineiston kuukausittaiset juttumäärät esitetään liitteessä 4.

Juttujen taloustunnelman muutoksia (Kuvio 3.1.) voidaan tarkastella suhteessa edellisessä luvussa esitettyihin uutistapahtumiin. Vielä vuoden 2007 ensimmäisinä kuukausina suomalaislehdissä koko maailmantalouden näkymät esitettiin varsin positiivisina, joskin helmikuun synkät pörssi uutiset suitsivat suurinta optimismia. Maaliskuun subprime-kirjoittelun myötä tunnelmat kävivät väliaikaisesti lähellä ”hieman pessimististä”. Tässä vaiheessa uutisissa ei esiintynyt juuri lainkaan arvioita ongelmien vaikutuksista Euroopan tai Suomen talouteen, joten juttujen pessimismi koskee nimenomaan USA:n taloustilannetta. Huhtitoukokuussa 2007 erityisesti Helsingin Sanomat oli euroalueen näkymien osalta hyvin optimistinen, ja molemmissa lehdissä Euroopan tilanne nähtiin jopa poikkeuksellisen hyvänä, vaikka USA:ta koskevat arviot olivatkin synkkeneviä. Kesäkuussa 2007 epävarmuus ja ristiriitaisuudet jälleen korostuivat arvioissa. Vaikka lehdissä tuotiin aina vuoden 2007 loppuun asti esiin uskoa Euroopan talouskasvun jatkumisesta, arviot olivat kuitenkin yleisesti ottaen aiempaa epävarmempia. Syyskuun 2007 suuri uutinen Northern Rock -pankin tallettajapaosta ja ajautumisesta keskuspankin holhoukseen ei näy erityisenä pessimismipiikkinä suomalaislehtien taloustunnelmissa. Juttujen optimismi hieman jopa lisääntyi aina marraskuuhun asti, ja erityisesti Suomen näkymiin suhtauduttiin lehdissä tuolloin rauhoittelevasti. Vasta vuoden 2007 joulukuussa lehtien tunnelmat painuvat pysyvästi pessimismin puolelle.

Joulukuusta 2007 helmikuuhun 2008 lehdissä esitetty arviot liikkuivat ”hieman pessimistisen” ja epävarman välillä. Kotimaan näkymien todettiin olevan ”vielä” ja ”toistaiseksi” hyviä, mikä osaltaan korosti epävarmuutta talouden suunnasta. Myös Euroopan osalta molemmat lehdet toivat esiin vuoden 2008 alussa tilanteen epävarmuutta. Toisaalta vielä elokuussa 2008 esitettiin molemmissa lehdissä Suomen osalta useita optimistisia arvioita. Kuvaaja painuukin kohti ”hyvin pessimististä” vasta syyskuussa 2008, ja tämän jälkeen sekä USA:sta lähtenyt rahoitusmarkkinoiden romahdus että Eurooppaa ja Suomea koskevien arvioiden vähittäinen synkkeneminen painavat lehtien taloustunnelmat lähelle pohjalukemia. Vielä syys-lokakuussa esitetty kotimaan tilanteeseen rauhoittelevasti suhtautuneet arviot näkyvät siinä, että kotimaisten lehtien kuvaaja pysyy lähempänä ”hieman” kuin ”hyvin pessimististä”. Synkimmillään suomalaisen talousjournalismin tunnelmat kävivät joulukuussa 2008, jolloin edes Suomen talouden suunnasta ei enää juuri esitetty optimistisia arvioita. Keväällä 2009 puhe taloustilanteesta kuitenkin maltillistui ja dramatiikka väheni jutuista. Erityisesti Helsingin Sanomissa huomio kiinnittyi maaliskuulle tultaessa yhä enemmän syiden ja syyllisten etsimiseen. Myös voimakkain pessimismi alkoi elvytyksestä keskusteltaessa väistyä.

Financial Timesissa (Kuvio 3.2.) ensimmäinen subprime-kriisin aiheuttama pessimismipiikki näkyy helmikuussa 2007. Maaliskuulta on Financial Timesista osunut aineistoon ainoastaan kolme juttua, joten kuvaajaa on syytä tarkastella suuntaa-antavana. Näissä jutuissa kerrotaan euroalueen talouden positiivisesta vireestä, viitataan USA:n talouden ongelmiin maltillisesti ja nähdään Yhdysvaltain näkymissä myös positiivisia merkkejä. Tällainen optimismi säilyy Financial Timesissa maaliskokuussa 2007, mutta subprime-kriisi näkyy uutena pessimismipiikkinä kesäkuussa, jolloin kriisin kerrottiin olevan leviämässä yli Atlantin Britanniaan. Kuvaajien erot heijastavat sitä, miten suomalaisissa lehdissä hyvin pitkään suhtauduttiin rauhoittelevasti kotimaan tilanteeseen. Financial Timesin kuvaaja taas heijastaa lehden USA:n ja Britannian taloudesta esittämiä arvioita, jotka luonnollisesti olivat pessimistisempiä erityisesti syksyn 2007 aikana, koska tässä vaiheessa kriisi rantautui Britanniaan toden teolla. Toisaalta vuoden 2008 alkupuoliskolla Financial Timesin jutut muuttuivat optimistisemmiksi, ja tunnelmat alkoivat yhdenmukaistua suomalaislehtien kanssa. Kriisin akuutissa vaiheessa sekä suomalaislehdet että Financial Times näyttävät olleen yhtä lailla pessimistisiä, joskin brittilehden jutuissa valoa näkyi syys-joulukuussa 2008 vielä suomalaisia lehtiäkin vähemmän.

KUVIO 3.2. Juttujen taloustunnelma kuukausittain Helsingin Sanomissa ja Kaupalehdessä (keskiarvo) sekä Financial Timesissa.

3.3. Talouden toimijoiden näkemyksiä median vaikutuksista talouden suhdanteisiin

Journalismin taloustunnelma näyttää siis trendinomaisesti heikentyneen vuoden 2007 alusta vuoden 2008 loppuun saakka. Journalismin välittämää talouskuva voidaan jälkiviisaasti verrata sen hetkistä taloustilannetta kuvaaviin tunnuslukuihin, mutta juttuja kirjoittaessaan toimittajat eivät voi näin tehdä, koska tilastot valmistuvat aina viiveellä. Paljon keskustellaankin siitä, mikä vaikutus journalismissa kiteytyvällä taloustunnelmalla on taloudellisiin suhdanteisiin, eli muutoksiin sellaisissa tekijöissä kuten investoinnit, kulutus, julkinen talous, tuotanto, työllisyys, vienti, tuonti, hinnat, rahoitusmarkkinat jne. Seuraavassa tarkastellaan, millaiseksi julkisuudessa taloutta usein kommentoivat asiantuntijat näkevät median roolin taloudessa ja erityisesti sen suhdannevaihteluissa.

Haastateltujen näkemyksistä ollaan kiinnostuneita ensinnäkin siksi, että julkisuudessa taloutta kommentoivien henkilöiden ajatukset taloutta koskevan julkisen puheen merkityksestä todennäköisesti vaikuttavat myös tapaan, jolla he kertovat näkemyksistään julkisuudessa. Asiantuntijaryhmien lähtökohdat vaihtelevat muun muassa sen suhteen, miten tärkeänä tavallisten kansalaisten informoimista talouden kehityskuluista pidetään ja millaisia talouteen liittyviä intressejä niillä on. Toisaalta talouden asiantuntijoiden näkemykset median merkityksestä taloudessa ovat kiinnostavia myös itsessään, koska talouden tapahtumia tiiviisti seuraavilla asiantuntijoilla saattaa olla kokemukseen perustuvaa tietoa talouden ja median välisistä suhteista. Lisäksi heillä on omakohtaista tietoa siitä, millä tavoin media välittää heidän taloutta koskevia arvioitaan lukijoille. Tässä alaluvussa haastateltujen näkemyksiä tarkastellaan yleisellä tasolla. Myöhemmissä alaluvuissa haastatteluihin palataan vielä kuluttajien luottamuksen ja pörssikehityksen yhteydessä.

Seuraava analyysi perustuu Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen opiskelijoiden lokakuussa 2009 tekemiin kahdeksantoista talouden asiantuntijoiden teemahaastatteluun (ks. luku 1.2.), joiden yhtenä teemana oli julkisuuden rooli taloutta koskevan luottamuksen muodostumisessa ja talouden suhdanteiden kehityksessä.

Lähes kaikki haastatellut talouden toimijat katsoivat, että medialla on ainakin tietty rooli taloutta koskevan luottamuksen rakentumisessa yhteiskunnassa. Kuitenkin medialle annettu painoarvo talouden suhdanteisiin vaikuttavana tekijänä arvioitiin hyvinkin eri tavoin eri haastatteluissa. Arviot vaihtelivat ”suunnattomasta vaikutusvallasta” ”hyvin rajalliseen vaikutukseen”:

Yleisesti ottaen vaikutusvalta on suunnaton, mutta mihin suuntaan se sitten menee suhteessa suhdannevaihteluihin... (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Näihin varsinaisiin talouden isoihin liikkeisiin ja suhdanteisiin medialla on kuitenkin hyvin rajattu vaikutus. Se kuitenkin pääasiassa raportoi mitä tapahtuu. Se voi lyhytaikaisesti vahvistaa sekä ylöspäin että alaspäin näitä suhdanteita, mut se on vaan väliaikasta. Tietysti periaatteessa se olisi mahdollista, jos olisi yhtenäinen kanta ja kaikki maalattaisiin äärimmäisen katastrofaaliseksi ja synkäksi, niin sillä varmaan olisi jotain vaikutusta. Ja tämmöstäkin on, mut musta se on kuitenkin väliaikasta. Media haluaa vaan välillä erottautua, että kaikki haluaa olla ensimmäisiä ja kuvata synkät käänteet. Mut (...) jos kaikki jatkaisi siitä, niin sitten sieltä nousis myös ne ensimmäiset, jotka haluaa nähdä ne valonpilkahdukset myös. (Elinkeinoelämän ekonomisti)

Monet haastatellut muistuttivat, että journalismi ei osallistu ainoastaan pessimismin lietsomiseen vaan sillä on merkittävä rooli myös hyvien aikojen ”*taloushypen*” rakentamisessa. Tällaisesta ilmiöstä jotkut haastatellut näkivät merkkejä sekä ennen vuotta 2007 että pahimman kriisitilan väistyttyä vuonna 2009. Haastatellut peräsivätkin journalisteilta kriittisyyttä sekä suhteessa hyvin pessimistiseen että hyvin optimistiseen uutisoinnin linjaan. Itsekritiikkiin tiedotusvälineitä kannustettiin myös, jotta aikaisemmista virheistä voitaisiin oppia ja omia virhearvioita nostaa esiin ”*jälkiviisauden*” sijaan.

En mä lähtisi mediaa ainakaan syyttämään siitä, että viime syksyn synkistelyllä ajettiin tätä Suomea tai koko globaalia taloutta pahempaan taantumaan. Ehkä tässä kriisissä media oli jopa paremmin kuin viime lamaan mentäessä (...) Täl hetkel tuntuu, et media itse asiassa, no nyt tää on pikkusen muuttunu, mut täs nyt kun alko näit hyviä merkkejä viime keväänä, kesän aikana niitä on aika systemaattisesti tullu ja on menty koko ajan parempaan suuntaan, aika hitaasti varsinkin reaalitalouden puolella on niitä oikeita oikeesti hyviä uutisia tullu, mut kyllähän täs media tuntu vähän lähtevän tähän hypetykseen mukaan, (...) että välillä tuntu, et hyvät uutiset on vaan uutisia, kun yleensä huonot uutiset on vaan uutisia, se on aika hurja se muutos mitä siinä oli (...) Itse asias viime päivinäkin on ollu kirjoituksia, et turha synkistely on vaarallista. Näinhän se tietysti on, mut myös turha toiveikkuus on yhtä vaarallista.” (Pankin ekonomisti)

Toisaalta eräs haastateltu arvioi, että erityisesti vuoden 2008 lopulla uutisointi oli niin ”*mollisävyistä*”, että:

[V]aikka olisi ollutkin joku myönteinen uutinen jossain, sitä ei ollut oikein huomattu, se ei saanut ehkä sitä ansaitsemaansa tilaa silloin, ja myöskin sitten uutisia jollain tapaa tulkittiin ehkä, että luettiin tai tietoja luettiin vähän silleen enemmän mollisävytteisesti, vaikka niissä olisi ollut aineksia ehkä toisenkinlaiseen tulkintaan. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Haastateltu katsoi, että tällä saattaa olla vaikutuksia ”yleiseen ilmapiiriin”, joskaan ei välttämättä siihen ”*miten todellisuudessa menee*”. Muutamat tutkimuslaitosten edustajat myös totesivat, että heitä itseäänkin oli kriisin pahimmassa vaiheessa syytetty pessimismin lietsomisesta silloin, kun heidän laitoksensa oli julkaissut yleistä linjaa pessimistisempiä arvioita. Toisaalta oltiin myös itsekriittisiä suhteessa siihen, että joskus negatiivisten uutisten keskellä tutkimuslaitokset itsekkin unohtavat nostaa esiin positiivisia näkökulmia, vaikka sellaisia olisi tarjolla.

Haastateltujen näkemykset vaihtelivat myös siinä, miten tärkeänä he ylipäättään pitivät niin sanotun ”suuren yleisön” informoimista talouden tapahtumista ja riskeistä. Erityisesti haastatellut virkamiehet pitivät talouden tapahtumista tiedottamista kansalaisille tärkeänä. Median roolia pidettiin tässä keskeisenä, koska jos negatiivisia signaaleja ei mediassa huomioida ja ylläpidetään mielikuvaa tilanteen jatkumisesta normaalina, huomaa tavallinen kansalainen omassa elämässään talouden muutokset hitaasti. Virkamiehet kyllä pitivät kuluttajien luottamusta keskeisenä tekijänä erityisesti talouden elpymisessä kriisistä, mutta haastatellut korostivat, että kuluttajien luottamuksen on perustuttava realistiseen arvioon talouden tilasta, ei perusteettomaan hypetykseen tai rauhoitteluun. Eräs virkamies piti median roolia taloustiedon välittäjänä jopa niin merkittävänä, että uskoi talousjournalismissa esiintyneiden puutteiden olleen osaltaan johtamassa ongelmien rajuuteen kotimaassa kriisin realisoiduttua. Medialle hän antoi suuren roolin erityisesti siinä, että kansalaiset pysyisivät pitkällä aikavälillä perillä talouden kehityksestä ja riskeistä:

Kyllä sillä tietysti jotain vaikutusta on mutta ehkä nykyisin sitä informaatiota tulee niin paljon eri suunnista ja ihmiset saa tietoa että ei siinä määrin mutta (...) asia kääntäen, että jos suomalaiset tiedotusvälineet olis tuossa 2005–2006 kertonu näist ongelmista mitä oli kehittymässä (...) finanssimaailman puolella niin mä väitän että tää maa olis säästänyt kymmeniä miljardeja (...) Se vaikuttaa sillä tavalla että ihmiset ois ollu varovaisempia muun muassa näitten rahastojen kanssa. (Virkamies)

Päinvastaisen näkemyksen esitti eräs finanssialaa edustava haastateltu, joka piti kriisin seurausten kannalta positiivisena sitä, ettei media osannut pitää lukijoita täysin ajan tasalla kriisin vakavuudesta:

Olisi se varmaan mennyt näin muutenkin, en mä usko et se nyt varsinaisesti vaikutti. Ehkä hyvänä puolena voi pitää sitä nyt näin jälkeenpäinkin että se on ollut keskellä tätä ja kansainvälisestikin hyvä puoli oli se, että edes toimittajat ei ymmärtäny, kuinka vakavasta tilanteesta oli kyse. Jos ne ois ymmärtäny täysimääräisesti ja sen mukaisesti kirjoittanu, olisi voinut käydä vielä paljon pahemmin. (Toimitusjohtaja, finanssiala)

Elinkeinoelämän edustajien näkemykset median vaikutuksista talouden suhdanteisiin vaihtelivat. Yksi pankin ekonomisti näki tiedon kriisistä levinneen pitkälti tiedotusvälineiden välityksellä ja vaikuttaneen esimerkiksi asuntokaupan tyrehtymiseen. Toisaalta sama haastateltu piti median merkityksen arviointia kuitenkin hankalana:

Kyllähän sitä kautta et jos miettii, miten tää kriisi levisi ympäri maailmaa niin median kautta luonnollisesti kaikki saa tietoa siitä, mitä on tapahtumassa. Se nyt ei välttämättä tarkoita et tää suuri kuva olis ollut kovinkaan toisenlainen vaikei, tai sanotaan et jos mediaa ois kielletty kirjoittamasta siitä, mitä tapahtuu niin kyllä nää asiat ois tapahtunut kuitenkin ja ihmiset olis kokeneet sen ehkä toisella tavalla. Ehkä jos ainoastaan olis kirjoitettu lehdissä positiivisia uutisia niin ehkä kulutus Suomessa ei olisi notkahtanut niin paljon kun mitä se olisi tehnyt. Mut toki, se rupeaa olemaan aika hypoteettinen spekulointi et jos ei olisi julkisuudessa kirjoitettu, se tieto olisi sellaisessa tilanteessa levinnyt toista kautta, jos julkisuudessa ei olisi kirjoitettu mitään lomautuksista, irtisanomisista niin kyllähän kuitenkin kansalaisten keskuudessa se uutinen olisi levinnyt eteenpäin. Mut tietysti median kautta tieto leviää nopeammin. (Pankin ekonomisti)

Muihin ryhmiin verrattuna pankkien ja elinkeinoelämän edustajat olivat voimakkaimmin sillä kannalla, että media ei kirjoittelullaan juurikaan pysty vaikuttamaan talouden kehityskulkuihin. Elinkeinoelämän edustajat korostivat, että tuoreessa talouskriisissä oli kyse kansainvälisten ongelmien heijastumisesta Suomeen, eikä paikallisella uutisoinnilla kriisin etenemisen kannalta näin ollen ollut merkitystä. Kansainväliseksi muuttuneessa taloudessa kotimaisen median vaikutus nähtiin muutoinkin varsin marginaaliseksi:

Ei suomalaisella medialla ole ollu, kyllä tää taantuma on niin puhdas finanssi-kriisitaantuma, joka on luotu Atlantin toisella puolella, vaikea arvioida tietysti, mikä amerikkalaisen median rooli, mutta suomalainen media ei ole siihen vaikuttanut. (Pankin ekonomisti)

Nykyään aika vähän, nykyään tarkoitan siitä asti, kun Suomi liitty euroalueeseen, paikallisella uutisoinnilla ei niin enää merkitystä, markka-aikaan tiettyinä aikoina pienten julkisten vihjailujen vaikutus heijastu valuuttakurssiin ja median markkinavaikutus saatto olla suuri. (Pankin ekonomisti)

[S]illä on rajoitettu, vahvistava rooli, mut se on hyvin vähäinen. Talouden suhdanteet Suomessa ainakin välittyy ihan jostain muualta, ne tulee kansainvälisestä taloudesta ja median vaikutus siihen on käytännössä...nolla. (Elinkeinoelämän ekonomisti)

3.4. Median rooli kuluttajien luottamuksen rakentumisessa ja rapautumisessa

Kuluttajaluottamus on yksi keskeisistä taloudellisista suhdannetekijöistä, ja jos johonkin, median taloustunnelmien voi olettaa vaikuttavan nimenomaan siihen. Tiedotustutkijat Denis Wu, Michael McCracken ja Shinichi Saito (2004) toteavat, että medialla on keskeinen rooli yleisen mielipiteen muodostumisessa erityisesti epävarmoina aikoina. He kuitenkin korostavat, että median vaikutusta talouden kehitykseen tutkittaessa on otettava huomioon myös itse taloudellinen todellisuus. Taloutta, talouskriisejä ja taantumia koskevan mediakirjoittelun ja yleisten talouden tilaa koskevien arvioiden välillä vallitsevien vaikutussuhteiden voi ajatella liikkuvan ainakin kolmessa suunnassa, ja tutkijat korostavat, että näitä tekijöitä on tärkeää tarkastella yhdessä. Ensinnäkin **talouden reaalinen tila ja ihmisten arkikokemukset** tästä vaikuttavat yleiseen taloutta koskevaan luottamukseen. Toinen vaikutussuhde kulkee **yleisön ja talouspolitiikkaa harjoittavien toimijoiden** välillä. Harjoitettu talouspolitiikka vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja toisaalta kansalaisten taloudellinen käyttäytyminen ja tätä peilaava yleinen taloudellinen luottamus taas osaltaan vaikuttavat taloudelliseen tilanteeseen ja harjoitettuun talouspolitiikkaan. Kolmas merkittävä kysymys koskee sitä, missä määrin **median tapa käsitellä taloutta** vaikuttaa yleiseen taloutta koskevaan luottamukseen sekä kansalaisten ja päättäjien taloudelliseen päätöksentekoon, tai toisaalta missä määrin media vain peilaa tätä taloudellista todellisuutta. (Wu et al. 2004, 133–134.)

Tässä tutkimuksessa kysymykseen median roolista kuluttajien talousluottamuksen rakentumisessa tai rapautumisessa etsitään vastausta käyttäen apuna Tilastokeskuksen kuukausittain laatimaa kuluttajabarometriä, joka sisältää tiedot kuluttajien käsityksistä oman taloutensa ja kotimaan talouden kehityksestä. Kuluttajabarometriin haastateltuja on pyydetty arvioimaan näitä molempia sekä nykyhetkessä että vuoden kuluttua haastatteluhetkestä. Kuluttajabarometrin laatimisen yhteydessä kysytään myös muun muassa haastateltujen aikomuksia tehdä suurempia hankintoja, säästää tai ottaa luottoa. Barometriin saadut vastaukset muunnetaan numeerisesti tulkittaviksi niin sanotun saldoluvun avulla, joka saadaan vähentämällä myönteisten vastausten prosenttiosuudesta kielteisten vastausten prosenttiosuus. Saldoluku voi vaihdella $+100:n$ ja $-100:n$ välillä, jolloin positiivinen lukema tarkoittaa optimistista ja negatiivinen pessimististä näkemystä taloudesta. Luottamusindikaattorissa (CCI) useisiin haastattelukysymyksiin saadut vastaukset lasketaan yhdeksi kuluttajien mielialat tiivistäväksi luvuksi.¹⁶

Kuluttajien talousluottamusta selvitetään nykyään useissa maailman maissa. Esimerkiksi USA:ssa luottamustutkimuksia on tehty jo 1930-luvulta lähtien ja Suomessakin yli 20 vuotta. Kuluttajabarometrejä pidetään käyttökelpoisina mittareina paitsi taloustilanteen arvioinnissa myös talouskehityksen ennakkoinnissa muun muassa siksi, että Suomenkin bruttokansantuotteesta noin puolet syntyy yksityisestä kulutuksesta (Kangassalo 2009). Tilastokeskuksessa kuluttajabarometrin toteutuksesta vastaavan tutkija Pertti Kangassalon arvion mukaan kuluttajia kannattaa kuunnella talousennustajina, koska:

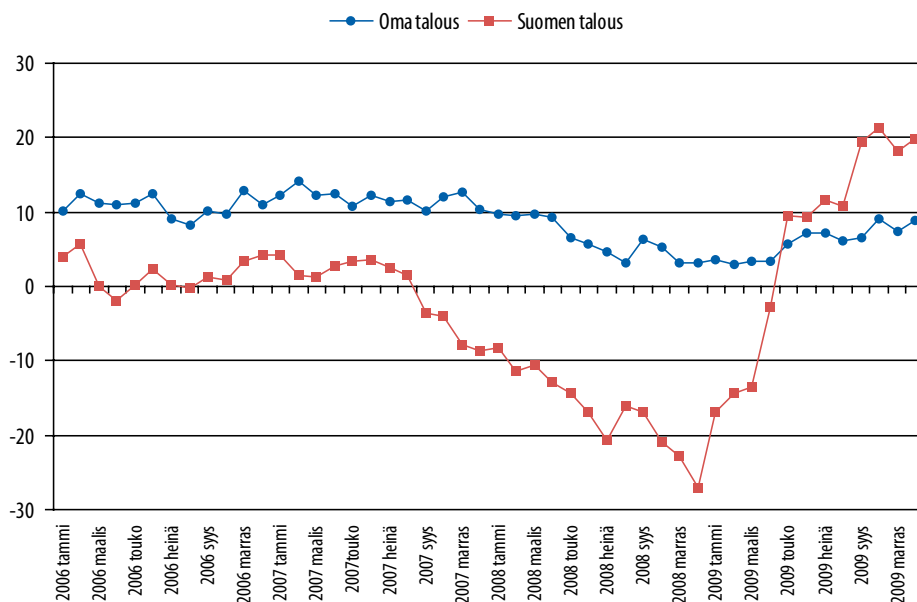
[K]uluttajat tekevät reaalisten ja psykologisten tekijöiden sanelemalla kulutuskäyttäytymisellään maan talouskehitystä itse. Loput ennakointikyvyystä tulee lehdistä ja muissa viestimissä jaettavasta talousinformaatiosta, omista taloutta koskevista havainnoista, koulussa opituista asioista jne. (Kangassalo 2009)

Lisäksi kuluttajabarometri otetaan huomioon myös silloin, kun valtiovarainministeriö laatii omia ennusteitaan, eli se päättyy osaksi ministeriön kokonaisennustetta ja vaikuttaa näin osaltaan myös talouspoliittiseen päätöksentekoon. Kuluttajabarometrin kuukausittaiset julkistukset yleensä uutisoidaan mediassa, joten niillä saattaa olla tietty vaikutus myös yleisen talouden tilaa koskevan näkemyksen muodostumisessa. (vrt. Sheeran & Spain 2004, 20.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa on esitetty joitakin arvioita siitä, onko yleisö talouden tilaa koskevissa arvioissaan herkempi oman arkikokemuksensa kautta syntyneelle käsitykselle vai median tarjoamalle näkemykselle. (Wu et al.

2004, 134.) Esimerkiksi Diana Mutz osoitti kyselyaineistoon perustuvassa tutkimuksessaan (1992) sen tietyllä tavalla itsestään selvältä kuulostavan seikan, että paljon uutisia seuraavat henkilöt muodostavat arvionsa maan työttömyys-tilanteesta voimakkaammin mediasta saamansa tiedon pohjalta, kun taas ne, jotka talousuutiset tavoittivat huonosti, perustavat arvionsa enemmän omaan ja tuttaviensa arkikokemuksiin. (em. 502.) Richard Nadeau et al. (1999) taas totesivat, että erityisesti tulevaa talouskehitystä koskevilla arvioillaan yleisö joutuu tukeutumaan mediaan ja median välittämiin talousasiantuntijoiden arvioihin, kun sen sijaan menneitä talouskehitystä arvioitaessa ihmisten omilla kokemuksilla oli suurempi painoarvo (em. 112–113).

KUVIO 3.3. Kuluttajien luottamus omaan talouteensa ja Suomen talouteen.¹⁷

Kuluttajien kokema luottamus Suomen talouden näkymiin painui miinusmerkkiseksi jo syyskuussa 2007 ja laski suhteellisen tasaisesti aina heinäkuuhun 2008 painuakseen hienoisen nousun jälkeen uudelleen joulukuun 2008 pohjalukemiin. Sen sijaan vastaajien luottamus omaan henkilökohtaiseen talouteensa jatkui tasaisen optimistisena aina huhtikuuhun 2008, eikä luvuissa tapahtunut suurta romahdusta myöskään syksyllä 2008. Vaikka normaalitasoon nähden luvuissa näkyikin notkahdus, eivät ne missään vaiheessa painuneet pessimistiseksi. Yksityinen kulutus kuitenkin väheni vuosina 2008–2009 selvästi voimak-

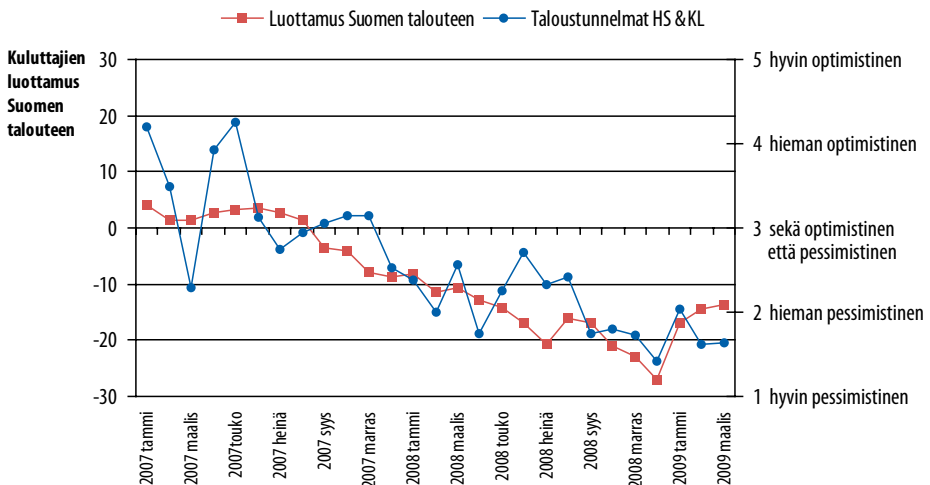
¹⁷ Lähde: Tilastokeskus, Kuluttajabarometri.

kaammin kuin kotitalouksien reaalin ostovoima,¹⁸ mikä puolestaan tuntuisi viittaavan kuluttajien huoleen myös oman taloustilanteensa kehityksestä.

Suomen taloutta koskevien luottamuslukujen kääntyminen laskuun ajoittuu samaan kuukauteen (syyskuu 2007), jolloin finanssikriisiä koskeva mediakirjoittelu lisääntyi muun muassa brittiläisen Northern Rock -pankin ongelmien takia (Kuvio 3.4.). Tuolloin myös sana ”taantuma” alkoi yhä useammin esiintyä jutuissa ja epävarmuus Euroopan talouden suunnasta alkoi lisääntyä. Kuluttajien luottamus Suomen talouteen näyttää muutenkin enimmäkseen kulkevan samansuuntaisesti Helsingin Sanomien ja Kauppalehden talousuutisoinnin kanssa kevään 2007 lievästä optimismista kohti joulukuun 2008 pohjalukemia.

Poikkeuksia samansuuntaisessa kehityksessä ovat maaliskuun 2007 pessimismi-
piikki journalismissa (USA:n subprime-kriisi) ja journalismin talousoptimismin
lievä kasvu syksyllä 2007. Ilmeisesti talousjournalismin tunnelmat voivat heijas-
tua nimenomaan kuluttajien kansallista taloutta koskevaan luottamukseen ja jo
journalismin lievä epävarmuus kotimaan taloudesta (syksy 2007) voisi heikentää
ihmisten odotuksia kotimaan talouden suunnasta. Kansainvälisestä taloudesta
kantautuvat kriisiuutiset sen sijaan eivät suoraan näyttäisi horjuttavan ihmisten
luottamusta kotimaan talouden näkyymiin (vrt. Goddard et al. 1998), eikä myöskään
ihmisten luottamus omaan henkilökohtaiseen talouteensa näyttäisi muodostuvan
ainakaan kovin suoraviivaisesti mediasta saadun informaation pohjalte.

KUVIO 3.4. Kuluttajien luottamus Suomen talouteen sekä juttujen taloustunnelma Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä (keskiarvo).¹⁹

¹⁸ www.etla.fi/suhdanne/ (poimittu 24.5.2010)

¹⁹ Lähde: Tilastokeskus, Kuluttajabarometri. Kuvaajassa kuluttajien luottamuksen nollataso on sijoitettu samalle viivalle journalismin taloustunnelmat -muuttujan epävarmuutta kuvaavan tason ”sekä optimistinen että pessimistinen” kanssa.

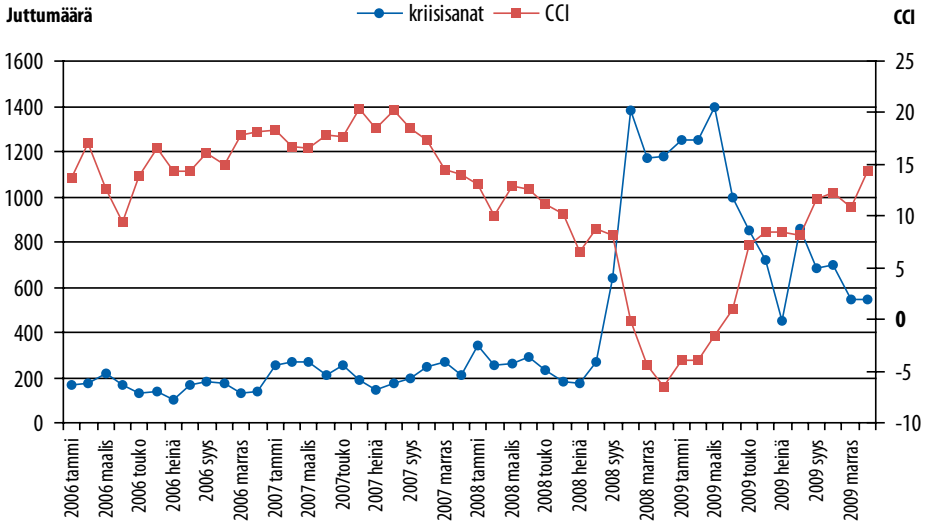
Suomalaisten kokemaa epävarmuutta koskevassa tutkimuksessa Pekka Räsänen (2003) toteaa, että 1990-luvun laman jälkeisessä Suomessa ihmiset ovat kokeneet monet henkilökohtaista toimeentuloaan koskevat riskitekijät keskimäärin vähäisemmiksi kuin sellaiset yksilön arkikokemuksen ulkopuolella olevat riskit, joihin ei itse voi vaikuttaa. Kokemusta on selitetty muun muassa sillä, että maailman tilannetta, riskejä ja kriisejä koskeva uutisointi on ollut jatkuvasti läsnä. Samalla kun tietoisuus omasta olemassaolosta ja taloudellisesta selviytymisestä on länsimaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa alettu ottaa yhä useammin itsensänselvyytenä, on ryhdytty kantamaan aikaisempaa enemmän huolta median välittämistä ongelmista. Henkilökohtaisista taloudellisista asioista koetaan silti edelleen selvästi enemmän epävarmuutta pienituloisissa kuin suurituloisissa kotitalouksissa. (Räsänen 2003, 44–46.)

Taloustuutisoinnin sävyn lisäksi myös uutisoinnin määrä ja intensiteetti ovat tekijöitä, jotka saattavat osaltaan vaikuttaa yleisön arvioihin taloudellisen tilanteen vakavuudesta. Deborah Blood ja Peter Philips (1995) tutkivat vektoriautoregressioanalyysin (VAR) keinoin vuosina 1989–1993 Yhdysvalloissa julkaistujen taantuma-aiheisten taloustuutisten määrän yhteyttä kuluttajien luottamukseen, talouden tosiasialliseen tilaan sekä presidenttiehdokkaiden suosioon. Taantuma-uutisia edustivat tutkimuksessa The New York Timesin taantuma-sanaa otsikoissa käyttävät jutut. Tutkimuksessa taantuma-otsikoiden määrän kasvu näytti ennakoivan muutoksia kuluttajien taloutta kohtaan kokemassa luottamuksessa. (em.) Samantyyppisessä tutkimuksessa Robert Goidel ja Ronald Langley (1995) havaitsivat, että uutisten määrällä on voimakas talouden tilaa koskevia arvioita yhdenmukaistava vaikutus myös silloin, kun reaalitalouden tilassa tapahtuvat muutokset on vakioitu. (em.) Denis Wun, Robert Stevensonin, Hsiao-Chi Chen ja Nuray Günerin samantyyppisessä Yhdysvaltoja 1987–1996 koskeneessa tutkimuksessa (2002) taas havaittiin, että laskusuhdanteen aikana taantumauutiset vaikuttivat amerikkalaisiin voimakkaammin kuin talouden jo elyessä mahdollisesti siksi, että ihmiset näyttävät kiinnittävän enemmän huomiota taloustuutisiin juuri talouden romahtaessa. Kyseisen tutkimuksen mukaan media näytti sekä lasku- että noususuhdanteen aikana enimmäkseen heijastelevan talouden kuloistakin tilaa. (Wu et al. 2002.)

Sen sijaan Wun, MacCrackenin ja Saiton VAR-analyysia soveltaneessa tutkimuksessa (2004) Japanin 2000-luvun alun taantumaa koskevasta uutisoinnista ja sen yhteyksistä maan talouskehitykseen ja kuluttajien luottamukseen ei löydetty minkäänlaista yhteyttä uutisoinnin ja kuluttajien luottamuslukujen tai muiden talousindikaattorin välillä. Tutkijat selittävät tätä sillä, että Japanin taantuma kesti lähes vuosikymmenen ja oli siis harvinaisen pitkä. Näin yleisö ”altistui” huonoille taloustuutisille niin pitkän ajan, että he saattoivat tulla tiettyssä mielessä

immuuneiksi uutisoinnin vaikutukselle. Mielialat pysyivät siis jatkuvasti tasaisen pessimistisinä. (em., 145–146.)

KUVIO 3.5. Talouskriisiin viittaavia sanoja sisältävien juttujen määrä Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä sekä kuluttajien luottamusindikaattori (CCI) 2006–2009.²⁰

Myös käsillä olevaa tutkimusta varten selvitettiin, kuinka usein tietyt talouskriisiin viittaavat sanat²¹ esiintyvät lehtijutuissa. Kuviossa 3.5. näiden sanojen esiintymisen yhteenlaskettua määrää on verrattu kuluttajien luottamusindikaattoriin (CCI), joka pitää sisällään niin kuluttajien luottamuksen omaan kuin kansalliseen talouteen sekä lisäksi arviot maan tulevasta työttömyyskehityksestä ja henkilökohtaisista säästämismahdollisuuksista. Kuviota tarkasteltaessa on tärkeää huomata, etteivät kuvaajien asteikot ole yhteismitalliset. Kiinnostavaa kuviossa on kuitenkin se, miten kuluttajien luottamusindikaattori kääntyy jyrkkään laskuun lokakuussa 2008, jolloin myös talouskriisiin viittaavien sanojen esiintyminen lehdissä kimpoaa ylöspäin. On epätodennäköistä, että kärjistyneen talouskriisin vaikutukset ihmisten arkeen olisivat tuntuneet näin voimakkaasti näin nopeasti. Siksi voidaan tulkita, että kriisikirjoittelun voimakkaalla lisääntymisellä on yhteys kuluttajien taloustunnelmien romahtamiseen, varsinkin, kun samanaikaisesti myös kirjoittelun tunnelma ja lehdissä esitetyt kotimaan taloutta koskevat arviot synkkenivät nopeasti. Kriisikirjoittelun määrä lisääntyi voimakkaasti jo syyskuussa, joten uutisoinnissa tapahtunut muutos näyttää edeltäneen

²⁰ Lähde: Tilastokeskus: Kuluttajabarometri.

²¹ Finanssikriisi, talouskriisi, taantuma, lama, työttömyys.

luottamuslukujen romahtamista. Myös Richard Nadeau et al. (1999) arvioivat, että erityisesti talouden dramaattisilla tapahtumilla on vaikutusta yleisiin talouden kehitystä koskeviin odotuksiin. Nadeaun ja kumppanien tutkimustulosten mukaan journalistit vaikuttavat yleisön odotuksiin dramatisoimalla talouden tapahtumia jopa enemmän kuin talousasiantuntijat arvioillaan (em. 128).

Kaikkiaan näyttää siltä, että myös Suomessa uutisoinnin painopisteen siirtyminen kotimaahan ja taloutta koskevien arvioiden synkkeneminen lokakuusta 2008 alkaen ovat yhdessä kirjoittelun yleisen intensiteetin kasvun kanssa heijastuneet kuluttajien kokemaan talousluottamukseen ja erityisesti uskoon kotimaan talouden näkymistä. Toinen kysymys kuitenkin on, miten pitkäaikainen tämä vaikutus oli. Tämä on olennaista jos pohditaan, millaisia seurauksia uutisoinnista on ollut itse talouskehitykselle.

Myös USA:n keskuspankin ekonomistit Mark Doms ja Norman Morin (2004) päätyivät VAR-analyysissään arvioon, että varsinaista uutisten tarjoamaa informaatiota ja asiantuntija-arvioita suurempi vaikutus kuluttajien tunnelmiin on talousuutisten sävyllä ja uutisoinnin intensiteetillä. Erityisen voimakkaan yhteyden uutisoinnin ja kuluttajien taloustunnelmien välillä he havaitsivat jaksoilla, joina talousuutisoinnin näkyvyys oli suuri, siis erityisesti taantumien aikana ja välittömästi huonojen aikojen päätyttyä. Toisin sanoen mitä suurempi uutisoinnin intensiteetti, sitä todennäköisemmin kuluttajat muuttivat sen perusteella arvioitaan talouden tilasta. Tällainen median shokkivaikutus kuluttajien tunnelmiin vaikutti kuitenkin olevan lyhytkestoinen ja kestävän korkeintaan muutama kuukauden. (em.) Edellä esitetty kuvio viittaa siihen, että näin olisi käynyt myös Suomessa syksyllä 2008. Kuluttajien luottamusluvut lähtivät kohoamaan pohjalukemista heti tammikuussa 2009, vaikka kriisiuutisoinnin määrä pysyi korkeana. Positiivisiksi luottamusluvut muuttuivat jo huhtikuussa 2009, vaikka tällöin kriisiin viittaavia sanoja esiintyi Helsingin Sanomien ja Kauppalehden jutuissa jopa yhtä paljon kuin lokakuussa 2008.

Kotimaisten lehtien talousuutisoinnin tunnelmilla ja intensiteetillä näyttää siis olleen yhteys kuluttajien luottamuksen kehittymiseen tässä tarkastellussa talouskriisissä. Luonnollisesti yhteys toimii myös siten, että laskevaa kuluttajien luottamusta koskeva uutisointi, sekä ennen kaikkea kulutuksen laskusta johtuvat talouden ongelmat, painavat osaltaan myös talousuutisoinnin tunnelmia. On ilmeistä, että kriisiuutisointi heijastaa kulloistakin taloudellista tilannetta, ja on hyvin vaikea arvioida täsmällisesti, missä määrin uutisointi vaikuttaa talouden kehitykseen. Esimerkiksi Doms ja Morin (2004) päätyvät analyysinsä perusteella arvioimaan, että median suora vaikutus talouden kehitykseen on marginaalinen. Toisaalta, kuten Wu et. al. (2002) toteavat, ”muna vai kana” -tyyppiset kysymyk-

senasettelut mediakirjoittelun ja talouskehityksen välisistä vaikutussuhteista eivät lopulta välttämättä ole edes kovin kiinnostavia (em., 33).

Talouden toimijoiden näkemyksiä median vaikutuksesta kuluttajien talousluottamukseen ja käyttäytymiseen

Tutkimusta varten haastatellut talouden toimijat arvioivat vastauksissaan myös kysymystä median, talouden ja kuluttajien luottamuksen välisistä yhteyksistä. Lähtökohtaisesti kaikki haastatellut katsoivat, että uutisoinnilla on ainakin jonkinlainen rooli kuluttajien talousluottamuksen rakentumisessa tai murtumisessa. Nekin haastatellut, jotka muutoin pitivät median roolia taloudessa vähäisenä, uskoivat sen vaikuttavan voimakkaimmin juuri kuluttajien taloutta koskevien mielialojen kautta. Lisäksi useat haastatellut pitivät tiedotusvälineiden vaikutusta kuluttajien käyttäytymiseen huomattavana, erityisesti jos uutisointi on näkyvää tai toistuvaa:

No kyl mä luulen et (...) se vaikuttaa... yritysten ja kotitalouksien odotuksiin aika paljon. Et se minkäläistä tää uutisointi on. Ja vaikka tota niinku sanotaan, et suuri yleisö ei kauheen kiihkeesti seuraa talousuutisointia, ni kun joku juttu toistuu koko ajan, niin vähitellen se menee sitten... perille suurelle yleisölle. Ja vaikuttaa sitten siellä odotuksiin, et mitä siellä... mihin suuntaan mennään. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Kyllä se... erittäin paljon vaikuttaa. Että yks asia minkä tää talouskriisi on meille opettanut, on se, että tää ei sittenkään oo mitään insinöörioppia, vaan tää on pitkälle psykologiaa. (...) Mut tämmöset niinku kohu-uutisethan ohjaa usein mediaa, että.. ja se on tietysti ymmärrettävää. Mut siinä ne sitte saattaa ehkä ohjata myös kuluttajia sitte arveluttavaan suuntaan. (Työntekijäjärjestön ekonomisti)

Asiantuntijoiden haastattelupuheessa lähtökohtana tuntui olevan, että kulutuksen ylläpitäminen on tärkeää. Vain harvat haastatellut korostivat sellaista näkökulmaa, että kriisitilanteessa kuluttajien olisi pystyttävä arvioimaan taloudellista riskiään siten, etteivät he kuluttaisi liikaa tilanteessa, jossa heillä ei ole siihen varaa. Suurempaa huolta kannettiin siis yleisesti niistä vaikutuksista, joita yhteiskunnallisella säästämisen lisääntymisellä saattaisi olla maan talouskehitykseen. Tässä perättiin myös median vastuuta. Vaikka ”synkistelyn” vaaroista oli huolissaan usea haastateltu, kuitenkin vain rivien välistä oli luettavissa ajatus, että median tulisi suoranaisesti pyrkiä kannustamaan kuluttajia käyttämään rahaa kriisiaikana.

Se on Suomenkin talouden kohdalta tässä ja nyt todella akuutti ongelma, että ei saisi liian moni alkaa säästämään lisää, vaan kaikkien niitten, jotka voi kohtuudella luottaa siihen, että työpaikka säilyy ja palkka juoksee jatkossakin, niin niitten pitäis toimia niinkun ennenkin eikä ruveta jonkun pelottelun vuoksi säästämään. (...) On vaara tässäkin tilanteessa, että kaivetaan ne vanhat kommentit, että nyt kaikkien pitäis säästää paljon, että jos sen saisi media rummutuksellaan liikkeelle, ei ehkä vielä oo ihmeemmin saanu, mutta sehän voi lisääntyä, niin kyllä se vaikuttaisi työttömyyteen ja ihan vaikka mihin, jos hyvätuloksetki rupeis hirveesti säästämään. Niinhän tapahtu 90-luvun Suomessa 90-luvun alussa, me voidaan jälkiviisaasti todeta ihan tilastoistakin, että säästämisaste Suomessa ni nousi aivan turhan korkeaksi 90-luvun alussa, kun syntyi sellanen joukkoliike, että nyt kaikki säästämään. (Pankin ekonomisti)

Medialla on iso rooli siinä kertoo se, että näin ja näin paljon sun kukkaroosi jää nyt enemmän rahaa jo tänä vuonna ja tota ostovoima kasvaa ja muuta, jotta siltä negatiiviselta kierteeltä välttyttäis et ihmiset lyö jarrua enemmän kuin olisi tarpeen jolloinka tota tulee peräänajamisia tien katkeamisen lisäksi. Et iso rooli on joukkotiedotusvälineillä tässä. (Poliitikon avustaja)

Yksi haastatelluista arveli, että mediassa mahdollisesti tietoisestikin varottiin liikaa synkistelyä ja että talouspolitiikan päättäjät olisivat käyneet tällaisesta linjavalinnasta keskusteluja median edustajien kanssa:

Ja ehkä meidän kaikkien onneksi he [toimittajat] joko aliarvioivat kriisin vakavuuden tai sitten päättivät nostaa vähän jalkaa kaasulta, että nyt ei ole ehkä oikea hetki kyseenalaistaa koko systeemi. Jompikumpi tai yhdistelmä molempia. Uskon näin, että korkeimpien päätöksentekijöiden toimesta vähän proaktiivista vaikuttamista harrastettiin suhteessa toimittajiin ihan globaalilla tasolla. Oli ne sitten poliitikkoja tai virkamiehiä tai keskuspankki-edustajia, mut varmasti käytiin vakavia keskusteluja, että tämä ei ole ehkä se oikea hetki, että etusivulle laitetaan että romahtaako kaikki -tyylisiä otsikoita. (Toimitusjohtaja, finanssiala)

Tulkinta on sikäli uskottava, että 1990-luvun laman yhteydessä ainakin osa suomalaisista maakuntalehdistä teki tietoisien linjavalinnan synkistelyn vähentämisestä ja positiivisten uutisten korostamisesta (Salovaara-Moring 2002, 129) ja toisaalta tuoreessa päättäjille suunnatussa kyselyssä yli viidennes vastaajista kertoi käyvänsä ”luottamuksellisia keskusteluja päällikkötoimittajien kanssa siitä, miten heidän viestimensä pitäisi suhtautua johonkin vireillä olevaan ky-

symykseen tai hankkeeseen” (Kunelius et al. 2009, 328). Ilmeistä kuitenkin on, että kuluttajien optimismia ja kulutusta ei voi loputtomiin pitää yllä pelkällä puheella, jos optimismilla ei ole todellisia perusteita:

Sen takana on osittain talouden tää subjektiivinen momentti, ihmisten tunnelma, jota media tietenkin välittää. Ja sit ku se lähtee johonkin menemään, ni sitä ei pysty toiseen suuntaan enää puhumalla kääntämään. Et sitä voi ylläpitää sitä talouden optimismia tiettyyn rajaan saakka, mut sit jos se lähtee tota huonoon suuntaan, ni ei sitä poliitikot pysty puheilla ylläpitämään. Niiku Suomessakin nähtiin, et hallitus aika pitkään julisti, et kaikki on hyvin ja tota pärjäämme paremmin ku muut, mutta kun se ei ollu totta ja lisäksi, ku ihmiset alko epäillä sitä, ni sit se, mitä ihmiset teki omissa päätöksissään, oli toista, ku mitä johtavat poliitikot kehotti tekemään. (Poliitikko, oppositiopuolue)

Useat haastatellut totesivat, että vaikka medialla mitä ilmeisimmin on tietty vaikutus kuluttajien käyttäytymiseen, on hyvin vaikeaa arvioida, kuinka suuri tuo vaikutus lopulta on ja mitkä muut mahdolliset tekijät ihmisten kulutuskäyttäytymiseen vaikuttavat. Kaikkein pienimmäksi median roolin arvioi tutkimuslaitosta edustanut haastateltava, joka totesi, että pitkällä aikavälillä tarkasteltuna talousuutisoinnin vaikutus talouteen ja myös yksityiseen kulutukseen jää lähinnä ”värinäksi”.

[P]ikkasen yksityises kulutuksessa (...) ehkä saattoi näkyä [median vaikutus, AS] viime vuonna, jos me katotaan nyt tilastoista, niin tammi-maaliskuussa. Sen jälkeen se on korjaantunut (...) se on, sen suuruusluokka tässä näin, et mitä tapahtui, on niin pientä. (...) Et mä voin olla laadullisesti samaa mieltä, mutku mä otan kvantitatiivisemmin että niinku niin sit mää ajattelen, et ne menee siihen pitkään pensseliin, paksun viivan alle kaikki värinä. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

3.5. Journalismin tunnelmat ja pörssikurssien kehitys

Osakemarkkinoilla toimijat tavataan jakaa karkeasti yksityisiin sijoittajiin ja institutionaalisiin sijoittajiin. Institutionaalisia sijoittajia ovat erilaiset suuria sijoituksia tekevät yhteisöt, esimerkiksi eläke- ja vakuutusyhtiöt tai pankit ja sijoitusrahastot. Yksityisten sijoittajien joukko muodostuu piensijoittajista, jotka tyypillisesti sijoittavat säästövarojaan ja joista voidaan käyttää myös nimitystä osakesäästäjä. Pörssisäätiön (2009) tutkimuksen mukaan 24 prosenttia suomalaisista kotitalouksista omisti pörssiosakkeita vuonna 2009. Osakkeisiin

sijoittaneiden kotitalouksien määrä oli jopa prosentin suurempi kuin vuonna 2006, joten finanssikriisi ei näytä vaikuttaneen osakesijoittamisen suosioon. Ylipäättään arvopapereita omisti noin puolet kotitalouksista, ja tässä joukossa suosituin varojen sijoitusmuoto olivat erilaiset sijoitusrahasto-osuudet, joskin sijoitusrahastojen ja erityisesti joukkovelkakirjoihin ja rahoitusjohdannaisiin (ei siis osakkeisiin) sijoittavien korkorahastojen suosiota talouskriisi oli heikentänyt tuntuvasti. Melkein puolet arvopapereita omistavista kertoi vähentäneensä rahastosijoituksiaan finanssikriisin takia. (Pörssisäätiö 2009.) Joka tapauksessa osakerahastojen kautta vielä suoranaisia osakesäästäjiä huomattavasti suuremmalla joukolla ihmisiä on rahojaan sijoitettuna osakemarkkinoille. Lisäksi eläkerahastojen kautta lähes kaikilla suomalaisilla voi ajatella olevan intressejä osakemarkkinoilla. (Roine 2009.)

Yksityisten sijoittajien asemaa suhteessa institutionaalisiin sijoittajiin heikentää muun muassa markkinainformaation puute. Pörssisäätiön tutkimuksessa arvopapereita omistavat vastaajat ilmoittivat tärkeimmäksi tietolähteekseen internetin, mutta sanomalehdet arvioitiin lähes yhtä tärkeiksi. Myös televisio, teksti-tv ja talousalan lehdet mainittiin suhteellisen tärkeiksi tietolähteiksi. (Pörssisäätiö 2009.) Institutionaalisilla sijoittajilla on edellä mainittujen lisäksi myös lukuisia muita tietolähteitä, joista esimerkiksi henkilökohtaiset verkostot ovat merkittäviä. Sijoittamisen ammattilaisilla on käytössään lisäksi lukuisa joukko taloustietoa tarjoavia dokumentteja, maa- ja sektorianalyyssejä, sijoitussuosituksia ja yritysanalyysseja. Pankeilla ja muilla finanssiorganisaatioilla on usein palkkalistoillaan mittava määrä tutkimushenkilöstöä, joka tuottaa systemaattisesti tietoa organisaation käyttöön. Koska analyyssejä ja tutkimuksia tekevät ihmiset myös tekevät keskenään yhteistyötä ja välittävät tietoa toisilleen, on tällä odotuksia yhdenmukaistavaa vaikutusta, joka osaltaan parantaa institutionaalisten sijoittajien mahdollisuuksia ennakoida markkinoiden liikkeitä. (Preda 2002, 209–218.) Yksityisten sijoittajien päätöksenteon perustana käyttämää tietoa taas saattaa rajoittaa se, että sanomalehtien ja muun median tarjoamat talousuutiset on toisinaan esitetty sellaisella kielellä, joka avautuu vain harvalukuiselle asiaan perehtyneelle yleisölle (Davis 2007, 79).

Rahoitusmarkkinoita tulkittiin pitkään lähtien tehokkaiden markkinoiden hypoteesista, joka puolestaan perustuu uusklassisen talousteorian käsitykseen ihmisten taloudellisesta rationaalisuudesta. Hypoteesissa muun muassa otaksutaan, että osakkeiden tai arvopapereiden hinnat määräytyvät aina niiden fundamentteja, eli esimerkiksi yritysten tuloksia, taseita ja kassavirtoja, koskevan täydellisen tiedon pohjalta. Tällöin osakkeiden hinnat muuttuisivat vain siinä tapauksessa, että fundamentit muuttuvat. 1980-luvulta lähtien on käyty keskustelua siitä, että tehokkaiden markkinoiden hypoteesi ei kykene selittämään

merkittävää osaa markkinahintojen heilahteluista, ja myös markkinakuplat ja talouskriisit herättävät kysymyksiä hypoteesin paikkansapitävyydestä (Shiller 2003, 83–84). Teknologinen kehitys on dramaattisesti kiihdyttänyt ja määrällisesti lisännyt kaikkien sijoittajien saamaa markkinatietoa. Samanaikaisesti teknologia on saanut markkinaosapuolet yhä useammin kiinnittämään huomionsa tulevan markkinatilanteen ennustamiseen eli spekulointiin sen sijaan, että he perustaisivat päätöksentekonsa menneeseen tai vallitsevaan tilanteeseen. (Oberlechner & Hocking 2004, 422.)

Talouden ja filosofian tutkija Christian Marazzi (2006) väittää, että rahoitusmarkkinoilla vallitsee laumamainen joukkokäyttäytyminen, joka perustuu ennen kaikkea yksittäisten sijoittajien informaatiovajeelle. Hänen mukaansa sijoittajat eivät usein itsekään täysin ymmärrä, että he itse ryhmänä määräävät markkinoiden kehitystä. Monet yksityiset sijoittajat uskovat ammattimaisten institutionaalisten sijoittajien hallitsevan markkinoita matemaattisilla malleillaan ja kaikenkattavilla tiedoillaan, minkä Marazzi kuitenkin arvioi olevan harha. Noteerausten taso onkin hänen mukaansa tietyssä määrin tulosta itseään toteuttavasta ennustuksesta, jota sijoittajat ratkaisujaan tehdessä tukevat ja tiedotusvälineet lujittavat. ”Tiedotusvälineet usein tyytyvät vahvistamaan tämän sijoittajien itsensä tuottaman tiedon”, toteaa Marazzi. Koska hinnat ovat kollektiivisen toiminnan ilmaus, yksittäinen sijoittaja ei reagoi pelkästään informaatioon vaan myös siihen miten uskoo muiden sijoittajien toimivan suhteessa tähän tietoon. Tämä rahoitusmarkkinoiden itseensä viittaavuus asettaa ne alttiiksi heilahteluille, joilla ei välttämättä ole mitään tekemistä itse yritysten kanssa. (Marazzi 2006, 24–26; Preda em.) Laumakäyttäytymiseen perustuvassa osakemarkkinoiden toiminnassa viestinnällä on keskeinen rooli. Markkinatoimijoiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa muodostuu yhteinen tulkintamalli, eräänlainen jaettu ja julkinen luottamus markkinoihin, niiden häiriöttömään toimintaan ja likviditeetin riittävyteen. Marazzin mukaan tiedotusvälineillä on olennainen rooli talouskuplissa, koska ne ruokkivat tätä laumakäyttäytymistä. (Shiller 2000, 17–18, sit. Marazzi em., 21–22.)

Rahoitusmarkkinoiden trendeihin vaikuttavat eniten suuria sjoituspääomia hallinnoivat institutionaaliset sijoittajat (Davis 2007, 154–155), ja usein väitetään, ettei talousjournalismilla juuri ole merkitystä heidän ratkaisuihinsa, koska heillä on käytössään runsaasti muuta, nopeampaa ja täsmällisempää talousinformaatiota. Toisaalta esimerkiksi brittiläisessä MORI-kyselyssä kesällä 2000 sanomalehdet saivat toiseksi eniten mainintoja (51 %), kun institutionaalisilta sijoittajilta kysyttiin heille työssään hyödyllisimpiä tietolähteitä (Davis em., 155). Lontoon pörssissä toimivien institutionaalisten sijoittajien haastatteluissa puolestaan kävi ilmi, että sijoittajat elävät yhteisessä informaatioympäristössä, johon kuuluu poikkeuksetta Financial Times sekä yhteisesti jaettu elektroni-

nen informaatio, kuten yhtiöiden tiedotteet ja analyytikoiden raportit. Samalla kun kukin investoija tekee jaetun informaation nojalla omien strategioidensa mukaisia ratkaisuja, yhteinen informaatioympäristö on näiden toimien tarkoitamattomana seurauksena kuitenkin omiaan tuottamaan irrationaalisuutta ja laumakäyttäytymistä. (Davis em., 151–169.) Nofsinger (2005) puolestaan esittää, että sekä kuluttajien luottamus että nousevat pörssikurssit ovat seurausta samasta optimistisesta mielialasta, ja hän pitää niin sanottua ”taloudellista sentimenttiä” eli markkinatunnelmaa vain tämän laajemman sosiaalisen mielialan osatekijänä (em., 25–26). Pörssikurssien myös katsotaan kuluttajaluottamuksen tavoin ennakoivan talouden tilaa (Roine 2009), osin siksi, että myös sijoitusmarkkinoilla katsotaan toimivan tietty itseään toteuttavien ennusteiden logiikka.

Behavioristisen rahoitusteorian malleissa korostetaan, että osakkeiden hintakehitykseen vaikuttavat merkittävällä tavalla sekä julkisuudessa että suusta suuhun leviävä tieto, joka voi tukea joko innostusta ja hintojen nousua tai toisaalta pessimismii ja hintojen laskua (Shiller 2003, 91–101; Nofsinger 2005, 5). Erityisesti positiivisten ja negatiivisten talousuutisten vaikutusta sijoittajien käyttäytymiseen pörssissä on tutkittu niin taloustieteissä kuin talouspsykologiassa jonkin verran. Esimerkiksi behavioristiseen rahoitusteoriaan perehtynyt rahoitustieteilijä Paul C. Tetlock (2007) on tutkinut median ja osakemarkkinoiden vuorovaikutusta hyödyntäen sijoittajien keskuudessa suosittua Wall Street Journalin ”Abreast of the Market” -kolumnia. Analyysissään hän rakentaa kolumnissa esiintyvien negatiivisiksi luokiteltavien ja heikkoutta ilmaisevien sanojen määrään nojaavan, uutisten pessimismii mittaavan muuttujan. Tämän muuttujan liikkeitä hän vertaa osakkeiden hinnanmuutoksiin Yhdysvaltain pörseissä. Tetlock toteaa, että on ollut epäselvää miten ja missä määrin talousuutiset aiheuttavat, laajentavat tai yksinkertaisesti heijastelevat sijoittajien tulkintoja osakemarkkinoista. (em., 1139–1141.) Tutkimuksen perusteella pessimistiset mediasisällöt näyttävät saavan aikaan laskupainetta markkinahinnoissa ja epätavallisen korkeat tai matalat pessimististen juttujen määrät johtavat kaupan volyymin hetkelliseen kasvuun. Lisäksi pessimismin vaikutus hintoihin on suurempi ja pitkäkestoisempi pienyritysten osakkeiden kohdalla, mikä saattaa liittyä siihen, että pienyritysten osakkeita on suhteellisesti enemmän yksityisillä kuin institutionaalisilla sijoittajilla. (em., 1168–1169.)

Suomessa Jari Järvinen on tarkastellut kansantaloustieteen väitöstutkimuksensa (2000) makrotaloutta, muun muassa teollisuustuotantoa, valuuttakursseja tai markkinakorkoja koskevien uutisten vaikutuksia pörssikursseihin eri toimialoilla. Tutkimuksessa pörssikurssien reagointia uutisiin tarkasteltiin talouden korkea-, normaali-, ja matalasuhteissa. Uutiset luokiteltiin sen perusteella, oliko kyseessä osakemarkkinoiden kannalta hyvä vai huono uutinen ja sen mukaan, oliko uutinen pieni vai suuri. Tutkimuksessa ei käsitelty sitä, mitä kautta

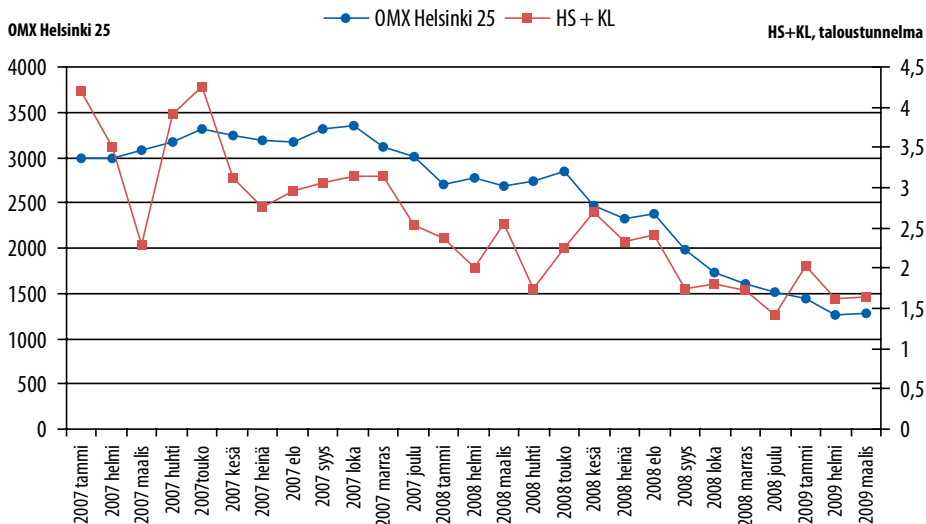
uutiset tavoittavat sijoittajat. Järvisen saamien tulosten perusteella pörssikurssit näyttävät reagoivan uutisiin eri tavoin eri suhdannevaiheissa. Esimerkiksi korkeasuhdanteessa teollisuustuotannon odotettua voimakkaampaa kasvua koskevat uutiset laskevat pörssikursseja kun taas matalasuhdanteessa vastaava uutinen toimii kursseja nostavasti. Uutisen koolla on tulosten mukaan merkitystä siten, että erityisesti suuret rahataloutta koskevat uutiset saavat aikaan reaktioita. Lisäksi Järvisen analyysin perusteella osakemarkkinat näyttävät reagoivan ainoastaan hyviin uutisiin, kun taas negatiivisilla uutisilla ei näytä olevan vaikutusta, ellei uutinen ole todella yllättävä. (Järvinen 2000.) Nofsingerin tutkimustulokset taas viittaavat siihen, että institutionaaliset sijoittajat sekä ostavat että myyvät riippumatta siitä ovatko uutiset hyviä tai huonoja, kun taas yksityisiin sijoittajiin vaikuttavat enemmän uutisen sävy ja myös jutun koko. Yksityiset sijoittajat ovat taipuvaisia myymään ja ostamaan osakkeita uutisten ollessa hyviä ja näyttäviä. Huonot uutiset eivät tämänkään tutkimuksen mukaan juuri näyttäisi vaikuttavan yksityisten sijoittajien osakekauppaan. Toisin kuin yksityisiin sijoittajiin, uutisen näyttävyydellä ei tunnu olevan vaikutusta institutionaalisten sijoittajien pörssikäyttäytymiseen. (Nofsinger 2001.) Ammattimaiset sijoittajat näyttäisivät näin kykenevän paremmin huomioimaan talouden todelliset fundamentit, kun taas yksityiset sijoittajat toimisivat voimakkaammin vallitsevien markkinatunnelmien mukaisesti (Shiller 2003, 91–101). Oletettavasti tätä osittain selittävät institutionaalisten sijoittajien ylivertaiset mahdollisuudet saada tietoa fundamenteista ja myös kyky ja asiantuntemus tulkita näitä tietoja.

Tässä tutkimuksessa tarkasteluvuosien talousjournalismia verrataan Helsingin pörssin OMX Helsinki 25 -osakeindeksin kehitykseen.²² Kuviossa 3.6. verrataan indeksin kehitystä journalismin taloustunnelmaa kuvaavaan muuttujaan. Myöskään nämä kuvaajat eivät ole yhteismitallisia, mutta niissä tapahtuneita muutoksia voidaan silti tarkastella rinnakkain aikajanalla. Tarjolla oleva aineisto ei mahdollista yksityisten ja institutionaalisten sijoittajien toiminnan erittelyä. Kuitenkin tiedetään, että kesäkuussa 2009 arvo-osuusrekisterissä olevista osakeista ulkomaalaisten sijoittajien omistuksessa oli 49 prosenttia. Suomalaiset kotitaloudet omistivat yhtiöistä 18,6 prosenttia ja julkisyhteisöt ja rahoituslaitokset yhteensä 14 prosenttia. Yhtiöiden omistukset yhtiöistä olivat 15,4 prosenttia ja voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen osuus omistuksista oli kolme prosenttia. (Roine 2009.) Kotimaisten toimijoiden ratkaisuilla on siis aina vain osittainen

22 OMX Helsinki 25 on Helsingin pörssin johtava osakeindeksi, joka koostuu pohjoismaisen pörssin 25:stä vaihdetuimmasta osakkeesta Helsingissä. Se on markkina-arvolla painotettu osakehintaindeksi, jota käytetään vertailuindeksinä erilaisten suomalaisten osakesalkkujen hoidossa. OMX Helsinki 25 -indeksin muutokset vuosina 2007–2009 ovat olleet samansuuntaisia pörssin yleisindeksin (OMXH) kanssa. www.omxnordicexchange.com/tuotteet/indeksit (poimittu 26.5.2010)

vaikutus Helsingin pörssin kehitykseen, mikä tekee myös kotimaisen median mahdollisen vaikutuksen jo lähtökohtaisesti rajalliseksi.

KUVIO 3.6. OMX Helsinki 25 -pörssi-indeksi sekä juttujen taloustunnelma Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä (keskiarvo).²³

Osakekurssit jatkoivat nousuaan pidempään kuin edellä käsitellyt kuluttajien luottamusluvut ja kääntyivät laskuun vasta marraskuussa 2007. Talousjournalismi alkoi painua epävarmasta pessimistiseksi vielä kuukautta myöhemmin. Myöskään kevään 2007 pessimistiset kirjoitukset USA:n asuntomarkkinoista eivät näytä liikauttaneen pörssikursseja Suomessa. Muina kuukausina journalismin tunnelmat näyttävät lähinnä seurailleen pörssikurssimuutoksia tai muuttuneen yhdessä näiden kanssa. Talousjournalismissa pörssin tapahtumat pyritään uutisoimaan lähes reaaliaikaisesti. Tämä saattaisi osaltaan selittää yhtäaikaaisuutta, mutta käsillä olevassa aineistossa tämä piirre ei kuitenkaan korostu, koska aineistoon on kerätty erityisesti juttuja keskuspankkien korkopäätöksistä ja asuntomarkkinoista. Pörssiutisia on mukana vain vähän suhteessa niiden huomattavaan painoarvoon talousuutisoinnissa. On mahdollista, että jos pörssiutisia olisi aineistossa enemmän, uutisoinnin tunnelmat muuttuisivat vielä yhtäaikaisemmin pörssikurssien kanssa. Niin tai näin, tämän aineiston perusteella ei näytä siltä, että pörssikurssit heijastelisivat tai seuraisivat muutoksia suomalaislehtien välittämässä tunnelmissa.

Myös tutkimukseen haastatellut asiantuntijat pitivät median vaikutuksia osakemarkkinoihin vähäisinä. Esimerkiksi pankin ekonomisti katsoi, että media

23 Lähde: http://www.nasdaqomxnordic.com/indexes/historical_prices

pikemmin raportoi, mitä osakemarkkinoilla tapahtuu, kuin vaikuttaa markkinoiden liikkeisiin. Haastateltu korosti sitä, että tärkeimmillä osakemarkkinoiden toimijoilla on paljon muitakin tietolähteitä kuin media, minkä vuoksi median vaikutus heihin on rajatumpi.

Ja sama kyl sit jos mennään yrityspuolellekin niin yritykset enemmän reagoi siihen et miten ne näkee oman tilanteen. Kyl mä sanoisin et median rooli on suurin yksityishenkilöiden kohdalla koska nimenomaan yksityishenkilöt on median varassa toisin kuin muut. (Pankin ekonomisti)

Toisaalta sama ekonomisti totesi, että finanssimarkkinoiden toimijatkin ovat ihmisiä, jotka helposti ylireagoivat talouskäänteissä keskittyessään aina tuoreimpaan tietoon:

Finanssimarkkinoillahan on aivan samanlainen taipumus et finanssimarkkinoilla toimivat reagoi, keskittyy niihin tuoreimpiin tapahtumiin ja siksi finanssimarkkinat usein ylireagoi kaikissa talouskäänteissä ja must se on enemmän inhimillinen luonne. (Pankin ekonomisti)

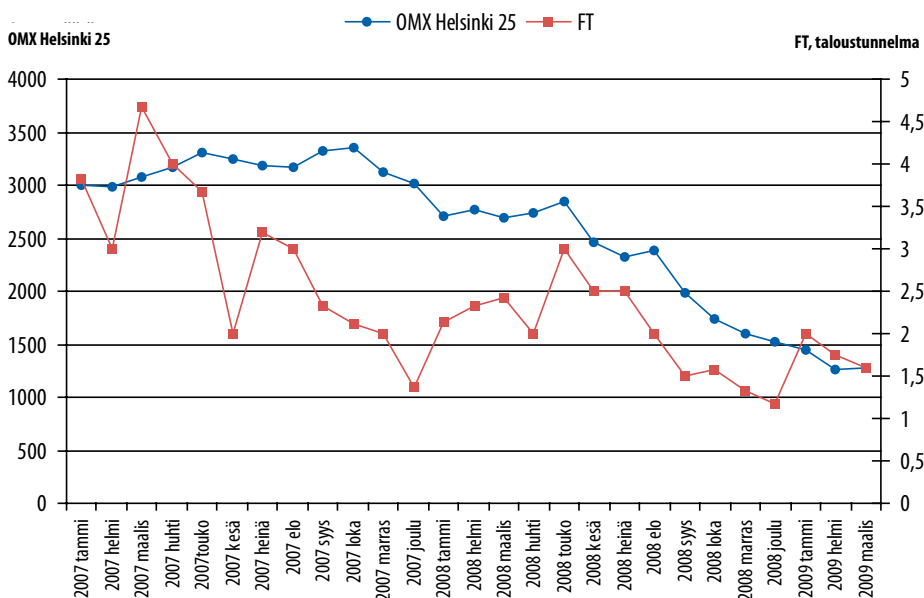
Myös tutkimuslaitoksen ekonomisti painotti, että yritysmaailmassa ja osakemarkkinoilla ovat voimassa erilaiset mekanismit kuin yksittäisten kotitalouksien kohdalla, eikä median välittämällä arvioilla talouden kehityksestä hänen näkemysensä mukaan ole lainkaan vaikutusta osakemarkkinoiden kehitykseen:

Mä uskon, että että pikku suhdanneväään voimistajina, tasaajina, mä uskon, että (...) ehkä semmosta pientä värinää voi olla, suuressa linjassa niin meillä ei oo, meistä ei oo vaikutusta. Asuntomarkkinoille, osakemarkkinoille, ei osakemarkkinoille ollenkaan, teollisuuteen ei ollenkaan. Asuntomarkkinoille voi pikkasen lyhytaikaista, ei oleellista. Kyl se ihmisten, ihmiset saa niin monipuolisesti eri puolelta informaatiota, että (...) ei yksittäisenä. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Haastateltujen talouden toimijoiden arviot kotimaisen median vähäisestä tai olemattomasta vaikutuksesta pörssikehitykseen saavat tukea myös yllä esitetystä pörssikurssien ja lehtien taloustunnelman vertailusta. Sen sijaan haastateltu poliitikon avustaja arveli, että suurten ulkomaisten laatulehtien ja erityisesti niiden kuuluisimpien ”*oraakkeleiden*” ennustuksia saatetaan talousmaailmassa kuunnella herkillä korvalla. Tällaisia kirjoittajia ei haastatellun arvion mukaan kotimaisista lehdistä löydy:

No tietysti se että kun ollaan tässä globaalissa systeemissä tällä hetkellä, niin [media vaikuttaa AS] rajallisesti. Jos sanotaan puolenkymmentä tai kymmentä suomalaista pääkirjoitustoimittajaa ottais jonkun tietynlaisen totaalisen linjan suhteessa, tuota, johonkin esimerkiksi talouspolitiikan keskeiseen linjavalintaan niin voihan se olla että se synnyttäis jotain kansainvälisiä spekulatioita, tai kysymyksiä. (...) Meillähän ei oikeestaan oo ns. todella syväluotaavia ns. oraakkeleita talousjournalismissa mitä on tyyliin jossain New York Timesissa tai Economistissa tai muissa vastaavissa. Et siinähän niin ku talusmaailma kohahtaa jos Paul Krugman kirjoittaa New York Timesiin jotain analyysin niin se on täälläkin pöydällä niin ku pian, mut eihän Suomessa ei semmosta heebooa ookaan joka kirjottas jonkun jutun et välittömästi niin ku vedet lähtis liikkeelle. (Poliitikon avustaja, hallituspuolue)

KUVIO 3.7. OMX Helsinki 25 -pörssi-indeksi sekä juttujen taloustunnelma Financial Timesissa.²⁴

Kuviossa 3.7. on verrattu OMX Helsinki 25 -indeksin muutoksia Financial Times -lehden juttujen taloustunnelmaan vastaavana aikana. Kuvio antaa viitteitä siitä, että toisin kuin kotimaisten lehtien kohdalla, kansainvälisen ja laajalti luetun talouslehden tunnelmat näyttävät jossain määrin ennakoivan pörssikurssien kehitystä myös Helsingin pörssissä. Kurssimuutokset eivät vuoden 2007 puolella ole yhtä voimakkaita kuin tunnelmien synkkeneminen Financial Timesissa, mutta

²⁴ Lähde: http://www.nasdaqomxnordic.com/indexes/historical_prices

kurssien nousut ja laskut näyttävät kuitenkin selvemmin seurailevan tunnelmien muutoksia brittilehdessä kuin kotimaisissa lehdissä. Vaikka kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei harvaan otokseen perustuvan aineiston pohjalta kannata tehdä, vihjaavat kuviot kuitenkin siihen suuntaan, että nimenomaan Financial Timesin edustamalla kansainvälisellä ja talouseliittien keskuudessa laajasti luetulla talousjournalismilla on sijoittajien ratkaisuisissa painoarvoa. Talousmedianakin näkökulmasta tulos siis kertoo ennen kaikkea osakekaupan kansainvälisyydestä.

3.6. Yhteenvetoa: Journalismi ja talouden suhdanteet

Tammikuussa 2009 mainostoimisto Bob Helsinki käynnisti yhteistyössä muutamien elinkeinoelämää edustavien tahojen kanssa ”Älä ruoki lamaa” -nimisen kampanjan, jossa lehti- ja ulkomainoksissa sekä tv-spoteissa viestitettiin kuluttajien säästöhalujen tuottavan lamaa. Kampanjan nettisivuilta löytyi esimerkiksi ”*lamalaskuri*”, jonka avulla kuluttaja saattoi ”*selvittää*” kuinka paljon oma kuluttamisesta pidättäytyminen vaikuttaa suomalaisiin työpaikkoihin. Kampanjan yhteistyökumppaneiksi saatiin mediayrityksiä, muun muassa Helsingin Sanomat, Sanoma Magazines, Kauppalehti, Aamulehti ja MTV3, jotka tarjosivat kampanjalle ilmaista mainostilaa. Sen tukijoihin kuuluivat myös esimerkiksi Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etla, Palkansaajien tutkimuslaitos sekä keskeisiä poliitikkoja Kokoomuksesta, Keskustasta ja SDP:stä. Kampanjaa kritisoivat lähinnä ympäristö- ja kuluttajajärjestöt. Ne arvostelivat kampanjaa ympäristönäkökulmasta ja pitivät lisäksi kohtuuttomana, että kampanjassa laman pääsyy sysätään kuluttajien niskaan. Kampanja on kiinnostava siksi, että sen perusteella voisi tulkita yhteiskunnan talouseliittien – ja näiden joukossa myös mediayritysten omistajien – keskuudessa vallitsevan laajan konsensuksen siitä, että kuluttajia on vaikeassa taloustilanteessa kannustettava kuluttamaan. Kampanja on kiinnostava myös tämän luvun kysymyksenasettelun kannalta. Juuri tutkimukseen haastatellut elinkeinoelämän edustajat painottivat sitä, että suomalaisilla kuluttajilla on lopulta hyvin vähän sanottavaa maailmantalouden käänteissä niiden horjuttaessa kotimaan taloutta. Useat elinkeinoelämää edustaneet haastatellut olivat sitä mieltä, että Suomi on nykyään niin tiivis osa kansainvälistä taloutta, ettei kotimaisella kulutuksella voida torjua kansainvälisiä talousongelmia, eikä myöskään kotimaisen median tavalla uutisoida kriisistä näin ollen ole vähäistä suurempaa vaikutusta talouden suhdanteisiin.

Talousjournalismilla näyttää kuitenkin tämän tutkimuksen perusteella olevan tiettyä vaikutusta erityisesti kuluttajien kotimaan taloutta koskeviin arvioihin. Vaikka julkisen keskustelun synkkeneminen ja kiihtyminen ei voimakkaasti heijastunut ihmisten arvioissa henkilökohtaisen taloutensa kestävyydestä, näkyi yleisen

talousluottamuksen romahtaminen syksyllä 2008 kuitenkin yksityisen kulutuksen nopeana vähenemisenä. Näin kävi siitä huolimatta, että kotitalouksien reaalin ostovoima ei missään vaiheessa kriisiä romahtanut epätavallisen alas. Analyysi antaa viitteitä myös siitä, että jo pelkkä epävarmuuden korostuminen kotimaata koskeissa talousuutisissa saattaa painaa kuluttajien luottamuslukuja, kun taas ulkomailta kantautuvat hyvin dramaattisetkaan uutiset eivät näytä horjuttavan kuluttajien tunnelmia. Aikaisemmissa tutkimuksissa onkin havaittu, että talouteen huonosti perehtyneillä ihmisillä saattaa olla vaikeuksia hahmottaa uutisissa yhteyksiä edes kansallisen ja oman henkilökohtaisen taloutensa välillä, puhumattakaan kansainvälisen talouden monimutkaisista kytköksistä (Goddard et al. 1998).

Erityisesti kirjoittelun määrän ja dramatiikan nopealla lisääntymisellä syksyllä 2008 näyttää olleen selvä, joskin lyhytkestoinen kuluttajien yleistä talousluottamusta rapauttava vaikutus, etenkin kun samanaikaisesti myös juttujen painopiste siirtyi kotimaahan. Aikaisemmissa tutkimuksissa todettu ja myös taloustoimijoiden haastatteluissa esiintynyt arvio siitä, että juuri toistuva ja kovääninen rummutus talouskriisistä näkyy kuluttajien käyttäytymisessä, on yhtenevä tämän tutkimuksen tuloksen kanssa. Yhtä mieltä voidaan olla myös siitä, että on lopulta hyvin vaikeaa arvioida, missä määrin uutisointi on vaikuttanut varsinaiseen talouskehitykseen. Syksyllä 2008 talouden tilanne romahti reaalisesti pitkäkestoisen kehityskulun huipennuksena, jossa kotimaan kuluttajien käyttäytymisellä oli todennäköisesti vain pieni rooli. Lisäksi, kuten yksi haastatelluista poliitikoista totesi, näyttää siltä että talousongelmien saavutettua tietyn pisteen ei rauhoittelevilla puheilla enää pystytty ylläpitämään talousluottamusta, vaikka tällaisia yrityksiä esiintyisikin.

Helsingin pörssissä kotimaisilla sanomalehdillä vaikuttaa olevan lähinnä raporttoijan rooli. Kansainvälisillä laajalevikkisillä ja laajasti arvostetuilla talousjulkaisuilla saattaa olla suurempaa painoarvoa myös pörssissä toimivien tiedonhankinnassa, vaikkakin erityisesti sijoittamisen ammattilaiset hankkivat tietonsa ensisijassa muista lähteistä kuin journalismista. Tämä herättää kysymyksiä siitä, keitä kotimaisen talousjournalismin kannattaisi ensisijassa pyrkiä palvelemaan ja millainen tieto olisi tämän ryhmän kannalta relevanteinta. Vaikka elinkeinoelämän edustajat ja talousasiantuntijat toisaalta katsoivat suomalaisten kuluttajien ratkaisuilla olleen talouskriisissä vain vähän vaikutusta taloustilanteeseen, tarkastelivat he silti haastatteluissamme mediaa ennen muuta kuluttajaluottamuksen näkökulmasta: median liiallinen synkistely voisi heikentää kulutuskysyntää ja näin syventää laskusuhdannetta. Lehtien lukijoiden näkökulmasta tärkeää on kuitenkin saada ajoissa tietoa myös talouden uhkakuvista, jotta vaikeisiin aikoihin ehtisi varautua ajoissa.

4. Kriisin tulkinnat

Talouskriisit horjuttavat yhteiskunnan vakiintuneita rutiineita ja tuovat esiin totuttuihin näkemyksiin, käytäntöihin, instituutioihin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä ongelmakohtia. Talouskriisi kutsuu esiin erilaisia tulkintoja kriisin syistä ja syyllisistä samoin kuin mahdollisista kriisin ratkaisuvaihtoehdoista. Kriisi tarjoaa näin mahdollisuuden ilmiöiden ja järjestelmien uudelleenarvioimiseen ja oppimiseen. Poliittisestikin uudistuksia on helpompi saada tehdyksi kriisissä, koska se tavallaan pakottaa poliitikot ratkaisuihin.

Tässä luvussa pureudutaan kysymykseen siitä, millä tavoin vuonna 2008 kärjistynyttä kansainvälistä kriisiä ja sen taustoja selitettiin yleisölle eri lehdistä. Samalla pohditaan, millaiset mahdollisuudet kansallisessa viitekehyksessä toimivalla talousjournalismilla ylipäättään on selittää alati monimutkaistuvan ja ylikansallistuvan talouden toimintaa. Miten lehdet ovat jutuissaan määritelleet tilanteeseen johtaneita syitä ja syyllisiä, ja millaisena talousjournalismin kuvaama talousjärjestelmä esitetään tilanteessa, jossa talouskriisi vakavalla tavalla horjuttaa itse järjestelmän perusteita?

Sosiologian professori Bob Jessop esitti vuoden 2010 sosiologipäivillä Jyväskylässä kaksi toisistaan poikkeavaa tapaa hahmottaa talouskriisi. Jos kriisi hahmotetaan ”kriisiksi järjestelmässä” (”crisis in”), katsotaan että talouskriisit ovat osa talousjärjestelmän normaalia toimintaa (”business as usual”) ja siten ne voidaan myös ratkaista normaalin rutiinikriisinhallinnan vakiintuneiden ratkaisumallien avulla. Jos kriisi taas mielletään ”järjestelmän kriisiksi” (”crisis of”), on tilanne keskeisellä tavalla erilainen. Tällöin itse kriisinhallinnan voi ajatella kriisiytyneen, ja tilanne nähdään niin poikkeuslaatuksena, että vanhat ratkaisukeinot eivät enää riitä, vaan tarvitaan uusia ja radikaalimpia toimia. Syksyn 2008 talouskriisiä on konstruoitu näistä molemmista näkökulmista, ja tulkinnat kriisistä ovat vaihdelleet. Kriisiin syyllisiä on etsitty niin ideologioista, instituutioista kuin yksittäisistä henkilöistä ja organisaatioistakin. Tulkinnat ovat

vaihdelleet kapitalismin kuolonkorinasta lyhytaikaiseen poikkeamaan muutoin terveessä talousjärjestelmässä. (Thompson 2009.)

Syy ja syyllisyyden kanavointi muihin toimijoihin on usein toimiva strategia välttää itse vastuuta, ja sillä on vaikutusta myös siihen, millaisiksi kriisin ratkaisuyritykset muodostuvat (Weaver 1986). Jos kriisinhallinta pelkistyy kysymykseksi ”hyvistä käytännöistä”, jotka vallassa olevat toimijat itse määrittävät, vaihtoehtoiset ja radikaalimmat ratkaisumallit marginalisoituvat. Samalla synnytetään mielikuva, että talouskriisissä on alun perinkin ollut kyse vain ”huonoista käytännöistä” eikä esimerkiksi syvemmistä taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen vallankäyttöön liittyvistä rakenteellisista ongelmista. (Jessop em.)

Kun journalismissa selitetään talouskriisiä, olennaista on tietysti myös se, millaiseksi journalismin yleisö mielletään. On eri asia selittää kriisiä asiantuntijayleisölle kuin suurelle yleisölle, ja myös sillä on merkitystä, ajatellaanko yleisö kansalliseksi vai kansainväliseksi. Samoin olennaisia ovat selityksissä käytetyt retoriset keinot ja metaforiset kehykset. Tapahtumat näyttävät erilaisilta sen mukaan, millaisin kielellisin keinoin niitä kehystetään ja kuvataan.

Seuraavassa pohditaan ensin kysymystä talousjournalismin yleisöstä. Tämän jälkeen kuvataan hieman talousjournalismin retoriikkaa ja metaforiikkaa sekä hahmotetaan neljä keskeistä selitysmallia, joilla talouskriisiä tehtiin lehdissä ymmärrettäväksi. Selitysmallit vaikuttavat osaltaan siihen, millaisina eri toimijoiden teot, vastuut ja velvollisuudet nähdään talouskriisissä ja millä tavoin kriisi mahdollisesti muuttaa vallitsevan talousjärjestelmän tai sen toimijoiden toiminnan legitimizeettiä.

4.1. Mikä on talousjournalismin yleisö?

Usein pidetään ihanteena sitä, että kaikille taloudesta kiinnostuneille olisi tarjolla riittävän monipuolisesti tietoa taloudesta, jotta he voisivat sen avulla arvioida oman henkilökohtaisen taloutensa riskitekijöitä ja pysyä perillä sekä kotimaan että maailmantalouden kehityskuluista. Näin he voisivat informoidusti arvioida esimerkiksi maassa toteuttavaa talouspolitiikkaa tai kansainvälistä taloustilannetta. Julkisuutta on pidetty myös tärkeänä poliittisen päätöksenteon areenana, koska julkisessa keskustelussa erilaiset kansalaisryhmät voivat kohdata ja harjoittaa julkista tahdonmuodostusta. Lisäksi tiedotusvälineiden on odotettu valvovan vallanpitäjiä, nostavan esiin yhteiskunnallisia epäkohtia ja tarjoavan tilaa uusille ja vaihtoehtoisille näkemyksille. Julkisuuden merkitystä korostaa erityisesti se, että edustuksellisissa demokratioissa kansanvalta on lopulta vain ihanne, joka toteutuu sen mukaan, missä määrin ihmiset toimivat kollektiivisesti ja osallistuvat päätöksentekoon. (Asola 2008, 72; Kantola 2002b, 264; Aslama

et. al. 2002, 11; Habermas 1996.) On kuitenkin kysyttävä, missä määrin esimerkiksi talouspolitiikka tosiasiaa on ymmärretty sellaiseksi politiikan sektoriksi, johon kaikkien kansalaisten olisi voitava ottaa kantaa. Tai toisinpäin: kuinka vallitseva on ajatus, että riittää kun talouden asiantuntijat ja päättäjät ovat perillä siitä, mitä taloudessa tapahtuu?

Samalla, kun voidaan korostaa toimivan ja kattavan tiedonvälityksen merkitystä demokratian toimintaedellytyksenä, on selvää, että talouden erikoislehdet asettavat ensisijaiseksi kohderyhmäkseen juuri talouseliitit, jotka myös markkinointi- ja mainosnäkökulmasta ovat niille keskeisin lukijaryhmä. Esimerkiksi Kauppalehti myy itseään mainostajille ”*valtakunnallisena päättäjämediaan*”, jonka kautta mainostaja voi tavoittaa päättäjät, yrittäjät ja ”*ostovoimaiset kuluttajat*”.²⁵ Talouden erikoislehdet, kuten Kauppalehti tai Financial Times, käsittävätkin yleisönsä eri tavoin kuin Helsingin Sanomien kaltaiset yleissanomalehdet (Doyle 2006, 436). Helsingin Sanomien periaatelinjassa ilmaistaan, että lehden tavoitteena on palvella kaikkia Suomen kansalaisia ja edistää sellaisen kokonaiskuvan muodostumista, ”*joka koostuu kansalaisten omaehtoisille ratkaisuille tarpeellisista tiedoista*”.²⁶ Yleissanomalehdet eivät yleensä tavoittelekaan minkään hyvin kapean yleisösegmentin huomiota, vaan ne pyrkivät olemaan helposti lähestyttäviä, houkuttelevia ja jopa viihdyttäviä myös laajemmille ja talousasioihin vähemmän perehtyneille lukijoille. Kauppalehti sen sijaan linjaa, että sen ”*keskeisiä lukijaryhmiä ovat yritysten johto- ja asiantuntijatehtävissä toimivat, hankintapäättäjät, yrittäjät sekä muut taloudesta kiinnostuneet lukijat*”.²⁷ Financial Times taas ilmoittaa olevansa yksi maailman johtavista talousuutisorganisaatioista ja välttämätön uutisten, tiedon ja analyysien lähde ”*globaalille bisnesyhteisölle*”.²⁸ Se pyrkii olemaan tiivis, uskottava, analyttinen ja kansainvälinen taloussanomalehti ja palvelemaan lukijakuntaansa kattamalla talouden ja politiikan taitekohdat sekä julkaisemalla taloustiedon ohessa myös yleisiä uutisia sekä kulttuuri- ja urheilujuttuja (Tungate 2004, 74; Koikkalainen 2009, 34).

Financial Timesin kaltaisille lehdille hyvä talousjournalismi tarkoittaa usein syväluotaavia analyyssejä. Suurilla kansainvälisillä talousjulkaisuilla onkin arvioitu olevan merkittävä rooli esimerkiksi Lontoon Cityssä toimivien bisneseliittien keskinäisessä viestinnässä (Davis 2007, 79). Kärjistäen voi sanoa, että erikoistunut talouslehdistö nauttii etuoikeudesta suunnata viestinsä valikoidulle ja suhteellisen hyvän ”*talouslukutaidon*” omaavalle yleisölle, kun taas yleissanomalehdissä toimittajat kamppailevat jatkuvasti sen kysymyksen kanssa, kuinka

25 <http://media.kauppalehti.fi/mediaopas/yleiso.shtml> (poimittu 11.5.2010).

26 Helsingin Sanomien periaatelinja (HS 1.4.2010).

27 <http://www.kauppalehti.fi/yritystiedot> (poimittu 11.5.2010).

28 <http://www.ft.com/aboutus> (poimittu 11.5.2010).

tehdä talousuutisista helposti lähestyttäviä ja kiinnostavia laajoille yleisöille. (Doyle 2006, 436–438.) Talousjournalismia on syytetty siitä, että olettaessaan lukijoilleen hyvän esiymmärryksen tapahtumista, se ei kirjoita monimutkaisia syy-seuraussuhteita auki (Könönen 2005, 220). Lisäksi on arvioitu, että median välittämä kuva omasta toiminnastaan taloudellisen tiedon välittäjänä on puutteellinen (Ojala 2005).

Huolimatta siitä, että esimerkiksi Kauppalehti ilmaisee haluavansa palvella erityisesti päättäjien ja muiden talouseliittien tiedontarpeita, valtaeliitti saa mediasta lopulta kuitenkin vain melko vähän uutta tietoa oman toimialansa asioista (Kunelius et al. 2009). Suurin osa esimerkiksi taloutta koskevasta tiedosta hankitaan erilaisista henkilökohtaisista verkostoista, ammatillisista tietopalveluista ja muista vastaavista lähteistä. Päättäjät kokevat median keskustelufunktion sen tiedonvälitysfunktiota tärkeämmäksi: kiinnostavia ovat eri tahojen esittämät tulkinnat sekä se, ketkä ovat missäkin asioissa aktiivisia. Suomalaiset päätöksentekijät pitävät Helsingin Sanomia maan selvänä ykkösmedianä, jota lukemalla pyritään selvittämään, mistä ”kansakunta” kulloinkin keskustelee, ja lisäksi sen kautta eliitin edustajat puhuttelevat myös toisiaan. Ulkomaisista viestimisistä ylivoimaisesti seuratuin on Financial Times. Kansainvälinen media tarjoaa päättäjien mukaan myös sellaisia selityksiä, laajempia konteksteja, taustoja ja toimittajien arvioita kehityskuluista ja ilmiöistä, joita kotimaan julkaisuista ei löydy. (em. 266, 288–292.) Talouslehdillä saattaakin eliittien näkökulmasta olla merkitystä myös tiedon jäsentäjänä, koska monille keskeinen ongelma ei nykyisin ole tiedon saatavuus vaan ”*tolkun*” saaminen informaation valtavaan tulvaan. Mitä arvostetummasta talousjulkaisusta on kyse, sitä suurempi merkitys sillä on taloutta koskevien tulkintojen tarjoajana. Toisaalta myös journalismiin liittyvä sama informaation ja tulkintojen määrän hallitsemattomuuden ongelma, koska sekin usein tarjoaa loputtoman määrän moninaisia ja keskenään ristiriitaisia tulkintoja samoista taloustapahtumista. (Leyshon & Thrift 1997, 300, 346.)

Kotitalouksien säästämistutkimuksen mukaan (Pörssisäätiö 2009) talouselämää ylipäätään seuraavien suomalaisten keskuudessa yleissanomalehdet ovat internetin ja television rinnalla keskeisin taloustiedon lähde. Arvopapereiden omistajille internet on tiedonlähteistä tärkein, kun taas arvopapereita omistamattomat kansalaiset seuraavat taloutta eniten televisiosta. Tässä vertailussa talousalan lehdet eivät vaikuttaneet kovin tärkeiltä tiedonlähteiltä sen enempää arvopaperien omistajille kuin muillekaan. Toisaalta internetistä luetaan myös talouslehtien verkkoversioita, jotka tarjoavat runsaasti reaaliaikaista tietoa muun muassa markkinakehityksestä.

Kuluttajien tietouden ja markkinoiden läpinäkyvyyden merkitystä on alettu pitää jatkuvasti tärkeämpänä, ja samalla myös esimerkiksi osakemarkkinoiden

ja sijoitustuotteiden näkyvyys mediassa on jatkuvasti kasvanut. Koska kotitalouksien säästöt ovat 2000-luvulla ohjautuneet yhä enemmän erilaisiin rahastoihin, on alettu pitää tärkeänä, että myös piensijoittajilla ja rahastosäästäjillä olisi valmiuksia ymmärtää omien valintojensa laajempia yhteyksiä talouden toimintaan sekä mahdollisuuksia osallistua taloudellista ja yhteiskunnallista toimintaa koskevaan keskusteluun ja tehdä valistuneita valintoja markkinoilla. (Hirsto 2007.) Kuitenkin aikaisemman tutkimuksen mukaan talousuutiset voivat toisinaan olla niin abstrakteja, että jopa kaikkein koulutetuimmilla ja taloudesta sinänsä kiinnostuneilla yleisöillä on vaikeuksia niitä ymmärtää. (Goddard et al 1998, 23.) Toisaalta myös pyrkimys tehdä finanssiuutisista kaikille yleisöille ymmärrettäviä ja houkuttelevia yksinkertaistamalla asioita ei sekään välttämättä edistä analyttisempää ja syvällisempää journalismia, jonka avulla voitaisiin todella auttaa lukijoita hahmottamaan esimerkiksi rahoitusmarkkinoiden toimintaa (Doyle 2006, 434–438).

4.2. Talousjournalismin retoriikkaa ja selitysmalleja

Metaforat ja muut retoriset keinot ovat keskeisessä asemassa siinä, millaiseksi talouden asema nähdään yhteiskunnassa. Toimijoiden käyttämät retoriset strategiat heijastavat heidän näkemystään esimerkiksi siitä, millaisia asioita voidaan tietää, ja retoriikan näkökulmasta kaikki valitut puhettavat pyrkivät vaikuttamaan johonkin tiettyyn yleisöön. Taloutta käsittelevissä teksteissä yleensä tukeudutaan samoihin taloustieteen käsityksiin talouden toiminnasta, joihin myös itse talousjärjestelmä lähtökohdiltaan perustuu. (McCloskey 1985.) Vakiintuneet tavat käsitellä eri aihepiirejä metaforisesti ovat journalisteille helppo ja nopea tapa lähestyä uusia tilanteita ja ilmiöitä. Metaforat tuovat eloa ja dramatiikkaa talousuutisiin ja auttavat lukijoita hahmottamaan talouden abstrakteja tapahtumia. Samalla ne kuitenkin ovat omiaan vahvistamaan vallitsevia käsityksiä asioista ja maailman toiminnasta (Hellsten 1997, 64–65).

Talousjournalismi on omanlaisensa journalismin laji, jonka käyttämä kieli toimii siihen sisäänrakennettujen lainalaisuuksien, hiljaisesti sovittujen sääntöjen ja tottumusten mukaan (Könönen 2005, 220). Talouselämää kehystetään usein talouden ”miehistä” toimintakenttää korostavilla kilpailullisilla metaforilla, esimerkiksi sotametaforilla. Talousretoriikkaa ovat hallinneet myös fysikaaliset metaforat, joiden mukaan taloudessa on kyse tasapainon tavoittelemisesta, viiveestä ja luontoon rinnastettavista systeemeistä. Tilallisesti talous hahmotetaan järjestelmällisesti nousun, laskun sekä kasvun ja supistumisen metaforin. (Hellsten 1997.) Taloutta koskevaa tietoa myös hallitsevat aivan erityisellä tavalla numeerinen ja tilastollinen tieto, ja taloustieteen teorioille rakentuvassa järjestel-

mässä yhteiskuntien arvioiminen, mittaaminen ja tätä kautta hallitseminen talouden tunnusluvuilla vakiintuu. Kokonaisia yhteiskuntia on taloustieteen avulla mahdollista muuttaa numeroiksi. Kuten Anu Kantola (2002a, 34) toteaa: ”Talous ikään kuin pystyy kääntämään kielelleen suuren osan muuta todellisuutta. Samalla se pystyy hallitsemaan tapaamme ymmärtää todellisuutta.” On arvioitu, että talouskielen ja taloustekstien käyttö maailman jäsentäjinä ja selittäjinä on lisääntynyt 80-luvun nousukauden ja sitä 90-luvulla seuranneen lamakauden aikana, ja talouskäsitteitä on alettu käyttää mitä moninaisimpien ilmiöiden selittäjinä. Samalla on rakennettu kuvaa maailmasta, jossa taloudellisilla tekijöillä on keskeinen merkitys päätöksenteossa, oli kysymys mistä tahansa politiikan sektorista. (Karvonen 1999, 165–166; Kantola 2010.)

Kriiseissäkin taloutta kuvataan metaforisilla ilmauksilla. **Sotaan, sairauteen ja luonnonilmiöihin** liittyvät metaforat toistuvat usein myös nyt tarkasteltujen lehtien kriisijutuissa. Ehdottomasti yleisimpiä ovat kuitenkin **onnettomuuksiin, kaaokseen ja katastrofeihin** viittaavat metaforat, joita viljellään erityisesti kriisin kuumimmassa vaiheessa syksyllä 2008. Markkinoiden tai talouden kuvataan olevan ”*syöksykierteessä*” ja ”*vapaassa pudotuksessa*” kuin kyse olisi lento-onnettomuudesta. Erilaiset putoamiseen ja romahtamiseen (esim. ”*kuilun partaalla*”) viittaavat ilmaukset ovat muutenkin yleisiä tapoja havainnollistaa esimerkiksi pankkien tilannetta rahoituskriisissä. Dramatiikkaa synnytetään myös kuvaamalla markkinoiden olevan ”*myllerryksen*”, ”*kaaoksen*” ja ”*sekasorron*” tilassa. Markkinoilla toimivien ja toisinaan myös itse markkinoiden tunnetilaan taas viitataan puhumalla sijoittajat tai markkinat vallanneesta **pelosta ja paniikista** ”*kauhukuvien*” käytyä toteen.

Sairauteen ja kuolemaan viittaavat metaforat ovat erityisen yleisiä Helsingin Sanomissa. Luottomarkkinat sairastuvat aluksi ”*flunssaan*”, ”*kuumeeseen*” ja ”*masennukseen*”. Myöhemmin ei pankkeja onnistuta ”*pitämään hengissä*”, vaan niistä tulee ”*ruumiita*”. Samoja sairausmetaforia käytetään muissakin lehdissä. Myös **luonnonilmiöihin ja katastrofeihin** viittaavia sanoja, kuten ”*turbulenssi*”, ”*jääkausi*”, ”*tsunami*”, ”*myrsky*” ja ”*tulva*” käytetään paljon. Erityisen suosittuja ovat erilaiset maanjäristykseen viittaavat ilmaisut, kuten ”*mannerlaattojen törmäys*”. Financial Timesissa myrskyistä ja turbulenssista puhutaan hieman vähemmän, kun taas **sotaan ja väkivaltaan** viittaavat metaforat ovat jonkin verran suomalaislehtiä yleisempiä. Talouden sotatilassa (”*war*”) ammutaan varoituslaukauksia (”*warning shot*”) ja joudutaan ristituleen (”*barrage*”). Tuomiopäivän tunnelmaa korostetaan Financial Timesissa puhumalla tilanteesta niin Harmageddonina (”*Armageddon*”) kuin Ilmestyskirja. Nyt -elokuvan (”*Apocalypse Now*”) maisemana. Kriisin jäljiltä markkinat ovat hakatut (”*battered*”) ja ruhjeilla (”*bruised*”).

Myös Kauppalehdessä ja Helsingin Sanomissa puhutaan ”miinakentistä”, ”iskuis-ta”, ”kuristamisesta”, ”pommeista” ja ”veren virtaamisesta”.

Seuraavassa tarkastellaan talouskriisiin liittyvää retoriikkaa ja metaforiikkaa tiivistämällä kriisistä esitetyt tulkinnat neljään tulkintamalliin, joilla kriisiä tehtiin lehdissä ymmärrettäväksi: **1) amerikkalaisen finanssialan ahneuteen ja riskinottoon, 2) talousjärjestelmän toimintahäiriöön, 3) valvonnan ja sääntelyn puutteisiin ja 4) kuluttajien holtittomuuteen.** Tulkintamallit eivät edusta minkään yksittäisen lehden tai toimittajan linjaa sellaisenaan vaan laajemmin talousjournalismin ja siinä esiintyvien tapaa ymmärtää taloutta ja sen kriisejä. Analyysi pohjaa edellisten lukujen tavoin aineistoon, johon poimittiin juttuja säännöllisesti toistuvista talouden tapahtumista sekä asunto- ja luottomarkki-noista (juttuaineisto 1, ks. luku 1.).

4.2.1. Amerikkalaisen finanssialan ahneus ja riskinotto

Asuntolainoja myyvät pankit työnsivät rahaa tyhjätaskuille ja pankit ruokkivat yrityskauppahuumaa lihavin rahoituspaketein. Kaiken kukkuraksi luottoluokittajat katsoivat liian pitkään sivusta, eivätkä varoittaneet subprime-riskeistä. Minusta Wall Streetillä on käynnissä terve korjausliike, joka uhkaa kääntyä pidemmäksi pudotukseksi. On enemmän kuin ymmärrettävää, että monet sijoittajat huutavat keskuspankki Fediä apuun. Ongelma on vain siinä, ettei sijoittajien pelastaminen ole Fedin tehtävä. (KL 8.7.2007)

Kun lehdissä herätään vuoden 2007 aikana selittämään asuntolainamarkkinoihin ja joukkovelkakirjojen paketointiin sisältyneitä riskejä, näyttävät arvopaperikauppaan osallistuneet organisaatiot itsestään selviltä syypäiltä vaikeaan tilanteeseen. Heti subprime-ongelmien noustessa otsikoihin paikannetaan niiden alkuperä ”käsittämättömiin” riskeihin, joita amerikkalaiset rahoitusmarkkinoiden toimijat, aluksi erityisesti asuntoluotottajat, ovat ahneuksissaan ja lyhytnäköisyyttään ottaneet. Myöhemmin syypäiksi tilanteeseen nimetään asuntorahoittajien ja ”subprime-vedonlyöjien” lisäksi myös hedge-rahastot, luottoluokitusyhtiöt tai yleisesti koko amerikkalainen finanssiala ja ”Wall Street”. Tässä yhteydessä esitetään toisinaan voimakastakin kritiikkiä keinoja kaihtamatonta voitontavoittelua kohtaan, vastakohtanaan kestävä ja vastuullinen yritystoiminta (ks. Thompson 2009). Erityisesti kriisin kärjistyessä vuonna 2008 päävastuullisiksi tilanteesta nostetaan kotimaisissa lehdissä ulkomaiset investointipankit. Mielettömästä riskinotosta saatetaan syyttää myös kokonaista kansantaloutta. Erityisesti näin tapahtuu lehdissä USA:n, Islannin ja Baltian maiden kohdalla, joiden katsotaan sokaistuneen ”finanssihuumassa”.

KUVA 4.1. Finanssikriisiä selitettiin Helsingin Sanomissa 21.9.2008 julkaistussa sarjakuvassa.

Helsingin Sanomissa kriisin selittämiseen yleistajuisesti panostettiin voimakkaasti kriisin kärjistyessä syksyllä 2008. Erityisesti lehden 21.9.2008 ilmestyneessä numerossa kriisin juuria selitetään lukuisissa jutuissa, muun muassa kokonaisen sivun täyttävässä sarjakuvassa (ks. kuva 4.1.). Sarjakuva on yksinkertaistuksistaan huolimatta, ja myös niiden takia, havainnollinen esimerkki siitä, millaisena lehti käsittelee eri toimijoiden rooleja kriisiin johtaneessa ”sopassa”. Sarjakuvassa esiintyvät amerikkalainen ”asuntolainakauppias”, ”jenkki-investointipankki”, ”hyväuskoiset ja ahneet sijoittajat”, ”ahne pankki”, ”ahneempi pankki” ja ”järjenvä pankki”. Sarjakuva päättyy ”kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden” avunhuu-

toihin ja lopulta kaiken räjähtämisenä ydinpommina ilmaan. Viereisellä sivulla tapahtunutta selitetään myös perinteisemmässä jutussa otsikolla: *”Pankkiirien ahneus ja kekseliäisyys syöksivät Wall Streetin jätit perikatoon”*. Julkaistu sarjakuva on hyvä esimerkki myös niistä haasteista, joita rahoitusmarkkinoiden monimutkaisuus on yleistajuisuuteen pyrkivälle sanomalehdelle luonut. Tällaiseen popularisointiin on kuitenkin ryhdytty vasta varsin äärimmäisessä taloustilanteessa, jossa on katsottu erityisen tärkeäksi, että tapahtunutta ymmärtävät myös sellaiset ihmiset, jotka normaalisti eivät seuraa talousuutisia.

Etenkin vuoden 2007 jutuissa määrittyvät *”ahneiden pankkien”* uhreiksi subprime-lainoja ottaneet *”perinteisin mittapuun luottokelvottomat asunnonostajat”* tai suoremmin ilmaistuna *”köyhät maksukyvyttömät kodinostajat”*. Esimerkiksi asuntorahoittajien teot kuvataan tarkoituksellisen harhaanjohtamisena, kun jutuissa kerrotaan, miten *”köyhille”* oli *”työnnetty lainaa”* ja miten heidät nyt *”hädettiin kodeistaan”*. Erityisesti kotimaisissa lehdissä tämä vastakkainasettelu on hyvin suoraviivainen. Toisaalta varsinkin kriisin akuuteimmissa vaiheissa syyskuussa 2007 ja syys-lokakuussa 2008 kriisin uhreiksi määrittyvät myös finanssialan yritykset ja investointipankit. Tällöin tilanteesta vastuullisena toimijana esitetään itse kriisi, joka luonnonvoiman lailla *”pyyhki kartalta”* jättimäiset investointipankit, joita tässä yhteydessä saatetaan kutsua *”pankkiuhreiksi”* tai *”yritysuuhreiksi”* (*”corporate victims”*). (vrt. Hirsto 2009, 53.)

Talouskielelle on tyypillistä, että henkilöiden sijaan viitataan erilaisiin instituutioihin tai kuten käsillä olevan kriisin yhteydessä, kokonaiseen talouden sektoriin (Katajamäki 2002). Erityisesti Helsingin Sanomissa puhutaan tavallisesti asuntorahastoista, investointipankeista tai finanssialasta yleensä, kun taas talouden erikoislehdissä organisaatiotoimijoihin viitataan useammin myös niiden omilla nimillä (esim. Northern Rock, Bear Stearns, Lehman Brothers), varsinkin silloin, kun puhutaan suoraan niiden kohtaamista ongelmista. On varsin loogista, että talouslehtien suhde talousalan toimijoihin on *”tuttavallisempi”*, koska ne voivat olettaa näiden toimijoiden olevan tuttuja myös lukijoilleen (Doyle 2006, 437):

Eräiden reittareiden liiketoiminnasta niiden osuus nousi kymmeniin prosentteihin. Tämä bisnes oli hyvin kannattavaa. (...) Mopo karkasi aivan täysin käsistä moody'seilta, standard & poorseilta, fitcheilta ja muilta. (KL 24.9.2007)

Puhuttaessa instituutioissa toimivista henkilöistä kummassakaan suomalaislehdessä hyvin harvoin mainitaan ketään nimeltä. Sekä Helsingin Sanomat että Kauppalehti puhuvat usein yleisellä tasolla *”finanssituotteiden kehittelijöistä”* tai *”finanssimaailman miljoonabonuksilla palkituista neroista”*, mutta vain hy-

vin harvoin ne päätyivät yksilöimään jutuissaan keitä nämä henkilöt ovat. On tietysti ymmärrettävää, että toimijoiden yksilöinti on vaikeaa, kun ongelmia on rakennettu järjestelmän kaikilla tasoilla. Kuitenkin tässä suhteessa Financial Timesin kirjoitustyyli eroaa suomalaisista lehdistä. Myös siinä syillisiksi esitetään organisaatiot, kuten finanssialan yritykset, luottoluokittajat ja hedge-rahastot, mutta esiin nostetaan myös näiden organisaatioiden toiminnasta vastuussa olleita yksilöitä, kuten suurten investointipankkien pääjohtajia:

”Some of the people around him are not world-class but he protects them,” said one executive close to Mr Prince. Some executives say Mr Prince has been reluctant to confront Mr Maheras in the past because of a fear that he might leave and take senior colleagues with him. Many of the problems Citi suffered in the third quarter came in the structured credit business in which it has invested heavily over the past couple of years. (FT 3.10.2007)

Mr Roach and his Morgan Stanley management colleagues understood the instruments and wilfully exploited them to maximum advantage along with industry colleagues in houses now fallen – Lehman Brothers, Bear Stearns – and still kicking – Goldman Sachs, Morgan Stanley. Yet that understanding called forth not a single doubt about the industry’s wisdom in pushing dealing as far and as fast as possible. For Mr Roach to throw stones is bile-generating. (FT 30.10.2008)

Osittain kyse lienee puhtaasta resurssikysymyksestä, koska Financial Timesilla on mahdollisuus käyttää lähteitä, joilla on sisäpiirin tietoa yksilötoimijoista. Tämä ei ole estänyt lehteä toisaalta myös häivyttämästä näitä toimijoita merkittävästä osasta juttujaan. Todennäköisesti henkilöiden häivyttämisessä on toisinaan kyse myös luottamuksellisten lähdesuhteiden varjelusta. Financial Times tuntuu yleisemminkin raportoivan myös kansallisten päätösten taustalla olevasta harkinnasta ja valtapelistä suomalaislehtiä yksityiskohtaisemmin. Onkin kiinnostava kysymys, missä määrin tämä mahdollinen ero johtuu lehtien resursseista ja missä määrin lähdesuhteiden pelisäännöt ovat ehkä muodostuneet suomalaisessa, perinteisesti melko konsensuaalisessa yhteiskunnassa jollain tapaa varovaisemmiksi kuin anglosaksisen perinteen piirissä (ks. Kunelius et al. 2009, 335–340; Hallin & Mancini 2004; Levo-Henriksson 1994).

Erittäin tavallista ja rutiininomaista sekä suomalaislehdissä että Financial Timesissa on käyttää kielellistä keinoa, jossa toimijat on korvattu passiivisilla ilmauksilla (*”kerätään”, ”paketoidaan”*) tai epähenkilöillä (*”helppo raha”, ”kriisi”*), joille annetaan tekstissä aktiivisen toimijan rooli. Usein edes lauseiden rakenne ei

viittaa toimivaan inhimilliseen subjektiin, vaan lauseet rakentuvat abstraktein teonsanoihin (investointi, kasvu, rakentaminen). Tällöin myös erilaiset teot näyttäivät tapahtuvan kuin itsestään (esim. kasvun hidastuminen) ja luonnonlainaltaisesti, mikä tehokkaasti purkaa taustalla olevien todellisten ihmisten vastuuta toimista. (Karvonen 1999, 151–157; Heikkinen 1999, 136–141; Hirsto 2009, 52):

Vähävaraisille asunnonostajille *tarjottava* raha *kerätään* Yhdysvalloissa markkinoilta. Asuntoluotot *paketoidaan* arvopapereiksi, joita *myydään* yksityisille sijoittajille ja rahoitusinstituutioille. (HS 1.8.2007)

”*Helppo raha*, mistä lie se tulikin, *johti* löysään, epäilyttävään ja jopa petokselliseen asuntolainoittamiseen isossa mittakaavassa”. (HS 19.9.2007)

Over the past 20 years, the world economy has experienced *two revolutions both of which gave rise to asset price bubbles*. One was the *rise of modern information technology*. The other was the credit revolution – *the inexorable rise of modern credit markets*. Both *innovations triggered boom-bust episodes*. (FT 7.1.2008)

Paikannettiin ongelmien alkusyy yksittäisiin henkilöihin, organisaatioihin tai talouden sektoriin yleensä, perustavalla tasolla ongelmat esitettiin joka tapauksessa ”kriisiksi järjestelmässä”, ei ”järjestelmän kriisiksi”. Vaikka syyllisiksi nimetään järjestelmän pääkallopaikoilla istuvat organisaatiot ja henkilöt, nämä toimijat esitetään eräänlaisina järjestelmän ”mätinä omenoina” (bad apples), jotka ovat langenneet helpon rahan edessä ahneuteen. Keskeisten toimijoiden ”*mädännäisyyttä*” ei silti juuri koskaan esitetä merkkinä siitä, että järjestelmä itsessään olisi viallinen. (Thompson 2009.) Ilmeiseksi tämä tulee jos katsotaan, millaisia ratkaisuvaihtoehtoja ja globaalin tason toimenpiteitä lehdissä nostetaan esiin vastauksina kriisiin. Huolimatta siitä, että kriisi on tehnyt ilmeiseksi rahoitusmarkkinoiden toimintaan liittyviä ”inhimillisiä heikkouksia” ja osoittanut näiden heikkouksien levittäytyneen lähes kaikkialle järjestelmään, pidetään lehdissä itsestään selvänä, että tärkeintä kaikesta huolimatta on varmistaa uudelleen finanssijärjestelmän vakaus, innostaa kuluttajat kuluttamaan, pääomittaa pankkeja ja elvyttää asuntomarkkinat (em.). Lisäksi talouskriisin retoriikkaa analysoinut Heidi Hirsto (2009) arvioi myös finanssialan toimijoihin kohdistuneen närkästyksen olleen kaikkiaan melko ylimalkaista ja perustaltaan epämääräistä. Hän toteaa, että lehdistö tuskin olisi arvostellut yrityksiä holtittomasta toiminnasta ennen näiden ajautumista vaikeuksiin, ja tämän vuoksi

suurin paheksunta onkin ehkä kohdistunut ”huonoon bisnekseen”, ei toimijoiden moraaliin sinänsä. (em., 57.)

Vastuun ulkoistaminen: ”Kriisi ei ole meidän virheemme”

Viittaamalla valtavia bonuksia keränneisiin kansainvälisiin pankkiireihin järjestelmän ”mätinä omenoina” on myös autettu turvaamaan kriisimaiden poliitikkojen selustaa, koska heitä olisi muutoin luontevasti voitu syyttää kriisistä. Lisäksi korostamalla sitä, että kyseessä on globaali kriisi, poliitikot ovat voineet esittää sen ylittävän heidän vastuualueensa ja vastuunsa, ja toimiessaan kriisiä vastaan he siis ovat siivonneet muiden synnyttämiä sotkuja. (Thompson 2009.) Ongelmien alkulähde paikannetaan lehdissä hyvin järjestelmällisesti Yhdysvaltoihin, jossa subprime-lainamarkkinat ovat kehittyneet. Kriisin leviämistä Eurooppaan kuvataan lehdissä hyvin yleisesti kielikuvalla, jossa ongelmat ”*aaltoilevat*” yli Atlantin ja ”*rantautuvat*” Eurooppaan. Suomalaisten viattomuutta kriisissä korostetaan usein toteamalla suoraan, että ”*kriisi ei ole meidän virheemme*”:

Kriisi ratkeaa siellä missä se on syntynytkin: Suomen rajojen ulkopuolella.
(KL 6.3.2009)

EU ja muukin läntinen Eurooppa ovat menestyneet maailmantalouden vertailussa suhteellisen hyvin kurinalaisen talouspolitiikkansa ansiosta. Yhdysvaltain talous on pärjännyt tosin näennäisesti EU-maita paremmin, mutta sen kasvua ei ole rakennettu yhtä kestävällä pohjalla kuin euromaissa. Nyt myös EU joutuu tinkimään terveen talouspolitiikan säännöistään. (KL 19.12.2008)

Lehdissä kunniallisesti toimineet suomalaiset talouden toimijat ja Euroopassa ”*tervettä talouspolitiikkaa*” ajaneet päättäjät esitetään järjestelmällisesti vastuuttomien amerikkalaisten vastakohdaksi. Myös hyvin pitkään jatkunutta puhetta kotimaan talouden muuta Eurooppaa paremmasta asemasta kriisissä perustellaan usein sillä, että suomalaiset pankit eivät suuressa määrin ole sijoittaneet rahojaan USA:n asuntoluottoihin. Suomalaispankkien luottoriskien korostetaan olevan ”*hallinnassa*” ja kotimaisilla ja pohjoismaisilla lainamarkkinoilla todetaan toimitun kaikin puolin vastuullisesti:

Suomalaispankit nojaavat rahoituksessaan pitkälle talletuksiin, joka on tässä tilanteessa vakaa rahoitusmuoto. (KL 5.12.2007)

Pohjoismaiset pankit ovat olleet muutenkin niin kannattavia, ettei niiden ole tarvinnut lähteä hakemaan lisätuottoja subprime-lainojen kaltaisista eksoottisista tuotteista, Tuominen sanoo. (KL 29.1.2008)

Hirsto (2009, 56) luonnehtii tätä torjuvaa ja vastuun ”ulkoistavaa” puhetapaa nationalistis-moralistiseksi. Amerikkalainen talouden toimintakulttuuri kuvataan erilaiseksi ja jopa ”eksoottiseksi”, kun taas suomalaisille pankeille ja päättäjille esitetään ominaisina järkevyyttä, kohtuullisuus ja harkitsevuus. Rakennettu mielikuva Suomen ja suomalaisten irrallisuudesta kriisin alkusyistä häivyttää osaltaan näkyvistä sitä tosiasiaa, että kansainvälisellä kriisillä on moninaisia vaikutuksia Suomessa, oli täällä toimittu miten kunniallisesti tahansa. Toisaalta se myös pesee suomalaisen talouseliitin kädet kriisistä. Tässä kohdassa kirjoittelua on kiinnostavaa verrata 1990-luvun laman aikaan käytyyn keskusteluun talouskriisin syyllisistä. ”Suurella lamassa” ongelmien on selitetty johtuneen muun muassa taitamattomasti toteutetusta pääomamarkkinoiden vapauttamisesta Suomessa, ja myös kotimaisten pankkien luotonannon on jälkikäteen katsottu riistäytyneen käsistä niiden kamppaillessa markkinaosuuksista (esim. Kantola 2002a, 15). Anu Kantola on arvioinut, että lama muodostui voimakkaasti myös poliittiseksi kriisiksi, jossa neuvoteltiin politiikan uusista muodoista markkinaehtoisessa maailmassa. (em., 15–16.) Koska 1990-luvulla yhtä vakavia ongelmia ei esiintynyt muissa maissa, oli vastuu tilanteesta suorastaan pakko kantaa kotimaassa. Sen sijaan tuoreessa kriisissä suomalaispoliitikot ja muut talouseliitit eivät joutuneet käymään samalla tavoin neuvottelua omien kriisiä edeltäneiden toimiensa legitimitetistä, koska Suomen katsottiin yleisesti olevan vain tilanteen uhri.

Tuoretta kriisiä verrataan jutuissa usein 1990-luvun lamaan ja vakuutellaan pitkään, ettei syvän laman toistumista tarvitse pelätä. Joistakin jutuista on luettavissa arvio, että Suomen muita maita paremmat asemat kriisissä perustuvat nimenomaan siihen, että suomalaiset ovat oppineet 90-luvun lamasta sellaista varovaisuutta ja ”öveluutta”, minkä tiedon muut maat joutuvat nyt hankkimaan kantapään kautta. Tämä näkyy esimerkiksi eräänlaisena isovelimäisenä asenteena suhteessa kriisissä pahasti kompuroineeseen Islantiin. Toisaalta Helsingin Sanomat myös kyseenalaistaa tätä ajatusta:

Kovin kuulostivat tutuilta laman kokeneen suomalaisen korvissa vielä pari vuotta sitten islantilaisten talousnäkemykset: lainaa lainan päälle ja kaasu pohjaan. (...) ”Me emme ole nyt Islanti, vaan Islanti on kuin Suomi aikoinaan”, Elinkeinoelämän keskusliiton talouspolitiikan johtaja Jussi Mustonen kiteyttää. (HS 8.10.2008)

Myöskään kotikutoista roskalainoitusongelmaa ei Suomessa ole näkyvissä. Viime vuosikymmenen pankkikriisi on suomalaisilla finanssilaitoksilla vielä niin tuoreessa muistissa, että pankit eivät ole ryhtyneet subprime-tyyppiseen asuntolainoittamiseen. (...) Isoimmat eläkeyhtiöt Varma ja Ilmarinen ovat nimittäin osanneet pelata korttinsa ovelasti: ne omistavat muutamaa hedge-rahastoa, jotka ovat ansainneet subprime-lainojen luomalla hämmingillä. (...) Mutta onko kaikki todella näin auvoista? Vain pari viikkoa sitten Suomessa uskottiin, että muutkaan Yhdysvaltain pahat ilmiöt – kuten kouluampumiset – eivät koskaan löydä tietään vanhalle mantereelle. (HS 18.11.2007)

Myös Financial Times käyttää kielikuvaa, jossa kriisin rantautuu Atlantin yli Eurooppaan, mutta toisin kuin suomalaisissa lehdissä, siinä vastuuta sälytetään myös eurooppalaisille sijoittajille ja rahastoille, jotka ovat lähteneet mukaan amerikkalaiseen riskibisnekseen. Osan rahoitusjohdannaiskauppoihin sotkeutuneista eurooppalaisista lehti arvioi olevan ”suhteellisen kokemattomia sijoittajia”, jotka esitetäänkin eräänlaisina uhreina:

It is becoming clear that some European investors have been placing significant bets on this US market in recent years. In particular, London-based hedge funds and other investment groups have been buying bonds and derivatives whose value is linked to subprime loans – and then repackaging these into other instruments to be resold to a range of European investment groups, such as insurance companies. (...) Yet it also appears that many of these European CDOs have been sold to relatively inexperienced investors in this area, such as pension funds. (FT 27.6.2007)

Britannia on vielä huomattavasti Suomea tiiviimmin yhteydessä globaaleihin rahoitusmarkkinoihin, koska Lontoo on yksi finanssimailman keskuksista ja esimerkiksi useiden hedge-rahastojen kotipaikka. Kriisi onkin näkynyt Britannian taloudessa varsin nopeasti, ja viimeistään Northern Rock -pankin ongelmien paljastuttua ei kukaan enää kyseenalaistanut, ettei rahoitusmarkkinoiden kriisi olisi maassa ongelma:

[T]he crisis in the US subprime market has hit both the US and UK hard. One of the factors driving the recent boom in both countries' property markets had been a relaxation of credit standards amid frenzied competition among lenders for mortgage business. But the position has changed sharply for the worse, dramatically underlined by the bail-out that was required for Northern Rock, the UK's fifth-largest mortgage lender. (FT 16.10.2007)

Kiinnostavasti kuitenkin Britannian pääministeri Gordon Brown korostaa vielä syksyllä 2007 Helsingin Sanomissa siteeratussa puheenvuorossaan, että Britannian vaikeuksissa on kyse ulkomaisten ongelmien heijastumisesta maahan:

Myös Britannian pääministeri Gordon Brown vakuutti tiistai-iltana, että hallitus tekee kaikkensa vakauttaakseen Britannian talouden luottokriisin aikana. Hänen mukaansa kyse on ulkomaisten häiriöiden heijastumisesta Britanniaan, jonka talous jatkaa kasvuaan. (HS 19.9.2007)

Vastuun vältteleminen talouskriisissä lieneekin poliittisesti varsin ”järkevä” strategia, ellei sitten nöyryydellä satuta tavoittelemaan jotakin muuta hyötyä. Esimerkiksi seuraava lainaus on peräisin aineiston ainoasta jutusta, jossa finanssiala itse otti vastuuta tapahtuneesta. Tavoitteena näyttää kuitenkin olleen sääntelytoimien hillitseminen:

The world's leading banks yesterday publicly accepted much of the blame for the credit crisis (...) The Institute of International Finance, meanwhile, representing more than 375 of the world's largest financial companies, acknowledged "major points of weaknesses in business practices", including bankers' pay and the management of risk. But it said it would be "completely wrong" for the authorities to impose much greater regulation on the industry. (...) "We think it would be completely wrong to jump to some premature regulatory measures," Josef Ackermann, chief executive of Deutsche Bank and chairman of the IIF board said. "We want to demonstrate we can do a better job within the industry." (FT 10.4.2008)

Kriisin selittämisessä amerikkalaisen finanssialan ahneudella ja riskinotolla erottuu siis ainakin kolme kiinnostavaa seikkaa. Ensiksikin ongelmalliseksi nähdään pikemmin talousjärjestelmää ”väärin” käyttävät ”ahneet” yksilöt ja yritykset sen sijaan että ongelmaksi tunnistettaisiin itse järjestelmän tällaiseen toimintaan kannustavat piirteet. Kirjoittelussa tapahtumat tulkitaan siis pikemminkin ”kriisiksi järjestelmässä” kuin ”järjestelmän kriisiksi”. Toiseksi erityisesti suomalaisissa lehdissä kriisi esitetään ulkoa päin tulevana uhkana, mikä ikään kuin antaa synninpäästön kotimaisille taloudesta ja talouspolitiikasta vastaaville päättäjille. Tämä tulkinta pitää toki monin tavoin paikkansa, mutta huomaamatta jää, kuinka kyse samalla on yleismaailmallisesta kriisistä taloudellisessa järjestelmässä, jossa toimijoiden kansallisuudella ei lopulta ole kovin suurta merkitystä, ja näin myös ”syyllisyyttä” on vaikea paikantaa mihinkään yksittäiseen maahan tai instituutioon. Kolmanneksi selitysmallissa korostuu talousjärjestelmän luon-

nollistaminen fysikaalisilla tai luonnonilmiöihin liittyvillä metaforilla sekä viittaaminen ratkaisujen tekijöihin passiivirakenteilla tai ”*epähenkilöillä*” (”helppo raha”, ”*kriisi*”). Usein tämä tietysti on järkevä tapa kuvata taloudelle tyypillisiä useiden eri tahojen toimien yhteisvaikutuksia, mutta samalla kielenkäyttö on omiaan häivyttämään näkyvistä tapahtumiin liittyviä intressejä, poliittisia valintoja ja yksittäisten toimijoiden ratkaisuja. Tällaisten intressien ja ratkaisujen analysoijana Financial Times näyttää olevan selvästi suomalaislehtiä analyytisempi. Vaikka senkin kielenkäytössä luonnollistavat metaforat ja toimijoita häivyttävät ilmaisutavat ovat yleisiä, lehti myös kertoo suomalaislehtiä useammin yksityiskohtaisia tietoja ja spekulatioita ratkaisujen taustoista ja mainitsee myös nimeltä keskeisiä päätöksentekijöitä. Yhtäältä tämä ero johtuu tietysti Financial Timesin asemasta yhtenä maailman johtavista talouslehdistä sekä sen mukaisista resursseista ja kontakteista, mutta joiltain osin kyse voi olla myös poliittisten ja journalististen kulttuurien eroista Suomessa ja Britanniassa.

4.2.2. Talousjärjestelmän toimintahäiriö

Myös valtavirtaista talousteoriaa on kritisoitu poliittisten valintojen häivyttämisestä markkinoiden kehityshistoriaa kuvattaessa. Taloustieteissä on näiden arvioiden mukaan haluttu nähdä markkinat lopputuloksena luonnollisesta kehityskulusta, jonka eri vaiheissa esimerkiksi raha, luotot ja sijoitusinstrumentit ovat kehittyneet. Samalla ovat jääneet huomiotta ne poliittiset valinnat, joiden seurauksena nykyiseen talousjärjestelmään on päädytty. (De Goede 2005, 24; Ferguson 2009.) Valtavirtaisen taloustieteen edustama maailmankuva on vahvasti sisäänrakennettu myös talousjournalismiin ja sen kieleen (Kantola 2006; Karvonen 1999; Winnett & Lewis 2000, 320–321). Esimerkiksi niin taloustieteen teksteille kuin talousjournalistisille teksteille on tyypillistä niin sanottu ”*graafijargon*”, jossa kaikenlaisia määriä ja tapahtumia kuvataan tilastolukujen ja näiden kuvaajien avulla. Muutoksia kuvataan käyrien kulkusuuntia mukaillen joko nousuiksi tai laskuiksi. (Karvonen em., 151–154.)

Pirjo Karvonen (1999) toteaa, että graafit ja niiden kielelliset vastineet luovat myös taloustieteen aateympäristöksi määrien ideologiaa, jossa ilmiöitä tarkastellaan nimenomaan siitä näkökulmasta, mikä niiden osuus on kasvussa tai laskussa, miten paljon kasvun määrä poikkeaa odotuksista tms. Tämä kytkeytyy positivistiseen tiedeperinteeseen, jossa keskeistä on se, mitä voidaan mitata ja nähdä yhteismitallisesti. Lisäksi taloustieteessä mitattavat ilmiöt eivät ole arjesta tuttuja, vaan asiat esitetään tietyin periaattein mitattaviksi muutettuina yksiköinä (esim. kuluttajien luottamus, talouskasvu jne.). Esimerkiksi rahoitusmarkkinoilla vaikuttavan markkinatiedon valtaisa tulva pelkistyy talousjournalismissa helppo-

lukuisiksi tiivistelmiksi ja graafeiksi (Karvonen 1999; Hasselström 2003, 84–85.) Taloustiede samoin kuin talousjournalismi tarjoavat myös päättäjille käsitteitä ja analyysitapoja, joita nämä soveltavat pohtiessaan esimerkiksi talouskriisin syitä ja opetuksia (Kantola 2002a, 162).

Vaikka kriisi akuuteimmassa vaiheessaan kuvataan lehdistä hyvin poikkeukselliseksi tapahtumaksi, tietty kriisialttius esitetään niissä kaikissa myös normaalinä, talousjärjestelmään sisäänrakennettuna ominaisuutena.

Se, että nyt on selvitty merkittävästi pienemmin seurausvaikutuksin, johtuu IMF:n mukaan Yhdysvaltain taantumun luonteesta. Sen takana on selkeästi maan sisäinen syy, asuntokuplan puhkeaminen, kun aiempien taantumien perussyyt kuten öljyn hinnan nousu ovat koetelleet samaan aikaan muitakin kansantalouksia. (HS 6.4.2007)

But banking crises are probably the most common reason for nationalisations globally. (FT 18.2.2008)

Kriisiä käsitellään tällöin talous- ja rahoitusjärjestelmän toimintahäiriönä ja kriisiin johtaneita syitä teknisinä kausaalisuhteina ja järjestelmässä esiintyneinä teknisinä ongelmina: *”liian mataliksi”* painuneet korot ja *”liian halpa raha”* johtavat *”ylilikviditeettiin”*, joka taas johtaa *”ylisuuriin”* asuntojen hintoihin ja tätä kautta *”ylivelkaantumiseen”*. *”Vipurahastojen laukeamattomat riskit”* johtavat *”luottoriskipelkoihin”* ja *”asuntolainojen maksujen myöhästymisen kasvu”* *”yrityssuhreihin”*. *”Hidastuva kulutus”* *”iskee talouteen”*.

”Alun perin iso nousukuvio alkoi siitä, että korot painuivat 2000-luvun alussa liian mataliksi”, aloittaa Aktian pääekonomisti Timo Tyrväinen. (...) Se alkoi USA:sta. Maan keskuspankki Fed veti korot äärimmäisen rajusti alas 2000-luvun alkupuolella, koska it-pörssikupla oli puhjennut ja taloutta haluttiin pönkittää. (...) ”Ilmiö levisi Eurooppaan ja Japaniin, ja pian maailmassa oli valtavasti ylilikviditeettiä. Raha oli niin kovin halpaa”, Tyrväinen jatkaa. (...) Globalisaation takia löysä raha ei voinut valua palkkoihin ja hintoihin, joten se valui asuntohintoihin. Halvat luotot sysäsivät asuntoluottojen määrän nopeaan nousuun Atlantin molemmin puolin. (HS 2.9.2007)

Teknisluonteiset termit ja selitysmallit pitävät sisällään ajatuksen, että järjestelmä normaalitilassa toimii hyvin, ja ylilikviditeetin tai ylivelkaantumisen kaltaisten ilmiöt esitetään poikkeamina tästä. Kysymys siitä, onko järjestelmä tosiasiaa koskaan täysin tasapainossa, ei tällöin nouse esiin. Teknisiä puheta-

poja on lisäksi usein lähes mahdotonta kääntää yleiskielelle ja Karvonen (1999) toteaaakin, että ainoa mahdollisuus on luoda näille rinnakkainen merkitysjärjestelmä. Tällaisessa käytössä erityisesti metaforat ovat omiaan. Kuitenkin on aina valinta millaisella merkitysjärjestelmällä asioita tarkastellaan ja tällä valinnalla taas on vaikutusta siihen, ”ketkä voivat osallistua keskusteluun, millaisesta todellisuudesta keskustellaan ja millaiset selitykset ja kuvaukset ovat päteviä” (em., 165).

Talouskriisin käsitteellistäminen talousjärjestelmän ”normaalina” toimintahäiriönä kulkee käsi kädessä edellä kuvatun ulkoisten voimien syyttämisen kanssa. Keskeistä molemmissa tavoissa selittää kriisiä on se, että itse järjestelmän legitimaatiota ei perustoiltaan kyseenalaisteta ja kriisin katsotaan olevan seurausta siitä, että järjestelmän yksittäiset osat toimivat huonosti. Talouskriisin normaaliutta korostava ”business as usual” -retoriikka (Thompson 2009) asettuu kiinnostavasti vastakkain lehtien laajalti käyttämän ”poikkeustilaretoriikan” kanssa. Paitsi tavanomaisena, kriisi esitetään myös historiallisesti merkittävänä ja ennätysmäisen vakavana vertaamalla tapahtumia aikaisempiin kriiseihin (Hirsto 2009, 52). Tuoreella kriisillä on nähty olleen paljon yhtymäkohtia muun muassa Aasiassa ja Latinalaisessa Amerikassa 80- ja 90-luvuilla koettuihin talouskriiseihin (esim. Krugman 2009), ja myös lehdissä se rinnastetaan paitsi Suomen 1990-luvun lamakauteen myös USA:n vuoden 1929 suureen pörssiromahdukseen ja 1930-luvun lamaan, Japanin 1990-luvun rahoitusmarkkinakriisiin sekä vuoden 2001 New Yorkin terrori-iskuihin. Ajallisilla vertailuilla konkretisoidaan kriisin vakavuutta lukijoille ja synnytetään uutisointiin kiinnostavuutta lisäävää dramatiikkaa. Lisäksi poikkeustilaan liittyvä sanasto (hätärahoitus, pankkipelastus) on omiaan legitimoimaan voimakkaita poliittisia toimenpiteitä, joilla horjuva järjestelmä on pyritty pelastamaan. (Hirsto 2009, 53.) Edelleen, huolimatta poikkeuksellisuudestaan, kriisi näyttäytyy näissakin vertailuissa vain vakavana järjestelmän toimintahäiriönä, jossa toimijoiden rationaalisuus on antanut periksi moraalien rappiolle sekä peloille ja paniikille. Lehdet tunnistavat sijoittajien tunnereaktioiden merkityksen markkinoilla ja puhuvat myös niiden itseään toteuttavasta luonteesta. Kriisiuutisoinnissa markkinat esitetäänkin systeeminä, johon pelon kaltaiset tunneperäiset reaktiot aiheuttavat toimintahäiriöitä sotkiessaan periaatteessa rationaalisesti toimivaksi katsottua järjestelmää.

Ensin horjahtivat Yhdysvaltojen asuntolainamarkkinat. Sitten alettiin olla huolestuneita ympäri maailmaa tikittävästä vipurahastojen laukeamattomista riskeistä, ja luottoriskipelko levisi parissa viikossa maailman pörsseihin. (...) Käytännössä keskuspankit toimivat sijoittajien takuumiehinä. Jos markkinat

pelästyvät jostain ongelmasta talouskasvun tiellä, keskuspankit tekevät voitavansa, jotta huolesta päästäisiin eroon. (HS 7.9.2007)

Poikkeuksina aineistosta löytyy yksittäisiä juttuja, joissa tilannetta käsitellään koko talousjärjestelmän kriisiytymisenä. Tällainen poikkeus valtavirrasta on muun muassa Helsingin Sanomissa julkaistu Suomen Attacin puheenjohtajan Mikko Saulin Vieraskynä-kirjoitus, jossa kirjoittaja määrittelee finanssikriisin olevan seurausta ”*uusliberalismin epäonnistumisesta*”:

Jos taloutta säädeltäisiin riittävästi, ei Yhdysvaltain asuntomarkkinoiden kuplaa kaikkine kerrannaisvaikutuksineen olisi päässyt syntymään. Kriisin pitäisi olla mahdottomuus myös, jos uusliberaalien oletukset markkinoiden kyvystä itsesääteilyyn pitäisivät paikkansa. (HS 17.10.2008)

Taluskriisi määrittelemisen tällä tavoin koko järjestelmän kriisiksi, johtaa sen legitimitietin kyseenalaistumiseen ja myös eriäviin toimenpide-ehdotuksiin. Sana ”*uusliberaali*” ei esiinny yhdessäkään toisessa aineiston jutussa, huolimatta siitä, että kaikki käsitellyt lehdet paikantavat kriisiin johtaneiden ongelmien juuret Ronald Reaganin kaudella Yhdysvalloissa aloitettuun rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purkuun, joka on ollut selvästi talousliberaali projekti (esim. Patomäki 2007, 11). Uusliberalismi onkin sana, joka ei käytännössä kuulu lainkaan Kaupalehden sanavarastoon, ja sanaa käytetään siinä vain viitattaessa puhujiin, jotka käsitteen tunnistavat. Helsingin Sanomissakin termi esiintyy lähinnä kulttuurij- ja Sunnuntai-sivuilla sekä mielipide- ja Vieraskynä-artikkeleissa, mutta vain hyvin harvoin talousosastossa. Uusliberalismin onkin sanottu olevan termi, jota vain sen vastustajat käyttävät (em., 10), mikä ainakin osittain johtuu siitä, että käsitteelle on muodostunut voimakas kielteinen arvolutaus. Uusliberalismin käsitettä on myös kritisoitu muun muassa epäanalyyttisyydestä sekä siitä, että uusliberalistien on virheellisesti ymmärretty muodostavan yhtenäisen koulukunnan. (Lindblom 2007; Lagerspetz 2004).

Käytettiinpä uusliberalismi-termiä tai ei, jollain tavalla talousjärjestelmästä sekä sen legitimitietistä ja ongelmakohdista olisi julkisuudessa voitava keskustelua. Taluskriisin yhteydessä rahoitusmarkkinoiden sääntelytarve nousikin esiin niin politiikan kentillä kuin lehdistä, mutta kokonaisvaltaisempi järjestelmän analyysi ja kritiikki näytti kuitenkin jäävän vähäiseksi.

4.2.3. Valvonnan ja sääntelyn puutteet

Yhteys jossa myös poliitikkojen vastuu kriisistä selvimmin nousee esiin, liittyy rahoitusmarkkinoiden valvonnan ja sääntelyn puutteita koskeneeseen keskusteluun. Teemaa käsitellään lehdissä toisinaan, erityisesti syyskuun 2008 tapahtumien yhteydessä ja niiden jälkeen. Jo subprime-kriisin yhteydessä vuonna 2007 kirjoitetaan muutamissa jutuissa luottoluokitusyhtiöiden toiminnan valvontaan liittyvistä puutteista. Jutuissa luokittajien katsotaan ”epäonnistuneen” asuntolainamarkkinoiden riskeistä varoittamisessa muun muassa siksi, että subprime-markkinoiden hyätyminen olisi ollut niiden omien etujen vastaista:

Brysselin virkamiehet ovat nyt liittyneet siihen joukkoon, jonka mielestä luottoluokittajat epäonnistuivat sijoittajien varoittamisessa Yhdysvaltojen asuntolainamarkkinoiden vaaroista. (...) ”Luottoluokitusyhtiöiden osalta on useita asioita, joita meidän on tarkasteltava: luottoluokittelijoiden hallinnointi, eturistiriitojen hallinta, yhtiöiden resurssointi ja annettujen luokitusten oikeellisuus.” (...) Energiayhtiö Enronin kirjanpitoskandaalin jälkeen 2000-luvun alussa markkinoille luotiin luottoluokituksia koskeva vapaaehtoinen säännöstö, jolla pyrittiin puuttumaan mahdollisiin eturistiriitoihin. Nyt komissio kyseenalaistaa tuon vapaaehtoisen säännösten riittävyden. (HS 17.8.2007)

Kriisiä on laajemminkin selitetty sillä, että rahoitusmarkkinoiden paisuessa viimeisten vuosikymmenten kuluessa jäivät investointipankit ja esimerkiksi hedge-rahastot perinteisen pankkivalvonnan ulkopuolelle. Erityisesti amerikkalaisen politiikan kentän vasemmalla laidalla kriisistä on mieluusti syytetty säännöstelyn purkamista ja erityisesti Glass-Steagall-lain kumoamista vuonna 1999. Laki jakoi pankit talletuksia vastaanottaviin liikepankkeihin ja investointipankkeihin, joilla ei ollut talletuskantaa eikä oikeutta luotonantoon. Lain kumoaminen päästi liikepankit mukaan investointipankkitoimintaan ja siis mahdollisti niille entistä suuremmat mahdollisuudet ottaa riskejä. Toisaalta esimerkiksi taloustieteilijä Paul Krugman (2009) on väittänyt, että ongelmien keskiössä eivät olleet sääntelystä vapautuneet liikepankit vaan ennen kaikkea ne rahoituslaitokset, joita ei alun perinkään ollut säännelty. (em., 161–173.) Keskustelu sääntelyn puutteista aktivoitui lehdissä siinä vaiheessa, kun Yhdysvaltain pankkeja alettiin pelastaa liittovaltion varoin. Kysymys on nimenomaan yhdysvaltalaisesta keskustelusta, jota jonkin verran käytiin myös Financial Timesissa ja referoitiin suomalaislehdissä. Tarkasteltujen lehtiaineistojen perusteella keskustelussa näyttäa muodostuneen vuoden 2008 aikana varsin voimakas konsensus siitä,

että investointipankkien sääntelyä tulee lisätä, vaikka sitä toki myös vastustettiin – investointipankit itse etunenässä:

”It’s clear that there needs to be regulation of the investment banks. Regulation does prevent some of the worst abuses. You can’t have certain institutions playing by a different set of rules than others,” Barney Frank, chairman of the House financial services committee, told the Financial Times. (...) The New York Fed has long been frustrated by the regulatory legacy of Glass-Steagall, the 1930s law that separated commercial and investment banks. Its repeal in 1999 allowed for the creation of financial ”supermarkets” such as Citigroup, but separate regulatory structures for commercial and investment banks survived. (FT 20.3.2008)

Yleisesti ottaen myös valvontajärjestelmän puutteita käsitellään pitkään yhdysvaltalaisena, Suomelle ja Euroopalle ulkoisena ilmiönä ja ongelmana. Kuitenkin kriisiin akuuteimmassa vaiheessa, syyskuussa 2008, käynnistyy lehdissä keskustelu myös EU-tason pankkivalvonnan lisäämisestä, mitä Kauppalehti asettuu kannattamaan lämpimästi pääkirjoituksessaan:

Ainoa hyvä puoli pankkikriisissä on se, että EU:n jäsenmaat taipuvat yksitellen pankkien valvonnan tehostamisen kannalle. Yhä useammat EU-maat ovat nyt valmiimpia rajat ylittävän pankkivalvonnan yhteistyöhön. Vaikka finanssimaailma on globaali, pankit ovat näihin päiviin saakka toimineet yllättävän paikallisilla markkinoilla. Erityisesti Suomen kannalta kehitys menee parempaan suuntaan, sillä pankkisektorillamme on jo vuosikausia ollut ulkomaisia toimijoita, etunenässä Nordea ja Sampo. (KL 22.9.2008)

Toisaalta Kauppalehdessä tuodaan esiin myös näkemys, että sääntelyssä tapahtuu helposti ”ylilyöntejä” ja ”liiallinen sääntely” on ongelmallista. Yhdysvaltalaisessa julkisuudessa esiintynyttä hyvin markkinaliberalistista puhetapaa, jossa kaikkinaisen sääntely ja esimerkiksi pankkien pelastaminen esitettäisiin vahingollisena puuttumisena järjestelmän toimintaan (Thompson 2009) ei Financial Timesin jutuissa eikä suomalaislehdissä aineiston perusteella esiinny.

Valvonnan ja sääntelyn puutteita koskevassa keskustelussa kovimmat syytökset eivät yleisesti ottaen kohdistu poliitikkoihin tai hallintoon vaan tässäkin tapauksessa finanssialan toimijoiden ahneuteen ja moraalinnappioon. Sääntelyn lisäämistä on näiden näkemysten mukaan kohtuullista ja suorastaan välttämätöntä vaatia, koska ala ei ole osoittautunut sitä kohtaan vallinneen luottamuksen arvoiseksi. Lisäksi akuutissa kriisivaiheessa hallitusten rakentamat pankkien pelastus-

ja hätärahoituspaketit, nostattavat esiin keskustelua niin sanotusta moraalikadon ongelmasta. Tällöin omaneduntavoittelun nimissä holtittomasti riskejä ottaneiden sijoittajien ja pankkiirien pelastamisen julkisin varoin katsotaan synnyttävän ”*vääränlaista luottamusta*” siihen, että suuret pankit tullaan jatkossakin pelastamaan ja pitävän näin yllä ”*vääränlaista riskinottoa*”. (Ks. luku 5.4.4.) Tässä suhteessa kriisin kulminaatiopisteeksi muodostunut Lehman Brothers -investointipankin päästäminen konkurssiin kerrotaan yritykseksi hillitä mainittuja moraalisia riskejä, joskin päätöksen järkevyydestä esitetään monenlaisia näkemyksiä:

The problem – according to Volcker and many others – was that the LTCM rescue increased ”moral hazard”, or the risk that investors would enter into contracts in bad faith. Knowing that the government was there to help them, banks and other investors were free to make irresponsible commitments. Lehman Brothers’ bankruptcy will not end the credit crisis. But it ends a decade of moral hazard. (...) Nobody will again assume that the government will bail them out if they lend foolishly. (FT 16.9.2008)

USA:n valtiovarainministeri Hank Paulson teki vuoden tyhvimmän päätöksen, kun hän jätti Lehman Brothersin oman onnensa nojaan.

Lehmanin syyskuinen tuho johti lainamarkkinoiden jäätymiseen. (KL 8.12.2008)

Vaikka siis tavallisimmin finanssikriisin syy nähdään lehdistä finanssialan omassa rappiossa eikä talouspolitiikan toimijoissa, viitataan toisinaan myös finanssialaa säätelevien ja sitä tutkivien tahojen osaamattomuuteen. Financial Timesin jutuissa korostetaan esimerkiksi sitä, että keskuspankkiirit ovat usein akateemisia taloustieteilijöitä, joiden kokemus yksityisen sektorin markkinoista on puutteellinen. Valvovien viranomaisten katsotaan myös laajemmin pudonneen hyvin monimutkaisiksi käyneiden luottoinstrumenttien kehityksen keskasta, myös Euroopassa:

But officials cannot be sure, in part because the underlying credit instruments are so complex. (FT 3.11.2007)

Weaknesses in financial sector supervision have been exposed by the recent market turmoil, according to a member of the European Central Bank’s executive board, writes Ralph Atkins in Frankfurt. (...) ”Supervisory authorities may not have much more information than that available to other market participants to assess the creditworthiness of major institutions,” Lorenzo

Bini Smaghi said in a speech in Brussels late on Monday, according to the text released by the ECB yesterday. (FT 5.12.2007)

Valvovat viranomaiset ovat kuitenkin finanssiyritysten antamien tietojen varassa. Nekään eivät aina tiedä, mitä monimutkaiset arvopaperi-instrumentit sisältävät. (HS 18.11.2007)

Vaikka sääntelyssä epäonnistumista pannaan lehdissä harvoin yksittäisten henkilöiden tiliin, on Yhdysvaltain keskuspankin entinen pääjohtaja Alan Greenspan tässä kuitenkin merkittävä poikkeus. Greenspanin vuonna 2006 päättyneen 18-vuotisen kauden aikana Fedin on monien arvioiden mukaan katsottu ruokkineen ensin teknologiaosakkeiden kuplan rakentumista 2000-luvun alussa ja myöhemmin asuntomarkkinoiden kuplaa. Teknologiakuplan puhjettua Greenspanin luotsaama Fed piti korot ennätysmäisen alhaalla, mikä tuolloin pelasti USA:n pitkältä taantumalta mutta minkä on esitetty myöhemmin johtaneen asuntomarkkinoiden kuplan kehittymiseen. (Krugman 2009, 146–160.) Tätä näkemystä tuodaan esiin kaikissa tarkastelluissa lehdissä. Esimerkiksi seuraavassa Financial Timesissa julkaistussa mielipidekirjoituksessa ideologian uskotaan ohjanneen Greenspanin toimia:

Sir, Alan Greenspan, testifying before the US Congress, said that one of his key assumptions was that, over the past 40 years, banks conducted their business to protect shareholders' equity. This completely overlooks the fact that, since the 1980s, investment banks went through a fundamental change from being managed as integrated banking operations by the partners into "shop in shop" entities, in the form of "desks", run by highly mobile employees seeking immediate returns using shareholders' capital. (...) One can only assume that Mr Greenspan refused to acknowledge this glaring change in the way investment banks operated because of ideology. (FT 28.10.2008)

Lehdet kuitenkin antavat Greenspanin myös vastata syytöksiin, ja puheenvuoroissaan eläkkeelle jäänyt pankkiiri vetoaa riskit ottaneiden "markkinoiden" omaan vastuuseen:

Greenspan vastasi epäsuorasti arvostelijoilleen pohtimalla eilen Financial Timesissä, miksi markkinat aina uudestaan valtaa ahne kiihko, vaikka tämä aina lopulta päättyy pelkoon ja romahdukseen. Hänen mukaansa kiihkoon mennään mukaan, koska kaikki ovat mukana eikä markkinaosuutta haluta menettää. (HS 18.3.2008)

Fedin entinen pääjohtaja Alan Greenspan puhuu onnettomuudesta, joka koetaan vain kerran vuosisadassa. Rehellinen tunnustus mieheltä, joka oli mukana kättilöimässä subprime-kriisiä. (KL 17.9.2008)

Greenspanin esiintyminen yksilötoimijana jutuissa ei ole erikoista, koska keskuspankkiirit ja keskeiset poliitikot esiintyvät muutoinkin jutuissa dynaamisina yksilötoimijoina. Jos monet muut toimijat onkin usein kätketty instituutioidensa tai passiivilauseiden taakse, kriisiä ratkomaan pyrkivät keskuspankkiirit esitetään lehdissä omilla nimillään. Muista keskuspankkiireista poiketen kuitenkin vain Greenspan esitetään yhtenä kriisin syyllisistä.

Vaikka kriisi epäilemättä on lisännyt keskustelua rahoitusmarkkinoiden sääntelyn tarpeesta, ei aineiston perusteella kuitenkaan voi tässä suhteessa puhua mistään radikaalista paradigman muutoksesta. Vaatimuksia rahoitusmarkkinoiden kertakaikkisesta säätelystä ei esitetä, vaan markkinoiden itseohjautuvuuteen uskotaan, kunhan vain *”holtiton riskinotto”* saadaan kuriin. Talouspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi nähdään edelleen markkinoiden luottamuksen ansaitseminen. Radikaalimpi paradigman muutos olisi syntynyt siitä, jos keskeiseksi olisi noussut ajatus markkinoiden säätelystä siten, että markkinat nauttivat politiikan luottamusta. (Ks. myös luku 5.4.)

4.2.4. Kuluttajien holtittomuus

Muutamissa harvoissa jutuissa osa vastuusta säilytetään myös amerikkalaisille kuluttajille itselleen, koska heidän katsotaan tietoisesti, *”saaliinhimoisuuttaan”* tai *”tyhmyyttään”* ottaneen *”holtittomia”* asuntolainoja maksukyvyttömyydestään huolimatta ja *”jättäneen”* ne sitten *”hoitamatta”*, kuten seuraavassa syyskuussa 2007 Kauppalehdessä julkaistussa USA:n kirjeenvaihtaja Olli Herralan kolumnissa arvioidaan:

Senaattori Hillary Rodham Clinton on viime päivät syyttänyt pankkeja ja sijoittajia siitä, etteivät ihmiset hoida asuntolainojaan. Tämä ei yllätä, sillä rouva Clintonin filosofiassa sääntely ja syyllisten hakeminen ovat lääke oikeastaan kaikkeen. Poliittisen hölynpölyn huipentumassa maalataan kuvaa avuttomista asunnonostajista, joita pankit ovat jymäyttäneet. Olen ollut siinä uskossa, että jopa USA:ssa ihmiset osaavat lukea paperinsa. Lainaa ottaneet kansalaiset ovat myös olleet saaliinhimoisia, mutta siitähän puhutaan vähemmän. Kaikki halusivat kuumille asuntomarkkinoille, jopa sellaiset, joilla siihen ei ollut varaa. Siitä tässä maksetaan laskua, ei muusta. Sääntelyn lisääminen tai tukipakettien rakentaminen ei tässäkään tilanteessa ole mikään ratkaisu.

Miksi minua tai muita asunnonomistajia ja veronmaksajia pitäisi rankaista muiden kansalaisten ahneudesta? Toimivat markkinat ovat siitä ovela ilmiö, että ne antavat palautteen tyhmyydestä. Subprime-vedonlyöjät saavat tällä hetkellä ihan ansionsa mukaan, eikä kyseessä ole epäreilu lainsäädäntö tai ihmisten huijaaminen. Kukaan ei pakota ostamaan liian kallista asuntoa. Se on perusidea, joka ainakin rouva Clintonilta on unohtunut. (KL 8.9.2007)

Tätä hyvin marginaaliseksi jäänyttä näkökulmaa nostaa tutkituista lehdistä esiin lähinnä Kauppalehti. Aineiston Helsingin Sanomista poimituissa jutuissa se esiintyy yksittäisessä mielipidekirjoituksessa, mutta muutoin amerikkalaiset kuluttajat esitetään hyvin järjestelmällisesti kriisin uhreina, tai sitten heitä ei katsota kriisin kannalta relevanteiksi toimijoiksi lainkaan. Merkittävin rooli amerikkalaisilla kuluttajille annetaan yleensä vain niissä puheenvuoroissa, joissa korostetaan kulutuksen merkitystä USA:n taloudelle, ja tässä kontekstissa kansalaisten kulutusinto esitetään hyvin positiivisena asiana.

Vuoden 2007 alussa Helsingin Sanomat varoittelee myös suomalaisten kotitalouksien ylivelkaantumisella ja kotimaisen asuntokuplan vaaroilla. Ilmiötä ei kuitenkaan yhdistetä lehdessä samantyyppiseksi subprime-ongelmien kanssa. Syyllisyyttä kriisiin ei suoraan sälytetä myöskään suomalaisille kuluttajille, ja myös kotimaisen kulutuksen ylläpito esitetään tärkeänä ja toivottavana asiana (ks. luku 3.).

4.3. Yhteenveto: Journalismi ylikansallisten markkinoiden selittäjänä

Suomalaislehtien ja Financial Timesin tavat jäsentää kriisin kulkua olivat suurelta osin samantapaisia. Arviot kriisin syistä sekä kriisin käsitteellistämiseen käytetyt tulkintakehykset ja metaforat olivat paljolti samoja. Tätä todennäköisesti selittää eniten se, että kaikki kolme lehteä nojaavat kirjoittelussaan kansainvälisen talousasiantuntemuksen valtavirtaan ja että suomalaislehdille Financial Times ja muut vastaavat kansainväliset talousjulkaisut ovat keskeisiä viitekehyksiä ja tiedonlähteitä.

Sekä kotimaan lehdissä että Financial Timesissa vallitsi vahva yksimielisyys siitä, että talouskriisi johtui amerikkalaiselle finanssialalle pesiytyneistä huonoista käytännöistä sekä alalla toimivien moraalin heikkouksista. Kaikissa tutkituissa sanomalehdissä kriisiä käsiteltiin pikemminkin järjestelmän vakavana toimintahäiriönä kuin järjestelmän kriisinä. Ongelmat määriteltiin järjestelmän sisällä toimivan rahoitussektorin ja siihen kuuluvien organisaatioiden, kuten investointipankkien ja asuntorahoittajien, sekä joissakin yksittäisissä tapauk-

sisä näiden organisaatioiden työntekijöiden sairaus- tai rappiotilaksi. Tästä syystä oli mahdollista järjestelmän kokonaisvaltaisen arvioinnin sijaan keskittyä siihen, millä keinoin sen kriisissä *”ruhjoutuneet”* osat tulisi *”elvyttää”* takaisin *”henkiin”*.

Koska kriisi määriteltiin tuontitavaraksi Yhdysvalloista, suomalaiset päättäjät saattoivat kommentoida sitä ikään kuin puhtaalta pöydältä, ilman henkilökohtaisen poliittisen vastuun painolastia. Talouskriisi ei Suomessa muodostunutkaan poliittiseksi kriisiksi 1990-luvun laman tapaan. Suomalaiset poliitikot eivät esimerkiksi juuri joutuneet selittelemään kriisiä edeltäneitä toimiaan, mikä heijastui myös kriisiin vastaamiseen suunnatuista toimenpiteistä käytyyn keskusteluun. (Ks. luku 5.4.) Myöskään rahoitusmarkkinoiden sääntelyssä nähtyjen ongelmien ei julkisessa keskustelussa katsottu koskevan Suomea. Vaikka ulkomaista sääntelyn lisäämisestä käytyä keskustelua referoitiin kotimaisissa lehdissä, tällaisille toimenpiteille ei katsottu olevan tarvetta kotimaassa, jossa pankkisektorin arvioitiin toimineen kaikin puolin kunniallisesti. Käytännössä Suomi kuitenkin on tiivis osa kansainvälistä talous- ja rahoitusjärjestelmää, ja kriisiin *”syyllisten”* kansallisuuden voi ajatella olevan toissijainen kysymys.

Kriisistä syytettyä rahoitusalaä käsiteltiin useimmiten varsin epämääräisenä ja hahmottomana *”toimijana”* ja alalla toimivien yksilöiden vastuuta esiin nostavat jutut olivat lähinnä Financial Timesissa esiintyneitä poikkeuksia. Lehtijutuissa monet asiat näyttivät myös tapahtuvan ikään kuin itsestään, ilman inhimillistä aiheuttajaa. Tämä taas teki mahdolliseksi esimerkiksi sen, että amerikkalainen finanssiala saatettiin esittää toisinaan kriisiin syyllisenä ja toisinaan sen uhrina. Talouden ilmiöiden esittäminen luonnonlain kaltaisina on tyyppillistä talousjournalismin kielelle, mutta se ei tee tästä lähestymistavasta ongelmatonta. Jos journalismilla katsotaan olevan demokratiassa tehtävä esimerkiksi talouspolitiikan arvioinnin mahdollistajana, olisi eri toimijoiden vastuut nostettava esiin mahdollisimman selkeinä.

Teknisluonteiset termit ja selitysmallit kuuluvat tiiviisti niin taloustieteelliseen aateympäristöön kuin talousjournalismin kieleenkin, mutta yleiskielelle ne kääntyvät huonosti. Tämä taas rajaa sitä, ketkä tosiasiaa voivat osallistua taloudesta ja talouspolitiikasta käytyyn keskusteluun. Erityisesti yleisanomalehti Helsingin Sanomat panosti monimutkaisen kriisin taustojen yleistajuiseen selittämiseen, mutta vasta kriisin käännyttyä todella vakavaksi syksyllä 2008. Lehden voi arvioida onnistuneen tässä kokonaisuudessaan varsin hyvin. Tehtävä ei ole helppo, koska jos monimutkaisia asioita selitetään monimutkaisesti, suuri osa lukijoista menettää kiinnostuksensa. Jos taas asioita yritetään tehdä kaikille yleisöille ymmärrettäviä ja houkuttelevia niitä voimakkaasti yksinkertaistamalla, syy- ja seuraussuhteiden hahmottaminen voi käydä mahdottomaksi, ja juttu itse

asiassa vain vaikeuttaa vaikkapa rahoitusmarkkinoiden toiminnan ymmärtämistä (Doyle 2006, 434–438).

Lisäksi, kuten luvussa 2 todettiin, kriisitapahtumien uutisointia on kaikissa lehdissä leimannut tietty lyhytjänteisyys, minkä vuoksi kokonaiskuvan saaminen taloustilanteen kehityksestä on erityisesti taloutta harvakseltaan seuraaville lukijoille saattanut olla vaikeaa. Talouden tapahtumien hahmottaminen nousuiksi ja laskuiksi kurssikäyrillä on omiaan suuntaamaan katseet hyvin lyhyen aikavälin muutoksiin. Taloutta koskeva tieto on 2000-luvulla entisestään nopea-tempoistunut, ja rahaa ja pörssikursseja koskevalta tiedonvälitykseltä odotetaan lähes reaaliaikaisuutta (Majapuro 2006, 27). Samanaikaisesti talouden pitkien kehityskulkujen seuraaminen ja selittämien yleisölle on resurssipulasta kärsivälle journalismille selkeästi haaste. Kriisien ennakoimiseksi olisi tämän päivän informaatiotulvasta kuitenkin kyettävä erittelemään tulevaisuuden kannalta olennaisia merkkejä (Ojala 2005, 16).

5. Kriisin talouspolitiikka julkisuudessa

Journalistinen media on talouspolitiikalle tärkeä ainakin neljällä eri tavalla. Ensimmäkin sen voi ajatella toimivan eräänlaisena vallitsevien näkemysten kiteyttämisen paikkana. Asiantuntijat ja päättäjät tiivistävät mediakommenteissaan eri lähteistä hankkimiaan tietoja ja toisaalta saavat mediasta käsityksen siitä, mitä muut talouden asiantuntijat ja päättäjät taloustilanteesta ja talouspolitiikasta ajattelevat. Näin media on siis mukana rakentamassa yhteisesti jaettuja *totuuksia*, joiden varassa päätöksiä tehdään (ks. Kunelius et al. 2009, 388–395).

Media on päättäjille tärkeä myös siksi, että siinä kiteytyy enemmän tai vähemmän myönteisiä tai kielteisiä *mielikuvia* päättäjistä itsestään ja heidän taustayhteisöistään. Tämä taas vaikuttaa päättäjien vaikutusvaltaan ja heidän harjoittamansa politiikan uskottavuuteen (ks. em., 380–388). Mielikuvat ja totuudet ovat tärkeitä yhtäältä siksi, että ne vaikuttavat markkinoilla talouspolitiikkaa kohtaan tunnettuun luottamukseen. Toisaalta ne ovat tärkeitä talouspoliittisen vallankäytön legitimiisyyden kannalta: hallituksen päätöksentekokyky nojaa viime kädessä kuitenkin eduskunnan ja äänestäjien luottamukseen.

Kolmanneksi mediajulkisuus on päättäjille tärkeä siksi, että se on yksi *poliittisen pelin* areenoista. Julkisuuden avulla pyritään vahvistamaan omia tavoitteita tukevia perusteluja, hakemaan neuvotteluasemia ja horjuttamaan poliittisten vastustajien argumentteja (ks. em., 431–446). Talouspolitiikassa tällainen peliasetelma syntyy helposti hallituksen ja opposition välille, koska parlamentarismen periaatteiden mukaisesti nimenomaan hallitus tekee ratkaisut ja kantaa niistä vastuun, kun taas oppositio pyrkii horjuttamaan hallituksen asemaa ja esittämään vaihtoehtoja hallituksen tekemille ratkaisuille.

Kaikki kolme yllä esitettyä näkökulmaa lähestyvät talouspolitiikan julkisuutta vallankäytön näkökulmasta. Neljänneksi talouspolitiikan julkisuutta on kuitenkin syytä tarkastella myös normatiivisesti, demokratian ja julkisuusteorian

kannalta. Tällöin voidaan kysyä, kuinka kriittistä ja moninäkökulmaista talouspoliittinen keskustelu on: ketkä selittävät ja arvioivat kriisiä ja sen edellyttämiä toimenpiteitä julkisuudessa?

Talouspolitiikka on käsitteenä laaja. Se pitää sisällään sekä valtion talousarvioon sisältyvien määrärahojen suoran vaikutuksen yhteiskunnan eri sektoreille että verotuksen, lainsäädännön, tulopolitiikan ja muiden välillisten keinojen epäsuoremman vaikutuksen talouselämän toimintaedellytyksiin, vientiin ja kauppaan. (Sounela 2001, 10.) Raimo Sounela luonnehtii talouspolitiikan ja talouskriisin asemaa yhteiskunnassa seuraavasti:

Talouspolitiikka koskettaa kaikkia yhteiskunnan osajärjestelmiä: talousjärjestelmää, poliittista järjestelmää ja sosio-kulttuurista järjestelmää. Vastaavasti taloudellinen kriisi (esim. talouslama) ei jää ainoastaan systeemikriisiksi talousjärjestelmässä, vaan se voi välittyä ja muuntua rationaliteettikriisiksi ja legitimiyskriisiksi poliittisessa järjestelmässä sekä motivaatiokriisiksi sosio-kulttuurisessa järjestelmässä. Talouspolitiikan retoriikan avulla kriisille annetaan haluttu ilmiasu. (Sounela 2001, 9.)

Aiemmassa suomalaista päätöksentekoa koskevassa tutkimuksessa (Kantola 2002b, 297; Alho 2004, 310; Herkman 2008, 97; Kunelius et al. 2009, 253) on tullut selvästi esiin, että päättäjät usein kokevat mediajulkisuuden uhaksi rationaaliselle päätöksenteolle. Tästä syystä varsinaista päätösvalmistelua ja osapuolten välisiä neuvotteluja pyritään suojaamaan julkisuudelta, kun julkisuudessa taas toimitaan ”julkisuuden ehdoin”, asioita tarkoitushakuisesti yksinkertaistaen ja kärjistäen. Epävirallisiin, eliittien sisäisiin ryhmiin ja verkostoihin perustuvan keskusteluperinteen on arvioitu helpottaneen julkista vaikenemista (Kiander & Vartia 1998, 171).

Samoissa tutkimuksissa on nähty uhkana, että varsinainen päätöksenteko vetäytyisi entistä enemmän julkisuuden ulottumattomiin. Monet tutkimuksiin haastatelluista päättäjistä pitävät yhtenä kehityksen syynä median lisääntyvää pinnallisuutta ja sensaatiohakuisuutta. Samaan tapaan Postipankin entinen pääjohtaja ja politiikan taustavaikuttaja Seppo Lindblom (2007, 103–148) arvioi pamflettikirjassaan yhteiskunnan kehittyneen kohti lyhytjänteistä ”kvartaalikulttuuria”, mikä niin politiikan kuin mediankin osalta on näkynyt kaupallistumisena, viihteellistymisenä ja pyrkimyksenä yksinkertaistaa ja banalisoida yhteiskuntapoliittisia valintoja.

Talouspoliittisessa päätöksenteossa demokratian edellyttämän avoimuuden on koettu uhkaavan erityisesti rahoitusmarkkinoiden luottamusta. Talouspolitiikan linjaa koskevien avoimien erimielisyyksien on uskottu herättävän markkinoilla

epävarmuutta, minkä puolestaan on arvioitu heijastuvan esimerkiksi siihen, kuinka edullisesti valtio saa lainaa. Tällainen julkisten puheenvuorojen yksimielisyyden korostus ja varsinaisen pohdiskelevan keskustelun suojaaminen julkisuudelta tuli voimakkaasti esiin 1990-luvun laman talouspoliittisten päättäjien haastatteluissa. (Kantola 2002b.)

Huoli talouspolitiikkaa kohtaan tunnettavasta luottamuksesta oli avainasia myös vuoden 2008 taluskriisin yhteydessä. Tämä näkyy esimerkiksi valtiovarainministeri Jyrki Kataisen Kansantaloustieteelliselle yhdistykselle marraskuussa 2008 pitämässä esitelmässä, jossa hän totesi, että ”[j]os politiikan johdon mukaisuuteen ei uskota, jää myös elvytyksen teho vähäiseksi” ja että ”ilman luottamusta ei ole olemassa sellaista talouden toimintaympäristöä, joka tukee kasvua ja työllisyyttä ja tätä kautta kaikkien suomalaisten hyvinvointia”. Luottamuksessa on kyse niin kuluttajien kuin institutionaalisten sijoittajienkin uskosta siihen, että valtiontalouden tasapaino pitkällä aikavälillä säilyy eikä luvassa ole elvytystoimien jälkeen pian taas tuntuja menoleikkauksia ja veronkiristyksiä. Luottamus voidaan Kataisen mielestä saavuttaa suuntaamalla elvytystoimet julkisen talouden pysyvän kasvattamisen sijaan joka tapauksessa toteutettavien, perusteltujen investointihankkeiden aikaistamiseen. (Katainen 2009, 59–62.)

Koska luottamus koetaan talouspolitiikan kannalta tärkeäksi, voi olettaa, että talouspolitiikan päättäjät arvioivat myös julkisuutta siltä kannalta, tukeeko vai horjuttaako se tällaista luottamusta. Voi olla, että 1990-luvun tavoin luottamusta herättäväksi arvioidaan myös nykyisin nimenomaan selkeät ja yksimieliset viestit sen sijaan, että luottamusta rakennettaisiin tuomalla erimielisyydet, epävarmuudet ja pohdinnat avoimesti myös suuren yleisön arvioitaviksi. Tähän viittaa ainakin se, että päättäjien keskuudessa ylipäätään suhtaudutaan epäilevästi keskeneräisten ja neuvoteltavana olevien asioiden julkiseen sovitteluun ja pohdintaan (Kunelius et al. 2009, 422–446). Kuitenkin jo 1990-luvun kriisin jälkipyykissä tuotiin esiin, että yksi kriisiin johtaneista syistä oli nimenomaan avoimen kriittisen julkisuuden puute markkinoiden avaamiseen liittyneissä kysymyksissä. Kuten Kantola (2002b) tiivistää, ”se keskustelu jäi käymättä”. Tuolloinen vakaan markan politiikka muuttui kestäättömäksi viennin ja vaihtotaseen heikkenemisen takia. Kianderin ja Vartian (1998, 321) mukaan muuttuneesta tilanteesta ei käyty julkisuudessa laajempaa keskustelua, koska se olisi vaikeuttanut valitun linjan läpivientiä. He kuitenkin katsovat, että korkeatasoinen julkinen talouspoliittinen keskustelu nimenomaan tukee talouspolitiikan harjoittamista. Vastaavasti Lindblom suosittelee, että luottamusta haettaisiin yksimielisyyden ja yksinkertaistettujen totuuksien sijaan asioiden monimutkaisuuden tunnustamisesta ja yhteiskuntapoliittisten tavoiteristiriitojen selkiyttämisestä (Lindblom 2007, 133, 146).

Tässä luvussa tarkastellaan talouspolitiikkaa koskevaa journalismia ja julkista keskustelua yhtäältä vuoden 2008 talouskriisiä koskevien juttujen sisällönanalyysiin ja toisaalta talouspolitiikan asiantuntijoiden ja osallisten teemahaastatteluihin nojaten. Edeltäneistä luvuista poiketen sisällönanalyysissä on tarkasteltu juttuaineistoa 2. (ks. luku 1.), johon kerättiin lehdistä suoraan talouskriisiä koskevia kirjoituksia.

Luvussa 5.1. kuvataan lyhyesti valtiovarainministeriön tiedotteiden pohjalta Suomen hallituksen talouspoliittiset toimenpiteet kriisin aikana. Tämän jälkeen luvussa 5.2. selvitetään ensin määrällisen sisällönanalyysin avulla, ketkä esittävät näkemyksiään talouskriisikirjoittelussa ja luonnehditaan sitten näiden tahojen roolia talouskriisiä koskevassa julkisessa keskustelussa. Mitkä eri tahot ottavat kantaa kriisin vaatimaan talouspolitiikkaan lehdissä? Miten nämä tahot yrittävät julkisuudessa vakuuttaa lukijoita yhtäältä ehdotettujen politiikkojen tarpeellisuudesta ja toisaalta niiden vaikuttavuudesta? Millä tavoin päätöksentekoon liittyvä epävarmuus, erimielisyydet, intressit ja ristiriidat tuodaan jutuissa esiin? Missä määrin journalismi toisin sanoen toimii talouspoliittisen julkisen harkinnan areenana ja missä määrin se pikemminkin vain kirjaa jälkikäteen hallituksen tekemät ratkaisut?

Luvussa 5.3. selvitetään teemahaastattelujen avulla talouden asiantuntijoiden suhtautumista talouspoliittisen keskustelun ja päätöksenteon avoimuuteen ja julkisuuteen sekä ylipäätään heidän käsityksiään julkisuuden merkityksestä talouspolitiikassa. Kuinka olennaiseksi journalistinen julkisuus koetaan yhtäältä markkinoiden luottamuksen ja toisaalta kansalaisten luottamuksen (politiikan legitimitetti) kannalta. Millä tavoin ja kuinka aktiivisesti journalismia pyritään käyttämään tällaisen luottamuksen rakentamisen välineenä? Millaisia riskejä haastatellut näkevät journalistisessa julkisuudessa talouspolitiikan onnistumisen kannalta? Tuleeko haastatteluissa esiin esimerkkejä tapauksista, joissa journalistista julkisuutta olisi tietoisesti käytetty tukemaan jotain talouspoliittista operaatiota tai tavoitetta?

Luvussa 5.4. talouskriisin talouspoliittista keskustelua analysoidaan vielä sisällölliseltä kannalta: miten kriisin hallintaan tähtääviä toimenpiteitä perusteltiin, millaista keskustelua niistä käytiin ja millaisia vaihtoehtoja esitettiin? Ylsikö julkinen keskustelu talouspolitiikan perustaviin paradigmatteihin, vai oliko kyse pikemminkin keskustelusta vallitsevan paradigman puitteissa? Analyysi kohdennetaan erityisesti seuraavia neljää toimenpidetokokonaisuutta koskevaan keskusteluun: 1) elvytys ja valtion velanotto, 2) yrityksiä, vientiä ja työllisyyttä tukevat toimenpiteet, 3) kansainvälisen koordinaation lisääminen sekä 4) rahoitusmarkkinoiden sääntelyn ja valvonnan lisääminen.

5.1. Suomen hallituksen talouspoliittiset kriisitoimenpiteet

Kuten luvussa 2. todettiin, kotimaisissa lehdissä alettiin puhua kriisin edellyttämistä toimenpiteistä vasta siinä vaiheessa, kun rahoitusmarkkinoiden tilanne kärjistyi maailmalla syksyllä 2008 ja tuli ilmeiseksi, ettei Suomikaan tulisi selviämään kriisistä ”kuivin jaloin”. Hallituksen ja Suomen Pankin edustajat osallistuivat jo tätä ennen kansainväliseen ja EU-tasoiseen keskusteluun kriisistä. Esimerkiksi Suomen valtiovarainministeri osallistuu kuukausittain pidettävään EU:n valtiovarainministerien Ecofin-neuvostoon, jossa jo vuonna 2007 käytiin keskustelua rahoitusmarkkinoiden tilanteesta ja laadittiin tilanteen ratkaisuun pyrkiviä ”tiekarttoja”. Näillä tiekartoilla tavoiteltiin valtiovarainministeriön syyskuun 2008 alussa julkaistun tiedotteen mukaan ”markkinoiden läpinäkyvyyden parantamista ja arvopapereiden arvostussääntöjen kehittämistä”, ”rahoituslaitosten riskinhallintaa”, ”lividiteettiriskien hallintaa”, ”rajat ylittävien finanssiryhmien valvonnan kehittämistä” sekä pohdittiin ”luottoluokituslaitosten roolia”. (vm 11.9.2008, tiedote 141/2008.)

Hallitus laati vuoden 2009 budjetin elokuussa 2008. Tiedotteessa ei mainittu elvytystä, mutta siinä kerrottiin varautumisesta suhdanteiden heikkenemiseen. **Verotusta kevennettiin** 1,8 miljardilla eurolla. Myös joitakin **tiehankkeita aikaistettiin**. Vielä lokakuun 2008 alussa ministeriö arvioi kolmannen lisäbudjetinsa julkistamisen yhteydessä Suomen talouden olevan ”perustaltaan terve” ja työllisyys tilanteen paranevan suhdanteiden heikentymisestä huolimatta. Myös työllisyysmenojen arvioitiin vähenevän ja talouden säilyvän ylijäämäisenä (vm 1.10.2008, tiedote 151/2008). Erityisiä talouden elvyttämiseksi kutsuttuja kotimaisia toimia ei tässä vaiheessa esitetty. Lisärahaa suunnattiin kuitenkin **tiehankkeisiin, energia-avustuksiin sekä vuokra-asuntotuotannon takauksiin**.

Valtiovarainministeriö tiedotti Suomen painottaneen Ecofin-neuvoston lokakuun kokouksessa EU:n yhtenäisen ja koordinoitun linjan varmistamista kriisitilanteen hoidossa (vm 3.10.2008, tiedote 155/2008). Ensimmäisenä varsinaisena kriisiin liittyvänä toimenpiteenä kerrotaan lokakuun 10. päivänä julkaistussa tiedotteessa hallituksen esittäneen eduskunnalle **talletussuojan nostamista 25000 eurosta 50000 euroon** (vm 10.10.2008, tiedote 161/2008). Euromaiden johtajat päättivät Pariisissa pankkien tukitoimista 12.10.2008. Muiden euro maiden mukana myös **Suomi varautui tukemaan pankkejaan** muun muassa takaamalla uusia velkainstrumentteja ja tarvittaessa pelastamaan kriisipankin valtion pääomituksen avulla. Vuoden 2010 alkuun mennessä yksikään suomalainen pankki ei ollut turvautunut näihin tukitoimiin (Hetemäki 2010, 18). Lokakuun lopulla EU:n puheenjohtajamaa Ranska linjasi Ecofin-neuvostossa, että

maailmanlaajuisissa kriisitoimenpiteissä tulisi painottaa muun muassa terveitä kannustinrakenteita, rahoitusmarkkinoiden toimijoiden vastuun lisäämistä sekä rahoitusmarkkinoiden läpinäkyvyyden lisäämistä. Sääntely- ja valvontakehikot pitäisi yhdenmukaistaa vakauden turvaamiseksi ja riskejä ennakoida paremmin. (VM 31.10.2008, tiedote 179/2008). Marraskuun alussa EU:n komissio ehdotti luottolaitosten riskien hallintaan tähtäävää direktiiviä, muun muassa luottojen arvopaperistamiselle asetettujen vaatimusten tiukentamista sekä rajat ylittävän valvonnan tehostamista jäsenvaltioiden yhteisten valvontakollegioiden kautta (VM 6.11.2008, tiedote 184/2008).

Marraskuussa 2008 hallitus täydensi vuoden 2009 budjettia päivitetyn suhdanne-ennusteen pohjalta. Nyt talouskasvun ennustettiin hidastuvan Suomessa selvästi vuonna 2009 ja viennin supistuvan kansainvälisen kysynnän vähentyessä. Myös investointien arvioitiin vähentyneen vaimentuneen kysynnän ja rahoituskustannusten kohoamisen seurauksena, joskin hallituksen esittämien ”suhdannetilanteeseen hyvin sopivien” veronkevennyksien uskottiin vahvistavan kotimaista kulutuskysyntää. Työttömyyden ennustettiin silti kääntyvän nousuun talouskasvun hidastuessa. Tiedotteessa puhutaan suoraan elvytyksestä ja kerrotaan **asunto- ja korjausrakentamiseen** sekä **viennin edistämiseen** suunnatun rahaa. Työllisyystoimina hallitus esitti 1,2 miljoonan euron lisäystä työllistymislisää ja työllistymispalkkiota koskevaan kokeiluun. Budjetti painui 2,5 miljardia miinukselle ja hallitus otti uutta velkaa. (VM 18.11.2008, tiedote 189/2008.)

Hallitus aikaisti vuoden 2009 ensimmäisen lisäbudjetin keväältä tammikuulle. Elvytystoimenpiteiden todettiin lisäävän määrärahoja ja laskevan valtion tuloja nettomääräisesti 662 miljoonalla eurolla. Lisäksi **yritysrahoitukseen ja viennin rahoitukseen** kohdennettiin budjetissa 1,35 miljardin euron määrärahat. Lisätalousarvioesitys oli 5,6 miljardia euroa alijäämäinen ja nettolainanotoksi vuonna 2009 esitettiin 8 miljardia euroa. Viennin tukemisen lisäksi päätettiin **työnantajien kela-maksun poistamisesta, väyläinvestoinneista sekä putkiremonttien ja muun rakentamisen tukemisesta**. Maaliskuussa 2009 valtiovarainministeri oli mukana Ecofin-neuvostossa valmistelemassa EU:n linjaa Lontoossa huhtikuun alussa pidettyyn G20-maiden huippukokoukseen. EU korosti kokouksessa kansainvälisen koordinaation ja yhteistyön merkitystä sekä sääntelyn, valvonnan ja läpinäkyvyyden parantamista. (VM 6.2.2009, tiedote 21/2009) Valtiovarainministeriön alivaltiosihteeri Martti Hetemäki (2010, 20–21) arvioi, että Suomen teollisuuden ongelmien helpottamisessa olennaisimpia ovat olleen nimenomaan kansainväliset EU:n ja G20:n puitteissa sovitut toimet, erityisesti finanssipoliitiikan elvytys.

Elokuussa 2009 hallitus laati työllisyyteen keskittyvän budjetin vuodelle 2010, joka päätettiin rahoittaa menoleikkausten sijaan velalla. Budjetissa oli myös eri

ministeriöiden määrärahoista kerätty varoja esimerkiksi **koulutukseen ja investointeihin**. **Arvonlisäveroa hallitus päätti kiristää** kesällä 2010 yhdellä prosenttiyksiköllä. Syyskuun 2009 lisäbudjetissa päätettiin sijoittaa **investointien aikaistamiseen** 65 miljoonaa euroa. Vuonna 2009 **valtio otti velkaa** yli 10 miljardia euroa. (VM 31.7.2009, tiedote 95/2009; VM 10.9.2009, tiedote 112/2009; VM 15.9.2009, tiedote 114/2009.)

5.2. Talouskriisiä koskevan julkisen keskustelun osapuolet

Talousjournalisteilla on omat asiantuntijaverkostonsa, joiden puoleen tavataan kääntyä silloin, kun talouden ilmiöt tarvitsevat selittäjää ja ennustajaa. Esittäessään näkemyksiään talouskriisistä julkisuudessa näihin verkostoihin kuuluvat ihmiset tietyllä tavalla ”kotiuttavat” kansainvälisen kriisin osaksi kansallista todellisuutta. Tästä syystä on olennaista, missä määrin eri intressi-, asiantuntija- ja kansalaisryhmät pääsevät esiin talouskriisiä koskevassa keskustelussa ja mitä vaikutuksia eri puhujien tavoilla määritellä kriisiä on siihen, millaiseksi keskustelu muotoutuu. Talousjournalismin toimitukselliset rutiinit luonnollisesti ohjaavat sekä juttuaiheiden että lähteiden valintaa. Lisäksi esimerkiksi Kiander ja Vartia (1998, 169) arvioivat, että julkisen keskustelun avoimuuden ongelmana on ollut se, että monet siihen osallistuvat osapuolet ovat osa ”establismenttia” ja kantavat sen vuoksi vastuuta virallisen linjan onnistumisesta. Jos virallisen linjan ulkopuoliset äänet eivät pääse julkisessa keskustelussa esiin, saattaa tämä typistää julkisuuden näytösluonteiseksi aidon keskustelun sijaan.

Talousjournalismi on 2000-luvulla muuttunut entistä nopeatempoisemmaksi, mikä vaikuttaa suoraan myös toimittajien rutiineihin ja lähdekäytäntöihin (Majapuro 2006, 27–28). Taloussanomissa uutispäälliköinä toimineet Risto Pennanen ja Martti Ristimäki kuvaavat talousjournalismin lähdekäytäntöjä seuraavasti:

Lähteitä etsivät taloustoimittajat kulkevat valitettavan paljon samoja polkuja kerta toisensa perään. Tuttujen polkujen päästä löytyvät myös tutut lähteet, joiden mielipiteetkin pysyvät muuttumattomina. Näin talousmediat tarjoavat asiakkailleen yllätyksettömiä, ikivihreitä näkemyksiä. (...) Vaikka useimpiin uutisiin on mahdollista löytää kymmeniä erilaisia lähteitä kommentoimaan asioita, hallitsevat talousmediaa samojen miesten lausunnot. (Pennanen & Ristimäki 2003, 177)

Tässä alaluvussa tarkastellaan kriisiin liittyvissä jutuissa esiintyvien puhujaryhmien osuuksia eri lehdissä ja näiden eri tahoja edustaneiden puhujien rooleja

käydyssä keskustelussa.²⁹ Helsingin Sanomien jutuissa suomalaispuhujien osuus on 56 prosenttia ja Kauppalehden jutuissa 36 prosenttia. Financial Timesin juttujen puhujista 29 prosenttia on brittejä. Helsingin Sanomissa talouskriisiä koitetaan siis selvästi kotimaisemmin voimin kuin tarkastelluissa talouslehdissä. Tämän voi olettaa johtuvan siitä, että talouslehdet seuraavat Helsingin Sanomia yksityiskohtaisemmin kansainvälisten finanssimarkkinoiden tapahtumia, kuten päivittäisiä markkina- ja suhdannenäkymiä.

Tarkastellut sanomalehdet eroavat kooltaan ja resursseiltaan, mikä näkyy myös niiden mahdollisuuksissa käyttää useita lähteitä yksittäisissä jutuissa. Kun Kauppalehdestä ja Helsingin Sanomista kerätyissä jutuissa vain noin joka kymmenennessä on vähintään viisi puhujaa (ks. taulukko 5.1.), siteerataan vähintään viittä lähdettä joka viidennessä Financial Timesin jutussa. Vastaavasti enintään yhtä lähdettä lainaavien juttujen osuus on kotimaisissa lehdissä suurempi kuin Financial Timesissa.³⁰

TAULUKKO 5.1. Puhujien määrä jutuissa lehdittäin.

Jutun puhujamäärä	HS %	KL %	FT %	Yht %	Yht. N
Enintään 1	53	54	46	49	236
2	17	18	17	17	83
3	12	14	12	13	60
4	9	4	7	7	32
5	6	6	9	8	36
Vähintään 6	2	4	10	6	30
Yht. (%)	100	100	100	100	
Yht. (N)	124	114	239		477

29 Analyysi perustuu sanahakuaineistoon, johon on kerätty suoraan talouskriisiä koskevia juttuja (ks. luku 1.). Analyysiin valikoitui kaikkiaan 477 juttua, ja niissä esiintyi kaikkiaan 1075 puhujaa. Nämä kaikki ovat mukana taulukossa 5.1. esitetyssä analyysissä. Muuten kustakin jutusta luokiteltiin vain enintään viiden ensimmäisen puhujan tiedot ja lausumat, ja luokiteltujen puhujien määräksi muodostui näin 1006. Uutisjutuissa puhujaksi katsottiin taho, jota lainataan joko suoralla tai epäsuoralla esityksellä tai näitä muistuttavalla esitystekniikalla (esim. X:n mukaan...). Mielipidejutuissa puhujaksi katsottiin jutun kirjoittaja. Sanahaun toteutus ja otannan perusteet kuvataan liitteessä 1, ja aineiston luokitusrunko esitetään liitteessä 2.

30 Jutussa siteerattujen määrästä ei voi suoraan päätellä juttua varten haastateltujen määrää. Jonkinlaista suuntaa se siitä kuitenkin antaa.

Ylivertaisten resurssiensa ja jutuissa siteerattujen lähteiden runsauden takia Financial Timesin talouskriisijuttujen voisi siis olettaa olevan kotimaisia lehtiä moniäänisempiä. Välttämättä näin ei kuitenkaan ole, sillä aidossa moniäänisyydessä ei niinkään ole kyse siitä, kuinka monta tahoa jutussa esiintyy vaan siitä, kuinka moninaisia intressejä ja näkökulmia jutussa esiintyy (vrt. Reunanen 2003, 336–357). Kriisikirjoittelun tällaista moniäänisyyttä tutkittiin luokittelemalla jutut sen mukaan, viitataanko niissä erimielisiin arvioihin tai näkemyksiin talouden näkymistä, talouspolitiikasta tai muista talouteen liittyvistä kysymyksistä. Moniäänisyydeltä ei siten edellytetty, että kaikkien eri näkemysten edustajat olisivat itse esiintyneet jutussa puhujina. Näin mitaten Helsingin Sanomissa moniäänisten juttujen osuus oli 57 prosenttia, Financial Timesissa 51 prosenttia ja Kauppalehdessä 39 prosenttia. Tällainen moniäänisyys ei siis näytä riippuvan jutussa siteerattujen lähteiden määrästä, koska juttuun on voitu haastatella useita samanmielisiä lähteitä. Seuraava sitaatti on esimerkki tyypillisestä tapauksesta, jossa yksi juttuun siteerattu henkilö kommentoi kriittisesti tahoa, joka ei itse esiinny jutussa puhujana:

Hallitusta on arvosteltu siitä, että elvytys kohdentuu miehille, kun yritetään työllistää rakennusalaan. ”Taantuma koskettaa ensi vaiheessa miesvaltaisia aloja kuten rakentamista. Naisvaltaisilla aloilla kuten kunnissa, kaupoissa ja ravintoloissa ei vielä ole suurta hätää”, Sailas vastaa kritiikkiin. (HS 10.1.2009)

Useiden eri lähteiden siteeraaminen jutussa on kuitenkin moniäänisyydenkin kannalta eduksi sen vuoksi, että näin eri tahot voivat paremmin itse esittää oman kantansa. Onhan esimerkiksi veroelvytystä koskevassa keskustelussa eri asia, jos jutussa vain opposition edustaja kritisoi hallituksen linjaa kuin jos tämän lisäksi myös hallituksen edustaja saa perustella linjaansa.

Taulukossa 5.2. esitetään puhujaryhmien osuudet tarkasteltavissa lehdissä. Jakaumat esitetään erikseen tammikuusta 2007 kesäkuuhun 2008 (1Q 07 – 2Q 08) ja heinäkuusta 2008 maaliskuuhun 2009 (3Q 08 – 1Q 09). Ensimmäisen tarkastelujakson voi ajatella edustavan ”normaaliaikaa”, kun taas jälkimmäinen kuvaa lähinnä akuutin kriisin vaihetta.

Taulukossa 5.3. puolestaan esitetään nimenomaisesti kriisin edellyttämiä toimenpiteitä kommentoivien puhujien osuudet puhujaryhmittäin.

TAULUKKO 5.2. Juttujen puhujat toimijaryhmittäin.

	1.1.2007-30.6.2008				1.7.2008-31.3.2009				Kaikki yhteensä	
	HS	KL	FT	Yht.	HS	KL	FT	Yht.	%	N
	%	%	%	%	%	%	%	%		
Pankit ja finanssiala	30	53	40	42	5	24	21	17	26	260
Liiketoimittajat	2	3	8	6	6	7	13	10	8	83
Elinkeinoelämän järjestöt	0	6	5	5	5	10	6	6	6	58
Asiantuntijat yleensä (ekonomistit, analyytikot tms.)	6	1	5	4	3	6	3	3	4	36
Elinkeinoelämä yhteensä	37	64	58	56	19	46	43	36	43	437
Hallitus tai ministeri	0	2	3	3	16	8	10	11	8	81
Poliittiset puolueet	4	1	4	3	6	0	6	5	4	43
Parlamentti, kansan- edustaja	0	1	1	1	0	0	0	0	0	4
Presidentti	0	2	1	1	6	1	4	4	3	31
Politiikka yhteensä	4	6	10	8	28	9	20	20	16	159
Media	22	11	8	11	18	15	7	12	12	118
Tutkimuslaitokset ja yliopistot	7	6	8	8	14	12	8	11	10	97
Virkamiehet	4	0	2	2	8	3	9	7	5	55
Kansallinen keskuspankki	9	6	7	7	1	3	2	2	4	38
EKP	2	1	0	1	0	2	1	1	1	7
Keskuspankit yhteensä	11	7	7	8	1	5	3	3	4	45
Yksityiset kansalaiset	6	0	2	2	3	1	2	2	2	21
Kansalaisjärjestöt	4	1	0	1	1	1	0	0	0	5
Ay-liike	0	1	0	1	3	3	1	2	1	14
Kansalaiset ja järjestöt yhteensä	9	2	2	3	6	5	3	4	4	40
EU tai sen edustaja	2	1	0	1	3	4	1	2	2	16
Kv-järjestöt (IMF, Maailmanpankki)	2	0	1	1	2	0	2	1	1	13
EU ja kv-järjestöt yhteensä	4	1	1	2	4	4	3	4	3	29
Muu	2	2	2	2	2	1	4	3	3	26
<i>Yhteensä (%)</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	
<i>Yhteensä (N)</i>	<i>54</i>	<i>94</i>	<i>212</i>	<i>360</i>	<i>192</i>	<i>123</i>	<i>331</i>	<i>646</i>		<i>1006</i>

TAULUKKO 5.3. Kriisin edellyttämiä toimenpiteitä kommentoivat puhujat toimijaryhmittäin.

	HS %	KL %	FT %	Yhteensä	
				%	N
Pankit ja finanssiala	17	45	35	34	203
Liikelyritykset	9	5	13	11	64
Elinkeinoelämän järjestöt	4	5	6	6	34
Asiantuntijat yleensä (ekonomistit, analyytikot tms.)	3	5	4	4	24
Elinkeinoelämä yhteensä	34	59	58	54	325
Hallitus tai ministeri	3	3	3	3	19
Poliittiset puolueet	3	1	2	2	11
Parlamentti, kansanedustaja	0	0	0	0	0
Presidentti	0	1	2	1	7
Politiikka yhteensä	6	5	7	6	37
Tutkimuslaitokset ja yliopistot	19	8	10	11	67
Media	14	15	8	11	65
Virkamiehet	10	2	5	5	32
Kansallinen keskuspankki	4	4	4	4	24
EKP	0	2	0	0	3
Keskuspankit yhteensä	4	5	4	4	27
Yksityiset kansalaiset	6	1	3	3	19
Kansalaisjärjestöt	3	2	0	1	5
Ay-liike	1	0	1	0	3
Kansalaiset ja järjestöt yht.	9	2	4	4	27
EU tai sen edustaja	1	2	0	1	5
Kv-järjestöt (IMF, Maailmanpankki)	0	0	1	0	3
EU ja kv-järjestöt yhteensä	1	2	1	1	8
Muu	2	2	3	2	14
Yhteensä (%)	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	116	132	354		602

Kuten edellä on jo havaittu, Suomea koskeva talouspoliittinen keskustelu oli vähäistä aina heinäkuuhun 2008 saakka. Vuoden 2007 keskustelu painottuu aineistossa aluksi Financial Timesiin, ja suomalaislehdissä referoidut kannanotot koskevat alkuun lähinnä USA:n sekä myöhemmin Euroopan Unionin kriisitoimia. USA:ssa poliittinen keskustelu kävi sen sijaan vilkkaana läpi koko tutkimusjakson, osittain käynnissä olleen presidentinvaalikampanjan kiihdyttä-

mänä. Koska luvun näkökulma on talouspoliittisessa keskustelussa, tarkastellaan toimijaryhmistä ensin varsinaisia poliittisia toimijoita ja verrataan sitten muita toimijoita heihin.

5.2.1. Poliitikkojen välinen keskustelu talouskriisistä on suomalaislehdissä vähäistä

Poliittinen keskustelu aktivoituu lehdissä todella vasta syksyllä 2008, mikä näkyy selvästi myös keskusteluun osallistuneiden tahojen jakaumista. Ennen heinäkuuta 2008 ei aineistoon kerätyissä Helsingin Sanomien jutuissa ole ainuttakaan Suomen tai minkään muunkaan maan hallituksen tai ministerin kommenttia kriisistä (taulukko 5.2.). Kauppalehden ja Financial Timesin jutuissakin niitä on vain muutamia. Kun poliitikkojen välinen keskustelu syksyllä 2008 käynnistyy, se näyttää painottuvan selvästi voimakkaammin yleisanomalehti Helsingin Sanomissa kuin talouslehdissä. Helsingin Sanomissa poliitikkojen osuus kasvaa 28 prosenttiin ja elinkeinoelämän edustajien osuus putoaa 19 prosenttiin. Talouslehdissä poliitikot ovat esillä heinäkuun 2008 jälkeenkin selvästi vähemmän kuin elinkeinoelämän edustajat.

Suoranaisesti talouspoliittisia toimenpiteitä koskevista kommentteista (taulukko 5.3.) poliitikkojen osuus on yllättäen vielä pienempi kuin kriisikirjoittelussa ylipäättään. Sen sijaan elinkeinoelämän kommentointi korostuu entisestään: molemmissa talouslehdissä elinkeinoelämän osuus toimenpiteitä koskevista kommentteista on lähes 60 prosenttia, kun taas yleisanomalehti Helsingin Sanomissa osuus jää 34 prosenttiin.

Kun hallituksen edustajat syksyllä 2008 ryhtyvät kommentoimaan kriisiä, suomalaislehdissä näkemyksiään esittää etenkin valtiovarainministeri Jyrki Katainen ja Financial Timesissa pääministeri Gordon Brown. Myös USA:n valtiovarainministeri Henry Paulson on äänessä varsin usein. Suomen pääministerin Matti Vanhasen kriisiin liittyviä kommentteja on aineistossa vasta loppusyksyltä 2008. Suomen presidentti ei aineiston jutuissa osallistu lainkaan kriisikeskusteluun, ja maailman presidenteistä äänessä ovat lähinnä Yhdysvaltain presidentit George W. Bush ja Barack Obama sekä Ranskan presidentti Nicolas Sarkozy.

Valtiovarainministeri Jyrki Katainen esitetään mediassa korostetun määrätietoisenä ja rauhallisena, ja hänen käsityksensä Suomen suojatusta tilanteesta raportoidaan usein ilman arvioon liittyviä epävarmuuksia (ks. edellä luku 2). Tämä julkisuuskuva on ollut lähes päinvastainen kuin 1990-luvun lamassa, jossa menoleikkauksiin perustunut talouspolitiikka edellytti kansalaisten kriisitietoisuuden nostattamista ja suoranaista pelottelua (Kantola 2002b). Tuolloin kyse oli myös luottamuksesta Suomen markkaa kohtaan, ja kansainvälisiä rahoitus-

markkinoita oli korostetusti rauhoiteltava kireällä finanssipolitiikalla. Tuoreessa kriisissä taas korostui pyrkimys kompensoida viennin romahdusta tukemalla kotimaista kysyntää. Hallituksen viestit julkisuudessa tuntuisivat siten jälleen sopineen hyvin yhteen sen omaksumien talouspolitiikan keinojen kanssa.

Kiinnostavasti poliitikkojen merkittävin talouspoliittinen debatti näyttää rakentuvan kahden keskeisen Kokoomus-puolueen johtohahmon, Jyrki Kataisen ja Sauli Niinistön välille. Sauli Niinistön kritiikki kohdistuu etenkin talouspolitiikan yleistä optimismia ja mielialojen rauhoittelua kohtaan, ja myös hallituksen veronkevennyksiin Niinistö suhtautuu epäillen.

Eduskunnan puhemies Sauli Niinistö (kok) varoitteli tiistaina Helsingin Sanomissa kotitalouksia 1990-luvun alun ylivelkaantumiskohtalolla. – Totta kai jaan Niinistön huolen, mutta mitään aihetta paniikkiin ei ole. Nyt asiat kannattaa ottaa maltilla, Katainen sanoo. (KL 10.9.2008)

Rauhoittelu on valtavirtaa myös maailman muiden johtavien poliitikkojen puheenvuoroissa. Rahoitusmarkkinoiden ongelmissa oli hyvin suurelta osin kysymys luottamuskriisistä, ja luottamuksen palauttamiseen tähtäävät puheenvuorot ovat aineiston jutuissa tavallisia. Esimerkiksi, vaikka Britannian asema finanssikriisissä erosi suuresti Suomen tilanteesta, maan pääministerin puheenvuorot muistuttavat kovasti täällä kuultuja:

Mr Brown, who has built his political reputation on his stewardship of the economy, claimed Britain was better placed than many other countries to withstand the financial crisis. Mr Brown arranged a BBC interview to send out a "don't panic" message to Britain's homeowners. (FT 9.5.2008)

Suomalaisissa lehdissä poliitikkojen välinen talouspoliittinen debatti on hyvin vähäistä, ja puolueet sekä yksittäiset oppositio- ja hallituspuolueiden kansanedustajat ovat kriisijutuissa varsin marginaalisesti esillä. Ennen syksyä 2008 aineistossa ei ole yhtään juttua, jossa esiintyisi puhujina muita poliitikkoja kuin ministereitä. Aineiston Kauppalehdestä kerätyissä jutuissa poliittisten puolueiden edustajat eivät esiinny puhujina myöskään heinäkuun 2008 jälkeen. Helsingin Sanomissa on muutamia SDP:n Jutta Urpilaisen ja Eero Heinäluoman puheenvuoroja, ja Financial Timesissa oppositiojohtaja David Cameron on äänessä toisinaan.

Oppositiossa istuvat sosiaalidemokraatit syyttävät hallitusta ”ylimielisestä” suhtautumisesta sen yhteistyötarjouksiin, ja johtavien ministerien reaktiot oppositiojohtajan avauksiin ovatkin varsin tyrmäviä:

Vanhanen piti lauantaina Urpilaisen ehdotusta vaalitemppuna ja sanoi sen tulleen liian myöhään. Kansanedustaja Eero Heinäluoma (sd) kirjoitti blogissaan, että sosiaalidemokraatit ovat jo pitkään kehottaneet varautumaan talousvaikeuksiin ajoissa. ”Epäselväksi on jäänyt, missä välissä olisi ollut oikea hetki vaikuttaa hallituksen politiikkaan elvytyksen hyväksi”, Heinäluoma kirjoitti. (HS 20.10.2008)

Sosiaalidemokraatit yrittävät nostaa keskusteluun myös ajatusta siitä, että kriisi olisi johtamassa laajamittaiseen talouden suunnanmuutokseen, koska kansainvälisesti vaatimukset valtioiden puuttumisesta markkinoihin ovat lisääntyneet:

Heinäluoman mukaan [Sosialistisen internationaalin] kokouksessa kävi selvästi ilmi, että kansainvälisen finanssikriisin seurauksena taloudellinen ajattelu on muuttumassa. ”Keynes on noussut haudastaan ja elvytystoimet nähdään välttämättömiksi, jotta kriisistä selvitään”, hän sanoi Helsingin Sanomille. (HS 20.11.2008)

Suomessa hallituksen edustajat eivät kuitenkaan lähde mukaan tähän keskusteluun vaikka myötäilevätkin kansainvälisiä linjauksia valvonnan lisäämisestä. Koska suomalaisen talouselämän arvioidaan toimineen myös kriisiä edeltävänä aikana kunniallisesti ja kotimaisten sääntelytoimien olleen siis riittäviä, ei globaalien markkinoiden sääntelyn lisäämisen katsota tuovan mitään uutta kotimaan politiikkaan. Myöskään elvytystoimia ei hallituksen edustajien retoriikassa esitetä erityisenä suunnanmuutoksena.

Hallituksen ulkopuolisia näkökulmia talouspoliittiseen keskusteluun eivät tuo myöskään ammattiyhdistysliikkeen edustajat, joita on kaikkien lehtien jutuissa puhujina vain hyvin vähän. Aineiston harvoissa ay-toimijoiden puheenvuoroissa kuitenkin kyseenalaistetaan hallituksen optimistista linjaa:

Toimihenkilöunionin (TU) puheenjohtajan Antti Rinteen mielestä Suomen hallitus ei ota riittävän vakavasti kansainvälisen talouden huonoja ennusmerkkejä. (HS 17.8.2008)

Oppositio puolueiden, ay-liikkeen ja kansalaisjärjestöjen vähäinen edustus talouskriisiä koskevassa keskustelussa on jollain tapaa oireellista suomalaiselle politiikan julkisuudelle. Hallitus kuittaa opposition esiin nostamat näkökannat poliittisten pisteiden keruuyrityksiksi, ja asia jää siihen. Journalismissa olisi ehkä syytä ottaa oppositionkin ehdotukset vakavasti siten, että niihin esimerkiksi

pyydetäisiin kommentteja asiantuntijoilta. Näin voitaisiin punnita sitä, miltä osin opposition ehdotukset ovat aidosti kriittisiä ja rakentavia sekä toisaalta sitä, miltä osin kyse mahdollisesti on pelkästä demagogiasta. Oppositio kuitenkin toi esille kritiikkiä esimerkiksi elvytyksen kohdentamisesta, jota muut tahot eivät julkisuudessa juuri esittäneet (ks. luku 5.4).

Yhdysvalloissa oli kriisivuosina käynnissä presidentinvaalikamppailu, ja sikäläistä vilkasta poliittista keskustelua referoidaan myös tutkituissa lehdissä. Kriisin synnyttämiä haasteita itseohjautuvien markkinoiden ideologialle pohditaan jopa republikaanisen puolueen piirissä. Republikaanipuolueen kongressiedustaja John Boehneria siteerataan Financial Timesissa:

Democrats pressed to add a series of additional measures and conditions to the emergency package, including support for struggling homeowners and a fresh stimulus package to boost the economy. Republicans, many deeply uneasy about the demise of their "small government" philosophy, pushed back against the demands, calling for a "clean" bill focused solely on preventing financial meltdown. (...) Mr Boehner voiced sympathy for conservative colleagues who were struggling to accept what promises to be the biggest expansion in government since the Great Depression but warned that this was "not the time for ideological purity". "I'm a free market non-interventionist," he said. "But we face a crisis, and if we don't act, and quickly, we're going to jeopardise our economy." (FT 22.9.2008)

Toisaalta akuuteimman kriisin väistyttyä myös amerikkalaisessa keskustelussa palataan vanhoille rintamalinjoille, ja edellä siteerattu Boehner korostaa, että "hallitus ei voi ratkaista tätä ongelmaa":

The bill faces heavy resistance from Republicans, who say it contains wasteful spending and too little tax relief. (...) "The government cannot solve this problem," Mr Boehner said. "The American people have to solve it and the way they can solve it is if they are allowed to keep more of the money they earn." (FT 24.1.2009)

Suomalaislehdissä ideologiset kädenväännöt käsitellään ulkomaiden kontekstissa, eivätkä nämä pohdinnat juuri heijastu kotimaiseen kriisikeskusteluun.

5.2.2. Elinkeinoelämä hallitsee kriisiuutisoitinta

Kaikissa tutkimuksen kohteena olleissa lehdissä ylivoimaisesti eniten äänessä ovat pankki- ja finanssialan toimijat (taulukot 5.2. ja 5.3.). Varsinkin ennen kriisin kärjistymistä syksyllä 2008 tämä ryhmä hallitsee erityisesti Kauppalehdessä, jossa yli puolet juttujen puhujista edustaa pankki- ja finanssialaa. Vielä heinäkuusta 2008 eteenpäinkin Kauppalehden ja Financial Timesin jutuissa yli viidennes puhujista kuuluu tähän ryhmään. Vain Helsingin Sanomissa huomio kääntyy kriisin kärjistyttyä muihin tahoihin. Varsin suuri joukko puhujia kuuluu myös tarkemmin määrittelemättömien ”asiantuntijoiden, ekonomistien ja analyytikoiden” ryhmään, jonka useissa tapauksissa voi arvioida viittaavaan pankki- ja finanssialan toimijoihin. Yleistä ilmaisutapaa käytetään silloin, kun jutussa viitataan yleisempään tunnelmaan tai kun käytetty lähde haluaa pysyä nimettömänä.

Pankki- ja finanssialan toimijat ovat puhujina pääsääntöisesti uutisjutuissa, ja muutamissa tapauksissa he esiintyvät myös mielipidekirjoittajina. Ryhmän sisällä selkeästi eniten esillä ovat investointipankkien edustajat. Vähäisemmin ovat edustettuina ”tavalliset” vähittäispankit ja niiden edustajat sekä rahastot, rahastoyhtiöt, luottoluokittajat ja asuntorahoittajat. Pankin edustajana lehdessä esiintyy yleensä ekonomisti, analyytikko tai strategi. Erityisesti talouslehdissä kriisin arvioinnin kannalta keskeisimmiksi yksittäisiksi puhujiksi nousevatkin asiantuntijat suurten amerikkalaisten investointipankkien, muun muassa Citigroupin, J.P. Morganin ja Merrill Lynchin palkkalistoilta. Yksi Kauppalehden eniten siteeraamista henkilöistä kriisijutuissa on Merrill Lynchin ekonomisti David Rosenberg. Erityisesti talouslehtien jutuissa taloustilannetta arvioivat usein myös luottoluokituslaitokset ja niiden edustajat. Rutiinilähteitä niin ulkomaan kuin kotimaankin talouskysymyksissä ovat suomalaislehdissä myös Suomessa toimivien pankkien, erityisesti Nordean, OP-ryhmän ja Sampo-pankin tutkimusjohtajat, ekonomistit, analyytikot ja salkunhoitajat. Tilanne oli ilmeisesti toinen vielä 1990 alussa. Elina Pajari (2003, 183) vertasi pankkiiriliikkeiden analyytikkojen ja ekonomistien esiintymistä Helsingin Sanomien taloussivuilla vuosina 1992 ja 2002. Vuonna 2002 he esiintyivät nimeltä siteerattuina 22 jutussa niin huhti-, kesä- kuin syyskuussakin. Sen sijaan vuoden 1992 syyskuussa Helsingin Sanomien taloussivuilla ei Pajarin mukaan siteerattu ainuttakaan pankkiiriliikkeen edustajaa.

Edellä mainittujen pankki- ja finanssialan toimijoiden keskeinen työnkuva on ennusteiden laatiminen ja taloudellisen tilanteen arviointi, mikä tekee heistä periaatteessa hyviä haastateltavia silloin, kun tällaista näkökulmaa kaivataan juttuihin. Voi myös ajatella, että investointipankit ja luottoluokittajat ovat luontevia

tahoja kommentoimaan kriisiä, jolla oli tuhoisia vaikutuksia rahoitusmarkkinoihin ja jonka kehittyessä nämä toimijat olivat keskeisellä tavalla olleet mukana. Toisaalta juuri tästä syystä voi myös epäillä kyseisten toimijoiden asiantuntijuuden riippumattomuutta. Nämä toimijat eivät jutuissa yleensä kommentoi oman pankkinsa tilaa tai toimintaa vaan esittävät yleisempiä asiantuntija-arvioita esimerkiksi talouden suunnasta tai kriisin taustoista. Näin ryhmällä on merkittävää määrittelyvaltaa siihen, millaisena kriisi lehdissä esitetään.

Tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa (ks. luku 5.3.) pankkien ekonomistit korostavat arvioidensa epäpoliittisuutta, asiantuntevuutta ja riippumattomuutta. Taustayhteisön intressi tulee heidän mukaansa esiin lähinnä vain siinä, että pankin oman ekonomistin näkyminen julkisuudessa lisää pankin näkyvyyttä ja tukee siten sen markkinointia. Taloutta koskevat arviot ekonomistit kokevat tekevänsä oman henkilökohtaisen näkemyksensä ja asiantuntemuksensa perusteella.

Ulkomaiset pankki- ja finanssialan edustajat esittivät julkisuudessa toteavaan sävyyn hyvin pessimistisiä arvioita jo vuonna 2007, ja tilanteen vakavuus välittyy näiden puhujien kommenteissa. Suomalaispankkien edustajien kotimaan taloutta koskevat arviot sen sijaan pysyvät rauhoittelevina aina syksyyn 2008. Esimerkiksi OP-ryhmän pääjohtaja Reijo Korhonen korostaa finanssikriisin alussa (KL 10.8.2007), että Suomen tilanne on *”aivan erilainen kuin Yhdysvalloissa”* ja asuntolainoittaminen on täällä vähäriskistä toimintaa, josta on paljon *”kokenusperäistä tietoa”*. Kotimaisten pankkien pienistä riskeistä puhutaan vielä syksyllä 2008.

Ei ole yllättävää, että amerikkalaisten ja brittiläisten toimijoiden puheissa ei nouse esiin finanssialan ahneuteen ja riskinottoon viittaavia kriisin selitysmalleja. Tämän toimijaryhmän käyttämässä kielessä toiminnan tekijöinä ovat hyvin usein ”epähenkilöt” (ks. edellä luku 4.), eikä kriisin alkusyihin oteta suoraan kantaa. Sen sijaan suomalaispankit peilaavat arvioissaan omaa kunniallisuuttaan ulkomaisten, erityisesti amerikkalaisten ja islantilaisten pankkien ja finanssitoimijoiden holtittomuuteen, joten niille kyseinen selitysmalli on luonteva.

Finanssialan toimijoista luottoluokitussyriykset muodostavat kiinnostavan erityisryhmän, koska niiden asiantuntemus kärsi pahan kolauksen kriisissä ja niitä on myös pidetty yksinä sen keskeisistä vastuullisista. Normaalioloissa luottoluokittajat esiintyvät lehdissä neutraaleina asiantuntijoina, joiden esittämille arvioille kansantalouksien ja yritysten tilasta annetaan talouslehdistössä suuri painoarvo. Kriisijutuissa luokittajat joutuvat kuitenkin voimakkaasti puolustuskannalle, ja lehdet myös tarjoavat näille vakiolähteilleen tilaisuuden puolustautua. Luokittajat myöntävät epäonnistuneensa ongelmien ennakoinnissa mutta korostavat, että sijoittajien pitää ymmärtää luokitusten mielipideluonne.

Kauppalehti lainaa Standard&Poor'sin Euroopan-viestinnästä vastaava Martin Winniä:

Luottoluokitus ei ole sijoitussuositus. Se on pikemminkin valistunut mielipide.
(KL 3.12.2008)

Moody's said: "We're not involved in the design and construction of structured finance securities. Our role is to analyze, determine and disseminate our opinion." (FT 11.5.2007)

Puolustautumisestaan huolimatta luottoluokittajat olivat monien muiden kriisiin liittyvien toimijoiden näkökulmasta hyviä syntipukkeja, ja kriisin myötä nousikin nopeasti esiin vaatimuksia näiden toimijoiden valvonnan ja sääntelyn lisäämisestä.

Elinkeinoelämän hallitsevuutta kriisijuttujen puhujissa korostaa entisestään se, että viiden tärkeimmän puhujaryhmän kärjessä ovat myös pörssiyhtiöt ja muut yritykset sekä elinkeinoelämän järjestöt ja työnantajajärjestöt. Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) ja työnantajajärjestöt saavat paljon puhetilaa molempien suomalaislehtien sivuilla. Ne esiintyvät omien tutkimustensa ja ennusteidensa tiimoilta ja tarjoavat ilmiöille teknisuonteisia selityksiä. Suomalaiset järjestöt esittävät vielä syksyllä 2008 varsin optimistisia arvioita. Niiden sävy muuttuu vasta lähestyttäessä vuodenvaihdetta.

Pörssiyhtiöt ja muut yritykset kommentoivat jutuissa tyypillisimmin kriisin vaikutuksia omaan toimintaansa ja markkinatilanteeseen yleisemmin. Syksyllä 2008 ne kommentoivat kysynnän hiipumista, korostavat tilanteen yllättävyyttä ja kertovat työntekijäleikkauksista ja "joustoista". Oman sektorin ongelmien korostaminen kriisitilanteessa on myös strategia, jolla voidaan perustella yrityksen imagon kannalta ongelmalliset henkilöstön lomautukset ja irtisanomiset. Toisaalta elinkeinoelämällä ei ollut syytä lähteä kyseenalaistamaan Suomen hallituksen omaksumaan rauhoittelulinjaa, koska markkinoiden luottamuksen palautuminen on luonnollisesti myös sen intressi. Yksittäinen poikkeus aineistossa on sarjakuva-alalla toimivan, Pahkasika-lehden perustaneen Markku Paetskoin kolumni:

Kun johtavat ekonomistit ilmaantuvat yksi kerrallaan televisioon vakuuttamaan, että taloustilanteesta ei ole syytä huolestua, on syytä huolestua. Tavallisten kansalaisten pankkitalletukset ovat turvassa niin kauan kun tavalliset kansalaiset maksavat pankkien tappiot. (KL 14.1.2009)

5.2.3. Tutkimuslaitokset tuovat vaihtoehtoja ennusteisiin ja yliopistot näkökulmiin

Yksityiset ja julkiset tutkimuslaitokset ja yliopistot nousevat yhdeksi keskeiseksi puhujaryhmäksi kriisiin liittyvissä jutuissa heinäkuusta 2008 alkaen. Suomalais-lehdissä siteerataan sekä kotimaisten että ulkomaisten tutkimusorganisaatioiden julkaisuja tiuhaan. Lisäksi erityisesti yliopistojen tutkijat kirjoittavat suhteellisen ahkerasti vieraskynä- ja mielipideartikkeleita. Helsingin Sanomat käyttää lähteenään useammin julkisen tahon tutkimuslaitoksia kun taas Kauppalehti (kuten myös Financial Times) viittaa useammin yksityisiin tutkimuslaitoksiin. Vaikka taloustieteilijöillä ja ekonomisteilla ei ole virallista asemaa poliittisessa päätöksenteossa, on heidän roolinsa tausta- ja valmistelutyön tekijöinä, asiantuntijoina, julkisina keskustelijoina sekä erilaisten virallisten tai epävirallisten työryhmien jäseninä merkittävä. Lisäksi osa heistä on mukana myös puolueiden talouspoliittisissa ryhmissä tai muutoin asiantuntijoina puolueiden kantoja muotoiltaessa. (Kantola 2002a, 85; 2003, 201.)

Kotimaisista tutkimuslaitoksista ja niiden edustajista ovat eniten esillä Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etla ja sen ennustepäällikkö Pasi Sorjonen, Palkansaajien tutkimuslaitos (PT) ja sen toimitusjohtaja Jaakko Kiander sekä Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen toimitusjohtaja Pasi Holm. Nämä kaikki ovat julkilausutusti asiantuntijaorganisaatioita, joiden tehtävänä on tuottaa tieteellistä taloustutkimusta sekä talousennusteita. Niillä on kuitenkin jokaisella myös sidosryhmänsä, Etlalla elinkeinoelämässä ja Kokoomus-puolueessa, PT:llä ammattijärjestöissä sekä sosiaalidemokraateissa ja Pellervolla maa- ja metsätalousalalla sekä Keskustapuolueessa. Laitokset on alun perinkin perustettu vauhdittamaan talouspoliittista keskustelua, eikä niiden rooli ole missään vaiheessa rajoittunut ainoastaan ”neutraalien” talousennusteiden esittämiseen. Niiden kytkökset erilaisiin eturyhmiin, puolueisiin ja ideologioihin herättävät kysymyksiä, joskin sama koskee tietysti aina jossain määrin myös akateemista tutkimusta ja tutkijoita. (Kiander & Vartia 1998, 165–167; Kantola 2002a, 85.) Näitä toimijoita on toisinaan haastateltu myös samoihin juttuihin, ja eri tutkimuslaitosten kuuleminen yhdessä lieneekin lehdtä tapa paitsi arvioida eri tahojen ennusteita rinnan myös pyrkiä tiettyyn puolueettomuuteen. Toisaalta Etlan näkemykset nostetaan esiin useammin kuin PT:n ja Pellervon.

KUVA 5.1. Jaakko Kiander (PT), Timo Tyrväinen (Aktia), Pasi Holm (Pellervo) ja Pasi Sorjonen (Etla) arvioivat ja ottavat kantaa. (KL 17.9.2008)

Tutkimuslaitokset tuottavat ennusteita ja laskelmia, joita talousjournalismi raportoi rutiininomaisesti. Vaikka tutkimuslaitosten ennusteita on kritisoitu suhdannekäänteiden heikosta havaitsemiskyvystä (esim. Pennanen & Ristimäki 2003, 179; Kiander & Vartia em., 178–190), niiden painoarvo uutisoinnissa ei näytä vähentyneen. Selkeiden laskelmien tuominen julkisuuteen toimii itsensä perustelevana argumenttina siten, että lausuma, joka poliitikon sanomana saatettaisiin ymmärtää poliittiseksi kannanotoksi, voi asiantuntijan sanomana muuttua neutraaliksi tiedoksi, jonka ”arvioluonnetta”, arvoperustaisuutta tai

mielipiteisyyttä voi olla vaikeaa hahmottaa. (Kantola 2002b, 288; Tietäväinen 2010; Miller & Rose 1990.)

”Korkeintaan muutaman desimaalin on noussut”, kuuluu Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen ennustepäällikön Pasi Sorjosen ennuste. (...) Keväällä työttömyys alkaa sitten kasvaa kiihtyvällä vauhdilla, kolmikko arvioi. (...) Etlan Sorjonen lyö pöytään synkimmän ennusteen: pahimmillaan työttömyysaste voi käydä kahdeksassa-kymmenessä prosentissa. (HS 20.1.2009)

Tutkimuslaitosten edustajat tuovat juttuihin usein värikkyyttä viranomaistahojen hyvin varovaisen kielenkäytön lisäksi, mutta toisaalta he käyttävät myös teknisiä puhetapoja ja selitysmalleja. Tutkimuslaitosten ennusteet tarjoavat vertailukohtia viranomaistahojen vastaaviin, ja ne ovat myös tärkeitä asioiden yhteyksien selittäjiä.

Myös maailmalla nimekkäitä taloustieteilijöitä kuullaan lehdissä, ja he usein esittävät kaikkein kärkevimmat arviot sekä analyysit tapahtuneesta ja ottavat kantaa myös toimenpiteisiin. Kriisin etukäteen ennustamaan onnistuneet tiedemiehet esitetään muutamissa jutuissa eräänlaisina taloustieteen supertähtinä.

Vuonna 2005 muut ennustivat asuntomarkkinoiden rauhoittuvan, kun taas Harrison ennusti niiden kuumentuvan vielä muutaman vuoden ajan ja kuplan puhkeavan talvella 2007–2008. [Brittiekonomisti Fred] Harrison povasi, että siitä seuraa syvä taantuma, joka on pahimmillaan 2010. (...) Hämmästyttävintä Harrisonin mielestä on, ettei ongelman ehkäisemiseksi ole tehty mitään. Itse sykliä ei olisi voitu estää, hän sanoo, mutta kuplan kokoa olisi voitu edes yrittää hillitä. (...) [Epävarmuustieteiden professori ja entinen johdannaismeklari] Nassim Nicholas Taleb ei ole koskaan perustanut taloustieteilijöistä ja pankkiireista. Ekonomisteja hän on pilkannut siitä, että nämä luulevat osavansa ennustaa ja pankkiireja siitä, etteivät nämä itsepetoksessaan ymmärrä ottamiaan riskejä. (HS 9.11.2008)

He tekevät liian vähän liian myöhään, arvostettu taloustieteilijä Roubini röykkytti EKP:ta tällä viikolla Moskovassa uutistoimisto Bloombergin haastattelussa vaatien EKP:tä höllentämään rahapolitiikkaansa. (KL 6.2.2009)

Erityisesti ulkomaisten yliopistojen tutkijat tuovat keskusteluun myös vaihtoehtoisia näkökulmia, kuten kriisin seurauksia tavallisille ihmisille, lapsille, siirtotyöläisille jne. Erityisesti muita akateemisia aloja kuin taloustiedettä edustavat puhujat nostavat toisinaan esiin voimakkaastikin valtavirrasta poikkeavia

näkökulmia. Olennainen ero taloudellisten tutkimuslaitosten puhujiin on se, että ilmiöitä ei käsitellä taloustieteelle ominaisella teknisellä kielellä ja että kriisiä tarkastellaan myös talouden ulkopuolisesta maailmasta käsin. Tulkitsijan rooli onkin akateemisille tutkijoille keskeinen sekä kotimaisissa lehdissä että Financial Timesissa.

”Unemployment will rise significantly over the next few months, and I am worried about the growth of immigrant ghettos,” says José Ramón Pin, a sociologist and employment expert at the IESE business school in Barcelona. (FT 2.2.2008)

Kiinnostavaa on, että suomalaiset yliopistojen professorit ovat aineistossa äänessä ainoastaan Helsingin Sanomien vieraskynäkirjoituksissa, joita kirjoittajat itse tarjoavat lehdille mielipidekirjoitusten tapaan. Talousjournalistit siis kääntyvät harvoin akateemisen maailman puoleen kaivatessaan talouden tapahtumille tulkitsijaa. Yksityiset tutkimuslaitokset ja elinkeinoelämässä työskentelevät ekonomistit vaikuttavat olevan talousjournalisteille tutumpi ja luontevampi viiteryhmä.

5.2.4. Keskuspankkien viesti hukkuu jargoniin

Varsinaista virallista tietoa ja virallisia ennusteita esittelevät lehdissä ministeriöiden virkamiehet ja keskuspankkiirit. Kansallisten keskuspankkien rooli varoitteijoina ja ennustajina oli erityisen suuri ennen kriisin kärjistymistä, jolloin ennustajia muuten oli vähemmän. Suomessa keskuspankki edustaa rahapolitiikan korkeinta päätöksentekoa, ja sitä harjoittavat toisinaan puoluepoliittisin toisinaan asiantuntemukseen perustuvien kriteerein valitut johtajat ja virkamiehet (Kantola 2002a, 84). Keskuspankkien julkisen puheen tehtävänä on informoida yleisöä talouskasvun suunnasta ja haasteista sekä kertoa korkopolitiikasta, ei esimerkiksi lähteä tulkitsemaan tapahtumia. Virkamiesten rooli kriisijulkisuudessa taas kasvaa siinä vaiheessa, kun keskustelu talouden eri sektoreiden tilanteesta sekä elvytyksen suuntaamisesta lisääntyy. Ennen syksyä 2008 aineistossa siteerataan lähinnä amerikkalaisten virkamiesten subprime-kriisiin liittyviä kommentteja. Syksystä alkaen myös suomalaiset virkamiehet selostavat ministeriössään tehtyjä ennusteita tai kommentoivat esimerkiksi työttömyyskehitystä tai toimeentulotuen saajien määrää. Euroopan unionin virkamiehistä aineiston kriisijutuissa on äänessä lähes ainoana talouskomissaari Joaquín Almunia. Muita Euroopan unionia kokonaisuutena edustavia puhujia ei suomalaislehdistä kootussa aineistossa ole. Komissaari puhuu talouden riskeistä vuonna 2007 jo siinä vaiheessa,

kun Euroopan talouden tila vielä näytti erinomaiselta. Myös Almunia paikantaa rahoitusmarkkinoiden tilanteen amerikkalaisten synnyttämäksi ongelmaksi:

Nämä eivät todellakaan ole mitään hyviä uutisia, tiivistä EU:n talous- ja rahakomissaari Joaquin Almunia keskiviikkona Brysselissä esittelemänsä EU-komission odotettua synkemmän talousennusteen (...) Talouden ongelmat tulevat kuitenkin enimmäkseen Euroopan ulkopuolelta, joten niille on vaikea lyhyellä tähtäimellä tehdä mitään, Almunia muistutti. (KL 11.9.2008)

Keskuspankkiirien roolina on ollut paitsi esittää varoituksia ja arvioita myös toimia korkopolitiikallaan keskeisten ministereiden rinnalla lamantorjuntatoimien ”eturintamassa”. Suomalaislehdistä eniten siteerattujen yksittäisten henkilöiden joukossa ovat Suomen Pankin pääjohtaja Erkki Liikanen, Euroopan keskuspankin (EKP) pääjohtaja Jean-Claude Trichet sekä USA:n Fedin pääjohtaja Ben Bernanke. Financial Timesissa kuullaan usein myös Japanin ja muiden Aasian maiden keskuspankkiireja sekä luonnollisesti Englannin keskuspankin pääjohtajaa Mervyn Kingiä. Keskuspankkien johtajat esitetään kaikissa lehdissä valtiovarainministerien ja presidenttien rinnalla dynaamisimpina yksilötoimijoina kriisin vastaisessa ”taistelussa”.

In recent months [Fedin johtokunnan jäsen] Mr Mishkin was a strong advocate of aggressive pre-emptive interest rate cuts to mitigate the threat to growth from the credit crisis – a break from the more incremental approach to monetary policy practised by former Fed chairman Alan Greenspan. (FT 29.5.2008)

Vuonna 2007 laajimmat arviot Suomen talouden riskeistä esitti juuri Suomen Pankki, joskin varoitukset jäivät ylimalkaisiksi:

”Rahoitusmarkkinoiden levottomuus on lisännyt epävarmuutta ja hitaamman kasvun riskejä (...) Liikasen mukaan kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden epävakauden välilliset vaikutukset eivät kuitenkaan ole vielä selvillä.” (KL 11.12.2007.)

Myös joulukuussa 2008 synkimmät ennusteet tulivat Suomen Pankilta, joskin myös pääjohtaja Erkki Liikanen korosti Suomen tilanteen vakautta suhteessa moniin muihin kriisimaihin.

Ainakin osittain keskuspankkien ennusteiden ylimalkaisuus johtuu niiden käyttämästä kielestä. Samoin kuin tutkimuslaitosten asiantuntijoiden, myös kes-

kuspankkiirien ja virkamiesten esittämät arviot ja ennusteet ovat luonteeltaan yleensä teknisiä laskelmia. Lehdissä niitä ei juuri koskaan arvioida suhteessa ne esittäneiden tahojen taustaan tai mahdollisiin agendoihin, vaan lausumia käsitellään neutraalina tietona. Lehdissä ei myöskään yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta nosteta esiin pankkien aikaisempien ennusteiden epäonnistumista, mikä suojelee niiden kyseenalaistamatonta asiantuntijuutta (vrt. Pennanen & Ristimäki 2003, 179). Keskuspankkiirien puheessa tiedon vastaanottamattomuutta lisää esitystapa, jossa viestit on kätketty äärimmäisen harkittuihin lauseisiin ja koodikielenomaiseen keskuspankkijargoniin, jota lehdet tulkitsevat lukijoilleen:

Mervyn King's message was uncompromising. Tighter credit conditions "will bear down on demand", while rising energy, food and import prices "will push up on inflation". "Both developments are now more acute than in November," said the Bank of England governor yesterday. (...) The Bank projects a slowdown "deeper and more persistent than in the November report", according to its quarterly inflation report. (FT 14.2.2008)

Keskuspankkijargon tekee viestien ymmärtämisestä vaikeaa ja tekee ilmeiseksi myös sen, että ne on suunnattu asiantuntijoille. Keskuspankkien suuri painoarvo keskustelussa on omiaan painottamaan talouskasvuun liittyviä kysymyksiä, kuten sen määrittelyä, milloin eri alueet ovat taantumassa. Keskuspankkijargon on vielä huomattavasti "kryptisempää" Euroopan keskuspankin julkisessa kielenkäytössä kuin Suomen Pankin kannanotoissa. EKP käyttää rahapolitiikasta puhuessaan koodikieltä, jossa esimerkiksi ilmaisu "seuraa hyvin valppaana" tai "erittäin tarkasti" viestittävät, että suunnitteilla on muutos korkotasossa.

5.2.5. Yksityiset kansalaiset talousjuttujen marginaalissa

Niin sanottuja tavallisia kansalaisia, jotka edustavat jutuissa vain itseään, on puhujina Helsingin Sanomissa muutamia eikä talouslehdissä juuri lainkaan. Kuten aikaisemmissa luvuissa on todettu, Helsingin Sanomissa esimerkiksi subprime-kriisiä lähestyttiin usein tavallisten kodinostajien näkökulmasta ja syksyllä 2008 julkaistiin juttuja, joissa useilta "kadunmiehiltä" oli kysytty, miten kriisi näkyy heidän arjessaan. Aineistossa on myös kolme yksityishenkilönä esiintyvän ihmisen mielipidekirjoitusta. Vaikka talous vaikuttaa suuresti tavallisten ihmisten elämään, on tyypillistä, että ihmisille annetaan talousjutuissa lähinnä statistin rooli (Könönen 2005, 220) ja kansalaisyhteiskunnan ääni jää taloudesta keskusteltaessa hyvin hiljaiseksi. Helsingin Sanomissa yksityisten kansalaisten osuus

on kuitenkin selvästi suurempi kuin Kauppalehdessä ja Financial Timesissa, ja Helsingin Sanomissa he kommentoivat taloutta myös mielipidesivuilla:

Suomen hallitus ja pääkaupunkiseudun kunnat nähtävästi luovat tahallisesti edellytyksiä yksityisten asunto- ja kulutusvelan kasvulle. Näin ne pumpppaavat rahaa kysyntään talouskasvun ja työllisyyden tavoitteet saavuttaakseen. (...) Talouskasvun ja työllisyyden rahoittaminen kotitalouksia velkaannuttamalla syö tulevien vuosien kansantuotettamme jo etukäteen. Tällainen pääosin oppositionkin tukema tempputalous on lyhytnäköistä ja edesvastuutonta ja toimii vain niin kauan kuin velanottoa voidaan jatkuvasti kasvattaa. Jokaisessa maassa taloudellinen lama on kansallinen ongelma, joka yleensä siirretään yksittäisten kansalaisten harteille. Toimenpiteellä hajotetaan perheitä, rauñoitetaan ja tuhotaan ihmisiä. (...) Maailmanlaajuinen talouslama on kansainvälisen ja kansallisen talouspolitiikan häpeä. (Mielipide: Jukka Heikkinen HS 14.4.2008)

5.2.6. Media selittää ja ottaa kantaa

Myös media itse on tärkeä osapuoli talouskriisistä käydyssä keskustelussa. Sisällönanalyyseissä media on katsottu puhujaksi silloin, kun kyseessä on lehden pääkirjoitus tai lehden toimittajan kolumni tai kommenttikirjoitus. Medialla on ollut kriisikirjoittelussa hyvin merkittävä rooli tapahtuneen selittäjänä ja tiedon jäsentäjänä. Usein toimittajien analyysit ja kommentit on irrotettu erilliseen juttuun asiantuntijapuheen hallitseman uutisen yhteyteen. Median puheenvuoroista 62 prosentissa ilmaistaan erimielisyyttä suhteessa jonkin toisen tahon esittämiin näkemyksiin. Median edustajat ottavat kantaa esimerkiksi kriisin syihin ja syyllisiin sekä myös ratkaisuvaihtoehtoihin, ja monet ovat vaatineet voimakkaasti rahoitusmarkkinoiden sääntelyn lisäämistä. Esimerkiksi amerikkalaisen finanssialan määrittelemisen kriisin yksiselitteiseksi syntipukiksi on ollut voimakkaasti myös median luoma hahmotus ja yksinkertaistus kriisin taustasta.

Median edustajat osallistuvat puheenvuoroissaan myös taloudellisen tilanteen arviointiin ja asettuvat toisinaan yksien asiantuntijoiden kannalle ja suhtautuvat toisten arvioihin kriittisesti. Suomalaislehdissä vuoden 2007 ensimmäiset vakavat varoitukset ja ennusteiden pessimistisemmät luennat esitetään juuri pääkirjoituksissa, ja ne näyttävät muutoinkin heijastelevan kansainvälisessä lehdistössä esiin noussutta huolta maailmantalouden näkymistä. Kuten todettu, nämä varoitukset eivät kuitenkaan juuri heijastu rutiiniluontoisempiin uutisiin, joissa vain hyvin harvakseltaan nostetaan esiin huolia Suomen näkymistä. Toisaalta suomalaislehdet ja niiden toimittajat asettuvat osassa puheenvuoroistaan

tukemaan Suomen taloudesta esitettyjä optimistisia arvioita. Kuten luvussa 2. todettiin, samalla kriisiä myös dramatisoitiin, mutta tämä liittyi nimenomaan ulkomaan tilanteisiin ja tapahtumiin. Yksiselitteistä linjaa on lehtien poukkoillevasta kriisikirjoittelusta vaikea määrittää.

Keskeisenä havaintona talouskriisistä käydyin keskustelun puhujarakenteesta voi todeta, että poliitikkojen talouspoliittinen keskustelu on lehtien sivuilla varsin vähäistä ja kriisistä ja talouspolitiikasta käytyä keskustelua hallitsevat elinkeinoelämän toimijoiden ja talousasiantuntijoiden usein melko teknisluontoiset arviot ja ennusteet. Näitä arvioita selitetään ja kontekstoidaan usein lehtien omien toimittajien erillisissä kommenttikirjoituksissa ja pääkirjoituksissa, joihin talousjournalistit näyttävät keskittävän omat varsinaiset analyysinsä ja mahdollisen kritiikkinsä. Kansalaisyhteiskunnalla ei talouskeskustelussa ole juuri minkäänlaista roolia.

5.3. Talouspolitiikan julkisuus talousasiantuntijoiden näkökulmasta

Kuten yllä esitetystä sisällönanalyysistä kävi ilmi, yhteiskunnan eri tahoilla on talouspoliittisessa keskustelussa selvästi erilaisia rooleja. Seuraavassa tarkastellaan taloutta julkisuudessa kommentoivien asiantuntijoiden omia näkemyksiä julkisesta roolistaan sekä julkisuuden merkityksestä talouspolitiikassa ylipäätään. Millaisia käytäntöjä eri tahoja edustavat asiantuntijat ovat omaksuneet talouspolitiikan kommentoinnissa, miten julkisuus heidän mukaansa vaikuttaa eri osapuolten toimintaan ja ratkaisuihin, ja mikä vaikutus julkisuudella on talouspolitiikan onnistumiseen? Analyysi perustuu Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen opiskelijoiden lokakuussa 2009 tekemiin kahdeksaantoista teemahaastatteluun.³¹

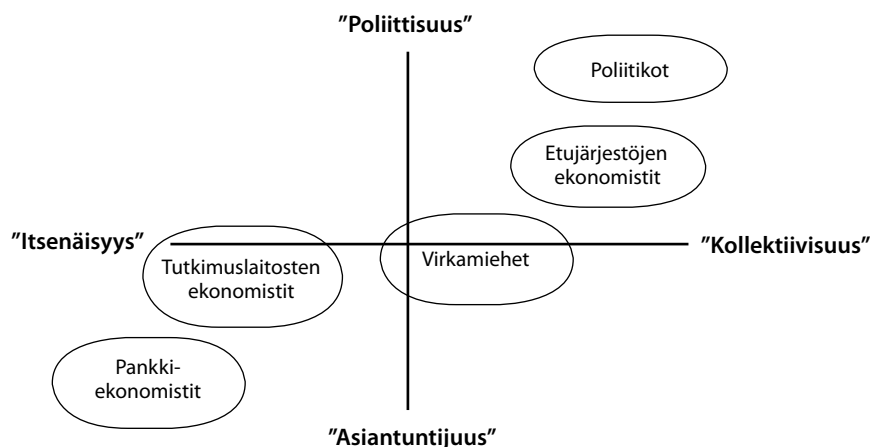
5.3.1. Pankkiekonomistit välttelevät ”poliittisia” kannanottoja

Haastateltujen näkemyksiä roolistaan talouspoliittisessa keskustelussa voi jäsentää kahdella ulottuvuudella. Yhdellä ulottuvuudella vastakkain asettuvat ”asiantuntijuus” ja ”poliittisuus” ja toisella ulottuvuudella ”itsenäisyys” ja ”kollektiivisuus”. Osa haastatelluista kertoi välttävänsä ”poliittisten” kysymysten kommentointia ja kommentoivansa talouspolitiikkaakin taloutta koskevan asiantuntemuksensa perusteella. Nämä henkilöt tyypillisesti korostivat myös

³¹ Kuvaus haastatelluista ja haastatteluteemoista esitetään luvussa 1. ja teemahaastattelurunko liitteessä 3.

itsenäisyyttään ja vapauttaan lausuntojen antajana: taustaorganisaatio ei juuri ohjeista julkisista esiintymisistä saati puutu niihin etu- tai jälkikäteen. Mitä selvemmin haastatellut taas kokivat edustavansa julkisuudessaan tiettyjä poliittisia kantoja tai toimintasuosituksia, sitä tiukemmin he kertoivat nojaavansa esiintymisissään organisaatiossaan kollektiivisesti sovittuihin linjauksiin. Kuviossa 5.1. havainnollistetaan, miten eri taustayhteisöjä edustavat haastatellut sijoittuvat näille ulottuvuuksille.

KUVIO 5.1. Asiantuntijoiden roolit talouspoliittisessa keskustelussa.

Kuvion ulottuvuudet on johdettu haastateltavien tavasta jäsentää omaa rooliaan. Haastateltavien puheessa esimerkiksi asetettiin usein vastakkain asiantuntijuuteen perustuvat kannanotot ja poliittiset linjaukset. Tarkoitus ei siis ole väittää, että poliittisesti orientoituneempien haastateltujen asiantuntemus olisi vähäisempää kuin vahvemmin asiantuntijuuteen orientoituneiden haastateltujen. Talouspolitiikka on tietysti politiikkaa sekin, mutta varsinaiseksi ”poliittiseksi” kysymyksiä katsottiin asiat, joista puolueilla on selkeästi erilaisia näkemyksiä ja jotka ne ovat politisoineet keskinäisen kamppailunsa kohteeksi. On myös muistettava, että ryhmien sijoittelu perustuu vain kahdeksaantoista haastatteluun, eikä niistä johdettuja tuloksia voi välttämättä yleistää haastateltujen edustamiin ryhmiin kokonaisuudessaan.

Kaikkein selvimmin omaa itsenäisyyttään korostivat **pankkien ja tutkimuslaitosten ekonomistit**. Heillä julkiset esiintymiset liittyvät usein kulloiseenkin taloustilanteeseen ja suhdannenäkymiin, ja kannanotot ovat korostetusti heidän omia näkemyksiään eivätkä perustu taustayhteisössä tehtyihin linjauksiin. Vaik-

ka siis pankkiekonomisteilla on taustayhteisönään voittoa tavoittelevia liikeyrityksiä, he tutkijoiden tavoin katsovat lausunnoissaan nojaavansa ennen muuta talouspoliittiseen asiantuntemukseen ja riippumattomuuteen. Samalla he varovat poliittisiksi tulkittavia kannanottoja.

Talouspolitiikka on talouden ja politiikan välimaastossa, ni kyl siihen pitää pystyy ottaa kantaa, mut on sellaisia kysymyksiä, kuten nää verokysymykset, esimerkiksi alv, että mitä olis pitäny tehdä, olisko pitäny laskee vai ei, olisko pitäny painottaa jotain muuta, ni jos mä kommentoin niitä, ni mä kommentoin niitä sillä tavalla, tietosena siitä, että jos sanoo jotain todella repäsevää, niin se päättyy jonnekin otsikoihin, eikä se oo välttämättä hyvä asia. (Pankin ekonomisti)

...me ei arvostella yleensä politiikkoja, me ei arvostella etujärjestöjä, me ei sanota, että toisten juttu on huono, me sanotaan, et tää vois meidän mielestä mennä näin. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Niin pankkien kuin tutkimuslaitostenkin ekonomistit korostivat omaa riippumatonta asemaansa taustayhteisöstään:

...mua usein harmittaa, että se, mitä mää sanon (...) toimittajalle, et se uutisoidaan et [pankki] on tätä tai tota mieltä, ko se oon vaan mä yksin, joka on näin sanonut. (...) Mul on täydet vapaudet sanoo melkein mitä tahansa, jos vaan pystyn sen perustelemaan. (Pankin ekonomisti)

Mitään kovinkaan yksityiskohtaista ohjeistusta et mitä me sanomme ei oo, se nyt vaan on et mistä asiasta kukakin puhuu et ei saada ristiriitaista viestintää aikaan. (Pankin ekonomisti)

...meillä ei tutkimuskeskuksena ole semmosta virallista linjaa vaan meillä on erilaisia asiantuntijanäkemyksiä, jotka välittyy meidän tutkimusten kautta, ja ne on tavallaan tämmösiä yksittäisten asiantuntijojen näkemyksiä. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Haastatteluista syntyi vaikutelma, että pankkiekonomistit eivät erityisemmin edes pyri vaikuttamaan talouspoliittiseen päätöksentekoon ainakaan julkisuuden kautta. Enemmän kyse on taloustilanteen kommentoinnista omille asiakkaille. Sen sijaan tutkimuslaitosten ekonomistit tuntuivat mieltävän julkiset kannanottonsa myös talouspoliittisen vaikuttamisen välineeksi. Esimerkiksi

yksi tutkimuslaitoksen ekonomisti kertoi, että heidän tiedotuksessaan painotetaan päätöksenteon kannalta tärkeitä asioita. Hän katsoi tutkijan moraalisesti velvoitteeksi tuoda esiin asiantuntijanäkemyksensä vaikka se olisi vastoin sitä, mitä talouspolitiikassa ollaan tekemässä. Tutkijoiden julkiset kannanotot voivat herättää poliitikkojen kiinnostuksen, mikä puolestaan avaa tutkijalle vaikuttamisen mahdollisuuksia:

Yleensä se menee niin, että me sanotaan, et me ollaan verotuksesta tätä mieltä ja meidän perustelut on tää, ja sit se tulee julkisuuteen ja sitten joku sanoo, että voittekste perustella lähemmin, kun te ootte tota miettiny, niin mites tää asia? (...) Ja jos mä uskon siihen, niin mä mietin, et mä tarjoan sitä hänelle [talouspolitiikasta vastaavalle poliitikolle tai virkamiehelle], että hänelle on helppo se niinkun ottaa vastaan. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Niin pankkien kuin tutkimuslaitostenkin ekonomistit pitävät julkisia esiintymisiä olennaisena osana työtään. Sen sijaan **virkamiehillä** suhde julkisuuteen on usein pidättyvämpi. Virkamiehet kertoivat kyllä käyvänsä taustakeskusteluja toimittajien kanssa, mutta julkisten kannanottojen mielletään kuuluvan enemmän poliitikoille. Erityisesti pyritään välttämään puolueiden välisiin kiistoihin sekaantumista:

Mutta on hyvin paljon sit sellaista puhdasta taustakeskustelua, jossa toimittaja tavallaan selvittää, että missä mennään kirjottaessaan artikkelia tai valmistellessaan haastattelukysymyksiä sellasille, joilla on oikeasti poliittista vastuuta. Monesti on esimerkiksi niin, että esimerkiksi pääkirjoitustoimittajat, jotka valmistelee lehden pääkirjoituksia... tarkastaa jotain faktoja ja testaa jotain näkemyksiä... se on ihan sopivaa. (Virkamies)

Lainauksessa toistuu jälleen erottelu asiantuntijuuteen ja poliittisuuteen. Virkamies kuvailee taloudellista tilannetta, politiikkavaihtoehtoja sekä niiden oletettuja seurauksia, mutta varsinkin julkisuudessa linjausten tekeminen jätetään poliitikoille. Ministeriöllä toki on talouspoliittinen näkemys ja linja, mutta se on kollektiivisesti sovittu, eikä yksittäinen virkamies yleensä halua ottaa siihen kantaa julkisuudessa. Erityisesti kriisitilanteissa pidättyvyys koetaan hyväksi.

Ei meillä...minulla oo ainakaan mitään tarvetta esittää omia mielipiteitäni vaan mä yritän esittää sen, mikä on ministeriön kannan mukaista. (Virkamies)

Koska avomielisyys saatetaan tulkita ennustamiseksi, et sillen pitää olla, hyvin, semmonen hyvin kontrolloitu, ja yleensä on niin, että mitä vähemmän sanoo, sitä paremmin. Ja mitä vähemmän porukkaa sanoo, sitä paremmin. (Virkamies)

Osa virkamiehistä taas on omaksunut aktiivisemmän julkisuuslinjan, ja he pyrkivät edistämään valittuja politiikkalinjoja myös julkisuuden kautta.

Ja sit teen valmistelumuistioita sen suuntasesti ja sanon aina ykkösasiana sen, ettei siitä eroon pääse, niin kyllä se johtaa siihen, että budjettirahaa tullaan lisäämään, ja on lisätty jonkin verran. Ei riittävästi, koska sillen muodostuu niinku yleinen käsitys siitä, että näin pitää tehdä ja sen jälkeen päätöksentekokoneisto toimii sen suuntasesti, tosin kitsaasti mutta kuitenkin. (Virkamies)

Poliitikot ja etujärjestöjen ekonomistit muistuttavat toisiaan siinä, että molemmat ajavat avoimesti poliittisia talouspoliittisia linjoja ja molempien ajamat linjat sovitaan kollektiivisissa prosesseissa.

...usein tietysti taustalla on semmonen pidempi pohdiskelu. Se voi olla puolueen työryhmytyössä tai jossain epävirallisessa kanssakäymisessä eduskunnan valiokunnan ryhmässä, jossa asioista on puhuttu. Ja sitten kun julkinen tilanne on päällä, niin lausutaan sitten se, mitä on tässä porukkatyössä aikasemmin hahmotettu. Välillä tulee tietenkin tilanteita, että ei oo mahdollisuutta kaikista asioista keskustella, et täytyy reagoida sitten siinä hetkessä. Sillon se perustuu sit yleensä konsultaatioon jonkun läheisen kanssa, johon on tottunut luottamaan. (Poliitikko, oppositiopuolue)

Työmarkkinajärjestöjen ekonomistien haastatteluissa korostuivat julkiset kannanotot myös siirtoina osapuolten välisissä kamppailuissa. Talouspolitiikkaan liittyvissä kysymyksissäkin on isoja asiakokonaisuuksia, joissa sekä työntekijä- että työnantajapuolella on omia intressejään mutta joista osa on jätetty sivuun, koska yhden kysymyksen avaaminen avaisi samalla kokonaisuuden muut kysymykset, ja lopputulosta olisi vaikea ennakoida. Lisäksi järjestöjen on otettava kannanotoissaan huomioon jäsenkunnan usein ristiriitaiset edut.

...pitää olla pikkusen varovainen tässä ulostulossa ja pitää pohtia aika tarkkaan että mihin se, minkälainen keskustelu siitä voi syntyä ja mitä loppupäätelmiä tai mihin se voi johtaa. (Työntekijäjärjestön ekonomisti)

... onhan niinkun järjestöllistä itsesuojeluvaistoa, ettei hae konfliktia...että mieluummin muotoilee asiat sillä lailla, että niistä ei muodostu ainakaan ihmisten välistä konfliktia, mutta ei muutenkaan tuu sellasta eskalaatiota mielipiteenvaihdossa, koska se taas ei johda mihinkään. (Työnantajajärjestön ekonomisti)

Poliitikoilla tavoitteena on myös lisätä kannatusta ja saada hyväksyntää puolueen linjalle. Tätä varten mietitään keskeiset argumentit, joita sitten julkisuudessa toistetaan. Hallituspuolueen edustaja tiivistää talouskriisissä valitun julkisuusstrategian seuraavasti:

...heti päätettiin, että ei välitetä niin kun pennin vertaa siitä, että mitä ikään kuin julkisuudessa porisee, vaan keskitytään hoitaan hommat. Ja niissä kohdissa missä tavallaan pitää puhua asioita niin puhutaan, ja sit puhutaan totta, ja just tää et asiat on nyt paremmalla tolalla [kuin 1990-luvun lamassa]. Suomi on paljon valmiimpi ottamaan iskuja vastaan ja myös sitten se, että nää [kansainvälisen talouskriisin] laineet lyö varmaan niin kun tännekin. Ja siitä voi seurata jotakin, mutta joka tapauksessa parhaamme tehdään, että tää homma hoidetaan mallikkaasti. Et se oli tällanen klassinen kriisinjohtamisen tapa toimia. (Poliitikon avustaja, hallituspuolue)

Hallituksen julkisuusstrategiassa siis korostettiin kriisin luonnetta ulkoapäin tulevana uhkana, jonka ”laineet” todennäköisesti lyövät Suomeenkin, mutta että hallitus tekee kaikkensa kriisin seurausten lievittämiseksi. Kuten edellä luvussa 4 havaittiin, tämä tulkinta läpäisi julkisuuden hyvin. Talousjournalismissa painotui mielikuva Suomesta kriisin viattomana uhrina sen sijaan että olisi korostettu Suomea osana kriisin synnyttynyttä kansainvälistä rahoitusjärjestelmää.

Taluspoliittisessa keskustelussa erottuvat yhtäältä ”poliittiset” toimijat, jotka ajavat julkisuudessa selvää taluspoliittista linjaa sekä toimijat, jotka välttävät ”poliittisia” kannanottoja ja pyrkivät taluspoliittisen asiantuntemuksensa nojalla arvioimaan taloustilannetta ja tekemään suosituksia talouskehityksen kannalta tarkoituksenmukaisista toimenpiteistä. Erottelu poliittisuuteen ja asiantuntijuuteen tuli useissa haastatteluissa selvästi esiin, vaikka politiikkasuositus tietysti on politiikkasuositus miten sitä sitten perustellaankin. Toimijaryhmien välinen ero ehkä onkin enemmän siinä, kuinka avoimesti ne osallistuvat poliittisiin legitimaatiokamppailuihin. Pankkien ja tutkimuslaitosten ekonomistit sekä virkamiehet pyrkivät pysymään niistä sivussa. Etujärjestöjen ekonomistit puolestaan harkitsevat lausuntojaan myös neuvottelutaktisina siirtoina. Kaikkein avoiminta legitimaatiokamppailu on poliitikoilla.

5.3.2. *Näkemykset median roolista talouspolitiikassa vaihtelevat*

Talousasiantuntijoiden käsitykset mediajulkisuuden roolista talouspolitiikassa vaihtelevat. Yksien mielestä mediajulkisuus vaikuttaa huomattavasti talouspoliittisiin päätöksiin, kun toisten mielestä päätökset tehdään julkisuudesta riippumatta. Julkisuus nähdään tällöin pintakuohuksi, joka voi toki vaikuttaa pitkällä tähtäimellä esimerkiksi puolueiden vaalimenestykseen, mutta kulloisetkin ratkaisut tehtäisiin kuitenkin pääosin julkisuudesta riippumatta. Julkisuuden roolia voi jäsentää erottamalla yhtäältä julkisuudessa kiteytyvät, talouspolitiikkaa koskevat *totuudet*, toisaalta talouspolitiikkaa koskevaan keskusteluun osallistuvista muotoutuvat *mielikuvat* ja kolmanneksi julkisuudessa tehtävät poliittiseen peliin liittyvät *siirrot* (ks. Kunelius et al. 2009, 380–447). Talouspoliittisessa päätöksenteossa julkisuus on mukana kaikilla näillä kolmella tavalla.

Osa haastatelluista piti julkisuudessa kiteytyvien totuuksien merkitystä kansalliselle talouspolitiikalle melko vähäisenä sen vuoksi, että Suomenkin talouspolitiikka kytkeytyy kansainvälisiin prosesseihin, ja päättäjät joutuvat mukautumaan kansainvälisiin talouspoliittisiin linjauksiin.

Viime syksy [2008] osoitti ensimmäisen kerran suuressa mittaluokassa sen, että kansainvälisen viitekehyksen toiminta on se, mikä määrää eniten meidän talouspolitiikkaamme. Eli käytännössä jos kukaan muu ei olisi elvyttänyt niin sanottua valtiollista velkaelvytystä, niin eihän mekään olisi, ei kukaan olisi tajunnut. Vaikka olisi tällainen antikeynesiläinen linjaus jostain syystä, niin ei me olisi lähdeetty toiselle linjalle. (...) Et siinä mielessä kansainvälinen paine oli se, mikä määräsi tän linjauksen, siinä ei pikku Suomi enää määrää yhtään mitään vaan joudutaan peesaamaan muita. (Toimitusjohtaja, finanssisektori)

Toinen argumentti median vähäisestä vaikutuksesta oli kriisin edellyttämien päätösten nopeatempoisuus. Julkiselle keskustelulle ei ollut aikaa, eikä se näin ollen myöskään vaikuttanut ratkaisuihin:

En mä usko et se julkinen keskustelu kovinkaan paljon ehti vaikuttaa niihin toimiin mitä tehtiin. Hyvin nopeasti mentiin siitä tiedosta, mitä viranomaiset sai talouden kehityksestä ja mitä suoraa informaatiota niil oli, ni tehtiin nopeita päätöksiä. (Pankin ekonomisti)

Kolmanneksi erityisesti hallituspuolueita edustavat haastateltavat korostivat, että talouspoliittisia ratkaisuja tehdään ajatellen Suomen kokonaisetua, eikä julkisuudella siinä juuri ole vaikutusta. Voi olla, että jotain hanketta hieman

nopeutetaan julkisen paineen takia tai tuodaan sitä näkyvämmiin esille, mutta sillä ei ole olennaista vaikutusta ratkaisujen harkintaan:

Päätöksiä tehdään kuitenkin vain ja ainoastaan kansakunnan tai suomalaisten hyväksi, piste. (...) Kyllä tietysti tällaisia asioita on ja pitää demokratiassa ollakin, että jos eduskunnassa nousee joku asia ja mediassa nousee joku epäkohta, niin totta kai siihen on reagoitava, mut se on vaan yks väylä siihen että nähdään ne asiat mitkä on, tehdään kansakunnan ja suomalaisten hyväksi ja et valtaosa tulee kuitenkin normaalia valmistelureittiä tai ihan omista ideoista. (Poliitikon avustaja, hallituspuolue)

Toisaalta jos talouspolitiikka ymmärretään hieman laajemmin budjettipoliitiikan sisällöllisiksi kysymyksiksi ja pitemmän tähtäimen talouspoliittisiksi linjauksiksi, myös kotimaisessa julkisuudessa kiteytyvillä totuuksilla nähtiin merkitystä:

Ei vaikuta [journalismi tai julkisuus] talouspolitiikkaan, mutta journalismi vaikuttaa siihen, mistä keskustellaan, että se, se on, kyllä sanoisin, että se on suurelta osin talouspolitiikan osalta pintavaahtoa, tietyin poikkeuksin. (...) Asia, jossa (...) media selkeästi on ollut vaikuttamassa, on tän eläkesäästämisen kilpailun lisäämiseksi, koska aikaisemminhan vakuutusyhtiöillä oli monopoli ja media kiinnitti siihen huomiota, ja johdonmukaisesti. Ja se merkitsi, että sitä mukaa kun tietoisuus lisääntyi, niin mahdollisuus säilyttää sitä monopolia häipyi. Eli se, ja se oli minusta hyvin vaikuttava näytös. Että, että kyllä sillä voi olla vaikutusta, mutta se edellyttää pitkää pinnaa ja sitä, että jokin asia määrätietoisesti seurataan ja pidetään sitten esillä. Että semmosta niinkun huitaisulla ei mitään tapahdu. (Virkamies)

Mediajulkisuuden tehon nähtiin perustuvan enimmäkseen poliittisten päättäjien huoleen omasta julkisuuskuvastaan. Kriittisimmissä kommentteissa tämä tulkittiin populismiksi, joka haittaa järkevää talouspolitiikkaa. Vaikka talouspolitiikkaa pitäisi tehdä pitkäjänteisesti, politiikkojen mielissä helposti korostuvat seuraavat vaalit, eikä tarvittaviin toimenpiteisiin ole rohkeutta. Hyviksi nähtyjä ratkaisuja ei aina pystytty selittämään niin, että ne hyväksyttäisiin yleisesti, eikä mediakaan tule tässä välttämättä päättäjien avuksi. Esimerkiksi asuntolainakorkojen verovähennysoikeuden poistolle ei ole onnistuttu saamaan hyväksyntää. Virkamiehet ovat toki tätä ehdottaneet, mutta poliitikot eivät ole uskoneet riittävästi hankkeen läpimenomahdollisuuksiin lähteäkseen viemään sitä eteenpäin.

Mä luulen, että ne on viimekädessä pitkälti poliittisia asioita ja silloin varmaan niinkun poliittisia virkamiehiä ja ministeriöiden avustajia, jotka joutuu siinä ajattelemaan sitä, mitkä on joidenkin uudistusten läpimenomahdollisuudet. Et tota sillon julkisuus on semmonen... miten julkisuus suhtautuu, ottaa ne vastaan. Varsinkin, kun on kyse monimutkaisista, monitasoisista uudistus-hankkeista. (Virkamies)

Kaikkiaan politiikan näkökulmasta julkisuus vaikuttaa areenalta, jolla harjoitettu politiikka olisi kyettävä selittämään ja perustelemaan. Välttämättä kyse ei ole siitä, että media toimisi aidosti julkisen harkinnan areenana. Ratkaisut syntyvät asiantuntijoiden keskinäisissä neuvonpidoissa, joissa julkisuus otetaan huomioon nimenomaan siitä näkökulmasta, onko järkeväksi koettu hanke mahdollista selittää niin, ettei sitä täysin tyrmätä. Poliittikkohaastateltava selitti tällaisen julkisen legitimaation merkitystä seuraavasti:

Etä kyl se [journalismi tai julkisuus] vaikuttaa aika paljon, et kyllä talouspolitiikkakin täytyy pystyä perustelemaan kansalaisille ja hankkii sille kansalaisten tukea. Jos se tuki menee, ni hallituksen liikkumatila käy aika ahtaaks. Ei vähiten sen takia, että politiikassa pitää aina kuitenkin tehdä sellaisia päätöksiä, jotka ei oo kaikkien mieleen. Ja talouspolitiikan päätöksenteko on kuitenkin aina erilaisten etujen ja haittojen jakamista erilaisille ihmisille ja väestöryhmille. Ja jos hallitukselta menee yleinen tuki omalle politiikalleen, niin sen käy vaikeaks tehdä päätöksiä ja saada niitä päätöksiiän sitten eduskunnassa lävitse. Joten tällainen legitimitietin säilyttäminen on aika tärkeä osa kuitenkin erityisesti talouspoliittista päätöksentekoa, vaikka tietenkin hallituksella on tällainen yleinen valtakirja olemassa, että eihän jokaiselle yksittäiselle päätökselle joudu hyväksyntää hakemaan, vaan kysymys on siitä koko linjasta. (Poliitikko, oppositiopuolue)

Yllä lainatussa sitaatissa korostuu jälleen poliitikon julkisen mielikuvan keskeisyys. Myönteinen mielikuva ja sen myötä hankittu luottamus tuovat vaikutusvaltaa ja kykyä tehdä ratkaisuja, joista jotkut osapuolet myös kärsivät. Tällaisen mielikuvan ylläpitämiseksi poliitikot tekevät lujasti töitä ja pyrkivät oikomaan julkisuudessa esiintyviä, haitallisiksi kokemiaan käsityksiä.

Siinä kyllä jouduttiin tekemään ihan erillinen viestintäoperaatiokin, jossa tota käytiin viime vuoden lopulla läpi, siis joka paikassa korostettiin ja tehtiin että tää on maailmanlaajuinen finanssikriisi ja että tää on vyörynyt Suomeen ulkopuolelta. Se retoriikassa otettiin laajalti käyttöön hallituksen puolelta jotta

tää tosiasia tulis... Koska on niin helppo aina syyttää kotimaista hallitusta.
(Poliitikon avustaja, hallituspuolue)

Poliittinen peli julkisilla lausunnoilla tuli selvimmin esiin työntekijäjärjestöjen ekonomistien haastatteluissa. Kuten edellä jo kävi ilmi, kannanottoja harkitaan ajatellen millaisia seurauksia niillä on työmarkkinajärjestöjen välisissä asetelmissä. Erityisesti kyse on siitä, minkä asioiden politisointi katsotaan tarkoituksenmukaiseksi ja mitkä asiat taas katsotaan viisaammaksi jättää silleen.

Täss on tämmönen monen rintaman homma aina tietysti, että tiedetään tietysti että työnantajat käyttää härskesti hyväkseen sen, jos avataan tällainen keskustelu jostain, niin sielt tulee heti täyslaidallinen vastaan. (...) Pitää varoo sitten myöskin sitä, ettei luo tämmösiä katteettomia odotuksia sitten jäsenistössä, kun se on sitte vaarallista sekin, jos siellä on suuret odotukset, ja väki liikkeellä jopa noin niin kuin lainausmerkeissä. Niin ja tilanne on sit joku toisenlainen, siin menee taas tää järjestön uskottavuus. (Työntekijäjärjestön ekonomisti)

Kaikkiaan haastateltavien käsitykset median roolista talouspoliittisessa päätöksenteossa noudattelivat paljolti äskettäisessä *Media vallan verkoissa* -tutkimuksessa (Kunelius et al. 2009) esiin nousseita havaintoja. Julkisuus on päätöksenteossa selvästi ulkoraiteella, mutta erityisesti poliitikot kokevat sen silti vaikutusvaltansa kannalta tärkeäksi. Vahva julkinen tuki lisää hallituksen liikkumavaraa. Tästä syystä tehtyjä ratkaisuja pyritään selittämään julkisuudessa parhain päin, ja jotkin hankkeet voidaan jättää myös lepäämään, jos poliittisen tuen ei uskota riittävän. Hyvin uskottavalta vaikutti myös se haastatteluissa esiin noussut väite, että kotimaiset ratkaisut suuressa määrin noudattelevat kansainvälisen talouspolitiikan valtavirtaa. Jos keskeiset EU-maat elvyttävät, silloin Suomikin elvyttää, eikä kotimaisella keskustelulla tässä ole paljoa merkitystä.

5.3.3. Median vaikutukset koetaan vaikeaksi arvioida

Pohdittaessa mediajulkisuuden merkitystä talouspolitiikan onnistumisen kannalta talousasiantuntijoiden mielissä päällimmäisenä tuntuu olevan kysymys kotimarkkinoista ja kuluttajaluottamuksesta. Vuoden 2008 talouskriisissä tämä kysymys liittyi erityisesti hallituksen ja opposition väliseen kiistaan veronalennuksista. Oppositio väitti veronalennuksia tehottomaksi elvytykseksi, koska pessimistisessä ilmapiirissä rahat jäivät säästöön. Hallituksen taholta taas korostettiin veronalennusten lisäävän kansalaisten luottamusta tulevaisuuteen.

Yleisesti haastatteluissa katsottiin, että mediajulkisuus vaikuttaa jossain määrin veroelvytyksen tehoon, mutta tässäkin yhteydessä median osuus kuluttajaluottamuksen kehityksessä koettiin vaikeaksi arvioida.

No mutta ehkä mä sanosin kuitenkin, että median rooli on kuitenkin tässä ehkä marginaalinen...loppujen loppuksi. Mut jotain vaikutusta kyllä on. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Ja tietenkin voi sanoa näin, että jos kaikki sitten on tätä mieltä [että taloudellinen nousu alkaa], kotitaloudet, mutta myöskin yritysjohtajat, niin silloin he käyttäytyvät toisin kuin muuten. Siihen saakka kunnes huomaavat että näin ei ole. Eli se on vähän semmoinen kuin Münchhausen, eli kyllä voi ottaa niinkun tukasta kiinni, mutta kysymys on se, että voidaanko sitten niinkun nostaa ittensä vai ei. Ja minusta se on tämmönen et voi vaikuttaa, mutta minä en tiedä että kuinka pitkälle. (Virkamies)

Hallituspuolueen edustaja jakoi elvytystoimet yhtäältä ”tiettyä toimeliaisuutta” piristäviin ja toisaalta yleistä kuluttajaluottamusta kohentaviin. Taloyhtiöille suunnattu korjausavustus on esimerkki ensimmäisestä ja veronalennukset jälkimmäisestä. Hän näki mediajulkisuuden tärkeäksi molempien kannalta.

Totta kai me haluttiin, et siitä [korjausavustuksista] kerran puhutaan mediassa mahdollisimman laajalti, jotta tietoisuus asiasta leviäisi. Ei se että hallitus tekee päätöksiä mut joista kukaan ei tiedä niin auta elvyttämään vielä yhtään. Sit toinen nää vaikkapa veronalennukset, kotitalousvähennys, semmosia asioita joilla pyritään saamaan ihmisille käsitys siitä, osottamaan että heidän käytettävissä olevat tulot kasvaa (...) Et iso rooli on joukkotiedotusvälineillä tässä. Ja kyllä se otetaan, siis totta kai ymmärretään, niin otetaan huomioon et se päätösten tekeminen on vasta yks osa. (Poliitikon avustaja, hallituspuolue)

Talouspolitiikan toimeenpanossa medially on siis tärkeä rooli yhtäältä toimenteistä tiedottajana ja toisaalta yleisen taloustunnelman välittäjänä ja muokkaajana. Talouspolitiikan päättäjät myös pyrkivät aktiivisesti hyödyntämään mediaa näillä molemmilla tavoilla.

No tietysti mä oon tehnyt linjauksia, et kyllä mä sanoin sillon viime vuoden syksyllä, esimerkiks ihan tietosesti vedin sitä linjaa, että älkää irtisanoko, koska sillä pahennetaan tilannetta ja myöskin omaa tilannettanne pahennatte, koska kun suuret ikäluokat lähtee eläkkeelle, niin sellanen yritys joka aikoo

jatkaa tulevaisuudessakin niin pitää kiinni osaavasta työvoimasta, ja sen linjasin kyllä hyvin selkeesti, mut se meni kyllä läpi sit et kyl täs ministerit linjas ja pääministerikin sit sen saman poimi. (Virkamies)

Taloustunnelmien suhteen haastatellut talousasiantuntijat eivät myöntäneet kuvailleen tilannetta todellista myönteisemmäksi. Joissakin haastatteluissa epäiltiin, että tällaisilla puheilla ei kuitenkaan olisi ainakaan pitkäaikaista vaikutusta. Sen sijaan haastatellut myönsivät, että kaikkein synkimpien skenaarioiden julkistamista välteltiin eikä kaikkia huolia haluttu viedä julkisuuteen.

Mut kylhän se paperi oli tietenkin jakelussa erittäin rajattu. Koska siinon sitte myöskin se, että kun tehdään arviointoja, niin joudutaan sitte miettimään vaihtoehtoja ja ihan kaikkein pahimpiakin. Mutta ne pahimmat vaihtoehdot on tämmösiä varautumisvaihtoehtoja, että eikä ikään kuin ennusteita. Ja vois kuvitella, että jos niitä julkisuudes riepotelas, niin se olis aikamoista mässäilyä (Virkamies)

...viranomaiset ovat siellä niin ottaakseen vastaan sen unettomuuden, mutta julkisuuteen ei, julkisuudessa ei pidä herättää turhaa levottomuutta. Että on ihan riittävästi niinkun aitoa levottomuutta, että jos menee niin omia pulmia niinkun sinne levittämään niin ei, et se, siis se pulma on siinä, että rahoitusmarkkinoilla suurimmat yleiset haitat tulevat siitä, kun joku panikoi. (...) Mutta siis, viranomaisten tehtävä on nimenomaisesti, niin ja ilman että kerrotaan mitään väärää tai jotain että kaunistellaan tai noin, niin viranomaisten tehtävä on olla vakuuttava. (...) tai ylipäänsä sanoa, että tilanne on vakava, se ei ole toivoton, se vaatii vaikeita (...) toimenpiteitä, mutta me olemme niitä toimenpiteitä suunnittelemassa, että ei ole syytä huoleen. (Virkamies)

Työntekijäjärjestön ekonomisti puolestaan kertoi pitäneensä valtiovarainministeriön vuoden 2009 budjettivalmistelun yhteydessä esittämiä talousennusteita varsin optimistisina mutta ei kuitenkaan halunnut lähteä niitä oikomaan pessimistisempään suuntaan. Sen sijaan kannanotoissa korostettiin järjestön konkreettisia budjettivaatimuksia:

No joo ehkä tuota niistä ... julkisuuteen ei tullu niinku ykkösasiana se, että me uskotaan huonompaan talouskehitykseen kuin valtionvarainministeriö. (...) No se on yks pointsi kyllä se seurauksetki toisaalta, et ei haluta tiukas tilantees olla luomas liian tai niinku sitä pessimismii liikaa lietsomassa, kun sillä kuitenkin voi olla just vaikutus siihen kuluttajien luottamukseen ja tota

semmoseen ... mut siinon myös sellanen tää roolitus täs keskustelus että periaatteessa näillä ennustuslaitoksilla ja tutkimuslaitoksilla jotka tekee ennusteita talousennusteita niin heillä on sellanen päärooli siinä et miten talous kehitty kommentoida sitä ja tuoda sitä omaa näkemystään siitä ja meillon niinku sellanen sekundäärinen rooli. (Työntekijäjärjestön ekonomisti)

Talouspolitiikan onnistumisen kannalta mediajulkisuudella voi nähdä karkeasti kolme tehtävää. Ensiksikin mediajulkisuus on tärkeä väline päätöksistä informoisessa, toiseksi se toimii talousnäkyä koskevan luottamuksen välittäjänä ja muokkaajana, ja kolmanneksi sillä on merkitystä talouspoliittisia toimijoita ja toimenpiteitä koskevan legitimitetin ja sen myötä päättäjien toimintakyvyn rakentajana tai murentajana. On kuitenkin vaikea arvioida, kuinka voimakkaasti ja kuinka nopeasti media vaikuttaa päättäjien toimintakykyyn.³²

5.3.4. Asiantuntijat sysäävät vastuuta keskustelusta sekä itselleen että medialle

Talouspoliittisen julkisen keskustelun tasosta haastatellut sysäsivät vastuuta paljolti medialle ja etenkin ekonomistit myös itselleen. Haastatteluissa ei juuri tullut esiin se aiemman tutkimuksen havainto (Kantola 2002b; Kunelius et al. 2009), että päättäjät pyrkisivät yksinkertaistamaan viestiään julkisuudessa ja todellinen harkinta tehtäisiin kulisseissa ja luottamuksellisesti. Ainoita viitteitä tähän suuntaan on yllä lainattu virkamiehen kommentti, jossa hän kuvailee ammattikuntansa roolia jonkinlaisena kriisinhoidon etuvartiona, joka ottaa vastaan uhkaavat tilanteet ja vakuuttaa, että asiat ovat hoidossa eikä ole syytä huoleen. Muuten haastatteluissa korostettiin oikean informaation tärkeyttä ja ilmaistiin halua pikemminkin avoimeen talouspoliittiseen keskusteluun kuin sen välttelyyn.

Suomalaista talousmediaa kritisoitiin liiallisesta uskosta talouspolitiikan asiantuntijoihin. Jotkut ekonomistit vaikuttivat hiukan kiusaantuneilta siitä, että heidän epävarmat arvionsa uutisoidaan ikään kuin asiantuntijatotuutena.

...kyllähän mua usein huvittaa, et onhan muakin tituleerattu usein monen median palstoilla, et asiantuntijan mukaan... vaik mä oon saattanut lausuu

³² Haastatteluissa kuitenkin käytettiin luottamus-sanaa yllättävän vähän. Sana esiintyi 18 haastattelusta 11:n puheessa yhteensä 22 kertaa. Kuusi haastateltavaa viittasi sanalla kuluttajaluottamukseen ja kolme pankkeja ja finanssijärjestelmää koskevaan luottamukseen. Lisäksi yksi haastateltava viittasi asiantuntijoiden ja toimittajien väliseen luottamukseen, yksi asiantuntijoihin kohdistuvaan kritiikittömään luottamukseen ja yksi poliittisiin päätöksentekijöihin kohdistuvaan luottamukseen.

jostain sellaisesta hyvin epävarmasta asiasta, että tältä nyt näyttää, mutta toisinkin voi käydä. (Pankin ekonomisti)

Myös liian tiivis juttumuoto koettiin ongelmaksi. Varsinkaan sähköisessä mediassa näkemyksiä ei ehdi taustoittaa kunnolla. Yksi haastateltava kertoi kokemuksestaan aamutelevisiolähetyksessä:

Mää pääsin sit kai lopussa kolme virkettä sanomaan, koko jakso kesti insertteineen kai jotain 15 minuuttia. Ja mulle jäi minuutti loppuun, oli tosi turhauttava olo, olisi ollut monta asiaa mielessä, mitä olisin halunnut sanoa, mitkä on kuntatalouden haasteet tästä eteenpäin, siinä piti mennä studiolle ja mä pääsen sit sanomaan pari jotain latteutta, mitä minuutissa ehtii. (Pankin ekonomisti)

Ekonomistit kertoivat, että he voivat varsin vapaasti kommentoida käsityksiään taloustilanteesta ja talouskehityksestä mutta että samalla he yrittävät tuoda esiin käsityksiinsä liittyviä epävarmuuksia. Kuitenkin jutuista ja ohjelmista nämä varaukset ja reunaehdot jäävät helposti pois. Tähän liittyy myös median tietynlaista kritiikittömyyttä asiantuntijanäkemyksiä kohtaan. Juttuihin haetaan eri asiantuntijatahoilta näkemyksiä, mutta ei osata arvioida niiden painavuutta. Esimerkiksi elvytyksestä esitetyt erilaiset mielipiteet voidaan niiden asiantuntevuudesta riippumatta tulkita samanarvoisiksi.

Tästä elvytyksestä, että miten tehokasta se on Suomessa verrattuna esimesmuihin maihin. Tähän ei paneuduta, vaan poimitaan niitä lausuntoja millon miltäkin taholta. Semmosiltakin, jotka ei oo tutkineet asiaa millään tavalla. Et (...) ninkun annetaan tämmöselle mutu-mielipiteelle sama arvo kuin sitten vakavalle tutkimukselle. (Tutkimuslaitoksen ekonomisti)

Kritiikittömyyteen liittyi yhden virkamieshaastattelun mielestä myös reaktiivisuus. Jutuissa reagoidaan julkisuudessa velloviin keskusteluihin, mutta taustalla etenevät poliittiset ja hallinnolliset prosessit jäävät vähälle huomiolle. Hän ottaa esimerkiksi rahoitussääntelyn valmistelun, joka etenee EU:n komissiossa ja johon ei kohta enää voi vaikuttaa.

...kaikki vaikuttaminen, mitä voidaan tehdä, käytännössä, niin pitää tapahtua ennen kuin komissio antaa ehdotuksensa, ja se merkitsee että ainoat, jotka voivat vaikuttaa, käytännössä nyt, niin ne ovat virkamiehet, ja samalla niin komissio haluaa nyt lainsäädäntöä, joka vie käytännössä parlamentilta (...)

valtaa päättää, että millä ehdoin tietyt asiat tapahtuvat, mutta kukaan ei ole siitä kiinnostunut. Se on erittäin, erittäin kummallinen tilanne minusta Suomessa. (Virkamies)

Oppositiopolitiikko puolestaan katsoi journalismin ottavan hallituksen ja valtiovarainministeriön talousnäkemykset ikään kuin objektiivisena tietona, kun taas opposition näkemyksiä pidetään propagandana. Hänen mielestään niin suomalaista keskustelua kuin journalismiakin vaivaa usko yhteen totuuteen, ja tällainen ”sopuli-ilmiö” on hänestä vain syventynyt 1980-luvun jälkeen, eivätkä edes työmarkkinajärjestöt ole etsineet vaihtoehtoista talouspolitiikan linjaa.

Voi olla, et jos toimituksissa olis enemmän kokeneita, pidempään tehtävissä olleita, niin sit voi olla, et tulis persoonallisempia puheenvuoroja ja kaikki välineet ei olis saman totuuden perässä. Mut siinä sit myös leimaantuu, et jos siinä joukossa ei oo ulvomassa samalla tavalla, niin sit sä joudut perustelemaan toimintaas. Voi sanoo, et talouspolitiikan virheet, journalismin virheet, lähtee vähän samasta viasta, että kun on siinä pääjoukossa tekemässä samoja virheitä, kun muutkin, niin kukaan ei jälkeensä tuu kysymään, et miksi sinä oot tehnyt näitä virheitä. Mut jos lähtee eri suuntaan, niin joutuu perustelemaan kantansa. (Poliitikko, oppositio)

Myös työntekijäjärjestön ekonomisti kaipaa lisää vaihtoehtoja talouspoliittiseen keskusteluun. Hänenkin mukaansa journalismi ottaa vallitsevan näkemyksen paljolti annettuna, eikä siihen kohdistu vastaavaa tutkivaa journalismia kuin esimerkiksi vaalirahoituskysymykseen. Ekonomisti sälyttää kuitenkin syytä paitsi toimittajille myös itselleen.

Et meil on oikeestaan täs talouspoliittisessa keskustelussa tällä hetkellä yks merkittävä kriittinen osallistuja, ja mun mielestä se on tää Palkansaajien tutkimuslaitos. Et se on ehkä ainoa, joka on nyt tuonu tällasta tiettyä särmää. (...) No taas kerran, miksei jätäk kato peiliin ja tee. Et sehän tässä on tietysti ku järjestöekonomistina on, et joku Hesarin vieraskynähän on auki. Sen ku vaan teet. Et ei mediaan pääsy edes kriittisillä puheenvuoroilla, ei ole ongelmallista. Et ei meillä mitään sensuuria ole. Meil on vaan ...semmonen... en mä tiää. Se on niin helppoa ikään kun, kun joku tarjoilee jonkun tikkunekun, ni sit sitä käydään kaikki nuolemassa. Et se on hirveen työlästä potkia tutkainta vastaan. Et...se on aika, et käydä koko establismenttiä vastaan, ni se vaatii rohkeutta. Ja se vaatii hirveesti töitä. Ois helppo kirjottaa tavallaan semmosta aina myötäsukaista. Se vaatii kymmenkertasen työn. Et kyllä mä ymmärrän,

laiska mäkin oon. Et mitä helvettiä mä rupeen raatamaan ku ei ne muutkaan.
(Työntekijäjärjestön ekonomisti)

Hallituspuolueen edustaja puolestaan kritisoi mediaa puoliotuukien viljelystä. Hänen mukaansa julkisuudessa vakiintui käsitys, että valtiovarainministeri olisi sanonut, että lama ei koske Suomea. Haastattelun mukaan Katainen oli kyllä antanut moneen mediaan lausunnon, jossa hän totesi, ettei Yhdysvaltain pankkikriisi vaikuta suomalaisiin pankkeihin, koska ne ovat taseiltaan vahvoja. Samalla ministeri kuitenkin oli korostanut, että mahdolliset vaikutukset tulevat reaalityalouden kautta. Haastattelun mukaan mediassa korostettiin vain lausunnon ensimmäistä osaa pankkien vakavaraisuudesta ja jätettiin jälkimmäinen osa huomiotta.

Mut reaalityalouden kautta, niin kun [valtiovarainministeri] niissä haastatte-
luissa sanoi, niin nää vaikutukset on tullu meille siis tän vientilaman ja sitten
tota yleisen talouskasvun hiipumisen kautta. Ja vaikka hän ennusti tismalleen
oikein, sanoi tismalleen oikein, niin tää niin ku alkuosa siitä launnosta on
irrotettu asiayhteydestä että tää Yhdysvaltain pankkikriisi ei koske suomalaisia
pankkeja. Ja tästä se ikään kun sitten lähti se huhu menemään. (Poliitikon
avustaja, hallituspuolue)

Kuten edellä luvuissa 2. ja 4. todettiin, suomalaisessa talousjournalismissa finanssikriisin yhteys Suomen reaalityalouteen todellakin jäi vähälle huomiolle, ja finanssikriisiä tarkasteltiin pitkään lähinnä Yhdysvaltoja koskevana ongelmana. Kuitenkin esimerkiksi Helsingin Sanomien uutisessa 1.10.2008 Kataisen arvio rahoituskriisin vaikutuksista reaalityalouden kautta oli nostettu jutun kärkeen. Samassa jutussa valtiovarainministeri kehotti kansalaisia arvioimaan taloudenpitoa omista lähtökohdistaan: ”Jokaisen pitää nyt arvioida omaa taloudellista riskiään. Täytyy olla varovainen, mutta paniikkiin tai pessimismiin ei ole mitään syytä.”

Hallituspuolueen edustajaa kismitti myös tiedotusvälineiden oma linjattomuus. Esimerkiksi pääkirjoituksissa hallitusta voidaan hänen mukaansa kritisoida eri argumentein ilman että lehti itse olisi kannassaan johdonmukainen.

Edellisenä päivänä vaadittiin, että pitäis ottaa lisää velkaa, jotta pystyttäis näitä ja näitä aloja vielä vauhdittamaan, ja seuraavana päivänä todettiin, että velanotto on jo aivan liiallista. Ja se on joko lehden linjattomuutta tai sit se on semmosta viisastelun tarvetta, että kun nyt on niin kauheeta ja hirveetä, niin kyllähän tuo hallitus varmasti on tosi huono ja tekee kaiken perseestä. (...) Eli hyvä journalismi lähtee siitä, että katsotaan mitkä aidosti on vaihto-

ehtoja (...) Että on joku talouspoliittinen linja erilaisissa tilanteissa, että me ollaan tätä mieltä, näin tässä pitäis suurella kuvalla toimia ja sitten peilataan pääkirjoitustasolla siinä lehden mielipiteissä sitä linjaa ja sitä hallituksen valitsemaa linjaa. (...) Et ei se oo sellasta niin ku pirajjalauman näykkimistä että purastaan aina sieltä mistä niin ku vaateen välistä paikka löytyy ilman että on mitään analyttistä tai pitkäkestoista. (Poliitikon avustaja, hallituspuolue)

Ylipäättään haastatellut kaipasivat julkisuuteen syvällisempää ja monipuolisempaa talouspoliittista keskustelua. Tällaista keskustelua nähtiin selvästi enemmän kansainvälisesti arvostetuissa talousjulkaisuissa, kuten Financial Timesissa ja The Economistissa. Kansainvälisten lehtien ylivoimaa pidettiin haastatteluissa luonnollisena. Suomessa ei yksinkertaisesti riitä yleisöä siinä määrin, että vastaava talousjournalismi voisi olla kannattavaa. Yksi haastatteluista ehdottikin, että tämä tosiasia tunnustettaisiin ja suomalaislehdet nopeasti ja suoraan raportoisivat kansainvälisissä huippujulkaisuissa olleista asioista. Kun itsellä ei ole resursseja seurata kaikkea, niin lainattaisiin muilta.

Ne ei niinku halua suoraan lainata tai suoraan kopioida, mut siin pitää ehkä jossain vaiheessa ottaa realismi kauniiseen käteen. Sanoo et hei, ei me näit asioita osata tai voida seurata, me lainataan maailman parhaalta. Tehdään jotain yhteistyösopimusta tai jotain. Jonain päivänä jonkun täytyy se myöntää. (Toimitusjohtaja, finanssiala)

Talouspoliittisessa keskustelussa kritisoitiin siis suomalaisen keskustelukulttuurin vaihtoehdottomuutta yleisesti ja journalismin kritiikittömyyttä erityisesti. Asiantuntijoiden näkemyksiä esitetään jutuissa ilman, että niihin liittyviä epävarmuuksia tai niiden todenperäisyyttä kyettäisiin kunnolla arvioimaan. Ongelmana nähtiin myös journalismin reaktiivisuus: jutuissa tartutaan kulloinkin pinnalla oleviin kysymyksiin, eikä valmisteluprosesseihin osata tarttua riittävän ajoissa. Vaikka kaiken esitetyn kritiikin tueksi varmasti löytyy esimerkkejä, se joiltain osin vaikuttaa kuitenkin myös ristiriitaiselta. Siinä missä opposition edustaja kritisoi journalismia hallituksen totuuksien kritiikittömästä omaksumisesta, siinä hallituksen edustaja kritisoi journalismia hallituksen itsetarkoituksellisesta, ristiriitaisesta ja linjattomasta kritisoinnista.

5.4. Talouskriisikeskustelun teemat

Edellisissä alaluvuissa talouspoliittista julkisuutta tarkasteltiin luonnehtimalla eri osapuolten roolia julkisessa keskustelussa (luku 5.2.) ja asiantuntijoiden näkemyksiä julkisuudesta (luku 5.3.). Tässä alaluvussa otetaan tarkempaan analyysiin neljä talouspoliittista toimenpidekokonaisuutta ja selvitetään sisällönanalyysin avulla, millaista keskustelua niistä käytiin.³³ Erikseen käsitellään kannanottoja 1) elvytykseen ja valtion velanottoon, 2) yrityksiä, vientiä ja työllisyyttä tukeviin toimenpiteisiin, 3) rahoitusmarkkinoiden sääntelyn ja valvonnan lisäämiseen sekä 4) kansainvälisen koordinaation lisäämiseen.

Yksi analyysin kannalta kiinnostava kysymys on se, muuttiko tuore syvä talouskriisi Suomessa ja maailmalla poliittista päätöksentekoa ohjaavia paradigmoja. Peter A. Hall (1993) määrittelee poliittisen paradigman sellaiseksi ajatusten ja standardien viitekehykseksi, jonka puitteissa määritellään paitsi politiikan päämäärät ja välineet, joilla näihin päämääriin tulee pyrkiä, myös ja ennen kaikkea niiden ongelmien luonne, joihin näillä välineillä pyritään vastaamaan. Hall erittelee kolme tasoa, jotka määrittävät todellista käännettä poliittisessa paradigmassa: Ensimmäisellä tasolla säädetään uusiksi politiikanteon välineitä. Toisella tasolla muutos pitää sisällään näiden uusien välineiden esittelyn ja/tai institutionaalisia muutoksia siinä, mikä taho näiden välineiden käytöstä päättää. Ensimmäisellä ja toisella tasolla liikutaan Hallin mukaan vielä normaalin politiikanteon piirissä, eli siis sopeutetaan vallitsevat linjaukset tilanteeseen muuttamatta varsinaista paradigmaa. Paradigman muutoksesta voidaan hänen mukaansa puhua vasta kolmannella tasolla, joka edellyttää kattavia muutoksia politiikan päämäärissä sekä niissä välineissä ja keinoissa, joilla näitä päämääriä tavoitellaan.

Talouspolitiikkaa koskevassa journalismissa puhutaan harvoin suoraan eri taloustieteen teoriaperinteiden malleista ja paradigmoista. Myöskään poliitikot eivät ole yleensä katsoneet poliittisesti järkeväksi tuoda esiin omia tai puolueensa sitoumuksia eri teoriaperinteisiin (Hodson & Mabbett 2009, 1043). Suomessa toimittajat näyttävät hyväksyvän tämän, koska he eivät yleensä lähde jutuisaan analysoimaan päätöksenteon tavoitteiden taustalla olevia talousteoreettisia

33 Yhteensä analysoituja kannanottoja on aineistossa 602 (ks. taulukko 5.3.), ja näistä yli puolet on julkaistu Financial Timesissa. Kannanotoksi on laskettu yksittäisen jutun sisällä esiintyvä saman henkilön kriisitoimia kommentoiva puhe. Jokaisen puhujan puhe on laskettu vain kerran jokaisesta jutusta, vaikka sama henkilö olisi esittänyt useampia toimenpideehdotuksia saman jutun sisällä. Yksi keskeinen ero suomalaislehtien ja Financial Timesin välillä on juttujen alueellinen kattavuus. Kun kotimaisissa lehdissä ollaan kiinnostuneita lähes yksinomaan kotimaan, Euroopan maiden ja USA:n vastauksista kriisiin, käsitellään Financial Timesissa laajasti myös useiden muiden talousalueiden tilannetta ja esimerkiksi Kiinan ja Intian elvytyspaketteja, mitä luonnollisesti selittää se, että kyseisestä lehdestä julkaistaan omaa painosta muun muassa Aasiassa. (Ks. liite 5.)

oletuksia. Poliittisten puolueiden vastahakoisuudessa liittää itseään mihinkään nimettyyn talousteoriaan on osittain kyse eri taloustieteellisten koulukuntien lähentymisestä toisiaan. Lisäksi talouden ilmiöiden monimutkaisuus tekee puolueille hankalaksi identifioitua tiettyyn nimettyyn taloustieteelliseen koulukuntaan. Tämä on kuitenkin tehnyt myös vaikeaksi päästä selville niiden politiikan taustalla vaikuttavasta ajattelusta (em.).

5.4.1. Veroelvytys valtion velkaa kasvattaen

Suomen hallituksen elvytystoimet ovat painottuneet tuloverokevennyksiin, joskin veroelvytyksen osuudesta koko elvytyspaketista on esitetty voimakkaasti eriäviä arvioita.³⁴ Veronkevennykset on joka tapauksessa laskettu osaksi hallituksen elvytyspakettia, vaikkakin ne kirjattiin Matti Vanhasen toisen hallituksen hallitusohjelmaan jo huhtikuussa 2007, siis kauan ennen kuin kriisin uhka Suomen taloudelle julkisesti tunnistettiin.

Valtiovarainministeri Jyrki Katainen ottaa syksyn 2008 puheenvuoroissaan lähtökohdaksi sen, että Suomessa on varauduttu laskusuhdanteeseen hyvin, mikä mahdollistaa kohdanneessa ”erittäin poikkeuksellisessa tilanteessa” joustot ja elvyttämisen alijäämää kasvattaen. Suomi on Kataisen mukaan niiden harvojen maiden joukossa, joilla on varaa elvyttää valtion velkaa kasvattamalla, koska lainoja on aikaisempina vuosina lyhennetty. Elvytyksen suuruusluokan määrittelyssä ministeri vetoaa myös EU:n komission auktoriteettiin. Katainen tyrmää väitteet, että valtiovarainministeriö ei olisi ollut kaukonäköinen kriisissä, mutta toisaalta hän samalla toistuvasti korostaa, että talouskriisin syvyyttä ei osannut ennustaa kukaan:

”Elokuussa antamani budjettiesitys oli ja on vieläkin Euroopan elvyttävin. Jo silloin varauduttiin laskevaan suhdanteeseen niin, että Suomen budjetti on elvytysvaikutuksiltaan sitä mitä EU:n komissio suosittelee nyt kaikille jäsenmaille.” (...) ”Se, ettei olisi toimittu ajoissa, ei pidä paikkaansa, On kyllä tunnustettava, ettei kukaan Suomessa, Euroopassa tai Yhdysvalloissa pystynyt arvioimaan, kuinka syvä ja vakava tästä kriisistä tulee.” (HS 30.11.2008)

³⁴ Hallituksen elvytyslinjaa tehottomuudesta kritisoineet ovat vedonneet muun muassa OECD:n laskelmaan, jonka mukaan Suomen vuosien 2008–2010 elvytyksestä 85 prosenttia on ollut veroelvytystä ja EU:n komission arvioon, jonka mukaan osuus on ollut 80 prosenttia. Valtiovarainministeriön oman arvion mukaan vain kolmannes toimista on tapahtunut veroelvytyksenä. (Esim. Valtiopäiväasiakirjat: Täysistunnon pöytäkirja PKT 107/2009; HS 15.11.2009; HS 16.11.2009.)

Valtiovarainministeriö jatkoi valitsemallaan elvytyslinjalla senkin jälkeen, kun valtion tulojen lasku oli todettu monin verroin odotettua rajummaksi (esim. Hetemäki 2010, 15–16), ja ministeri pitäytyi julkisissa puheenvuoroissaan kannassaan, että varaa tähän on. Kunnissa taloustilanne heikkeni kuitenkin verotulojen laskiessa yhtä matkaa valtiontalouden kanssa, ja Helsingin kaupunginjohtaja Jussi Pajunen kommentoi helmikuussa 2009, että kaupunki joutuu seuraavaksi vuodeksi pohtimaan sekä säästöjä, lisävelkaa että kunnallisveroprosentin nostoa (HS 6.2.2009).

Kauppalehti ottaa pääkirjoituksessaan voimakkaasti kantaa tuloverotuksen keventämisen puolesta jo toukokuun 2008 alussa. Lehti arvioi, että tuloveronkevennykset oikein ajoitettuina suojelevat Suomea kansainvälisen talouden kriisiltä ja taantumalta.

Jos hallitus ei aikaile tuloverojen keventämisessä turhan pitkään, voi talouskasvu jatkua hidastumisestaan huolimatta varsin hyvänä. Suomella on pari suhteellista kilpailuvalttia moniin muihin maihin verrattuna. (...) Toinen valtti on valtiontalous. Se on erinomaisessa kunnossa ja kestää hyvin reippaankin veroelvytyksen. Esimerkiksi loppusyksystä olisi oikea aika pumpata talouteen lisää vauhtia kulutuksen kautta. (...) Epävarmuuden aikana talouspolitiikassa tarvitaan luottamuksen lisäämistä. Hallitus voisi vahvistaa sitä vero- ja energiapäätöksillään. (KL 9.5.2008)

Toisaalta kriisin kärjistyttyä Kauppalehdessä nostetaan esiin myös huolta valtion velkataakan paisumisesta. Helsingin Sanomat (16.3.2009) puolestaan kertoo Turun Sanomien epäilevän, että velkataakan odottamaton kasvu tulee vesittämään hallituksen lupaukset siitä, ettei menoleikkauksiin tai verojen kiristämiseen tulla lähtemään.

Muutamat yritysten edustajat asettuvat puheenvuoroissaan hallituksen rinnalle kannattamaan tuloveronalennuksia elvytyksen pääpainopisteenä. Veronkevennysten katsotaan tukevan yrityksiä vaikeassa taloustilanteessa, ja yhtiöiden tukemista perustellaan työllisyysnäkökohdilla. Lisäksi esimerkiksi Nokian hallituksen puheenjohtaja Jorma Ollila viittaa puheenvuorossaan (KL 21.11.2008) myös laajempaan globaalitalouteen liittyvään keskusteluun tuodessaan esiin veroratkaisujen ratkaisevuuden siinä, että yritykset investoivat ja säilyttävät toimintansa Suomessa. Kansantaloustieteen professori Jouko Ylä-Liedenpohja taas pitää mielipidekirjoituksessaan (KL 25.11.2008) tuloverotuksen kiristämistä ”myrkkynä” sillä perusteella, että se lisää yritysten kustannuksia, heikentää tuotannon kilpailukykyä ja lisää tätä kautta työttömyyttä.

Aineiston perusteella näyttää siltä, että Suomessa ainoastaan oppositiopuolueet kritisoivat julkisuudessa suoraan hallituksen veronkevennyslinjaa. Ne pitivät linjaa ”epäoikeudenmukaisena”, ja esimerkiksi Vasemmistoliiton kansanedustaja Martti Korhonen kuvaa eduskuntakeskustelua referoivassa uutisessa (HS 17.9.2008) hallituksen päätösten arvopohjaa ”kylmäksi kuin hiilihappojää”. Uutinen on aineistossa varsin harvinainen esimerkki suoraa poliittista debattia sisältävästä jutusta:

Katainen ylisti hallituksen esittämiä 870 miljoonan euron tuloveronalennuksia: ”Ensi vuosi on juuri oikea aika toteuttaa valtaosa hallitusohjelmassa päätetyistä tuloveron kevennyksistä.” Oppositio ei yhtynyt ylistykseen. Vastaväitteiden pääajatus oli, että tuloverojen alennukset ovat liian suuria ja ne kohdistuvat epäoikeudenmukaisesti, ja rahaa olisi pitänyt käyttää enemmän varsinaiseen elvytykseen, esimerkiksi julkisiin rakennustöihin ja sosiaali-etuuksiin. ”Kaikki munat ovat samassa korissa”, Jutta Urpilainen (sd) arvosteli hallituksen linjaa. Opposition edustajat todistelivat, että suurituloisten saamat euromääräisesti isommat veronalennukset ovat epäoikeudenmukaisia eivätkä sitä paitsi elvytä vaan valuvat säästöön ja velkojen maksuun. (HS 17.9.2008)

Sosiaalidemokraatit pyrkivät julkisuudessa myös viestittämään, että he ovat olleet talouden riskien suhteen hallitusta kaukonäköisempiä ja vaatineet tekoja jo pitkään. Sosiaalidemokraatit myös ajoivat näkemystä, että kriisi pakottaa hallituksen siirtymään lähemmäs vasemmisto-opposition ajamaa, valtion roolia talouden hallinnassa korostavaa linjaa.

Suomen hallituksen tiistaina julkaisemassa elvytyspaketissa Heinäluomaa askarruttaa muun muassa sen suuruus. ”Käännös oikeaan suuntaan on se, että tunnustetaan, että talouden pyörien pyörittämiseen tarvitaan myös julkisen vallan toimia. Suuruusluokkaa laskettaessa pitää muistaa, että esimerkiksi velanotto ei suoraan kerro elvytystoimien laajuudesta, vaan se johtuu suurelta osin verotulojen pienenemisestä”, Heinäluoma muistutti. (HS 20.11.2008)

Hallitus ei lähtenyt mukaan sen enempää julkiseen arvokeskusteluun veronkevennysten oikeudenmukaisuudesta kuin keskusteluun siitä, onko elvytystoimissa kyse politiikan linjamuutoksesta. Myöskään lehdet eivät näytä pyrkineen ohjaamaan keskustelua arvokeskustelun suuntaan, vaikka ne kansainvälistä kriisiä analysoivissa jutuissa ottivatkin voimakkaasti kantaa moraalikysymyksiin. Voi arvioida, että tutkittujen suomalaislehtien toimittajat yleisesti ottaen hyväksyivät hallituksen esittämät argumentit velanoton tarpeellisuudesta ja järkevyydestä,

vaikka sen riskejä muutamissa puheenvuoroissa nostettiin esiin. Kritiikkiä toimittajat esittävät lähinnä toimien mittaluokasta ja ajoituksesta. Britanniassa valtion velanottoon suhtauduttiin huomattavasti kriittisemmin kuin Suomessa, ja Financial Timesissa Gordon Brownia syytettiin sukupolvien yli ulottuvien velkaongelmien kasvattamisesta. Britanniassa toki myös kriisin suuruusluokka oli toisenlainen, ja juuri pankkien pelastamiseen sijoitetut punnat synnyttivät kritiikkiä.

Suomessa myös oppositiopuolue Vasemmistoliiton äänenkannattaja Kansan Uutiset asettuu kannattamaan elvytystä ja työllisyyden tukemista velkarahalla mutta pitää toimia riittämättöminä:

”Sen [hallituksen] elvytystoimet jäävät pahasti puolitiehen, eikä uusista töttömyyttä torjuvista piristysruiskeista ole tietoaakaan. Hallitus on noston kädet pystyyn. On todella vaikea uskoa, etteikö yksittäinen maa muka pysty tekemään enempää. Suomi on päästetty ajelehtimaan kuin lastu globaalin valtameren laineille.” ”Velan ottoon Suomella on edelleen varaa. Pyörät on pidettävä pyörimässä ja ihmiset töissä vaikka sitten velkarahalla.” (Kansan Uutiset, sit. HS 26.3.2009)

Kauppalehden toimittaja Merina Salminen taas antaa kommenttikirjoituksensa hallitukselle synninpäästön ja arvioi, että globaalissa kriisissä se ei lopulta edes voi ottaa täyttä vastuuta kriisin ratkaisemisesta:

Suomi loistaa listan kärkipäässä kun verrataan eurooppalaisten maiden elvytystoimia bruttokansantuotteen suhteutettuna. Pienen budjettiin suhteutettuna pienetkin elvytystoimet näyttävät mahtavilta. Hallitus on käynnistänyt mittavia rakennushankkeita ja tullut yrityksiä vastaan poistamalla kela-maksun, tuplaamalla poisto-oikeudet ja antamalla rahaa yrityksille, jotka irtisanomisten sijaan uudelleenkouluttavat työntekijöitään. Toivottavasti nämä toimenpiteet luovat toivoa yrityksiin, jotta irtisanomisista tulisi mahdollisimman vähän. Hallituksen toimenpiteet eivät ratkaise tätä kriisiä. Suomen kohtalo on enemmän kiinni amerikkalaisista kuluttajista kuin Suomen hallituksesta. Vientiluotoilla voi olla vaikka avoin piikki, mutta ne eivät auta, jos kansainvälinen kysyntä on henkitorissaan. (KL 6.3.2009)

Hallituksen veronkevennyslinjaa kritisoi julkisuudessa siis lähinnä poliittinen oppositio, jonka argumentointi perustui pääasiassa arvokysymyksiin. Lehtien itsensä esittämä kritiikki ei kohdistunut veronkevennysten tulonjakovaikutuksiin, vaan huoleen velkataakan kasvusta talouden näkymien heiketessä. Suomen

hallituspuolueet eivät lähteneet mukaan keskusteluun veronkevennysten ”oikeudenmukaisuudesta”, eivätkä lehdet myöskään näytä pyrkineen ohjaamaan keskustelua siihen suuntaan. Toisin oli esimerkiksi Iso-Britanniassa, jossa kriisin syvyys ja talouden suorat yhteydet kansainvälisille rahoitusmarkkinoille pakottivat poliitikot ottamaan kantaa järjestelmän oikeudenmukaisuuteen tilanteessa, jossa veronmaksajat joutuivat maksamaan jättimäistä laskua rahoitussektorilla kehittyneistä ongelmista.

5.4.2. Yritykset, vienti ja työllisyys

Yritysten toimintaedellytysten ja työllisyyden tukeminen nousi talouskriisikirjoittelun teemaksi syksyllä 2008 sen jälkeen, kun viennin tyrehtyminen ja ylipäänsä rahoituskriisin vaikutukset reaalityöelämään alkoivat olla ilmeisiä. Erityisesti elinkeinoelämän edustajat nostivat julkiseen keskusteluun kriisin synnyttämää tarvetta tukea Suomen yrityksiä ja vientiteollisuutta yhtäältä suoraan verorahoin ja toisaalta työelämän joustojen ja niin sanotun ”palkkamaltin” muodossa. Kumpaakin vaatimusta perusteltiin työllisyydestä huolehtimisella. Työttömyyden lisäksi muita kriisin sosiaalisia seurauksia ei talousjournalismissa juuri käsitelty.

Elinkeinoelämä, Suomen Pankki ja hallitus peräänkuuluttavat suomalaisilta ”talkoohenkeä”

Suomen liittyminen Euroopan talous- ja rahaliiton EMU:n jäseneksi 1990-luvulla merkitsi luopumista itsenäisestä raha- ja valuuttapolitiikasta. Kotimaisen talouspolitiikan keinovalikoimaan jäi finanssipolitiikan lisäksi tulopolitiikka. Työmarkkinoiden joustot ovatkin lamavuosien jälkeen nousseet merkittäväksi puheenaiheeksi. (Alho & Kiander 2009, 35–36; Sounela 2001.) Esimerkiksi Etlan tutkimusneuvonantaja Kari Alho ja Palkansaajien tutkimuslaitoksen johtaja Jaakko Kiander arvioivat (em., 18), että tuoreella kriisillä ja taantumalla saattaa olla samanlainen tuottavuutta kohottava vaikutus kuin 1990-luvun lamalla, jonka jälkimainingeissa työpaikkojen ja toimipaikkojen vähentämisellä nostettiin keskimääräistä tuottavuutta ohi lamaa edeltäneen tason.

Talouskriisin akuutissa vaiheessa syksyllä 2008 ja kevättälvellä 2009 erityisesti yritykset ja elinkeinoelämän järjestöt peräänkuuluttivat julkisuudessa työntekijöiltään ja työntekijäjärjestöiltä ”palkkamalattia”, julkilausuttuna tavoitteenaan irtisanomisten välttäminen. Palkkamalatti-argumentoinnin taustalla on klassisen talousteorian olettamus, että palkansaajat voivat vaikuttaa työttömyyden alenemiseen pienentämällä reaali-palkkojaan. Tätä näkemystä on kyseenalaistettu keynesiläiseen talousteoriaan vedoten. (Sounela 2001, 26.) Palkkamaltilta viitataan

keskustelussa sekä palkankorotusvaatimusten hillitsemiseen että yksittäisissä tapauksissa myös palkanalennuksiin:

Suomen Yrittäjien toimitusjohtaja Jussi Järventaus esittää järeitä keinoja taantuman ja sen seurausten torjuntaan. Hän ehdottaa, että määräaikaisella lainmuutoksella annettaisiin mahdollisuus poiketa työehtosopimuksen määräyksistä. Työnantajat ja työntekijät voisivat sopia keskenään palkanalennuksista lomautusten ja irtisanomisten vaihtoehtona. Vaatimusta voimakkaimmin tukevana argumenttina toimivatkin uutiset yritysten yt-neuvotteluista, irtisanomisista ja lomautuksista. (KL 23.12.2008)

Kuten jutussa todetaan, jo pelkät uutiset yritysten ilmoittamista irtisanomisista toimivat itsenäisesti argumenttina palkkamaltin ja ”työelämän joustojen” puolesta. Toinen taho, joka aineiston jutuissa toistuvasti puhuu palkankorotusten hillitsemisen puolesta, on Suomen Pankki. Tyypillisesti pankin edustajana esiintyy pääjohtaja Erkki Liikanen:

Suomen heikkouksiin kuuluu muun muassa se, että Suomessa on nyt voimassa pitkiä työehtosopimuksia, joissa sovittiin isoista palkankorotuksista, Liikanen arvioi. (...) Nämä palkankorotukset syövät Suomen vientiteollisuuden kilpailukykyä samaan aikaan, kun viennin pitäisi riuhtaista itsensä uuteen kasvuun taantuman hellittäessä. (HS 10.12.2008)

Varsin vastaansanomattomana argumenttina toimii myös uhka siitä, että yritykset siirtävät tuotantoaan Suomesta edullisemman kustannustason maihin. Esimerkiksi Nokian hallituksen puheenjohtajan Jorma Ollila on perustellut tällä niin veronkevennysten kuin palkkamaltinkin välttämättömyyttä.

Ollila ei liittynyt puheessaan keskitettyjä tuloratkaisuja haikailevien joukkoon. Hän neuvoi työmarkkinaosapuolia pitämään huolta palkkamaltin toteutumisesta, muuten vaarana on muun muassa yritysten toiminnan siirtyminen muualle. (KL 21.11.2008)

Keskustelussa ongelmaksi määrittyy siis Suomen kansallinen kilpailukyky, ja sen suojelemisesta osoitetaan vastuu myös palkansaajille itselleen. Tätä perustellaan sillä, että kilpailukyvyyn ylläpitäminen on välttämättömyys, josta lipsuminen johtaa koko talouden perikatoon ja ennen kaikkea työttömyyden kasvuun. Kantola (2010) on analysoinut ”kansallisen kilpailukyvyyn” käsitettä ja todennut siitä tulleen Suomessa suoranainen poliittisen vallankäytön kattokäsite.

Se on levinnyt argumentiksi lähes kaikille politiikan sektoreille vientipolitiikasta koulutuspolitiikkaan, ja sillä on perusteltu niin palkkakuria kuin julkisen sektorin menokuria. Kantola toteaa, että kilpailukykyään suojeleva kilpailuvaltio ikään kuin ”potkii ihmisiä heidän omaksi parhaakseen”. Ajatus kilpailukyvyn suojelemisen tärkeydestä on joka tapauksessa eurooppalaisen talousyhteistyön ja Euroopan unionin sisämarkkinoiden kulmakivi, joten EU-ympäristössä toimiville poliitikoille se lienee itsestään selvä tavoite.

Lehtiaineiston perusteella termi ”palkkamalti” ei varsinaisesti kuulu hallituksen edustajien julkiseen kriisiretoriikkaan, mutta sen ajamassa politiikassa se on silti ollut tärkeällä sijalla, mikä tulee esiin muutamissa keskeisten ministerien puheenvuoroissa. Prima-talouselhdelle (9.10.2008) antamassaan haastattelussa Katainen asettaa tuloveronkevennysten ehdoksi sen, että palkkaratkaisujen tulee olla ”järjeviä eli suomalaisten kilpailukykyä tukevia”. Hän peräänkuuluttaa asiassa ”talkoohenkeä kaikilta”. Myös pääministeri on lausunnossaan samoilla linjoilla:

Pääministeri Matti Vanhanen (kesk) korosti jälleen keskiviikkona palkkaratkaisun merkitystä kriisistä ulospääsemisessä. Valtio on valmis tulemaan vastaan veronkevennyksillä, jos ratkaisu syntyy. (HS 22.1.2009)

Aineistoon valikoituneesta mielipidekirjoituksesta voi päätellä että ainakin joitakin kansalaisia julkinen puhe palkkamaltista ja ”talkoohengestä” on ärsyttänyt:

Hallitus on valtiovarainministeri Jyrki Kataisen ja pääministeri Matti Vanhasen suulla perännyt palkkamalttia vaikeassa taloustilanteessa. Se ei kuitenkaan näytä koskevan kuntien korkeinta virkamiesjohtoa. Uutiset kertovat useiden kaupungin- ja kunnanjohtajien räävittömistä palkankorotuksista, pahimmassa tapauksessa käsi kädessä kunnallisveroprosentin noston kanssa. Valtuustoissa kaivattaisiin nyt ryhtiliikettä, jolla yksituumaisesti estettäisiin jopa yli tuhannen euron kuukausikorotukset ravintoketjun huipulla, missä ne ovat toimeentulon kannalta tarpeettomia. Korkeassa asemassa olevilta henkilöiltä on kohtuullista edellyttää esimerkin antamista rahvaalle. Tämä koskee myös kansanedustajia, jotka eivät tietenkään nyt omaa palkkaansa ja kulukorvauksiaan korota. (Anneli Joenhelmi-Keto, HS 22.12.2008)

Useat puhujat tuovat palkkamaltin varjopuolena esiin sen vaikutukset yksityiseen kulutukseen. Kysymys on kokonaistalouden kannalta optimaalisen tasapainon hakemisesta, mutta samalla yhtäältä palkkamalttia ja toisaalta yksityisen

kulutuksen merkitystä korostavat puhujat asettavat palkansaajat monikertaiseen vastuuseen kriisin seurauksista. Esimerkiksi palkkamalttia voimakkaasti peräänkuuluttanut Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) toimitusjohtaja Leif Fagernäs korostaa Kauppalehdessä myös yksityisen kulutuksen merkitystä viennin romahdettua mutta näkee toisaalta sen takeena erityisesti tuloverojen kevennykset.

Fagernäs in mukaan suomalaiskuluttaja on nyt paljon vartijana. Kun viennin veto hiipuu, talous nojaa entistä vankemmin yksityiseen kulutukseen. – Kor-kojen uskotaan laskevan, hintojen nousu vaimenee, tuloverotus kevenee ja palkansaajien reaaliensiot nousevat ensi vuonna yli kaksi prosenttia. Kuluttajat voivat rasvata talouden rattaita ja lieventää matalasuhdanteen vaurioita. (KL 7.11.2008)

Elinkeinoelämä vaatii viennin ja yritysten tukemista työllisyyden nimissä

Suomen vienti supistui rahoituksen ja kysynnän romahtaessa vuoden 2008 toiselta neljännekseltä vuoden 2009 toiselle neljännekselle noin 30 prosenttia, mikä oli puolet enemmän kuin esimerkiksi USA:ssa, Ruotsissa, Tanskassa ja useissa muissa EU-maissa (Hetemäki 2010, 15). Vaatimuksia siitä, että hallituksen pitäisi elvytystoimin tukea kriisissä ongelmiin ajautunutta vientisektoria, esittävät julkisuudessa erityisesti elinkeinoelämän järjestöt sekä yritykset itse. Vaatimusten perusteena käytetään vientiyritysten vaikeaa tilannetta ja sen luomia riskejä työllisyyskehitykselle. Käytännössä vaatimukset kohdistuivat vientitakuulaitos Finnveran rahoituksen lisäämiseen ja myös sen aseman tarkistamiseen. Hallituksen puolesta näihin vaatimuksiin vastasi julkisuudessa kauppa- ja teollisuusministeri Mauri Pekkarinen.

Marraskuussa 2008 Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) esiteltyä ”paketin”, jolla muun muassa nostettiin Finnveran valtuuksia kahdella miljardilla eurol- la, ministeri Pekkarinen tuo Kauppalehdessä esiin tyytyväisyyttään hallituksen toimiin:

– Tällä merkittävällä paketilla valtio on valmis ottamaan sitä riskiä, jota markkinatoimijat eivät nyt halua ottaa, Pekkarinen kehuu. ”Aika monet” suurista- kin yrityksistä tarvitsevat nyt julkistettuja tukimuotoja, ministeri paljastaa. Pekkarisen mukaan tukitoimet saattavat pelastaa tuhansia työpaikkoja. (KL 19.11.2008)

Aineistossa ei ole lainkaan vientitakuiden kasvattamista kritisoivia tai kyseenalaistavia puheenvuoroja. Esimerkiksi Helsingin Sanomat asettuu pääkirjoituksessaan (HS 13.11.2008) kannattamaan vientitakuiden kasvattamista yhdessä veronkevennysten ja julkisten investointien kanssa. Julkisia investointeja peräänkuuluttavat myös palkansaajajärjestöt ja työnantajajärjestöt yhteisessä esityksessään hallitukselle:

Palkansaajajärjestöt SAK, STTK ja Akava sekä Elinkeinoelämän keskusliitto ja kunnan ja kirkon työnantajat vaativat pikaista elvytyspakettia. He haluavat, että hallitus tukee ensi vuonna rakentamisesta, liikenneväyliä ja energia-alaa. Järjestöt toivovat hallitukselta myös uusia toimia koulutukseen. Samoin ne ho-
puttavat maan hallitusta turvaamaan yritysten rahoituksen. (KL 9.12.2008)

Kantola on tutkimuksessaan (2002a) todennut 1990-luvun lamavuosina hallinneen ajatuksen siitä, että työttömyyden kasvu on välttämätön hinta yritysten tehokkuuden kasvusta, eikä siis yksinomaan kielteinen asia (em., 183). Tällaista puhetapaa ei enää tuoreessa kriisissä esiinny, vaan yhtenä suurimmista uhista esitetään se, että kriisissä ajauduttaisiin 90-luvun lamassa vallinneisiin työttömyyslukuihin. Työllisyys toimiikin eräänlaisena meta-argumenttina, koska pohjimmiltaan muut talouspolitiikan usein käytetyt argumentit, kuten viennin kilpailukyky, saavat voimansa juuri taustalla vaanivasta työttömyyden kasvun uhasta.

Kriisin kuluessa julkisuudessa vedotaan myös yrityksiin, jotta ne irtisanomisten sijaan lyhentäisivät työaikaa tai lomauttaisivat työntekijöitään. Näitä teemoja tuovat aineiston jutuissa esiin erityisesti ammattiyhdistysliike sekä pääministeri ja työministeri. Työministeri Tarja Cronberg pitää Kauppalehdessä (12.11.2008) julkaistussa puheenvuorossaan lomautuksia ”myös” positiivisena signaalina, ”sillä ne osoittavat, että yritykset haluavat pitää kiinni työvoimastaan sen sijaan, että irtisanoisivat väkeään”. Lomautuksia asettuu julkisesti kannattamaan myös EK. Kun yhtäältä kulutuksen tärkeyttä perustellaan työllisyysnäkökohdilla, argumentoidaan toisaalta työttömyyden kasvun olevan uhka kulutukselle:

Nykyinenkin taantuma näkyy todennäköisesti voimakkaammin kulutuksessa vasta, jos työttömyys lisääntyy radikaalisti. Siksi toimet, jotka estävät työttömyyden riistäytymisen nopeaan kasvuun, ovat nyt tärkeitä. On toivottavaa, että yritykset käyttävät irtisanomisten sijasta pehmeämpiä keinoja: työn jakamista, lyhennettyjä työaikoja ja lomautuksia. (HS pääkirjoitus 5.1.2009)

Kriisin sosiaaliset seuraukset eivät ole esillä talousjutuissa

Työllisyyskysymysten ohella aineiston jutuissa tuodaan esiin vain hyvin vähän muita sosiaalisia kysymyksiä. Vaikuttaa siltä, että talousjournalismi ei yleisesti ottaen miellä talouteen kiinnittyvien sosiaalisten kysymysten kuuluvan alaansa. Sosiaalisia kysymyksiä koskevat avaukset tulevat lähinnä ay-liikkeen toimijoilta. Julkisten ja hyvinvointialojen liiton puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori painottaa Kauppalehden (31.3.2009) pikku-uutisessa, ettei julkista sektoria voi rinnastaa yrityksiin, koska julkisten palvelujen tarve vain kasvaa taantumassa. SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen puolustaa Kauppalehdessä (23.1.2009) työttömyysturvaa.

Kaikkiaan sosiaalisten kysymysten voi arvioida jääneen lehdissä ekonomistisen talouskeskustelun varjoon, vaikka Helsingin Sanomat, kuten myös Financial Times, pitävät jonkin verran esillä kriisin globaaleja sosiaalisia seurauksia:

Huhtikuussa kokoontuva rikkaiden maiden G20-kokous ei saa unohtaa talouspaketteja laatiessaan sitä, että tämä taantuma uhkaa tappaa miljoonittain ihmisiä kehitysmaissa, jos länsi ei avusta niitä. Me menetämme taantumana vuoksi omaisuusarvoja, finanssikuplaan syyttömät kehitysmaat ihmishenkiä. (HS pääkirjoitus 11.3.2009)

Tutkimuksen kohteena olleissa jutuissa elinkeinoelämä korosti voimakkaasti yhtäältä työelämän joustoja ja toisaalta yksityisen kulutuksen merkitystä kriisin vaikutusten torjunnassa. Suomen hallitus tuki näitä vaatimuksia peräänkuuluttamalla kansalaisilta ”talkoohenkeä” yhteiseksi asiaksi mielletyn kansallisen kilpailukyvyyn nimissä. Voimansa tämä argumentaatio sai keskustelussa väläytellyn työttömyyden kasvun uhasta. Samoilla argumenteilla perusteltiin myös vientiteollisuuden tukemista. Poliitikot esittivät toivomuksia, että vastikkeeksi saamastaan tuesta yritykset pidättäytyisivät irtisanomasta työntekijöitään. Muutoin kriisin sosiaalisia seurauksia nostettiin julkisessa keskustelussa esille vain vähän.

5.4.3. Vaatimukset kansainvälisestä yhteistyöstä

Nostaessaan esiin talouden globaalin luonteen talouskriisi samalla alleviivasi sitä, että globaalisti toimivien markkinoiden hallinta on yksittäisille kansallisille hallituksille mahdollisesti ylivoimainen tehtävä ilman kansainvälistä koordinaatiota. Vaikka ennen talouskriisin kärjistymistä syksyllä 2008 ei kansainvälistä yhteistyötä juuri puheenvuoroissa mainittu, nousi sen lisääminen yhdeksi lehdissä useimmin toistelluista vaatimuksista kriisin laajuuden ja vakavuuden

selvittyä ja erityisesti ongelmien rantauduttua Eurooppaan. Keskeiseksi ongelmaksi tässä keskustelussa määrittyivät globaalin talouden poliittisen hallinnan puutteet, jotka eivät olleet aiemmin laajasti huolestuttaneet markkinoiden itseohjautuvuuteen luottaneita päättäjiä. Kriisin asetettua tämän kyseenalaiseksi, alettiin julkisuudessa huutaa apuun niin vanhoja kansainvälisen yhteistyön elimiä kuin vaatia uusien perustamista. Louis W. Pauly (2009) toteaa, että kriisi toi päivänvaloon merkittävää varomattomuutta, puutteita ja suoranaisia virheitä rahoitusmarkkinoiden sääntelyssä. Teoriassa nämä puutteet olisivat jo aikaisemmin voineet nostaa esiin kansainvälisen yhteistyön tarpeen. Koska yhteistyötä kuitenkin alettiin vaatia vasta vakavan kriisin oloissa, jäi varsinkin alkuvaiheessa makrotason poliittinen yhteistyö akuutin kriisinhallinnan varjoon maiden ryhtyessä koordinoituihin, mutta tilapäisiin, toimenpiteisiin rahoitusmarkkinoiden pelastamiseksi. (em.)

Rahoitusmarkkinoista on immateriaalisen luonteensa vuoksi tullut elektronisen kaupankäynnin ajalla aivan erityinen kansalliset rajat ylittävän kaupankäynnin alue, minkä tietyn haavoittuvuuden kriisi osoitti (Salo 2009, 145). Lisäksi EU-maat harjoittavat ainakin periaatteessa yhteistä talouspolitiikkaa, vaikka yhtä ja ainoaa ”Euroopan taloutta” ei olekaan olemassa (Archer 2009, 21). Samalla poliittinen valta saattaa tietyissä kysymyksissä olla luisumassa kansallisen tason päättäjien sormista, etenkin pienemmissä maissa. Kuten edellisessä luvussa tarkastelluissa asiantuntijahaastatteluissa kommentoitiin, kansainvälisestä paineesta on tullut talouspolitiikassa ratkaisevaa, eikä ”pikku Suomi” enää ”määrää yhtään mitään” vaan joutuu monissa asioissa seurailemaan kansainvälisesti määrittyviä politiikkalinjauksia. Kansallisesti virittyneessä journalismissa tämä ei aina näy, vaan kotimaiset poliitikot esitetään julkisuudessa usein edelleen ikään kuin he käyttäisivät suvereenia kansallista valtaa. Journalismille globaalin talouden ja vallan kaltaisten maailmanlaajuisten ilmiöiden käsitteleminen onkin haaste.

Tuore kriisi on jonkin verran myös muuttanut asetelmaa, jossa kansallinen politiikka esitetään itsenäisenä suhteessa kansainvälisiin linjauksiin. Kansainvälisen yhteistyön korostamisesta on tullut erityisesti monien poliittisten päättäjien rutiiniretoriikkaa, ja myös lehdet itse ottavat sen usein näkökulmaksi omissa puheenvuoroissaan. Keskustelua kansainvälisen yhteistyön lisäämisestä käytiin sekä Financial Timesissa että kotimaisissa lehdissä.

Vielä vuoden 2008 alussa Financial Timesin Lex-artikkelissa kyseenalaistetaan kansainvälisen yhteistyön tehokkuus:

One of the supposed benefits of regular meetings between the world's finance ministers and central bankers is policy co-ordination. Global responses to problems, the theory goes, are more effective than countries acting inde-

pendently. Irrespective of whether that is actually true, this weekend's Group of Seven finance meeting looks anything but harmonious. Members are at odds over how to deal with slowing economic growth as well as over other repercussions of the credit crunch. (FT Lex 9.2.2008)

Kriisin kärjistyessä syksyllä 2008 useat Euroopan maiden johtajat alkavat vannoa lehdissä ”koordinaation” nimiin. Euroopan Unionin edustajat tai Euroopan keskuspankki ovat jutuissa vain harvoin itse ottamassa kantaa EU-tason päätöksenteon puolesta. Suomen ulkoministerin puheenvuoro heijastelee sekä Suomen yhteistyöpolitiikkaa korostavaa linjaa että pienten ja suurten maiden välisiä valta-asetelmia ja niihin liittyviä ongelmia EU-päätöksenteossa:

[Ulkoministeri Alexander] Stubbin mukaan Suomella on Berliinin-kokouksesta vain suppeaa omiin lähteisiin perustuvaa tietoa. Näin silti, vaikka kokouksen piti nimenomaan valmistella EU:n yhteistä linjaa G20:tä varten. Koko unionin etua G20-taloukokouksessa ajaa EU-komissio. Suomen kannan mukaan erityiskokouksia järjestelevät isot maat unohtavat, että yhteiset ongelmat pitäisi myös ratkaista yhdessä. (...) Stubbin mielestä Suomen pitää lähteä sunnuntain kokoukseen ”rohkealla EU:n instituutioita ja komissiota tukevalla linjalla”. (HS 24.2.2009)

Myös EU:n suomalainen komissaari Olli Rehn (HS 26.11.2006) käyttää Suomen elvytystoimien arvioinnissa mittarina sitä, että ne ”ovat linjassa komission paketin kanssa” (vrt. Alasuutari 2004, 11). Unionitason yhteistyön korostaminen ja vaatiminen on ollut vahvasti Suomen intresseissä, koska pienen EU-maan kannalta huonoin vaihtoehto on aina se, että suuret maat ryhtyvät päättämään asioista keskenään. Kuitenkin myös suurissa maissa kansallisesta itsekkyydestä ja protektionismista varoittelevat ja kaupan vapauden nimeen vannovat julkiset puheenvuorot alkavat lisääntyä valtioiden käynnistellessä omia elvytysohjelmiaan. Erityisesti Britannian hallituksen edustajat painottavat voimakkaasti protektionistisen politiikan ”katastrofaalisia” seurauksia. Kiinnostavaa on kuitenkin esimerkiksi Pauly'n (em., 972) arvio siitä, että vaikka kansainvälisten sanomalehtien otsikoiden tasolla usein syntyi sellainen vaikutelma, että taloudellinen nationalismi olisi vienyt kriisitoimissa voiton, kulisseyssä valtioiden virkamiehet, ministerit, keskuspankkiirit ja valvontaelimet aivan tosiasiallisesti laajensivat yhteistyötään (ks. myös Archer 2009, 25).

Myös tutkimuksessa analysoidut lehdet nostavat itse voimakkaasti esiin vaatimusta kriisin globaalista hallinnasta. Useissa eri lehdissä julkaistuissa pääkirjoituksissa ja kolumneissa painotetaan, että hallitusten on kyettävä toimimaan

koordinoidusti ja kantamaan näin myös lopullinen vastuu talouden kestävydestä. Esimerkiksi Financial Timesin arvovaltainen apulaispäätoimittaja Wolfgang Münchau kritisoi kolumnissaan Euroopan Unionia sen huonosta edustuksesta laajemmissa kansainvälisissä yhteistyöelimissä ja kansainvälisiä yhteistyöelimiiä, kuten G7-ryhmää, innottomuudesta ja ”business-as-usual” -ratkaisujen esittämisestä poikkeukselliseen kriisiin. EU:n elvytysuunnitelmaa, joka perustuu kansallisen tason elvytyspakettien koordinaatiolle, Münchau epäilee riittämättömäksi pitämään yllä sijoittajien luottamusta globaaleilla markkinoilla:

I had a bad feeling on Friday night when I heard that finance ministers from the Group of Seven countries had prepared a draft communiqué even before they met.

(...) I had a better feeling about yesterday's eurozone summit. It produced a detailed and co-ordinated national response to recapitalise the banking system, and to provide insurance to revive the inter-banking market. But as far as I could ascertain, this was still agreement on ground rules for national plans, and it is not clear how well this agreement would cover the numerous cross-border issues that have arisen. (...) It is an okay policy response, but I wonder whether this is going far enough at a time when global investors are pondering whether to pull the big plug. (Wofgang Münchau FT 13.10.2008)

G20-ryhmää kolumnisti taas epäilee liian suureksi toimimaan tehokkaana hallitustenvälisenä yhteistyöelimenä, mutta parempia vaihtoehtoja ei hänen mukaansa ole tarjolla. Lehden Lex-artikkelissa väläytellään tarvetta maailmanhallituksen muodostamiseen, ”tai vähintään” globaalin talouden hallinnan voimistamiseen:

The importance of co-ordinated policy and regulatory response in a globalised economy has even elicited calls for a world government, or at least governance. (FT Lex 29.12.2008)

Myös Kauppalehden toimittajan näkemyksen mukaan protektionismin ja ”merkantilismin” vaarat vaanivat, ellei olemassa olevia kansainvälisiä yhteistyöelimiiä käytettä tehokkaasti:

Globaali kriisi on purettava myös kansainvälisellä tasolla. Kansainvälisen talouden rahamassoja pitää voida ohjailla myös yhteistyössä. Kansainvälinen valuuttarahasto IMF perustettiin kriisien hallitsemiseksi, mutta nyt sitä ei käytetä aktiivisesti. (...) Jos kansallisiin elvytystalkoisiin keskittynyt maailma jättää

IMF:n ja WTO:n mahdollisuudet retuperälle, kansalliset suojamuurit nousevat keskiajan merkantilismien oppien mukaisesti. Se varmistaisi taantumien pitkittymisen. (Toimittaja Ilkka Lampi, KL 14.1.2009)

Toisaalta, vaikka lehdet antavat koordinaatiolle kirjoituksissaan tietyn itseisarvon, käytännön ratkaisuihin saatetaan silti päätyä korostamaan kansallista ohjausta ”kansallisten ominaispiirteiden” huomioimisen nimissä. Erityisesti kun asiaa lähestytään kriisissä viattomaksi uhriksi katsotun Suomen näkökulmasta, arvioidaan, että toisten maiden laskuja ei olla valmiita maksamaan integraatiosta huolimatta:

Silti nyt valittu tie on parempi: sovitaan yhteinen toimintatapa, mutta konkreettiset ratkaisut tehdään omalla rahalla ja kansallisessa ohjauksessa. Näin voidaan ottaa huomioon rahoituslaitosten ja niiden ongelmien kansalliset piirteet. Samalla tulee selväksi se, kuka pelastusrahojen käytöstä päättää. (...) Poliittisestikin tämä tie on helppokulkuisempi. Esimerkiksi Suomessa olisi aika vaikeaa perustella sitä, että me osallistuisimme jonkinlaisella pankkituella keskieurooppalaisten pankkien pelastamiseen. (HS pääkirjoitus 14.10.2008)

Kansainvälisestä yhteistyöstä ja koordinaatiosta käydyssä keskustelussa on kiinnostavaa se, että vaikka toisaalta niin poliitikot kuin mediakin asettuvat vaatimaan globaalin hallinnan voimistamista, lopullisena päämääränä esitetään poikkeuksetta globaalin kaupan vapauden turvaaminen. Tämä ristiveto nousee esiin erityisen kirkkaasti viimeisessä analysoidussa keskusteluteemassa, joka koskee rahoitusmarkkinoiden sääntelyn ja valvonnan tehostamista.

5.4.4. Valvonta, sääntely ja moraalit

Jo syksyllä 2007 vilkastui lehdissä subprime-kriisin seurauksena keskustelu finanssialan sääntelyn ja valvonnan lisäämisestä, koska asuntokriisin juuret olivat niin ilmeisellä tavalla palautettavissa niihin käytäntöihin, joissa rahoitusmarkkinoiden säätelemättömyyttä oli käytetty vastuuttomasti, lyhytnäköisesti ja nopeita voittoja tavoitellen (esim. Krugman 2009). Tutkitut sanomalehdet pitävät kysymystä hyvin näkyvästi esillä pitkin tutkimusjaksoa. Suomalaislehdissä referoidaan laajasti teemasta käytyä ulkomaista keskustelua, mutta itsenäistä kotimaista keskustelua aiheesta ei juuri esiinny. Asiaa kommentoivat kotimaiset puhujat lähinnä toistavat muualla maailmassa esitettyjä näkemyksiä.

Yhdysvaltalaisessa julkisessa poliittisessa keskustelussa erityisesti demokraattipuolueen edustajat vaativat lisää finanssi-instituutioiden valvontaa ja myös

keskuspankki Fedin edustajat puhuvat sääntelystä positiiviseen sävyyn. USA:sta sama keskustelu on siirtynyt Britanniaan (ks. Hodson & Mabbet 2009), muihin Euroopan maihin ja maailmalle:

Washingtonissa myöhään lauantai-iltana Suomen aikaa päättyneen G20-huippukokouksen konkreettiset päätökset jäivät silti vähäisiksi. (...) Suurin erimielisyys koski rahoitusmarkkinoiden sääntelyn lisäämistä. (...) Rikkaiden ja kehittyvien maiden johtajat peräänkuuluttavat elvyttävää talouspolitiikkaa ja rahoitusmarkkinoiden valvonnan lisäämistä. Sitä puolustivat voimakkaasti Euroopan unionin puheenjohtajamaan Ranskan presidentti Nicolas Sarkozy ja Britannian pääministeri Gordon Brown. He ehdottivat maailman suurimpien pankkien ulottamista kansainvälisen sääntelyn piiriin. (...) Yhdysvaltain väistynyt presidentti George W. Bush vastusti ärhäkkäästi ajatusta sääntelyn lisäämisestä. Bush sanoi lauantaina, että varmin polku kohti talouskasvua ovat vapaat markkinat ja vapaat ihmiset. Useat maailman johtavista taloustieteilijöistä pitävät Bushin hallintoa yhtenä pääsyyllisenä nykyiseen talouskriisiin. Rahoitusmarkkinoiden valvonnan tiukentaminen jätettiin valtioiden oman harkinnan varaan. (HS 16.11.2008)

Vaatimukset sääntelyn lisäämisestä kulkevat käsi kädessä niiden toimien kanssa, joita hallitukset ovat suunnitelleet pankkijärjestelmän pelastamiseksi. Pankkien pelastaminen esitetään välttämättömyytenä, jota ilman on edessä globaali lama ja kaaos. Vaikka useat kriisijulkisuudessa äänessä olevat toimijat eri maissa ovat todennäköisesti jakaneet markkinavetoisen uskon siihen, että markkinoiden kahlitseminen johtaa tehottomuuteen, on kriisin voimakkuus ja finanssimarkkinoiden toimijoiden moraalittomuuden räikeys tehnyt poliittisesti välttämättömäksi vaatia sääntelyn lisäämistä. (vrt. Kantola 2002a, 176). Valtiojohtajien on kriisivuosina ollut suorastaan pakko omaksua uusi retoriikka, jossa ne vaativat finanssisektorille kurinpalautusta ja parempaa valvontaa. Koska poliitikot ovat nimenneet pankit ja finanssialan kriisin syntipukeiksi (ks. edellä luku 4.) on niiden ollut osoitettava, että näiden toimintaan puututaan.

Käytännössä kuitenkin esimerkiksi Lontoon finanssikeskuksella on huomattavaa poliittista vaikutusvaltaa, ja on ollut selvää, ettei mikään poliittinen taho ole halunnut vaarantaa sen kansainvälistä kilpailukykyä radikaalilla finanssisektorin reformilla. Sääntelyssä onkin otettu vain pieniä askeleita. Myös Euroopan Unionin tasolla esitettyjä sääntelytoimia on epäilty ylisääntelystä, jonka on pelätty voivan vaurioittaa eurooppalaisten pankkien kilpailukykyä kansainvälisesti. Tästäkin syystä poliittinen tahto todelliseen järjestelmän reformiin ja muutokseen on ollut varsin pieni. (Hodson & Mabbett 2009, 1055; Archer 2009.) Retoriikan

tasolla johtajat kuitenkin vaativat rahoitusalan kurinpalautusta tiukkaan säävyyn.

Kriisi on muutoinkin nostattanut sekä poliitikkojen että myös journalistien puheenvuoroissa moralistisia äänenpainoja (ks. edellä luku 4.). Esimerkiksi investointipankkien johtajia on julkisessa keskustelussa vaadittu laajasti pidättäytymään osinkojenjaosta ja bonuksistaan tilanteessa, jossa pankit olivat joutuneet turvautumaan julkiseen rahaan. Niissä maissa, joihin kriisi oli iskenyt voimakkaimmin, myös poliitikot ovat joutuneet esittämään toimivansa tarmokkaasti ja henkilökohtaisia uhrauksia tehden. Esimerkiksi Britannian pääministeri Gordon Brown ilmoitti lehdistölle (FT 31.3.2009), että ministerit ovat päättäneet jäädyttää omat palkkansa kriisin vuoksi. Brown itse lupasi luopua kakkosasunnostaan:

That's the right thing to do when people are suffering in the economy," Mr Brown told a Downing Street press conference. (FT 31.3.2009)

Sääntelyn lisäämistä myös kritisoitiin eri puolilla maailmaa moninaisin argumentein. USA:ssa osa republikaanipuolueen edustajista asettui raivoisesti vastustamaan niin sääntelyn lisäämistä kuin valtion tukitoimien kasvattamista. Financial Timesissa eri kommentaattorit palauttivat nämä puheenvuorot yleensä ideologisiin kysymyksiin. Esimerkiksi miljardöörisijoittaja George Soros kommentoi Bushin hallinnon ”markkinafundamentalistista ideologiaa”:

The Bush administration has resisted using taxpayers' money because of its market fundamentalist ideology. (FT 3.4.2008)

Ideologista asetelmaa on monimutkaistanut Yhdysvalloissa se, että valtion minimaalista puuttumista periaatteessa kannattaneet republikaanit päätyivät Bushin kauden loppusuoralla pelastamaan rahoituslaitoksia miljardeilla verodollareilla. Myös Britanniassa sijoitettiin miljardeja puntia pankkien pelastamiseen. Pelastusoperaatiot nostattivat laajaa keskustelua moraalikadon riskeistä (ks. myös luku 4.), koska julkisen vallan asettumisen markkinoiden takuumieheksi katsottiin kannustavan sijoittajia ”holtittomaan riskinottoon” ja ”*pohjustavan uusia rahoitusmarkkinoiden kriisejä*” (HS 20.9.2008).

Myös finanssialan edustajat itse osallistuvat lehdistä keskusteluun sääntelystä. Pankit asettuvat puolustamaan helpotuksia korkopolitiikkaan ja markkinoiden vapautta protektionismia ja ”ylisääntelyä” vastaan. Kyseessä ovat niiden suorat intressit, mutta usein esimerkiksi investointipankkien ekonomistit ja analyytikot kuitenkin esittävät viestinsä ikään kuin pakottavina ja kiistämättöminä ja häivyttävät tällä tavoin omia tavoitteitaan yleisen talouspuheen alle. Toisaalta eräissä

tapauksissa finanssiala on kokenut tietynlaisen nöyryyden myös edukseen (vrt. luku 4.2.1.). Esimerkiksi maineensa kriisissä pahasti ryvettänyt luottoluokittaja Standard & Poor's asettui kannattamaan julkisesti sääntelyn lisäämistä:

EU:n komissio julkisti pari viikkoa sitten liudan toimenpiteitä, joilla se yrittää panna luottoluokittajat aisoihin. [Standard & Poor'sin Euroopan-viestinnästä vastaava varapääjohtaja Martin] Winn pitää ehdotuksia pääasiassa myönteisinä mutta painottaa kansainvälisesti yhdenmukaisen lähestymistavan tärkeyttä. S&P tukee EU:n ehdotuksia, koska ne auttavat palauttamaan luottamuksen luottoluokittajia kohtaan, Winn sanoo. S&P julkisti alkuvuodesta 27 kohdan ohjelman, jolla se pyrkii vastaamaan luottoluokittajiin kohdistuneeseen kritiikkiin ja parantamaan toimintojensa läpinäkyvyyttä ja laatua. (KL 3.12.2008)

Suomessa rahoitusmarkkinoiden vakauttamiseen, sääntelyyn ja valvontaan liittyvät kysymykset ovat painottuneet lähinnä kansainvälisissä ja EU-tasoisissa keskusteluissa, ja myös toimenpiteiden toteutuksessa näytetään seurailleen kansainvälisen tason päätöksiä ja painotuksia. Kotimaista poliittista keskustelua näistä teemoista ei juuri käyty. (vrt. Hall 1993, 280; Alasuutari 2004, 11.) Yksi selitys tähän saattaa löytyä sääntelyä koskevan päätöksenteon rakenteesta. Eräs tutkimukseen haastatelluista virkamiehistä totesi, että valvonta ja rahoitussääntely ovat asioita, joista päätetään käytännössä kokonaan EU:n puitteissa ja Suomen eduskunta ja hallitus toimivat prosessissa lähinnä ”kumileimasimina”. Osittain toimittajat ovat saattaneet myös kokea luontevaksi käsitellä kysymystä EU-tasolla siksi, että valvomattomuuden ongelman ei missään vaiheessa katsottu koskeneen Suomea, jossa myös pankkisektorin toiminta määriteltiin kunnialliseksi (ks. edellä luku 4.).

5.5. Yhteenvetoa: Julkisessa talouspoliittisessa keskustelussa politiikka jää talouden varjoon

Taluskriisin ja erityisesti sen syvyyden on yleisesti arvioitu yllättäneen niin asiantuntijat, päättäjät kuin journalistitkin sekä maailmalla että kotimaassa. Kansainvälisesti taluskriisiä voikin lähestyä myös asiantuntijajärjestelmän kriisinä, koska se on asettanut kyseenalaiseksi sekä paljon vartijoina olleiden ”rahoitusmaailman nerojen” että heitä valvoneiden viranomaisten osaamisen ja arviointikyvyn. Suomessa kriisi ei kuitenkaan käydyn julkisen keskustelun perusteella näytä juuri horjuttaneen uskoa sen enempää asiantuntijoiden kuin päättäjienkään osaamiseen, koska ongelmat pystyttiin esittämään lähes poik-

keuksetta ulkoapäin tulleiksi. Tutkittujen lehtien voi yleisesti ottaen arvioida suhtautuneen hyväksyvästi ja varsin kriittikittömästi päättäjien argumentaatioon niistä tarvittavista toimenpiteistä, joihin maan hallitus ryhtyi taloudellisen tilanteen lähdettyä heikkenemään Suomessa. Tämän voi ajatella heijastuvan myös siinä, että lehdet eivät muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta etsineet juttuihinsa hallituksen linjasta eriäviä mielipiteitä tai näkökulmia edustaneita puhujia, jollaisia epäilemättä olisi ollut mahdollista löytää.

Esimerkiksi taloustoimittajina itsekkin toimineet Pennanen ja Ristimäki (2003) ovat kritisoineet talousmediaa siitä, että instituutioiden ja asiantuntijoiden salitaan säilyttää asemansa jalustalla, vaikka nämä ”jäisivät kiinni” tietämättömyydestä tai jopa tahallisuudesta vääristelystä. Tietyt taustaorganisaatiot itsessään takaavat haastateltaville asiantuntijaleiman, ja esimerkiksi valtiovarainministeriön asema on Pennanen ja Ristimäen näkemyksen mukaan sekä poliittisessa päätöksentekokoneistossa että mediassa niin ”häikäisevä”, että sen edustajien lausunnot ovat kiistattomasti uutisaiheita ja ne otetaan tiedotusvälineissä vastaan kriittikittömästi. Valtiovarainministeri on julkisuudessa korostanut, että kriisi huomioitiin ja siihen alettiin hallituksessa varautua jo vuonna 2007 (HS 16.11.2009). Aineiston perusteella tämä varautuminen ei juuri näytä olleen esillä julkisuudessa. Vaikka uutiset maailmantalouden vakavista ongelmista olivat Suomessakin otsikoissa jo varhain vuoden 2007 puolella, kriisin edellyttämistä toimenpiteistä alettiin keskustella julkisuudessa vasta kun kriisi kotimaassa oli tosiasia syksyllä 2008.

Taluskriisiä koskevan journalismin leimallisia piirteitä ovat elinkeinoelämän edustajien vahva edustus juttujen puhujina sekä politiikkojen keskinäisen keskustelun vähäisyys. Elinkeinoelämän näkyvyys on luonnollista etenkin talouslehdillä, joiden tarkoituksin on paljolti olla talouden toimijoiden puhetta talouden toimijoille (vrt. Kantola 2002b). Talouden asiantuntijoiden hallitsevuus on luonnollista myös siitä syystä, että taluskriisikirjoittelu suurelta osin keskittyy arvioimaan talouden näkymiä ja talouspoliittisten toimenpiteiden mahdollisia vaikutuksia. Näitä kysymyksiä ekonomistit ja analyytikot pohtivat työkseen, ja siksi he ovat myös toimittajille luonteva taho johon tukeutua. Pankkien ja tutkimuslaitosten ekonomistit esiintyvät talousjournalismissa varsin samantapaisessa roolissa tarjoten paljolti taloustutkimuksen valtavirtaan nojaavia arvioita suhdannekuvasta ja talouspolitiikasta.

Elinkeinoelämän suurta näkyvyyttä ongelmallisempaa taluskriisijournalismin on talouspoliittisen linjakesustelun vähäisyys. Suomalaisista poliitikoista eniten äänessä olivat hallituksen edustajat, erityisesti valtiovarainministeri, ja lausunnoissa painottuivat kuluttajille suunnatut neuvot harkita rahankäyttöään omista lähtökohdistaan ja välttää liiallista varovaisuutta. Taustalla oli huoli siitä,

että kotimaisen kulutuskysynnän tyrehtyminen syventäisi taantumaa entisestään ja aiheuttaisi näin kielteisiä kerrannaisvaikutuksia. Hallituksen julkisuudessa esittämät tunnelmia rauhoittamaan pyrkivät viestit sopivat hyvin yhteen sen valitsemien talouspoliittisten tavoitteiden ja keinojen kanssa. Hallituksen oli veroleikkauslinjansa legitimoimiseksi vakuutettava yleisö siitä, että talouden kunto on hyvä, eikä säästötoimenpiteitä tulla tarvitsemaan. Tilanne ja viestit olivat hyvin toisenlaisia kuin 1990-luvun lamassa, jossa päinvastoin pyrittiin luomaan kriisitietoisuutta, jotta tarvittavat budjettileikkaukset saataisiin tehtyä. Opposition ja hallituksen välinen keskustelu jäi tutkimusaineistossa vähäiseksi, ja siinä korostui lähinnä opposition kritiikki hallituksen veronkevennyksiä kohtaan. Lisäksi julkisuudessa tulivat esiin opposition hallitukselle osoittamat yhteistyötarjoukset, jotka hallitus järjestelmällisesti torjui. Kokonaisuutena talouskriisin käsittelylle kotimaisessa journalismissa näyttää olleen luonteenomaista tietty epäpoliittisuus ja teknisyyks.

Talouspolitiikka koetaan usein epäpoliittiseksi

Tutkimushaastattelut tuovat talouskeskustelun epäpoliittisuuteen kiinnostavaa lisävalaistusta. Ensinnäkin pankkien ja tutkimuslaitosten ekonomistit kokevat itsensä varsin riippumattomiksi asiantuntijoiksi, jotka perustavat lausuntonsa henkilökohtaiseen taloustieteelliseen näkemykseensä pikemmin kuin taustaorganisaatioissaan sovittuihin linjauksiin. He kyllä kokevat tehtäväkseen talouspolitiikankin kommentoinnin, mutta kyse on pragmaattisista, epäpoliittisiksi koetuista politiikkasuosituksista. Poliittisista kiistakysymyksistä he pysyvät mieluiten sivussa ja varovat näihin teemoihin liittyvissä kannanotoissaan asettumasta liian selvästi minkään osapuolen tueksi. Sen sijaan poliitikot ja etujärjestöjen ekonomistit mieltävät toimintansa avoimemmin poliittiseksi ja he myös nojaavat organisaatioissaan sovittuihin talouspoliittisiin linjauksiin. Kuitenkin sisällönanalyysin valossa näidenkin tahojen julkisessa retoriikassa painottuu taloustieteellinen argumentointi sen sijaan, että toimenpidesuosituksia perusteltaisiin esimerkiksi arvovalinnoilla tai jonkin yhteiskuntaryhmän intresseillä.

Talouspolitiikkaa koskevien arvioiden ja politiikkasuositusten epäpoliittisuus on tietysti jostain näkökulmasta näennäistä, koska politiikassahan nimenomaan on kyse erilaisten toimintavaihtoehtojen arvioinnista ja niistä sopimisesta. Kaikki arviot perustuvat joihinkin taustaotetuksiin ja arvoihin, jotka nekin olisi mahdollista ottaa poliittisen keskustelun kohteeksi. Mitä siis poliittisia arvioita tekevät ja politiikkasuosituksia antavat ekonomistit tarkoittavat epäpoliittisuudellaan? Kyse voi olla halusta sanoutua irti yksinkertaistavasta päivänpolitiikoinnista ja pyrkimyksestä osallistua sellaisten ratkaisujen tekemiseen, jotka jollain tavalla

optimoisivat yhteiskunnallisen hyvän ja talouskehityksen. Ekonomistit mieltävät toimintansa epäpoliittiseksi talousviisauden käytöksi, mutta sikäli kuin tähän liittyy erilaisten hyötyjen ja haittojen arviointia sekä neuvottelua siitä, miten nämä kohdistuvat eri yhteiskuntaryhmille, tällaista toimenpiteistä neuvottelua on mahdollista pitää myös politiikkana sanan aidossa merkityksessä (vrt. Lindblom 2007).

Haastattelujen perusteella julkisuudella näyttää olevan talouspolitiikasta vastuullisille kolme tehtävää: yhtäältä sen avulla informoidaan talouspoliittisista toimenpiteistä ja toisaalta sillä uskotaan olevan merkitystä erityisesti kuluttaja-luottamukselle. Kolmanneksi julkisuuden avulla osaltaan rakennetaan politiikan tekijöiden legitimitettä ja vaikutusvaltaa. Jos julkisuudessa vallitsee yleinen kokemus siitä, että hallituksella on laaja tuki, sen on helpompi tehdä kiistanalaisiakin ratkaisuja kuin jos hallituksen julkinen tuki olisi heikko. Kuitenkin akuutissa kriisissä välttämättömiksi koetut toimet ainakin haastateltujen mukaan tehdään juurikaan piittaamatta julkisista reaktioista, ja tärkeämpää on esimerkiksi se, mikä kulloinkin on talouspolitiikan valtavirta EU-maissa.

Sisällönanalyysin ja haastattelujen välillä on kiinnostava jännite. Haastatteluissa eri osapuolet pitävät syvällistä ja erilaisia vaihtoehtoja pohtivaa julkista keskustelua talouspolitiikasta tärkeänä, mutta sisällönanalyysi osoittaa, että tällaista keskustelua ei juuri käydä. Haastatteluissa muutamat tutkimuslaitosten ja etujärjestöjen ekonomistit ottivat tästä syytä omillekin niskoilleen: on paljon helpompi kommentoida valtavirran mukaisesti kuin etsiä aktiivisesti uusia näkökulmia ja tuoda niitä esiin. Viestinten palstat kyllä olisivat avoinna tällaisille avauksille. Useimmissa haastatteluissa syytä sysättiin kuitenkin enemmän median niskoille. Talousjournalismille epäilemättä olisi eduksi, jos päivänpolitiikan ja päiväkohtaisten tilannearvioiden ohella lehtien sivuilla käytäisiin enemmän myös syvällisempää keskustelua talouden rakenteista ja talouspolitiikan vaihtoehtoista. Haastatteluissa esiin noussut ajatus tällaisten puheenvuorojen hankkimisesta suoraan kansainvälisesti johtavilta talouslehdiltä voisi olla hyvä idea.

Kriisi muutti kotimaan talouspoliittista keskustelua lopulta vain vähän

Viimeisessä alaluvussa esitettiin kysymys, onko talouskriisi julkisen keskustelun valossa muuttanut talouspoliittista päätöksentekoa ohjaavia paradigmoja. Esi-merkiksi Iso-Britannian talouspolitiikkaa kriisivuosina analysoineet Dermot Hodson ja Deborah Mabbett (2009) katsovat, että vaikka maassa monia talouspolitiikan välineitä ja instituutioita on tilapäisesti sopeutettu uuteen tilanteeseen, ei syvällistä käännettä politiikan päämäärissä ja orientaatiossa ole tapahtunut.

(em., 1042–1058.) Tämän tutkimuksen aineisto ei anna viitteitä merkittävistä kriisin synnyttämistä muutoksista myöskään suomalaisen talouspolitiikan orientaatioissa ainakaan julkisen retoriikan tasolla.

Sounelan (2001) tutkimuksen mukaan 1990-luvun lamavuosien keskusteluissa talouspoliittisina arvoina nousivat keskeisiksi kansantulon kasvu, tuottavuus, kilpailukyky, kannattavuus, vienti, alhainen inflaatio sekä alhainen julkisen talouden velka ja julkisen sektorin pienentäminen (em. 138; myös Kantola 2002a). Tuoreessa kriisikeskustelussa puhujat korostivat edelleen talouskasvua, kilpailukykyä, viennin merkitystä sekä alhaista inflaatiota keskeisinä tavoitteina. Valtion velanottoa ei kuitenkaan esitetty samalla tavoin turmiollisena kuin 1990-luvulla, mikä saattaa liittyä siihen, että usko veronkevennyksiin on ollut voimakas tai että talouden elvytyslinjaukset ovat tulleet pitkälti EU-tasolta, minkä vuoksi talouspoliittinen liikkumavara on ollut vähäistä. On myös mahdollista, että hallituspuolueet ovat vältelleet keskustelua veroelvytyksen mahdollisesta myöhemmästä kompensoinnista menoleikkauksilla, jotta veronalennuksia ei asetettaisi kyseenalaisiksi. Edelleen julkisen sektorin toimintaa on pyritty tehostamaan 1980-luvulta lähtien, ja prosessi on yhä käynnissä (Alasuutari 2004). Näin ollen tehostamista ja siihen liittyviä säästöjä ei ehkä ole kriisiretoriikassa ollut tarvetta erikseen korostaa 1990-luvun tapaan.

Hallitus ja elinkeinoelämä olivat julkisessa kriisikeskustelussa yhtenevällä linjalla, ja keskeisimmät elinkeinoelämän julkisuudessa ajamat toimenpiteet, kuten veronkevennykset, julkiset investoinnit ja vientituet, myös käytännössä toteutettiin. Julkisuudessa ei kiteytynyt sellaista vaihtoehtoista talouspoliittista linjaa, joka olisi tätä konsensusta horjuttanut. Entinen valtiovarainministeri Eero Heinäluoma (sdp) pyrki toistuvasti esittämään kriisin valtion roolia suhdannevaihteluiden tasaajana korostavan keynesiläisen talousteorian uutena nousuna. Vaikka kriisiä pyrittiinkin Suomessa torjumaan esimerkiksi julkisia investointeja lisäämällä, ei hallitus omassa kriisiretoriikassaan tuonut esiin, että sen talouspoliittinen linja olisi muuttunut. Päinvastoin, valtiovarainministeriö esitti kriisitoimet jatkumona harkituspolitiikassa, jossa jo edeltäneinä vuosina oli varauduttu mahdolliseen laskukauteen valtion velkaa lyhentämällä.

Maailmalla kriisi on pakottanut poliitikot ainakin retoriikan tasolla esittämään, että rahoitusmarkkinoiden väärinkäytöksiin puututaan, mutta Suomessa poliitikot ovat olleet etunenässä vakuuttamassa kotimaisen finanssialan toimineen kunniallisesti ja asettuneet näin tiettyssä mielessä sääntelyn ja valvonnan lisäämisestä käydyn keskustelun ulkopuolelle. Samalla päättäjät ovat myös voineet vaatia kansalaisilta ”talkoohenkeä”, mikä olisi ollut vaikeaa tilanteessa, jossa suomalaisten toimijoiden olisi katsottu olevan syyllisiä tilanteeseen.

Aivan erityisiä kysymyksiä kriisi nostaa suhteessa Suomen asemaan kansainvälisessä talouspoliittisessa päätöksenteossa ja kansainvälisessä taloudessa. Kriisi on osoittanut, että globaalien rahoitusmarkkinoiden horjuessa pieni maa on ”kuin lastu laineilla”, ja kotimaisilla päättäjillä on vain rajallisesti mahdollisuuksia vaikuttaa horjunnan seurauksiin. Vetoaminen kansainvälisten toimijoiden auktoriteettiin ja muiden maiden esimerkkiin päätöksenteossa ei ole Suomessa lainkaan uusi ilmiö (vrt. Alasuutari 2004, 11). Suomalaispäättäjät ovat julkisessa retoriikassaan korostaneet muiden mukana voimakkaasti kansainvälisen yhteistyön merkitystä. Käytännössä yhteistyö on Suomen kannalta välttämättömyys, koska tietyissä kysymyksissä päätäntävalta näyttää jo nyt lipuneen kotimaan poliitikkojen sormista EU-tasolle, ja kriisi voidaan tulkita myös koko globaalin talouden poliittisen hallinnan kriisiksi. Kotimaisessa julkisuudessa kriisi tulkittiinkin näin kansainvälisellä tasolla, mutta samalla, hieman paradoksaalisesti, oltiin kotimaassa harjoitettuun talouspolitiikkaan kokolailla tyytyväisiä.

6. Johtopäätökset

Tutkimuksella etsittiin vastausta kahteen pääkysymykseen. Niistä ensimmäinen koskee journalistisen julkisuuden roolia talouteen kohdistuvan luottamuksen rakentumisessa, ylläpidossa ja rapautumisessa. Tätä selvitettiin kartoittamalla kriisikirjoittelun vaiheita ja käännteitä (luku 2) sekä vertaamalla kirjoittelun tunnelman muutoksia yhtäältä kuluttajaluottamuksen ja toisaalta pörssikurssien kehitykseen (luku 3). Tutkimuksen toinen pääkysymys koskee journalistisen julkisuuden roolia talouskriisin edellyttämän talouspolitiikan muotoutumisessa ja legitimoinnissa. Tätä selvitettiin analysoimalla kriisin kuvaamisessa käytettyä retoriikkaa ja selitysmalleja (luku 4) sekä tutkimalla kriisikeskustelun osallistujakirjoa, kriisin vaatimista toimenpiteistä esitettyjä näkemyksiä sekä talousasiantuntijoiden käsityksiä julkisuuden roolista talouspolitiikassa (luku 5). Tässä johtopäätösluvussa aiempien lukujen päätelmiä pohditaan vielä yhteydessä toisiinsa.

Julkinen keskustelu talouspolitiikan vaihtoehtoista jäi Suomessa vähäiseksi

On arvioitu, että tuore talouskriisi toi Yhdysvalloissa ja monissa muissa maissa politiikan takaisin talouteen. Yhtiöiden pelastusoperaatioiden ja elvytysohjelmansa kautta valtiosta tuli Yhdysvalloissa lyhyessä ajassa merkittävä yritysten omistaja, ja reaali talouden sekä rahoitussektorin elvyttämiseen sijoitettiin miljardeja verodollareita. Toimenpiteet saivat aikaan kiivasta debattia, koska kaikinainen valtion sekaantumista talouteen vastustavien joukko on maassa suuri ja vaikutusvaltainen. Myös vaatimukset rahoitussektorin sääntelyn lisäämisestä herättivät USA:ssa voimakkaita poliittisia intohimoja.

Suomessa talouskriisin julkisuutta sen sijaan leimasi keskustelun epäpoliittisuus. Talouspolitiikasta keskusteltiin enimmäkseen ikään kuin kyse olisi teknisistä ratkaisuisista, joihin ei liity erityisempää vallankäyttöä tai intressiristiriitoja.

Myös kriisiin johtaneet syyt palautettiin paljolti yksilöiden moraalialue koskevaksi kysymyksi (vrt. Tietäväinen 2010, 209–210). Yhdysvaltalainen uutisjournalismi korostaa suomalaista enemmän poliittisia vastakkainasetteluja sekä ”hyvän ja pahan välistä kamppailua” ja toimii voimakkaammin eräänlaisena ”kansan tuomioistuimenä”. Poliitikkojen kritisoimisella on syvät juuret sikäläisessä poliittisessa kulttuurissa ja journalismissa. Suomalaiselle journalismille taas on arvioitu olevan tyypillistä rauhallisuus ja kunnioittava suhtautuminen auktoriteetteihin. (Levo-Henriksson 1994, 127–128; vrt. Hallin & Mancini 2004.) Kummassakin toimintakulttuurissa talousjournalismin olisi kuitenkin kyettävä kertomaan talouspoliittisen päätöksenteon taustalla vaikuttavista ajatusmalleista, intresseistä ja henkilöistä sekä avaamaan talousjärjestelmän rakenteita, toimintamekanismeja ja niihin liittyviä riskejä. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, kuinka hyvin journalismi näistä tehtävistä suoriutui tuoreen talouskriisin tapauksessa.

Kaikissa tutkituissa lehdissä (Helsingin Sanomat, Kauppalehti, Financial Times) kriisin syyt paikannettiin Yhdysvaltojen finanssialan mädännäisyyteen ja huonoihin käytäntöihin. Tästä syystä eurooppalaiset päättäjät saattoivat kommentoida kriisiä puhtaalta pöydältä, ilman henkilökohtaisen poliittisen vastuun painolastia. Kriisi ei myöskään Suomessa muodostunut poliittiseksi 1990-luvun lamavuosien tapaan. Vaikka kriisi toki muutti Suomen valtionvelan lyhentäjästä sen ottajaksi, se ei muutoin pakottanut hallitusta merkittävästi muuttamaan jo aiemmin sopimaansa talouspoliittista linjaa, puhumattakaan syvemmistä ja laajemmista talouspolitiikan päämääriä kyseenalaistavista paradigman muutoksista. Suomen hallitus ei kriisiretoriikassaan myöskään viestittänyt, että sen talouspoliittinen linja olisi kriisin takia muuttunut. Päinvastoin, valtiovarainministeri esitti kriisitoimet jatkumona harkitussa politiikassa, jossa jo edeltäneinä vuosina oli varauduttu mahdolliseen laskukauteen valtion velkaa lyhentämällä. Toisaalta ministeri painotti toistuvasti, ettei kriisiä ollut osannut ennustaa kukaan. Usein talous näyttäytyikin kriisijutuissa hallitsemattomana ”luonnonvoimana”, jota ei voida kontrolloida poliittisesti. Toisaalta, koska politiikoille on tärkeää, millaisia mielikuvia kriisijulkisuus heistä itsestään synnyttää, esiintyivät he puheenvuoroissaan myös korostetun määrätietoisesti ja viestivät tilanteen hallintaa.

Vaikka uutiset maailmantalouden vakavista ongelmista olivat Suomessakin otsikoissa jo varhain vuoden 2007 puolella, ei keskustelua kriisin edellyttämistä talouspoliittisista toimenpiteistä näytetä tutkimusaineiston perusteella käydyn lainkaan ennen kuin kriisistä tuli kotimaassa tosiasia syksyllä 2008. Tutkitut kotimaiset lehdet yleensä suhtautuivat myös omissa puheenvuoroissaan hyväksyvästi päättäjien argumentaatioon kriisin edellyttämistä toimenpiteistä. Näin oli siitä huolimatta, että ”poliittisimmat” talouspoliittiset puheenvuorot esitettiin juuri lehtien pääkirjoituksissa ja toimittajien kolumneissa. Lehdet ottivat niissä kantaa

esimerkiksi kriisin syihin ja syyllisiin sekä myös ratkaisuvaihtoehtoihin. Huolta lehdissä kannettiin jonkin verran valtion velan kasvusta, mutta esimerkiksi linjaratkaisua hallituksen toimeenpanemista veronkevennyksistä kommentoi lähinnä vain poliittinen oppositio. Hallituspuolueiden edustajat eivät tarttuneet oppositiopoliittikkojen keskustelunavauksiin, vaan opposition syytökset jäivät pitkälti huudoiksi metsään. Kaikkiaan poliitikot olivat keskustelussa esillä vain vähän, erityisesti ennen syksyä 2008. Helsingin Sanomissa hallituspolitiikat nousivat tämän jälkeen merkittäväksi puhujaryhmäksi, mutta Kauppalehdessä poliittikkojen osuus kaikista puhujista pysyi edelleen alle kymmenessä prosentissa.

Kotimainen talousjournalismi tuntuu avaavan heikosti sellaista talouspolitiikan harkintaa, johon ei liity avointa poliittista erimielisyyttä tai kiistaa (vrt. Bennett 1990; Möra 1999, 148). Kyse saattaa olla journalismin uutiskriteereistä ja myös lähdekäytännöistä. Talouspolitiikkaa kommentoivat julkisuudessa melko harvat kotimaiset asiantuntijat, ja heidän näkemyksensä ovat lopulta varsin lähellä toisiaan. Kun kukaan vakiolähteistä ei esitä olennaisesti erilaisia näkemyksiä, ei näitä myöskään nouse jutuissa esiin. Yksittäisiä poikkeuksia valtavirrasta olivat muutamit ulkomaisten yliopistojen edustajien puheenvuorot sekä jotkut kotimaisten professorien vieraskynäkirjoitukset, mutta nekään eivät herättäneet laajempaa keskustelua. Vaihtoehtoisten tulkintojen löytämiseksi olisikin hyvä myös uutisjutuissa nykyistä useammin poiketa vakiintuneista lähdekäytännöistä ja etsiä aktiivisesti valtavirrasta poikkeavia näkökulmia. Esimerkiksi jos rahoitusmarkkinoilla kumuloituneista riskeistä olisi kirjoitettu enemmän jo kriisiä edeltäneinä vuosina, ongelmien kärjistyminen ei ehkä olisi tullut niin suurena yllätyksenä. Toisaalta yksittäisiä tällaisia varoitteluja lehdissä esitettiin, ja itse kriisiä eivät osanneet ennustaa ekonomistitkaan. Yksi tutkimukseen haastatelluista talousasiantuntijoista jopa arvioi, että media oli kriisin alla keskimäärin kuitenkin enemmän oikeassa kuin tutkijat.

Kotimaisen mediajulkisuuden ei voi katsoa toimineen talouskriisissä erityisemmin poliittisen harkinnan areenana vaan lähinnä kanavana, jonka avulla jo tehdyt päätökset esiteltiin. Haastattelujen perusteella talouspolitiikasta päättävät pitävät julkisuutta tärkeänä ainakin kolmesta syystä. Ensiksikin julkisuuden avulla informoidaan talouspoliittisista toimenpiteistä. Toiseksi julkisuudella uskotaan olevan merkitystä kuluttajaluottamukselle, ja kolmanneksi julkisuuden uskotaan vaikuttavan politiikan tekijöiden legitimeettiin ja vaikutusvaltaan. Julkisuudessa vahvalta vaikuttavan hallituksen on helpompi tehdä vaikeitakin ratkaisuja kuin sellaisen, jonka asema näyttää epävarmalta. Silti akuuteissa tilanteissa tarpeellisiksi koetut toimet tehdään haastateltujen mukaan juurikaan piittaamatta julkisista reaktioista, ja ratkaisuihin vaikuttaa enemmän esimerkiksi talouspolitiikan valtavirta EU-maissa.

Suomessa vallitsee edelleen melko voimakas yhteisen edun varjelemisen poliittinen kulttuuri, jossa asioista sovitaan päättäjien kesken julkisuudelta suojassa (Kunelius et al. 2009). Tämä heijastuu myös suomalaisessa talousjournalismissa. Sen sijaan Financial Timesin jutuissa päätösten taustoja avataan yksityiskohdaisemmin, ja talouseliitit näyttävät kommunikoivan lehden sivuilla enemmän myös keskenään. Tällainen julkinen foorumi tekee keskustelusta ja päätöksenteosta huomattavasti läpinäkyvämpää myös niille talouspolitiikasta kiinnostuneille, jotka eivät itse kuulu päätöksiä tekeviin eliitteihin.

Financial Timesin ylivoimaisuutta esimerkiksi jutuissa esiintyvien lähteiden lukumäärässä selittää osittain sen paremmat resurssit, mutta lisäksi kyse voi olla myös journalismin toimintakulttuurien eroista Suomessa ja anglosaksisissa maissa. Toisaalta jutussa näkyvien lähteiden määrä ei välttämättä takaa suurempaa näkökulmien kirjoa, jos kaikki lähteet on veistetty samasta puusta. Kiinnostavaa kyllä, erimielisiä näkemyksiä esitettiin hieman useammin Helsingin Sanomien (57 %) kuin Financial Timesin jutuissa (51 %). Kauppalehdessä tällaisten juttujen osuus oli 39 prosenttia.

Kaikkiaan kriisijutuissa olivat ylivoimaisesti eniten esillä elinkeinoelämää edustavat puhujat, erityisesti pankkien ekonomistit ja analyytikot, jotka myös eniten kommentoivat talouspolitiikkaa ja kriisitoimia. Elinkeinoelämän vahva edustus niiden omaa substanssialuetta koskevissa talousjutuissa on ymmärrettävää, mutta erityisesti kriisin kontekstissa myös ongelmallista. Voi pitää kyseenalaisena sitä, että ongelmia kommentoivat usein samojen investointipankkien ja luottoluokitussyritysten edustajat, jotka itse olivat mukana pohjustamassa kriisiä.

Kantola (2003) toteaa, että talouspolitiikka ja kaikki sen toimintavaihtoehdot sisältävät aina arvovalintoja ja epävarmuutta, eikä edes jälkikäteen ole mahdollista yksiselitteisesti arvioida, millaisia vaikutuksia tehdyillä valinnoilla on ollut. Taloudelliset ennusteet voivat pettää, ja taloustieteellisesti tuotetut ”tosiasiat” pitävät aina sisällään ideologisia oletuksia ja sitoumuksia. (em., 204.) Tätä talouspolitiikan ”poliittisuutta” olisi ehkä mahdollista tuoda selvemmin esiin, jos tarkemmin raportoitaisiin niistä perusteista, joilla yksin vaihtoehtoihin päädyttiin ja toisia vaihtoehtoja hylättiin ja jos päätösten taustoja ja eri intressiosapuolten niihin liittyviä vääntöjä näin avattaisiin vielä nykyistä konkreettisemmin.

Oliko rauhoittelulinjalle perusteita?

Talouspoliittisten päättäjien on 1990-luvun lamavuosina arvioitu suhtautuneen julkisiin lausuntoihinsa jopa yliherkästi, koska kaikkien negatiivisten ulostulosten pelättiin aiheuttavan välittömästi valuuttavarantoa uhkaavaa valuuttapakoa.

Markkinoiden vapautuminen oli tuolloin myös päättäjille uusi ja outo tilanne, ja markkinat ja poliittiset päättäjät reagoivat muutoksiin tavallistakin herkemmin. (Kantola 2003, 197.) Vaikka Suomen jäsenyys Euroopan rahaunionissa on muuttanut Suomen aseman vähemmän herkäksi kansainvälisten sijoittajien mielenliikkeiden vaikutuksille, oli Suomen talouteen ja talouspolitiikkaan kohdistuvan luottamuksen rakentaminen yksi hallituksen keskeisistä tavoitteista myös tuoreessa kriisissä, ja sekä yksityisten kansalaisten että institutionaalisten sijoittajien luottamus koettiin tärkeäksi (Katainen 2009). Valtiovarainministeri Jyrki Katainen rauhoitteli julkisissa puheenvuoroissaan tunnelmia vielä akuutissa kriisivaiheessakin sen sijaan, että olisi pyrkinyt luomaan kansalaisten keskuudessa kriisitietoisuutta.

Useat tutkimukseen haastatellut asiantuntijat korostivat Suomen olevan nykyään niin tiivis osa kansainvälistä taloutta, ettei kotimaisella kulutuksella voida torjua kansainvälisiä talousongelmia, eikä myöskään kotimaisen median tavalla uutisoida kriisistä näin olisi vähäistä suurempaa vaikutusta talouden suhdanteisiin. Älä ruoki lamaa -ajattelua voi kuitenkin perustella sillä, että kotimainen kysyntä kuitenkin osaltaan vaikuttaa siihen, kuinka syväksi reaalityalouden kriisi lopulta muodostuu.

Journalismin rooli talouden suhdanteiden kehityksessä on oma kiinnostava kysymyksensä, jota selvitetiin esittelemällä aihetta koskevia aiempia tutkimustuloksia sekä vertaamalla juttujen taloustunnelmaa kuluttajaluottamukseen ja pörssikursseihin. Vertailun perusteella näyttää siltä, että ihmiset arvioivat kotimaan talousnäkyviä nimenomaan mediasta saamansa tiedon perusteella: kriisikirjoittelun voimakas synkkeneminen edelsi kuluttajaluottamuksen heikkenemistä. Aiemman tutkimuksen mukaan vaikutusta on taloustilannetta koskevan tiedon lisäksi myös sen esittämistavalla ja volyymilla. Erityisesti dramaattiset tapahtumat vaikuttavat talouskehitystä koskeviin käsityksiin (Nadeau et al. 1999). Lehtien taloustunnelma ja kuluttajien luottamus Suomen talouteen kehittyivät tarkastelujaksolla hyvin samansuuntaisesti. Merkittävältä tekijältä vaikuttaa kuitenkin se, koskevatko synkät talousuutiset kotimaan taloutta vai kantautuvatko uutiset ulkomailta. Näyttäisi siltä, että jo journalismin lievä epävarmuus kotimaan taloudesta voi heikentää ihmisten odotuksia kotimaan talouden suunnasta, mutta kansainvälisestä taloudesta kantautuvat dramaattisetkaan kriisiuutiset eivät sen sijaan suoraan näyttäisi horjuttavan ihmisten luottamusta kotimaan talouden näkymiin.

Ihmisten luottamus omaan henkilökohtaiseen talouteensa taas ei näytä muodostuvan ainakaan kovin suoraviivaisesti mediasta saadun informaation pohjalta. Toisaalta, koska kriisivuosina yksityinen kulutus väheni selvästi ihmisten käytettävissä olevia tuloja enemmän, voi pohtia, vaikuttavatko mediasta saatu

informaatio ja taloustunnelmat sittenkin kuluttajien omaa talouttaan koskeviin odotuksiin enemmän kuin kuluttajabarometri antaa ymmärtää. Ihmisten kuluttajatutkimuksessa antamat vastaukset eivät siis ehkä täysin kerro sitä, miten nämä viime kädessä epävarmassa tilanteessa käyttäytyvät. Kaikkiaan kuluttajien luottamuksen, talouden ja median välisten monimutkaisten yhteyksien arvioiminen on hyvin vaikeaa.

Suomen asemaa kansainvälisen talousjärjestelmän osasena alleviivaa se, että Helsingin pörssin vaihdetuimpien osakkeiden kurssimuutoksissa kotimaisten lehtien kirjoittelulla vaikuttaa olevan lähinnä raporttoijan rooli. Niin pörssissä toimivat yksityiset kuin institutionaalisetkin sijoittajat hankkivat tietonsa ensisijaisesti muualta kuin journalismista, mutta Financial Timesin kaltaiset kansainväliset ja arvostetut talousjulkaisut ovat kuitenkin olennainen osa sitä yhteistä informaatioympäristöä, johon nojaten merkittäviä pääomia hallinnoivat sijoittajat tekevät strategioidensa mukaisia sijoituspäätöksiä (vrt. Davis 2007, 154–155).

Syvällistä vai nopeaa talousjournalismia?

On luonnollista, että tutkitut talouden erikoislehdet ja yleissanomalehti Helsingin Sanomat hahmottavat yleisönsä eri tavoin, ja ensin mainitut voivat perustellustikin luottaa siihen, että heidän lukijoillaan on pohjatietoa ja ymmärrystä talouden toiminnasta. Jos yleissanomalehden kohdalla keskeiseksi kysymykseksi nousee se, millä tavoin talouden ilmiöitä kyettäisiin avaamaan ymmärrettävästi ja kiinnostavasti tavallisille lukijoille, olisi talouslehtien kysyttävä itseltään, millaiset jutut palvelevat parhaiten ja kiinnostavat eniten niiden rajatumpaa kohderyhmää.

Sen enempää kotimaan talouden tilaa kuin kansainvälisiä markkinoita koskeva informaatio ei saisi jäädä ainoastaan talouseliittien yksinoikeudeksi jo siitä syystä, että yhä useammilla ihmisillä on omia suoria intressejä markkinoilla. Myös demokratian näkökulmasta on ongelmallista, jos kansalaisilla ei ole riittävästi tietoa, jonka pohjalta arvioida talouspolitiikkaa. Tutkimusaineiston perusteella kotimaan taloutta ja kansainvälistä taloutta koskevan uutisoinnin välillä näyttää kuitenkin vallitsevan katkos, jonka vuoksi kansainvälisen talouden tapahtumien yhteydet kotimaan talouteen voivat jäädä yleisölle hämäräksi. Samoin puutteita voi löytää talousjournalismin tavasta selittää kansainvälisesti toimivien rahoitusmarkkinoiden ja reaalitalouden välisiä yhteyksiä. Etenkin kotimaan kontekstissa reaalitalouden riskeistä alettiin kirjoittaa vasta kriisin rantauduttua Suomeen. Usein jutut on kirjoitettu tavalla, jossa oletetaan, että lukija pystyy hahmottamaan talouden eri alueiden ja sektoreiden väliset yhtey-

det, vaikka näitä ei jutuissa ilmaista. Aikaisemman tutkimuksen (Goddard et al. 1998) perusteella näyttää kuitenkin siltä, että tässä suhteessa lehdet saattavat odottaa lukijoiltaan liikaa.

Talouden yhteyksien selittämisessä havaituissa katkoksissa saattaa asiantuntijahaastattelujen perusteella olla osittain kyse myös journalismin pyrkimyksestä pelkistää talouden monimutkaisia ilmiöitä. Kun valtiovarainministeri arvioi pankkisektorin kestäväen taantumaa hyvin mutta reaalityalouden riskien kasvavan, saattaa juttuun valikoitua arviosta ainoastaan toinen puoli. Tutkimusaineiston perusteella ei voida yksiselitteisesti arvioida, mikä rooli kriisin reaalityaloustilanteen ”unohtamisessa” on ollut yhtäältä tiedottavilla viranomaisilla ja asiantuntijoilla ja toisaalta journalisteilla itsellään. Joka tapauksessa yksi ratkaisu voisi olla se, että sanomalehdet pyrkisivät vähentämään riippuvuuttaan kotimaisista asiantuntijoista. Jos kotimaisilla lähteillä ei ole tarjottavanaan muuta kuin samanmielisiä tai ympäröiväisiä lausuntoja, voisivat lehdet tarttua selkeämmin kansainvälisesti käytyyn keskusteluun ja pyrkiä arvioimaan talouden riskejä myös itse.

Tutkimusaineistossa onkin yksittäisiä juttuja, erityisesti lehtien pääkirjoituksia, joissa maailmantalouden riskitekijöitä analysoidaan oivaltavasti ja tulevaa ennakkoiden. Kuitenkin, vaikka näissä yksittäisissä jutuissa tunnistettiin, että Suomi ei voi suojautua maailmantalouden kriisiltä, tämä ymmärrys ei näkynyt samojen lehtien rutiinijutuissa. Rutiinijuttuja vaivaa muutenkin kokonaiskuvan hahmottomuus, koska talouden tapahtumia tarkastellaan hyvin lyhyellä aikavälillä. Taloustieteen journalismi voi arvioida kärsivän eräänlaisesta muistittomuudesta: uusista ennusteista raporttoitaessa ei vanhoja muistella. Yhtenä päivänä tilannetta kuvataan synkäksi ja toisena valoisaksi, mutta näitä arvioita ei jutuissa rinnasteta toisiinsa.

Taloustekninen kielenkäyttö ja selittäminen kuuluvat tiiviisti taloustieteelliseen aateympäristöön ja tätä heijastavaan taloustieteen journalismiin, mutta yleiskielelle ne kääntyvät huonosti. Tämä asettaa rajat sille, ketkä tosiasiaa voivat osallistua taloudesta ja talouspolitiikasta käytyyn keskusteluun. Talouskriisi haastoi journalistit. Koska kyse oli kaikkia ihmisiä koskettavasta merkittävästä asiasta, oli toimittajien yritettävä selittää erittäin monimutkaiseksi käyneiden kansainvälisen rahoitusmarkkinoiden toimintaa myös suurelle yleisölle. Erityisesti yleissanomalehti Helsingin Sanomat panosti monimutkaisen kriisin taustojen yleistajuisen selittämiseen, mutta vasta kriisin käännyttyä todella vakavaksi syksyllä 2008. Kansainvälinen ja resurssiltaan suomalaislehtiin nähden ylivoimainen Financial Times selvitti yksityiskohtaisissa jutuissa laajasti rahoitusmarkkinoiden tilanteen taustoja ja sen synnyttämiä riskejä euroalueen reaalityalouteen jo varhaisessa vaiheessa kriisiä. Yleistajuisesti ei brittilehteä kuitenkaan voi väittää,

vaan sen juttujen ymmärtäminen vaatii lukijalta huomattavan määrän taloutta koskevaa perehtyneisyyttä.

Vaikka Financial Times on suomalaislehtiin nähden ylivoimainen talousanalyysiensä syväluotaavuudessa, ovat sen ja kotimaisten lehtien tavat jäsentää kriisin kulkua olleet suurelta osin myös samantapaisia. Esimerkiksi arviot kriisin syistä sekä kriisin käsitteellistämiseen käytetyt tulkintakehykset ja metaforat olivat paljolti samoja. Kysymys lienee ainakin osittain nojaamisesta samaan kansainvälisen talousasiantuntemuksen valtavirtaan. Lisäksi suomalaislehdille Financial Timesin kaltaiset kansainväliset talousjulkaisut ovat keskeisiä viitekehyksiä ja tiedonlähteitä.

Päivittäisten tilasto- ja tulosjulkistusten raportointiin keskittyvää suomalaista talousjournalismia voi pitää hieman likinäköisenä, ja pörssiuutisten rutii-niraportoinnista olisikin varaa liikkua myös suurempien makrotaloudellisten kokonaisuuksien käsittelyyn. Vaikka pörssiuutisilla on lukijoille tietty tieto- ja viihdearvo, myös syvällisemmille analyyseille löytyisi varmasti lukijoita. Talousjournalismille olisikin epäilemättä eduksi, jos lehtien sivuilla käytäisiin enemmän myös pohdiskelevampaa keskustelua talouden rakenteista ja talouspolitiikan vaihtoehdoista. Asiantuntijahaastatteluisissa nousi esiin ajatus tällaisten puheenvuorojen hankkimisesta suoraan kansainvälisesti johtavilta talouslehdiltä. Talouslehtien pääkohderyhmään kuuluvat talousasiantuntijat kertoivat olevansa erityisen kiinnostuneita kansainvälisissä julkaisuissa käydystä talouskeskustelusta ja hakevansa myös markkinoiden tilaa koskevia analyyseja näistä lehdistä. Kansainvälistä makrotaloudellista keskustelua voitaisiin suomalaislehdissä seurata ajantasaisemmin ja tarkemmin. Erityisen hyödyllistä olisi myös analysoida kansainvälisen keskustelun suhdetta suomalaiseen yhteiskuntaan ja talouteen.

Monet tässä tutkimuksessa esiin nostetut talousjournalismin kipupisteet koskevat ennen kaikkea aikaa ennen kriisin kärjistymistä syksyllä 2008. Kriisi kuitenkin opetti paljon niin journalisteille kuin muillekin, ja on mahdollista, että talousjärjestelmän kokonaisuuden kuva on journalismissa kirkastunut sen myötä. Ainakin usko rahoitusmarkkinoiden erehtymättömyyteen näyttää saaneen pysyvän kolhun.

Lähteet

- AITTAPELTO, ANTTI & KOLJONEN, KARI (2006) Vakiintumisen aika. Elcoteq ja talousjournalismin suhdanteet 2002–2005. Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikön raportteja.
- ALASUUTARI, PERTTI (2004) ”Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen. Miten muutos oli ideologisesti mahdollinen?” Yhteiskuntapolitiikka 69(1), 3–16.
- ALHO, KARI E. O. & KIANDER, JAAKKO (2009) Työmarkkinoiden kehityksen kokonaistaloudellinen tausta ja lähivuosien sopeutuminen. Keskusteluaiheita No. 1198. Helsinki: Etla.
- ALHO, ARJA (2004) Silent Democracy, Noisy Media. Helsinki: Helsinki University Press.
- ARCHER, TOBY (2009) ”Parallel but Opposite? Contradictory Impacts of the Financial Crisis on the European Union. Teoksessa Kristian Kurki (toim.) The Great Regression? Financial Crisis in an Age of Global Interdependence. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti, 20–30.
- ASLAMA, MINNA ET AL. (2002) ”Suomen 1990-luvun talouskriisi: demokratian ja julkisen keskustelun koetinkivi.” Teoksessa Ullamaija Kivikuru (toim.) Laman julkisivut. Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä. Helsinki: Palmenia-kustannus, 9–22.
- ASOLA, AKI (2008) ”Demokratia tarvitsee journalismia.” Teoksessa Aki Asola (toim.) Journalistit ja demokratia. Oikeusministeriön julkaisuja 2008:5, 72–76.
- BENNETT, LANCE W. (1990) ”Toward a Theory of Press-State Relations in the United States.” Journal of Communication 40:2, 103–125.
- BEUNZA, DANIEL, HARDIE, IAIN & MACKENZIE, DONALD (2006) ”A Price is a Social Thing: Towards a Material Sociology of Arbitrage.” Organization Studies 27(5): 721–747.
- BLOOD, DEBORAH J. & PHILIPS, PETER C. B. (1995) ”Recession Headline News, Consumer Sentiment, the State of the Economy and Presidential Popularity:

- A Time Series Analysis 1989-1993.” *International Journal of Public Opinion Research* 7:1, 2–22.
- CAMERON, ANGUS & RONEN, PALAN (2004) *The Imagined Economies of Globalization*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- CORNER, JOHN (1998) “Television News and Economic Exposition.” Teoksessa Neil T. Gavin (toim.) *The Economy, Media and Public Knowledge*. London & New York: Leicester University Press, 53–70.
- DAVIS, AERON (2007) *The Mediation of Power. A Critical Introduction*. London & New York: Routledge.
- DE GOEDE, MARIEKE (2005) “Resocialising and Repoliticising Financial Markets: Contours of Social Studies of Finance.” *Economic Sociology Newsletter*, 19–28.
- DOMS, MARK & MORIN, NORMAN (2004) “Consumer Sentiment, the Economy, and the News Media.” Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper No. 2004–09. [<http://ssrn.com/abstract=602763>] (poimittu 13.9.2010)
- DOYLE, GILLIAN (2006) “Financial News Journalism: A Post-Enron Analysis of Approaches Towards Economic and Financial News Production in the UK.” *Journalism* 7:4, 433–452.
- FERGUSON, NIALL (2009) *Rahan nousu. Maailman rahoitushistoria*. Helsinki: Terra Cognita.
- GODDARD, PETER, CORNER, JOHN, GAVIN, NEIL T. & KAY RICHARDSON (1998) “Economic News and Dynamics of Understanding: The Liverpool Project.” Teoksessa Neil T. Gavin (toim.) *The Economy, Media and Public Knowledge*. London & New York: Leicester University Press, 9–37.
- GOIDEL, ROBERT K. & LANGLEY, RONALD E. (1995) “Media Coverage of the Economy and Aggregate Economic Evaluations: Uncovering Evidence of Indirect Media Effects.” *Political Research Quarterly* 48: 2, 131–128.
- HABERMAS, JÜRGEN (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Polity Press & Oxford: Blackwell Publishers.
- HALL, PETER A. (1993) “Policy Paradigms, Social Learning, and the State. The Case of Economic Policymaking in Britain.” *Comparative Politics* 25: 3, 275–296.
- HALLIN, DANIEL C. & MANCINI, PAOLO (2004) *Comparing Media Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HASSELSTRÖM, ANNA (2003) “Real-time, Real-place Market: Transnational Connections in Financial Markets.” Teoksessa Helena Wulff (toim.) *New Technologies at Work: People, Screens and Social Virtuality*. New York: Berg Publishers, 69–89.

- HEIKKILÄ, HEIKKI & KUNELIUS, RISTO (2006) "Journalists Imagining the European Public Sphere. Professional Discourses about the EU News Practices in Ten Countries." *Javnost-the Public* 13:4, 63–80.
- HEIKKINEN, VESA (1999) Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 728. Helsinki.
- HELLSTEN, IINA (1997) *Metaforien Eurooppa. Näkökulmia suomalaiseen EU-journalismiin*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja 190. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HERKMAN, JUHA (2008) "Politiikan viihteellistymistä vai professionalisoitumista? Haastattelututkimus vuoden 2006 presidentinvaaleista." *Politiikka* 50:2, 87–99.
- HETEMÄKI, MARTTI (2010) "Nykyisen talouskriisin erityispiirteet ja talouspolitiikan mahdollisuudet." *Työpoliittinen Aikakauskirja* 1/2010, 15–25.
- HIRSTO, HEIDI (2007) "Kuluttajasubjekti pörssikoneistossa – sijoitusmarkkinoiden toimijoita ja toiminnan normeja mediateksteissä." *Kulutustutkimus. Nyt* 1/2007, 1–12.
- HIRSTO, HEIDI (2009) "Markkinamyllerrys ja moraalinärkästys. Finanssikriisin esitystavat mediassa." Teoksessa Auli Harju (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2009. Media ja Viestintä* 32:1, 51–59.
- HJARVARD, STIG (2008) "The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change." *Nordicom Review* 29:2, 105–134.
- HODSON, DERMOT & MABBET, DEBORAH (2009) "UK Economic Policy and the Global Financial Crisis: Paradigm Lost?" *Journal of Common Market Studies* 47: 5, 1041–1061.
- HUOVILA, TAPANI (2003) *Tiedolla korkoa. Suomalaista talousjournalismia 1900-luvulla*. Helsinki: Infor.
- JESSOP, BOB & OOSTERLYNCK, STIJN (2008) "Cultural Political Economy: On Making the Cultural Turn without Falling into Soft Economic Sociology." *Geoforum* 39: 3, 1155–1169.
- JÄRVINEN, JARI (2000) *Essays on Industry Portfolios and Macroeconomic News. Acta Universitatis Tamperensis* 735. Tampere: Tampereen yliopisto.
- KANGASSALO, PERTTI (2009) "EU-kuluttajien luottamus hiipui jo ennen taantumaa." *Tieto&Trendit* 1/2009.
- KANTOLA, ANU (2002a) *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Viestinnän julkaisuja* 6. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KANTOLA, ANU (2002b) "Se keskustelu jäi käymättä. Poliittinen eliitti ja talouskriisin julkisuus." Teoksessa Ullamaija Kivikuru (toim.) *Laman julkisivut*.

- Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä. Helsinki: Palmenia-kustannus, 263–300.
- KANTOLA, ANU (2003) ”Suomi talouskriisissä 1990-luvun alussa.” Teoksessa Tuomas Forsberg et al. (toim.) Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin. Helsinki: Gaudeamus, 189–206.
- KANTOLA, ANU (2006) ”Imperiumin järki: Financial Timesin poliittinen järjestys.” Tiedotustutkimus 2006:2, 14–29.
- KANTOLA, ANU (2010) ”Kilpailukyky politiikan valtastrategiana.” Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 97–118.
- KARVONEN, PIRJO (1999) ”Missä on taloustekstin ihminen?” Teoksessa Jyrki Kalliokoski (toim.) Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KATAJAMÄKI, HELI (2002). ”Inhimilliset toimijat – Miten he toimivat?” Teoksessa Merja Koskela & Nina Pilke (toim.) Erikoiskielet ja käännosteoria. Vaasan yliopiston käännosteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisu nro 29, 149–161.
- KAUPPINEN, ILKKA (2004) ”Bioteknologiamarkkinoiden sosiaalinen rakentuminen ja markkinatalous.” Teoksessa Ilkka Kauppinen (toim.) Moraalitalous. Tampere: Vastapaino, 182–211.
- KATAINEN, JYRKI (2009) ”Talouden ja talouspolitiikan näkymät.” Kansantaloudellinen aikakauskirja 105:1, 55–62.
- KIANDER, JAAKKO & VARTIA, PERTTI (1998) Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen julkaisu. Helsinki: Taloustieto Oy.
- KILPINEN, ERKKI (tulossa 2010) ”Thorstein Veblen ja talousteorian evolutiivinen kritiikki.” Teoksessa Risto Heiskala ja Akseli Virtanen (toim.) Talous ja yhteiskuntateoria. Helsinki: Gaudeamus.
- KNORR CETINA, KARIN & BRUEGGER, URS (2002) ”Global Microstructures: The Virtual Societies of Financial Markets.” American Journal of Sociology 107: 4, 905–950.
- KOIKKALAINEN, KATJA (2009) Talousjournalismin tiennäyttäjät Venäjällä. Akaateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto: Tampere University Press.
- KOLJONEN, KARI & HEIKKILÄ, HEIKKI (2002) Taru yritysten herrasta. Elcoteq ja talousjulkisuuden suhdanteet vuosina 1997–2001. Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikön raportteja.
- KRUGMAN, PAUL (2009) Lama. Talouskriisin syyt, seuraukset ja korjauskeinot. Helsinki: HS Kirjat.

- KUNELIUS, RISTO, NOPPARI, ELINA & REUNANEN, ESA (2009) Media vallan verkoissa. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja A112. Tampere: Tampereen yliopisto.
- KUUTTI, HEIKKI (1995) Tutkiva journalismi. Journalistinen suuntaus ja suomalaisen journalismin tutkimus. Jyväskylä: Atena.
- KÖNÖNEN, JANNE (2005) "Media yli-innostuu ja unohtaa kriittisyyden – kolme tapausta mediatoimialan uutisoinnista." Teoksessa Jari Ojala ja Turo Uskali (toim.) Mediajättien aika. Jyväskylä: Infor, 219–246.
- LAGERSPETZ, ERIK (2004) "Talouden moraali, moraaliton talous ja F.A. Hayekin uusliberalismi." Teoksessa Ilkka Kauppinen (toim.) Moraalitalous. Tampere: Vastapaino, 92–134.
- LAPAVITSAS, COSTAS (2009) "Financialization, or the Search for Profits in the Sphere of Circulation." SOAS, Research on Money and Finance, Discussion paper no 10. London: University of London [<http://www.soas.ac.uk/rmf/papers/files1263.pdf>] (poimittu 13.9.2010)
- LEVO-HENRIKSSON, RITVA (1994) Eyes upon Wings. Culture in Finnish and US Television News. Research Report 1/1994. Helsinki: Yleisradio.
- LEYSHON, ANDREW & THRIFT, NIGEL (1997) Money/Space. Geographies of Monetary Transformation. London: Routledge.
- LINDBLOM, SEPPO (2007) Poliitikka karkumatkalla. Helsinki: Otava.
- LINDÉN, CARL-GUSTAV (2005) Landskampen. Nokia vs. Ericsson i svensk och finsk press. Stockholm: Stiftelsen Institut för Mediastudier & Sellin.
- LINDÉN, CARL-GUSTAV (2003) Snabbhet, djup, relevans. Rapport om ekonomijournalistiken. Helsinki: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- LUNDBY, KNUT (toim.) (2009) Mediatization. Concepts, Changes, Consequences. New York: Peter Lang.
- MCCLOSKEY, DONALD N. (1983) "The Rhetoric of Economics." Journal of Economic Literature Vol. XXI, 481–517.
- MACKENZIE, DONALD (2001) "Physics and Finance: S-Terms and Modern Finance as a Topic for Science Studies." Science, Technology & Human values 26: 2, 115–144.
- MAJAPURO, MARKETTA (2006) Talousjournalismi: Historiaa, teoriaa, käytäntöä. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.
- MARAZZI, CHRISTIAN (2006) Pääoma ja kieli. Uudesta taloudesta sotatalouteen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- MILLER, PETER & ROSE, NIKOLAS (1990) "Governing Economic Life." Economy and Society 19:1, 1–31.
- MIKKONEN, ANTTI (1998) Rahavallan rakkikoirat. Porvoo: WSOY.

- MORING, INKA ET. AL. (1999) Mediakriisi. Lehdistö, lama ja talouspuhe. Viestinnän laitoksen julkaisuja, sarja 2A/1/1999. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- MUTZ, DIANA C. (1992) "Mass Media and the Depoliticization of Personal Experience." *American Journal of Political Science* 36: 2, 483–508.
- MÖRÄ, TUOMO (1996) "Journalistit rutiinien verkossa". Teoksessa Heikki Luostarinen et. al. (toim.) *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia*. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- MÖRÄ, TUOMO (1999) EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- NADEAU, RICHARD, NIEMI, RICHARD G., FAN, DAVID P. & AMATO, TIMOTHY (1999) "Elite Economic Forecasts, Economic News, Mass Economic Judgments, and Presidential Approval." *The Journal of Politics* 61:1, 109–135.
- NOFSINGER, JOHN R. (2001) "The Impact of Public Information on Investors." *Journal of Banking & Finance* 25:7, 1339–1366.
- NOFSINGER, JOHN R. (2005) "Social Mood and Financial Economics." *The Journal of Behavioral Finance* 6:3, 144–160.
- OBERLECHNER, THOMAS & HOCKING, SAM (2004) "Information Sources, News and Rumors in Financial Markets: Insight into the Foreign Exchange Market." *Journal of Economic Psychology* 24: 3, 407–424.
- OJALA, JARI (2005) "Mediaimperiumien heikot signaalit". Teoksessa Jari Ojala & Turo Uskali (toim.) *Mediajättien aika. Uusia heikkoja signaaleja etsimässä*. Helsinki: Infor, 11–23.
- OJALA, JARI & USKALI, TURO (toim.) (2005) *Mediajättien aika. Uusia heikkoja signaaleja etsimässä*. Helsinki: Infor.
- PAJARI, ELINA (2003) "Arveluttava analyytikko talousjournalistien rutiinilähteenä." Teoksessa Pertti Vehkalahti (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2003*. Tiedotustutkimus 26:1, 183–186.
- PATOMÄKI, HEIKKI (2007) *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- PAULY, LOUIS W. (2009) "The Old and the New Politics of International Financial Stability." *Journal of Common Market Studies* 47: 5, 955–975.
- PENNANEN, RISTO & RISTIMÄKI, MARTTI (2003) "Lähteet kertovat, toimittaja Palmu." Teoksessa Pertti Vehkalahti (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2003*. Tiedotustutkimus 26:1, 183–186.
- PREDA, ALEX (2002) "Financial Knowledge, Documents, and the Structures of Financial Activities." *Journal of Contemporary Ethnography* 31:2, 207–239.
- PÖRSSISÄÄTIÖ (2009) *Kotitalouksien säästämistutkimus 2009*.

- REUNANEN, ESA (2003) Budjettijournalismi julkisena keskusteluna: tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaiseen ja ruotsalaiseen budjettikirjoitteluun. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto: Tampere University Press.
- ROINE, SIRKKA-LIISA (2009) Mitä arvopapereista pitäisi tietää? Helsinki: Pörs-sisäätiö.
- RÄSÄNEN, PEKKA (2003) "Eksistentiaalinen ja ontologinen epävarmuus. Riskiyhteiskunnan yksilölliset ja rakenteelliset ulottuvuudet." Teoksessa Olli Kangas (toim.) Laman varjo ja nousun huumu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia, 23–48.
- SALO, SINIKKA (2009) "Ekonomia." Teoksessa Tom Holmén ja Iiro Vilja (toim.) Ihminen ja maailmanhallinta. Helsinki: Art House.
- SALOVAARA-MORING, INKA (2002) Laman maantiede – aika, paikka ja median merkitystalous. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.) Laman julkisivut. Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä. Helsinki: Palmenia-kustannus, 113–151.
- SASSEN, SASKIA (2000) "The Global City: Strategic Site/New Frontier." *American Studies* 41: 2/3, 79–95.
- SEPPÄNEN, JANNE (2005) Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Tampere: Vastapaino.
- SHEERAN, PAUL & SPAIN, AMBER (2004) *The International Political Economy of Investment Bubbles*. Hants & Burlington: Ashgate.
- SHILLER, ROBERT J. (2000) *Irrational Exuberance*. New Jersey: Princeton University Press.
- SHILLER, ROBERT J. (2003) "From Efficient Markets Theory to Behavioral Finance." *Journal of Economic Perspectives* 17: 1, 83–104.
- SIMOLA, ANNA (2010) Paniikkinappuloita ei tarvita – talousjournalismi heräsi myöhään finanssikriisin riskeihin. Teoksessa Katariina Kyrölä (toim.) Journalismikritiikin vuosikirja 2010, *Media ja Viestintä* 33: 1, 70–78.
- SOUNELA, RAIMO (2001) Työllisyys talouspoliittisessa retoriikassa. *Acta Universitatis Tamperensis* 847. Tampere: Tampereen yliopisto.
- TETLOCK, PAUL C. (2007) Giving Content to Investor Sentiment: The Role of Media in the Stock Market. *Journal of Finance* 62: 3, 1139–1168.
- THOMPSON, GRAHAME (2009) "What's in the Frame? How the financial Crises Is Being Packaged for Public Consumption." *Economy and Society* 38: 3, 520–524.
- TIETÄVÄINEN, ANTTI (2010) "Pakottavasta talouspuheesta moraaliseen vastuulistamiseen: OECD:n investointiohjelmat ja poliittisen hallinnan muutos." Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 190–210.

- TOIVANEN, PAULIINA (2010) ”Selvittikö talousjournalismi finanssisotkun?” Teoksessa Katariina Kyrölä (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2010*, Media ja Viestintä 33: 1, 79–82.
- TUNGATE, MARK (2004) *Media Monoliths: How Great Media Brands Thrive and Survive?* London & Sterling: Kogan Page.
- USKALI, TURO (2008) ”Finanssikriisi osattiin ennustaa vain harvassa lehdessä.” *Helsingin Sanomat* 3.11.2008.
- USKALI, TURO & LUOSTARINEN, HEIKKI (2006) ”Suomalainen journalismi ja yhteiskunnan muutos.” Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi Jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 179–201.
- VALTIOVARAINMINISTERIÖ (2009) *Rahoitusmarkkinoiden globaaleja trendejä. Valtiovarainministeriön julkaisuja 12/2009.*
- VAN DIJK, TEUN (2000) ”New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach.” Teoksessa Simon Cottle (toim.) *Ethnic Minorities and the Media*. Buckingham: Open University Press, 33–49.
- WEAVER, KENT (1986) ”The Politics of Blame Avoidance.” *Journal of Public Policy* 6: 4, 371–398.
- WU, DENIS H., STEVENSON, ROBERT L., CHEN HSIAO-CHI & GÜNER, NURAY Z. (2002) ”The Conditioned Impact of Recession News: A Time-Series Analysis of Economic Communication in the United States 1987–1996.” *International Journal of Public Opinion Research* 14: 1, 19–36.
- WU, DENIS H., MCCracken, MICHAEL W. & SAITO, SHINICHI (2004) ”Economic Communication in the ‘Lost Decade’. News Coverage and the Japanese Recession.” *Gazette: The International Journal for Communication Studies* 66: 2, 133–149.
- WINNETT, ADRIAN & LEWIS, ALAN (2000) ”‘You’d Have to Be Green to Invest in This’: Popular Economic Models, Financial Journalism, and Ethical Investment.” *Journal of Economic Psychology* 21:3, 319–339.

Konferenssiesitelmät

- JESSOP, BOB (2010) ”Cultural political economy of crisis management.” *Sosiologipäivät Jyväskylässä* 19.3.2010.

Tiedotteet

Tilastokeskus: Tiedote 27.2.2009: Bruttokansantuote laskuun, Suomi taantuma. Poimittu 24.3.2010: http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/2009/tiedote_003_2009-02-27.html

Tullihallitus (2010) Tilastotiedotus 9.2.2010. Poimittu 21.5.2010: <http://www.tulli.fi/fi/>.

VM:n tiedotteet. Poimittu 21.5.2010: http://www.vm.fi/vm/fi/o3_tiedotteet_ja_puheet/index.jsp.

LIITE 1.

Juttuaineistojen keruu ja otanta

Helsingin Sanomista, Kauppalehdestä ja Financial Times -lehdestä kerättiin kaksi erillistä aineistoa. Käyttämillämme hakukriteereillä kertyi kaikista lehdistä yhteensä 12973 talousjuttua. Näiden kaikkien analysoiminen ei ollut mahdollista, minkä vuoksi lopullinen tutkimusaineisto valittiin otannalla (vrt. Moring et al. 1999, 31–33). Havaintoyksikkönä oli yksittäinen lehtijuttu, ja otokset tehtiin tasavälisellä satunnaisotannalla. Toisin sanoen kronologiseen järjestykseen asetetusta aineistosta poimittiin juttuja tietyin otantavälein. (Ks. esim. Seppänen 2005, 150–151.) Tutkitut lehdet poikkeavat volyymiltaan toisistaan, ja erityisesti Financial Timesissa juttujen määrä on paljon suurempi kuin kotimaisissa lehdissä. Otokseen haluttiin silti saada kaikista lehdistä suurin piirtein sama määrä juttuja.³⁵ Tästä syystä eri lehdille on käytetty eri otantaväliä.

Juttuaineistoon 1. koottiin talouden toistuvista tapahtumista kertovia juttuja. Ensinnäkin lehtien arkistoista haettiin Euroopan keskuspankin ja Federal Reserven (Fed) korkopäätöksiä käsitteleviä juttuja päätösten julkistamispäivältä sekä tätä edeltäneeltä ja seuranneelta päivältä käyttämällä hakusanoja EKP (ECB) ja Fed. Lisäksi lehtien arkistoihin tehtiin haku sanoilla asuntomarkkinat (housing market) ja lainamarkkinat/luottomarkkinat (credit market). Tällä tavoin kertyneestä 5603 jutun aineistosta otettiin 500 jutun tasavälinen otos.

TAULUKKO 1. Juttuaineisto 1. Talouden toistuvia tapahtumia koskevat lehtijutut.

	Fed:n korkopäätökset			EKP:n korkopäätökset			Asunto- ja laina/luottomarkkinat			Yhteensä	
	P	Otantaväli	N	P	Otantaväli	N	P	Otantaväli	N	P	N
HS	52	2.	24	79	2.	37	428	4.	83	559	144
KL	77	2.	37	163	4.	42	628	6.	101	868	180
FT	505	13.	38	320	8.	38	3351	34.	100	4176	176
Yht.	634		99	562		117	4407		284	5603	500

35 Juttuaineiston 2. kohdalla haluttiin suomalaislehdistä yhteen laskien kerätä vastaava määrä juttuja kuin Financial Timesista, koska sen analyysissä vertailuasetelma rakentui suomalaisen ja kansainvälisen keskustelun välille.

Juttuaineistoon 2. koottiin kohdennetummin itse talouskriisiä käsitteleviä juttuja.

Tätä varten lehtien arkistoihin tehtiin haku sanaryppäillä:

(finanssikriisi or talouskriisi or taantuma or lama or työttömyys or irtisanom* or subprime or roskalain*) and (elvyt* or työllisyys* or asuntomarkkin* or rahoitusmarkkin* or talouspoli*).³⁶

Tällä tavoin kertyneistä 7299 jutusta poimittiin tasavälein 802 jutun aineisto (HS & KL joka 6. ja FT joka 12. juttu). Tutkimustaloudellisista syistä poistettiin näistä jutuista vielä joka kolmas, jolloin päästiin 536 jutun aineistoon. Juttujen jakautuminen lehdittäin otosaineistossa on esitetty taulukossa 2. Varsinaiseen analyysiin näistä jutuista on poimittu talouskriisin kannalta relevantit jutut (N = 477).

TAULUKKO 2. Juttuaineisto 2. Talouskriisiä koskevat lehtijutut.

	P	N	Relevantit jutut
HS	1404	143	124
KL	1167	128	114
FT	4728	265	239
<i>Yhteensä</i>	<i>7299</i>	<i>536</i>	<i>477</i>

³⁶ Financial Times: ("financial crisis" "economic crisis" recession depression unemployment subprime) + (stimulus employment "housing market" "finance market" "economic policy")

LIITE 2.

Juttuaineistojen luokitusrungot

Juttuaineisto 1.

Taustatiedot

A. Jutun numero

B. Aineisto

- 1 Fed
- 2 EKP
- 3 Asuntomarkkinat

C. Lehti

- 1 Helsingin Sanomat
- 2 Kauppalehti
- 3 Financial Times

D. Juttutyyppi

- 1 Uutinen
- 2 Pääkirjoitus (FT: Editorial & Lex)
- 3 Kolumni/kommentti (lehden oma toimittaja)
- 4 Mieliidekirjoitus/vieraskynä/kolumni (Lehden ulkopuolinen kirjoittaja)
- 5 Muu

E. Muu juttu

Avorivi

G. Päivämäärä

H. Otsikko

Avorivi

I. Juttu liittyy tavalla tai toisella talouskriisiin

- 1 Kyllä
- 2 Ei

Tapahtumat ja taustat

J. Jutun käsittelemät tapahtuma(t)/asia(t)/ilmiö(t) talouden kehityksessä ja talouden tilaa koskevat arviot (Ei itse korkopäätös tai asuntojen hintojen lyhytaikainen heilahdus, vaan ”lamatarinan” kannalta kiinnostavat tapahtumat, ts. laajemmat kehityskulut tai merkittävät käännteet.)

Avorivi

K. Taloudelliselle tilanteelle jutussa esitetyt syyt (Miten tiloustilannetta selitetään?)

Avorivi

L. Jutussa esiintyvät talouden kehitystä koskevat ennusteet tai spekulatiot ja/ tai viittaukset aikaisempiin ennusteisiin sekä arviot näiden ennusteiden

onnistumisesta, epäonnistumisesta tai seurauksista (Ei itse koron muutoksiin liittyvät vaan laajemmat kehityskulut)
 Avorivi

Tunnelma

V. Toimittajan/lehden käyttämät voimakkaat tunnepitoiset ilmaukset ja metaforat
 Avorivi

X. Puhujien käyttämät voimakkaat tunnepitoiset ilmaukset ja metaforat
 Avorivi

Y. Jutussa esiin tuotu yleinen suhtautumistapa taloudelliseen kehitykseen tulevaisuudessa

- 1 Hyvin optimistinen
- 2 Hieman optimistinen
- 3 Ei optimistinen eikä pessimistinen
- 4 Hieman pessimistinen
- 5 Hyvin pessimistinen
- 6 Ei määriteltävissä

Optimistisuus/pessimistisyys -luokituksen selitykset:

1. Tulevaisuus nähdään valoisana ja talouden kehityksen uskotaan olevan tulevaisuudessa selvästi positiivista.
2. Jutussa tuodaan jonkin verran esiin uskoa taloudellisen tilanteen paranemiseen tulevaisuudessa (esim. nähdään laman ”taakse”) tai talouden kehityksen uskotaan jatkuvan positiivisena näköpiirissä olevista ongelmista huolimatta. Jutussa saatetaan keskustella toimintasuunnitelmista taloudellisen kehityksen tukemiseksi.
3. Ei ota selkeää kantaa talouden kehitykseen ts. tilanne epävarma. Esimerkiksi jutussa esiintyy monia eri kantoja talouden suuntaan, eikä mikään näistä kannoista hallitse juttua.
4. Taloudellinen tilanne nähdään heikkenevänä tai talouden kehityksessä nähdään vakavia riskejä. Toimintasuunnitelmista saatetaan keskustella, mutta tilanteen ei uskota paranevan lähitulevaisuudessa. .
5. Taloudellinen tilanne nähdään voimakkaasti heikkenevänä (esim. romahdus, paniikki tms.). Mahdollisia toimintasuunnitelmia ei tuoda esiin, tai jos tuodaan, niiden ei uskota tehoavan. Myös jutut äärimmäisten keinojen käytöstä (esim. kansallistamiset, keskuspankkien poikkeuksellinen yhteistyö tms.) koodataan tähän luokkaan, elleivät sisällä uskoa tilanteen parantumiseen.
6. Ei määriteltävissä.

Z. Muuta huomionarvoista jutussa
 Avorivi

Juttuaineisto 2.

Taustatiedot

A. Jutun numero

B. Lehti

- 1 Helsingin Sanomat
- 2 Kauppalehti
- 3 Financial Times

C. Juttutyyppi

- 1 Utinen
- 2 Pääkirjoitus (FT: Editorial & Lex)
- 3 Kolumni/kommentti (lehden oma toimittaja)
- 4 Mielipidekirjoitus/vieraskynä/kolumni (lehden ulkopuolinen kirjoittaja)
- 5 Muu

D. Muu juttu

Avorivi

F. Päivämäärä

G. Otsikko

Avorivi

H. Utinen/ jutun käsittelemä pääkysymys (jutun kärki) lyhyesti

Avorivi

Alueet

Alue, jota juttu koskee (Kirjataan kaikki jutussa mainitut alueet. Myös valuuttakurssien muutokset luetaan valuutta-aluetta koskeviksi. Kirjataan toimijan toimintaympäristö, esim. kansallisvaltio, EU jne.)

I. Suomi

- 1 Kyllä
- 2 Ei

J. UK

- 1 Kyllä
- 2 Ei

K. Toinen EU-maa

- 1 Kyllä
- 2 Ei

L. Yhdysvallat

- 1 Kyllä
- 2 Ei

M. Kiina

- 1 Kyllä
- 2 Ei

N. Muu maa

1 Kyllä

2 Ei

O. EU/Eurooppa

1 Kyllä

2 Ei

P. Muu maanosa

1 Kyllä

2 Ei

Q. Globaali

1 Kyllä

2 Ei

R. EU-maan/muun maan/maanosan nimi

Avorivi

Puhuvat toimijat

Uutismaisissa jutuissa puhuviksi toimijoiksi katsotaan siteeratut tai referoidut tahot. Mielipidekirjoituksissa, kuten kommenttikirjoituksissa, puhujaksi katsotaan jutun kirjoittaja. Toimijoita voivat olla henkilöiden lisäksi myös erilaiset julkisyhteisöt, oikeushenkilöt ja hallintoelimet, valtiot ja valtioliitot. Myös jutuissa siteeratut, näiden tahojen julkaisemat tutkimukset, tiedonannot yms. ovat puhetekoja, joiden perusteella kyseiset tahot katsotaan puhuviksi toimijoiksi.

T. Ilmaistaanko jutussa erimielisyyttä koskien taloudellista tilannetta tai talouspoliittista päätöksentekoa?

1 Kyllä

2 Ei

U. Jutussa puhuvia toimijoita

Lukumäärä

V. Puhuvan toimijan numero (max. 5)

W. Toimijan nimi

Avorivi

X. Toimijan asema/ammatti/yhteisö

Avorivi

Y. Toimijan kansallisuus (jos kansallinen toimija) (Esim. EU:n virkamiehiä tms. ei lueta kansallisiksi toimijoiksi, vaikka henkilön kansallisuus tiedossa.)

0 Ei kansallinen toimija

1 Suomi

2 UK

3 USA

4 Ranska

5 Saksa

6 Kiina

- 7 Venäjä
- 8 Islanti
- 9 Ruotsi
- 10 Irlanti
- 11 Espanja
- 12 Italia
- 13 Intia
- 14 Muu

Z. Muun maan nimi

Avorivi

AA.Toimijaluokitus

- 0 Ei toimijoita
- 1 Presidentti tms.
- 2 Hallitus
- 3 PM
- 4 Valtiovarain-, finanssi-, talousministeri tms.
- 5 Muu ministeri
- 6 Eduskunta, parlamentti, kongressi tms.
- 7 Hallituspuolue/ hallituspuolueen kansanedustaja/(USA: vallassa olevan presidentin puolue)
- 8 Oppositio puolue/ opposition kansanedustaja
- 9 Muu poliittisen puolueen edustaja
- 10 Maa/maat tai niiden poliittinen johto yleensä
- 11 Valtiovarainministeriö tai sen virkamies
- 12 Ministeriö tai ministeriön virkamies
- 13 Muu valtionhallinnon virkamies/virasto
- 14 Alue- tai kunnallishallinnon edustaja
- 15 Eduskunnan puhemies/edustajahuoneen puhemies
- 21 Pörssiyhtiö tai sen edustaja (finanssimarkkinoiden ulkopuolinen)
- 22 Muu yritys tai sen edustaja
- 23 Vähittäispankki
- 24 Investointipankki
- 25 Yksityinen eläkerahasto
- 26 Rahastoyhtiö/sijoitusyhtiö tai sen salkunhoitaja/muu edustaja tai yksittäinen sijoittaja/ pörssimeklari
- 27 Elinkeinoelämän järjestö/ työnantajajärjestö tai niiden edustaja
- 28 Luottoluokittaja
- 29 Asuntorahoittaja
- 31 Kansallinen keskuspankki tai sen edustaja
- 32 EKP tai sen edustaja
- 41 EU
- 42 EU parlamentti tai sen jäsen
- 43 EU komissio tai sen edustaja

- 44 Muu EU:n toimielin tai järjestö
- 45 EU-virkamies
- 46 Muu kansallisvaltioiden muodostama taloudellinen ja/tai poliittinen liitto (esim. ASEAN, OAU/AEC etc.)
- 51 Maailmanpankki tai sen edustaja
- 52 IMF tai sen edustaja
- 53 Muu kansainvälinen järjestö tai sen edustaja (esim. WTO, YK, OECD, ETYJ etc.)
- 61 Ay-liike tai sen edustaja
- 71 Yksityinen tutkimuslaitos tai sen edustaja
- 72 Julkinen tutkimuslaitos, yliopisto tai sen edustaja
- 73 ”Asiantuntijat”/ekonomistit/analyytikot yleensä
- 74 Kansalaisjärjestö (NGO) tai sen edustaja
- 81 Väline itse
- 82 Muu media
- 83 Uutistoimisto
- 91 Muut kansalaiset
- 101 Muu

AB. Muu toimija

Avorivi

AC. Toimijan esittämä arvio taloudellisesta tilanteesta ja/tai tulevaisuudesta tai toimijan esiin tuoma talouteen liittyvä tapahtuma

Avorivi

AD. Toimijan esittämät syyt taloudelliselle tilanteelle

Avorivi

AE. Toimijan esittämä toimintasuunnitelma tai vaihtoehto toisen toimijan esittämälle toimintasuunnitelmalle sekä argumentit toiminnan/ toimintasuunnitelman puolesta tai sitä vastaan

Avorivi

AF. Muuta huomionarvoista jutussa

Avorivi

LIITE 3.

Teemahaastattelurunko

Oma julkinen rooli

1. Miten arvioisit omaa julkista rooliasi suhteessa muuhun työhösi/koko toimenkuvaasi?
 - Kuinka paljon ja missä roolissa esiinnyt julkisuudessa?
 - Minkälaisiin kysymyksiin toimittajat odottavat sinun ja organisaatiosi osaavan vastata?
 - Millaisista asioista toimittajat eivät kysy vaikka oikeastaan pitäisi?

I Mediastrategia/oma suhde julkisuuteen

1. Millä tavoin otatte julkisissa lausunnoissanne huomioon niiden mahdollisia seurauksia?
 - Onko tiettyjä aiheita, joissa on oltava erityisen harkitseva?
 - Miten päätetään mitä kerrotaan tai kommentoidaan?
2. Millä tavalla talouspoliittinen argumentointi julkisuuteen eroaa varsinaisen päätöksenteon yhteydessä käytävästä asiantuntija-argumentoinnista?
 - Miten esimerkiksi keskustelu toimittajan kanssa eroaa keskustelusta työtovereittesi tai muiden asiantuntijoiden kanssa?
3. Minkälaisia julkisia esiintymisiä koskevia ohjeistuksia organisaatiossanne on?
 - Millaisia keskusteluja kävitte siitä, miten talouskriisin aikana tulisi viestiä?
 - Teittekö 2008-talouskriisiin liittyen julkisia esiintymisiä koskevia linjauksia? Millaisia?
4. Kuinka hyvin yleensä saatte julkisuuteen läpi sen viestin, jonka haluatte esittää?
 - Millaiset seikat viestin läpimenoon vaikuttavat?
 - Kuinka ennakoitavaa/arvaamatonta julkisuus mielestänne on?
5. Esiintyessäsi julkisuudessa kenelle koet ensisijaisesti puhuvasi (kansalle, päättäjille...)?

II Median rooli ja vaikutukset taloudessa ja talouspolitiikassa

1. Miten journalismi/julkisuus mielestäsi vaikuttaa talouteen ja talouden suhdanteisiin (2008 talouskriisissä ja yleisemmin)?
 - Suhdannevaihtelujen voimistajana tai tasaajana?
 - Asuntomarkkinoilla, osakemarkkinoilla, teollisuudessa?

2. Miten journalismi/julkisuus mielestäsi vaikuttaa kansallisiin talouspoliittisiin ratkaisuihin (2008 talouskriisissä ja yleisemmin)?

- Kuinka paljon median tuki tai kritiikki vaikuttaa siihen millaisia päätöksiä tehdään?
- Kuinka paljon median tuki tai kritiikki vaikuttaa siihen, miten talouspoliittiset toimet (esimerkiksi elvytys) tehoavat?

III Mediakritiikki

1. Mistä itse seuraat talousuutisia?

2. Kuinka asiantuntevaa ja kriittistä suomalainen talousjournalismi mielestäsi on?

- Onko median sisällä näiden suhteen eroa?
- Talouslehdet- ja ohjelmat vs. yleisjulkisuus?
- Sanomalehdet/radio/tv?
- Suomalainen journalismi verrattuna kansainväliseen?

3. Miten journalismi mielestäsi toimi vuoden 2008 talouskriisistä kertoessaan?

- Ongelmat/Vahvuudet?
- Lietsoiko media mielestäsi paniikkia laskun aikana?
- Antoiko media oikeanlaisen kuvan kriisin vakavuudesta?
- Miten olisi voinut toimia paremmin?

4. Oletko tyytyväinen sinua tai organisaatiota koskevaan uutisointiin?

- Miten haluaisit sen muuttuvan?
- Mitkä ovat keskeiset ongelmat?
- Mistä ongelmat johtuvat?
- Mitä ongelmista seuraa?

LIITE 4.

Juttumäärät kuukausittain

JUTTUAINEISTO 1. Talouden toistuviin tapahtumiin liittyvä uutisointi.

Kuukausi	HS	KL	FT	Yhteensä
2007 tammikuu	3	3	6	12
2007 helmikuu	1	3	3	7
2007 maaliskuu	6	6	3	15
2007 huhtikuu	3	4	3	10
2007 toukokuu	2	5	3	10
2007 kesäkuu	3	5	3	11
2007 heinäkuu	3	4	5	12
2007 elokuu	9	11	8	28
2007 syyskuu	13	9	7	29
2007 lokakuu	3	8	11	22
2007 marraskuu	3	7	11	21
2007 joulukuu	7	10	9	26
2007 yhteensä	56	75	72	203
2008 tammikuu	8	8	8	24
2008 helmikuu	6	4	8	18
2008 maaliskuu	8	9	11	28
2008 huhtikuu	6	7	8	21
2008 toukokuu	2	3	7	12
2008 kesäkuu	5	3	6	14
2008 heinäkuu	5	4	7	16
2008 elokuu	7	7	6	20
2008 syyskuu	8	12	11	31
2008 lokakuu	11	15	8	34
2008 marraskuu	8	6	6	20
2008 joulukuu	6	7	6	19
2008 yhteensä	80	85	92	257
2009 tammikuu	4	7	3	14
2009 helmikuu	2	4	4	10
2009 maaliskuu	2	9	5	16
2009 yhteensä	8	20	12	40
<i>Kaikki yhteensä</i>	<i>144</i>	<i>180</i>	<i>176</i>	<i>500</i>

JUTTUAINEISTO 2. Suoraan talouskriisiä koskevat, talouskriisin kannalta relevantit jutut.

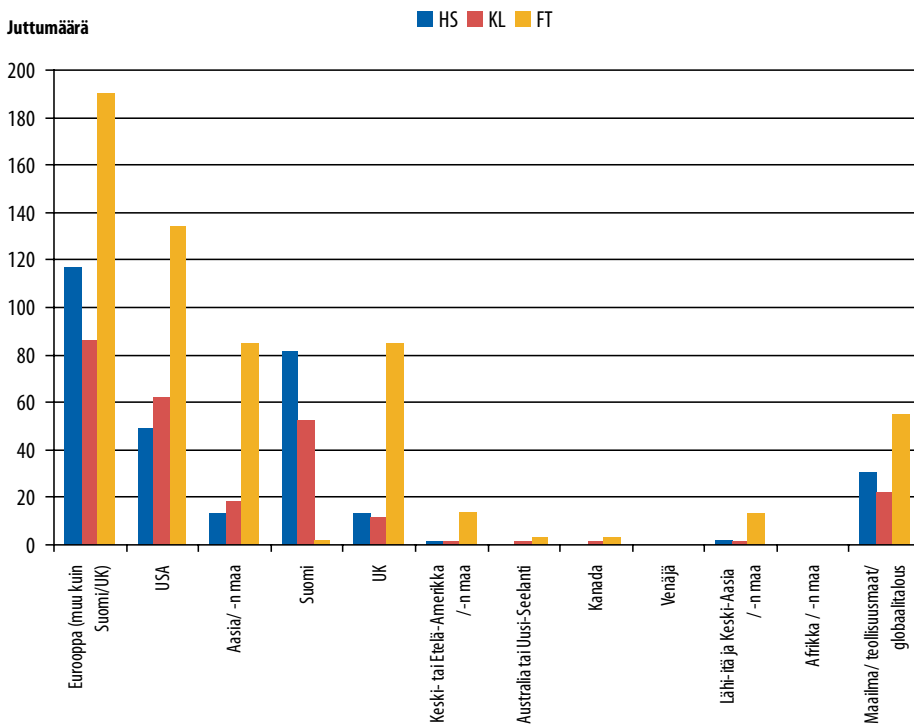
Kuukausi	HS	KL	FT	Yhteensä
2007 tammikuu	0	0	0	0
2007 helmikuu	0	1	0	1
2007 maaliskuu	1	3	4	8
2007 huhtikuu	0	1	2	3
2007 toukokuu	0	0	1	1
2007 kesäkuu	0	1	1	2
2007 heinäkuu	1	2	2	5
2007 elokuu	2	2	3	7
2007 syyskuu	3	2	4	9
2007 lokakuu	0	1	12	13
2007 marraskuu	1	4	11	16
2007 joulukuu	2	4	8	14
2007 yhteensä	10	21	48	79
2008 tammikuu	4	6	13	23
2008 helmikuu	1	6	11	18
2008 maaliskuu	1	2	6	9
2008 huhtikuu	2	3	3	8
2008 toukokuu	1	1	13	15
2008 kesäkuu	3	2	6	11
2008 heinäkuu	0	4	8	12
2008 elokuu	3	3	6	12
2008 syyskuu	8	8	8	24
2008 lokakuu	17	10	16	43
2008 marraskuu	18	8	21	47
2008 joulukuu	9	9	19	37
2008 yhteensä	67	62	130	259
2009 tammikuu	16	10	19	45
2009 helmikuu	15	8	19	42
2009 maaliskuu	16	13	23	52
2009 yhteensä	47	31	61	139
<i>Kaikki yhteensä</i>	<i>124</i>	<i>114</i>	<i>239</i>	<i>477</i>

LIITE 5.

Alueet ja valtiot kriisijutuissa

Kriisijuttuaineistosta (juttuaineisto 2.) luokiteltiin myös juttujen viittaukset maantieteellisiin alueisiin. Kriisikirjoittelu painottuu tutkituissa lehdissä voimakkaasti Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin (kuvio 1). Yksittäisistä valtioista ylivoimaisesti eniten käsitellään Yhdysvaltoja sekä kotimaisissa lehdissä Suomea ja Financial Timesissa Britanniaa (kuvio 2). Suorat viittaukset maailmantalouteen ovat lehdissä yllättävänkin harvinaisia ottaen huomioon kriisin luonteen.³⁷ Tulos vahvistaa aiempia havaintoja, joiden mukaan globalisaatiokehityksestä huolimatta journalismissa on irtauduttu kansallisvaltioiden viitekehyksestä vain rajallisesti (vrt. Heikkilä & Kunelius 2006). Toisaalta kaikissa lehdissä käytetään rutiininomaisesti viittausta ”markkinoihin”, joka käsitteenä ei selkeästi kiinnity mihinkään aikaan tai paikkaan (Ks. Hasselström 2003). ”Markkinat” näyttävät elävän ikään kuin omaa elämäänsä kansallisen tason taloustapahtumien rinnalla.

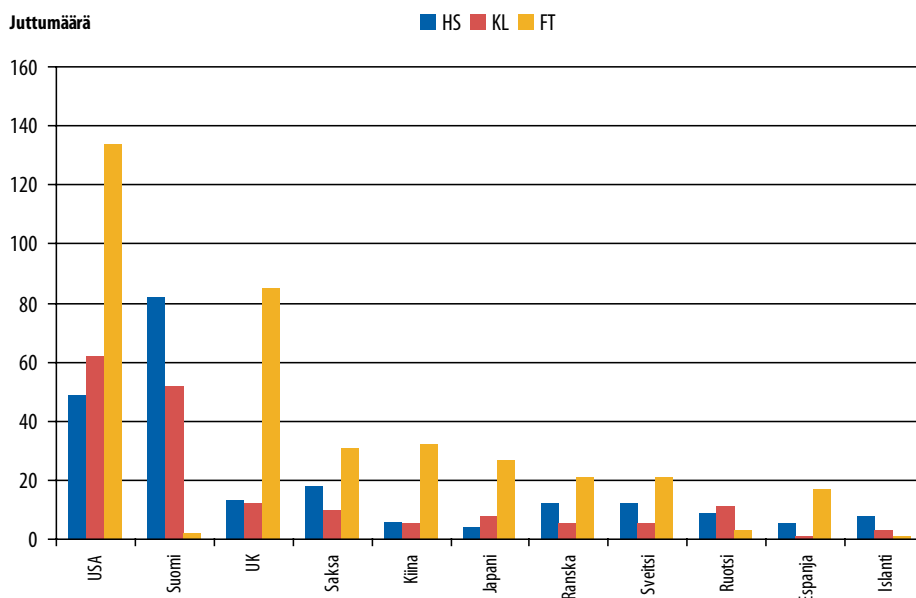
KUVIO 1. Jutuissa esiintyviä alueita koskevien mainintojen määrä lehdissä.

³⁷ Luokkaan ”globaali” laskettiin kaikki viittaukset ”maailmaan”, ”maailmantalouteen”, ”globaaliin” yms. ja lisäksi myös viittaukset teollisuusmaihiin.

Maaialmantalous on perinteisesti mielletty kokoelmaksi toisistaan erillisiä kansallisia talouksia, minkä ajatuksen globalisaation on esitetty kyseenalaistavan (Cameron & Palan 2004). Kuitenkin myös ajatusta talouden kaikenkattavasta globaaliudesta on kritisoitu muun muassa siitä, että tosiasiaassa globaali talous jakaa eri alueet vahvasti keskuksiksi ja marginaaleiksi (Sassen 2000; Knorr Cetina & Bruegger 2002, 915; Kantola 2006; Hasselström 2003). Vaikka ”kansainvälistä talousjournalismia” edustava Financial Times kattaa eri maailman maat ja alueet suomalaislehtiä laajemmin, samat maailmantalouden keskuksia korostavat alueelliset painotukset ja kansallisvaltioidonaiset puhuvat ovat hallitsevia myös siinä. Kriisivuosien talousuutisissa painottuvat ensisijaisesti talousjärjestelmän kannalta keskeiset alueet, joiden talouteen kriisi tietysti voimakkaasti vaikutti. Jutut keskittyvät niin sanottuihin teollisuusmaihin ja Aasian ”nouseviin talouksiin”, kun taas muut maailman alueet ovat jääneet vähäiselle huomiolle. Tätä ei kuitenkaan voida selittää sillä, etteikö kriisistä olisi ollut vakavia seurauksia myös esimerkiksi Afrikan maiden talouksille, vaan kysymys on talousjournalismin ”maailmankartasta”, jossa keskeisiä ovat ne alueet, joilla raha liikkuu; esimerkiksi New Yorkin, Lontoon ja Tokion kaltaiset finanssikeskukset. Myös keskeisimmät finanssialan toimijat, kuten investointipankit, ovat asettuneet näihin keskuksiin, mikä myös osittain selittää kriisijuttujen keskittymistä näihin maihin. Jutuissa kuitenkin painottuvat vasta toissijaisesti ne maat, joiden taloutta kriisi vaikeimmin koetteli.³⁸

KUVIO 2. Jutuissa useimmin esiintyviä maita koskevien mainintojen määrä lehdistä

Euroopan unioni ja euroalueen edustajana Euroopan keskuspankki esiintyvät jutuissa usein toimijoina kansallisvaltioiden ja niiden johtajien tapaan. Toisaalta yksittäisten

³⁸ Jos jutussa on mainittu kaupunki, on koodattu maa, jossa se sijaitsee.

maiden tasolla tarkasteltuna myös Eurooppa jakautuu kansallisvaltioiksi, joilla on talous-uutisoinnissa eri painoarvo. Verrattuna Financial Timesiin, suomalaislehdissä sekä läntiset että itäiset naapurimaat saavat suhteellisen paljon huomiota ja jutuissa viitataan usein myös Pohjoismaihin ja Baltian maihin talousalueina.